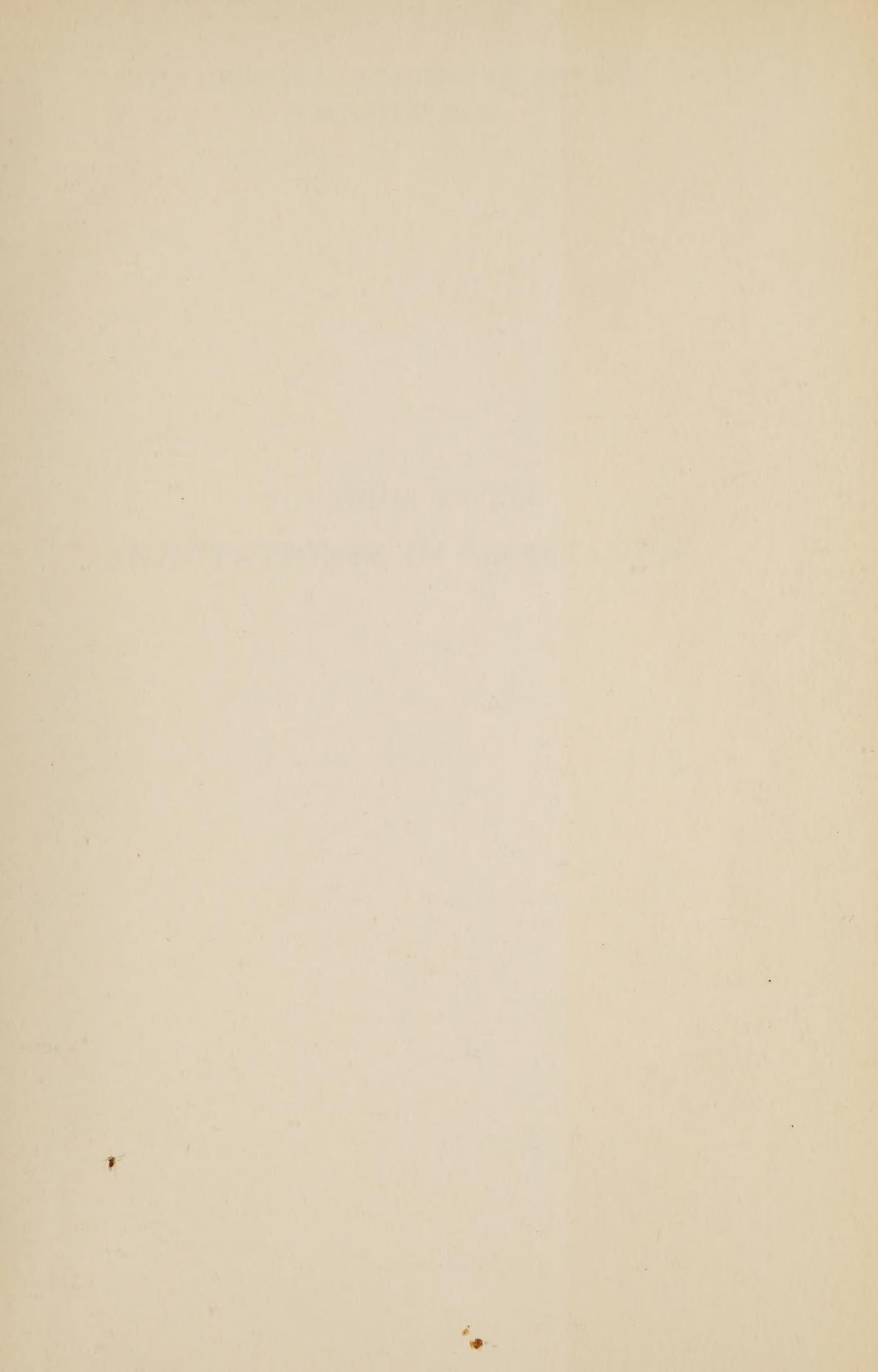
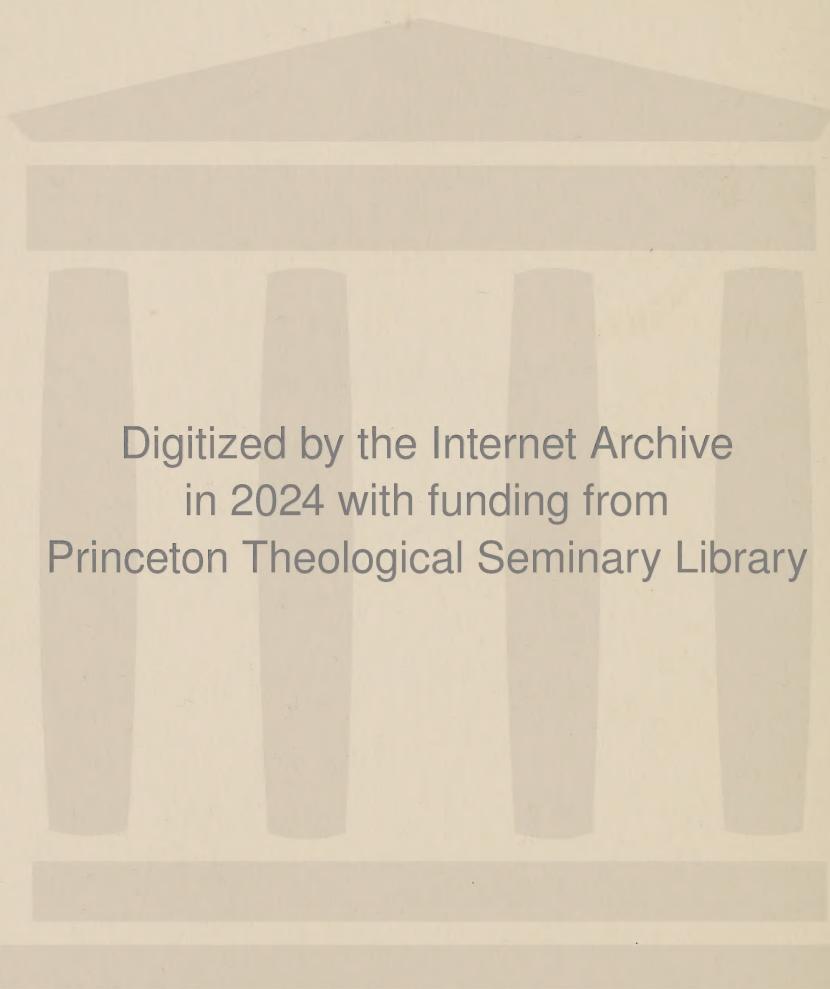

PA6511
M3J62

Digitized by the Internet Archive
in 2024 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

<https://archive.org/details/iohannisscottian00erig>

THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA
PUBLICATION No. 34

IOHANNIS SCOTTI
ANNOTATIONES IN MARCIANUM

✓ Joannes Scotus, Eriqena

IOHANNIS SCOTTI

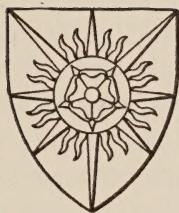

ANNOTATIONES IN MARCIANUM

EDITED BY

CORA E. LUTZ

Wilson College

THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

1939

*The publication of this book was made possible by grants
of funds to the Academy from the Carnegie Corporation of
New York and the American Council of Learned Societies.*

COPYRIGHT
BY
THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA
1939

Printed in U. S. A.

PRINTED BY THE WAVERLY PRESS, INC.
BALTIMORE, MARYLAND

PREFACE

MEDIAEVALISTS have long felt the need for an edition of the only work of John the Scot which has hitherto remained unpublished, his commentary on the *De nuptiis Philologiae et Mercurii* of Martianus Capella. I first became interested in this problem while a student at the Yale Graduate School. There, under the guidance of Professor E. T. Silk, I made a study of the ninth-century commentaries on the seven liberal arts with especial reference to John the Scot, and presented it, together with a critical edition of four books of his commentary, as a dissertation for the doctor's degree. Since then, I have completed the text, and have incorporated, with some revision, the pertinent conclusions of the earlier study into the introduction to the present edition. I have taken the opportunity to suggest a few of the interesting problems which a consideration of the commentary has brought to my attention, although my main purpose has always been simply to make available this important treatise.

Constantly, during the course of my work, I have taken advantage of the knowledge and interest of Professor Silk. Professor Rand has been very kind in encouraging the project. The Bibliothèque Nationale gave generous permission to have the manuscript of the commentary photographed. The librarians of Yale University, Trinity College, and Wilson College have been gracious in cooperating with me in my research.

The publication of the edition has been most generously undertaken by the Mediaeval Academy of America with the assistance of the Carnegie Corporation of New York and the American Council of Learned Societies.

CORA E. LUTZ

Chambersburg, Pennsylvania
20 September 1938

CONTENTS

	<i>Page</i>
INTRODUCTION	
1. History and Authorship	ix
2. Content	xiv
3. Sources	xx
4. Style	xxv
5. Description of the Manuscript	xxviii
6. The Present Edition	xxx
ANNOTATIONES IN MARCIANUM	3
APPENDICES	
I. Note on Two Dates in the <i>Annotationes</i>	225
II. The Πέπλος of Theophrastus	227
III. Dunchad	229
INDEX NOMINUM ET LOCORUM	237

INTRODUCTION

I. HISTORY AND AUTHORSHIP

PREEMINENT among the Irish scholars who made important contributions to the intellectual life of Europe in the ninth century stands John the Scot. A long series of studies, from the early edition of the *De divisione naturae* made by Thomas Gale¹ down to the recent exhaustive treatment of Cappuyns,² have been successful in solving a great many of the problems connected with the life and writings of this great thinker. Yet until comparatively recently one of his works, a commentary on the *De nuptiis Philologiae et Mercurii* of Martianus Capella, was almost unknown.³ It is this commentary, entitled *Annotaciones in Marcianum* in the unique manuscript, which I have undertaken to edit.⁴

¹ Oxford, 1681.

² M. Cappuyns, *Jean Scot Érigène, sa vie, son oeuvre, sa pensée* (Louvain, 1933). This book contains a very complete bibliography of John the Scot.

³ Some others of his philological works have suffered similar neglect. The commentaries on the *Opuscula sacra* of Boethius were first brought to light by Rand in 1906 ('Johannes Scottus,' *Quellen und Untersuchungen zur lateinischen Philologie des Mittelalters*, 1). Since then, Cappuyns ('Le plus ancien commentaire des *Opuscula Sacra* et son origine,' *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, III [1931], 237–272) has made an impressive case for the identification of the work as that of Remigius, but Rand maintains his original position ('The Supposed Commentary of John the Scot on the *Opuscula Sacra* of Boethius,' *Révue Néoscolastique*, XXXVI [1934], 67–77). The question of the authorship of the *Excerpta Macrobius de differentia et societatis Graeci Latinique verbi* is still being debated. Cf. P. G. Théry, 'Scot Érigène, Traducteur de Denys,' *Bulletin Du Cange*, VI (1931), 217–218; J. Sandys, *History of Classical Scholarship* (3rd ed., Cambridge, 1921), I, 495; H. Keil, *Grammatici Latini* (Leipzig, 1878), V, 595; L. Traube, 'O Roma Nobilis,' *Abhandlungen der königlich bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse*, XIX (1892), 355; M. R. James, *Cambridge Medieval History*, III, Ch. 20, p. 525; F. Vernet, *Dictionnaire de Théologie catholique* (Paris, 1913), V, 409. M. Mélandre ('Iepa ou Scot Érigène,' *Archives d' Histoire doctrinale et littéraire du moyen age*, VI [1931], 277–286) would make John the Scot the author of some glosses on the *Isagogae* of Porphyrius which are ascribed to the unidentified Iepa. Recently E. T. Silk has presented very convincing evidence to support the thesis that an important anonymous commentary on the *Consolatio Philosophiae* of Boethius is the work of John the Scot. Cf. *Saeculi noni auctoris in Boetii Consolationem Philosophiae commentarius, Papers and Monographs of the American Academy in Rome*, IX (1935), xxvii–l.

⁴ There is no mention of John the Scot's commentary on Martianus Capella in any of the sources. The little information that has been preserved relevant to the subject serves only to indicate that it is not improbable that the Irish scholar should have written glosses on the *De nuptiis*. For instance, one sentence in a letter by an unknown student who calls himself A to his master E, written sometime between the years 862 and 875, vouches for John the Scot's pursuit of grammar. He says: 'Imitatote etiam . . . qualiter cantetur apud vestrates in responsorio "Domine pater," et "animo" (vel "animae") "inreverenti et infrunito" (aut "infronito" sive "infroditio") antepenultimo acuto secundum doctrinam Iohannis Scotti' (E. Dümmler, 'Epistulae variorum inde a saeculo nono medio

The history of our knowledge of the commentary is very brief. It began in 1849, when Cardinal Pitra happened upon a manuscript of Martianus Capella with scholia. He was led to the conclusion that the glosses originated with John the Scot. H. Floss, editor of the monumental edition of 1853 of the works of John the Scot, expressed his opinion that an anonymous commentary in a Paris manuscript, *Bibliothèque Nationale, fonds lat., MS 12960* (which will hereafter be called *C* for *Corbeiensis*),¹ would bear investigation, since he suspected that the work could be identified as that of the Irish philosopher.² Quite unaware of Floss' acquaintance with the manuscript, but defiant of the judgment of earlier scholars that no commentary of John the Scot existed,³ Hauréau made a thorough investigation of the subject. At last, in the Bibliothèque Nationale, in the same ninth-century manuscript, *C*, which had been referred to by Floss, he came upon the anonymous commentary on Martianus Capella, and immediately set out to prove it the work of John the Scot.⁴ At that time a superficial study had been made of some three or four copies of a Martianus commentary written by a young contemporary of the Irishman, Remigius of Auxerre. From these glosses, which seem to be little more than an amplified copy of the older commentary, Hauréau derived three proofs for the identity of John the Scot's commentary. On folio 27^r of *B.N.lat. 8674* of the Remigius commentary he found the gloss:⁵ 'HEUS vocantis adverbium est. Joannes Scotus HEUS UBI ES resolvebat.' On folio 69^v of the anonymous commen-

usque ad mortem Karoli II imperatoris collectae,' *Monumenta Germaniae Historica, Epistulae*, vi, 184). In a record of the bishops of Auxerre, given in *Gallia Christiana*, one finds the following entry in the account of Wibaudus, bishop in the year 879: 'Nobilissimus parentibus Leutfrido atque Doda in civitate Cameracensi satus Wibaudus, adhuc juvenis Johanni Scoto, per Gallias magistro quam famosissimo, traditus est erudiendus, sub quo divinis aequis ac humanis disciplinis apprime fuit informatus' (D. de Sainte-Marthe, *Gallia Christiana*, xii, 277, 278). Of far greater significance, however, is a charge made against John the Scot by Prudentius, bishop of Troyes, in the course of his great denunciation of the treatise *De praedestinatione*. Instead of following the Scriptures and the Fathers, the Irishman, Prudentius maintains, made himself adept in the wiles of the rhetoricians and at last became inextricably enmeshed in the labyrinth of error through Martianus Capella: 'Nam ille tuus Capella, exceptis aliis, vel maxime te in hunc labyrinthum induxisse creditur, cuius meditatione magis quam veritati evangelicae animum appulisti. Quin etiam cum legeres beati Augustini libros, quos *De Civitate Dei* adversus paganorum fallacissimas falsissimasque opiniones mirabili affluentia digessit, invenisti eum posuisse ac destruxisse quaedam ex libris Varronis, quibus, quoniam Capellae tuo consona videbantur, potius assentiri quam veridici Augustini allegationibus fidem adhibere delegisti' (J. Migne, *Patrologia Latina*, cxv, 1294).

¹ The history of this ninth-century manuscript, originally from Corbie, is given below.

² Cf. Migne, *P. L.*, cxxii, xviii, xix.

³ E.g., J. Fabricius, *Bibliotheca Latina mediae et infimae aetatis*, iv, 407: 'Omitto tanquam incerta vel alii tribuenda Joanni—Commentarios in Martianum Capellam.'

⁴ B. Hauréau, 'Commentaire de Jean Scot Érigène sur Martianus Capella,' *Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliothèque Impériale*, xx, 2 (1862), 1-39.

⁵ *Martianus Capella*, ed. A. Dick (Leipzig, 1925), 58, 21.

tary in *C* he found the following gloss: 'HEUS ubi es, adverbium loci.' On folio 32^v of the Remigius work a passage explaining an obscure sentence of Martianus¹ reads:

Locus iste corruptus scriptorum vitio, et ideo a nonnullis prave expositus. Joannes Scotus ita sentit: Ipsa quidem Venus admodum pulchra erat, tamen *antias*, id est *contraria*, videbatur ipsi Philologiae.

C has the simple gloss, 'ANTIAS contraria.' A third gloss of Remigius, on folio 33^v, is this:² 'Joannes Scotus Attin puerum vel impetum, sive proximum interpretatur.' The exact words which Remigius quotes are to be found on folio 71^v of *C*: 'Attri puer interpretatur, impetus vel proximus.' It is interesting to note that when Remigius felt that his information was not absolutely sound he sought protection in quotations from the great teacher John the Scot.

Hauréau's evidence completely convinced Manitius³ and Rand⁴ that the commentary on Martianus Capella in *C* was the work of the Irishman. From the same two manuscripts which Hauréau compared, Rand found three more instances of the same kind of evidence. The gloss on 'oppressione'⁵ in *Paris 8674* is 'Quidam oppressione, id est labore accipiunt, sicut Iohannes Scotus,' and its source in *C* reads: 'Hoc ~~at~~ quia divitiae absque oppressione, hoc est labore, non adquiruntur.' Commenting on 'octo et sexcento,'⁶ Remigius remarks (folio 34), 'Cui conformat trina littera. Sic enim Macrobius. Iohannes vero solem vocari dicit H Y C, id est dominum deum, in quo idem numerus reperitur. H. viii. Y. cccc. C. cc. faciens simul DC et viii.' John the Scot (folio 72^r) has 'H Y C H octo, Y cccc, C cc.' The lemma 'QUIS INTER EOS'⁷ Remigius glosses (folio 18) thus:

QUIS INTER EOS id est praedictos; esset, id est melior vel pulchrior aut fortior. Iohannes vero Scotus ad superiora iungit et quis pro qualis accepit.

The words of John the Scot occur on folio 65^v of *C*:

QUIS pro qualis, ac si diceret: SUBLIMIS IUNO CERNEBAT hoc est mirabatur qualis esset Hercules, deinde subiungit INTER EOS filios videlicet.

¹ *Martianus Capella* (Dick), 72, 16.

² *Ibid.*, 74, 12.

³ *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters* (Munich, 1911), I, 335.

⁴ *Quellen und Untersuchungen*, I, 81.

⁵ *Martianus Capella* (Dick), 36, 2.

⁶ *Ibid.*, 74, 16.

⁷ *Ibid.*, 36, 17. This reading has been rejected by Dick.

An entry in the old twelfth-century catalogue of the library at Corbie where *C* was once kept reads, ‘Martiani expositio a Iohanne Scoto excerpta.’¹ This constitutes the only piece of external evidence we have for the authorship of the commentary.

John the Scot’s commentary on Martianus Capella exists in only one manuscript, *C*. Two other manuscripts (*Berlin Meerm. 179 [Phill. 1817]* and *Leidensis 167*),² which have long been regarded as copies of the same treatise, are now recognized as the work of Remigius of Auxerre.³ The codex which contains the unique example of the commentary is a large volume bearing on the first folio the press-mark of the library at Corbie, ‘Liber Sancti Petri Corbeie.’ A later hand marked it as the property of the library at St Germain-des-Prés, ‘olim 589. N. 1110.’⁴ It is written in single columns (except for folios 25^r–38^v, which have two columns), and seems to be the work of several hands of the ninth century. The contents are varied:

- 1^r–24^v Boethius’ commentary on Aristotle’s *Περὶ Ἐρμηνείας*. This is incomplete, comprising only Book i and part of Book ii.
- 25^r–30^v Anonymous glosses on Martianus Capella. The work has been ascribed to Dunchad. The glosses cover only the *De dialectica* and the beginning of the *De rhetorica*.
- 31^r–38^v John the Scot’s *De divisione naturae*. Incomplete.
- 39^r–46^v Remigius’ commentary on Martianus Capella. Incomplete.
- 47^r–115^v Anonymous commentary on Martianus Capella, shown to be the work of John the Scot.⁵
- 116^r–125^v Fragment of a grammatical treatise of Priscian.

¹ Cf. J. Merkel, ‘Catalogus librorum in biblioteca Corbeiensi,’ *Serapeum*, ii (1841), 107.

² Both codices attribute the treatise to John the Scot. On the first, there is the inscription: ‘Iohannis Scoti Expositio in Martianum Capellam’; also ‘Incipit Martiani a Iohanne Scotto Cepta,’ and ‘Finit Expositio Martiani Felicis Capelli a Iohanne Edita Scoto.’ The second bears the *incipit*: ‘Expositio Martiani a Iohanne Scotto Excerpta.’

³ M. Cappuyns, *Jean Scot Érigène*, 75, ‘Les recherches dans les bibliothèques n’ont pas réussi jusqu’ici à exhumer un meilleur exemplaire.’

⁴ A supplementary annotation, ‘Ex Libris S. Petri Corbeiensis’ corresponds exactly to the inscriptions on some of the old Corbie manuscripts now in Leningrad which Mlle. Dobiaš-Rozhdestvenskaia (*Codices Corbeienses Leninopolitanus* [Leningrad, 1934], 34) believes were so labelled in 1638, immediately before the Corbie manuscripts were taken to the St Germain-des-Prés library, or possibly just after their arrival in Paris.

⁵ Concerning this section Haureau raises the question, ‘Notre manuscrit est-il donc autographe?’ (*Notices et Extraits*, xx, 2 [1862], 8). Leaving this manuscript out of consideration entirely, Traube made a study of the various hands of the codices of John the Scot’s philosophical works. Shortly after Traube’s death, Rand published the results of the investigation (‘Autographa des Iohannes Scottus,’ *Abhandl. d. königl. Akad. d. Wissensch., Philos.-philol. u. hist. Klasse*, xxvi, 1 [1912], 1–12), with the conviction that certain marginal notes and amplifications were written in John the Scot’s own hand. However, further independent study led Rand to the conclusion that Traube’s specimens were not in the philosopher’s hand, and that the autograph of John the Scot was yet to be

Aside from the sections of the fourth book published by Hauréau when he discovered the manuscript in 1862, and selected glosses from the first three books printed by Manitius in *Didaskaleion* in 1912 and 1913, the commentary has never been published.¹

As an introduction to the text of the commentary,² brief consideration has been given to the following points: Content, Sources, Style, Description of the Manuscript, The Present Edition.

found (*University of California Publications in Classical Philology*, v [1920], 135–141). More recently Mélandre has asked if the hand of John is not to be seen in certain glosses on the *Isagogae* of Porphyrius ('Iepa ou Scot Erigène,' *Archives d'Histoire doctrinale et littéraire du moyen age*, vi [1931], 286.) It would be a great sentimental satisfaction if one could prove that C contained the actual autograph. Unfortunately all evidence seems to discount such a theory. There are, for instance, scores of errors which could have come only from a copyist.

¹ Cf. E. K. Rand, *Quellen und Untersuchungen*, I, 11, 'Sonderbar ist es, dass . . . niemand den Rest dieser höchst interessanten Schrift bekannt gemacht hat'; M. Manitius, *Gesch. der lat. Lit. des Mittelalters*, I, 336, 'Eine Ausgabe ist dringendes Bedürfnis'; B. Hauréau, *op. cit.*, 7, 'Un commentaire de Jean Scot sur un traité qui a pour objet principal la définition des sept arts libéraux ne peut manquer d'intéresser tous les érudits. Tout le monde doit être, en effet, désireux d'apprendre quelles étaient les opinions professées à l'école du palais, sous le règne de Charles le Chauve, tant sur la grammaire que sur la rhétorique, la musique, la géométrie, par cet homme vraiment extraordinaire, qui parut alors dans les Gaules, apportant avec lui, des rives lointaines de l'Irlande, un si grand fonds de connaissances et de superstitions alexandrines'; H. Liebeschütz, *Fulgentius Metamorphosis* (Leipzig, 1926), 15, 'Eine Quellenanalyse des Johannes würde uns wohl auch in der noch ungelösten Frage der Vorgänger des Fulgentius fördern und darüber hinaus vielleicht auch das Problem des Verhältnisses der stoischen Götterallegorie zu den religiösen Bewegungen des späten Heidentums klären'; L. Traube, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, xviii (1893), 104, 'Eine gründliche Textgeschichte des Martianus Capella wäre eine sehr dankbare Aufgabe, und die Commentare ermöglichen hier manchen Schritt, der anderwärts unmöglich ist.'

² The following is a list of articles representing the sum of the investigation already made on the commentary:

B. Hauréau, 'Commentaire de Jean Scot Érigène sur Martianus Capella,' *Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliothèque Impériale*, xx, 2 (1862), 1–39.

Establishment of the identity of the commentary. Description of the manuscript C. Transcript of most of the glosses on Book iv.

M. Manitius, 'Zu Dunchad und Johannes Scottus,' *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, xxxvi (1911), 57–60.

Five parallel passages in Dunchad and John the Scot, and three parallel passages in Remigius and John the Scot. Transcription of folio 47^r of C.

Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters (Munich, 1911), I, 335–339.

General discussion of the commentary.

'Zu Dunchads und Johannes Scottus' Martiakommentar,' *Didaskaleion*, I (1912), 157–172.

Transcription of part of Book I.

Didaskaleion, II (1913), 43–62.

Transcription of selected glosses from Book II and Book III.

M. Mélandre, 'Iepa ou Scot Erigène,' *Archives d'Histoire doctrinale et littéraire du moyen age*, vi (1931), 277–286.

Use of a few glosses,

E. K. Rand, 'Die Glossen des Johannes zum Martianus Capella,' *Quellen und Untersuchungen zur lateinischen Philologie des Mittelalters*, I (1906), 81–82.

Several more quotations from Remigius to confirm Hauréau's proof that John the Scot was the author of the commentary.

2. CONTENT

In general, John the Scot's *Annotationes in Marcianum* follow the usual impersonal and abbreviated style of mediaeval commentaries. Certainly a large part of his work consists of lemmata with simple glosses.¹ Yet the notes are not solely lexicographical. I suggest a few types of supplementary material which are used widely throughout the commentary. There is, for example, some attempt at emendation.² 'MISIT promittit debet esse' (86, 2), 'osus pro usus' (48, 8), 'LEUZOS pro λευκός' (61, 14), 'ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΤΖΤΓΙΑΣ male scribunt qui per n scribunt' (279, 11) suggest a critical examination of the text. In some cases variant readings are cited: 'ACTORES In quibusdam libris invenitur ACTONES, id est histriones' (271, 14); 'ACCUSARE id est exercitus imperatorem accusat. In aliis invenitur ACCUSARI, id est ab exercitu' (232, 21); 'NEGOSOR negotiator, velut in aliis NECOSOS' (285, 2); 'AFFATUM id est consilium. In quibusdam libris AFFATU, id est a consilio' (287, 17); 'FENERATIONIS id est usuras nolunt, velut in quibusdam habetur FUNERATIONES, id est nesciunt plorare mortuos suos vel funera facere' (346, 4).

When the difficulty seemed to lie in the intricacies of Martianus Capella's sentences, the commentator endeavored to simplify matters by suggesting a rearrangement of words. Examples of this occur frequently. For 119, 6, for instance, one finds: 'Ordo verborum: Quod possunt verba facere per se, haec et nomina, ut proculo et expugno'; and again, for 286, 19, 'DEPRAECOR Istos duos versus prius debes construere et postea a capite inchoare.' Paraphrases, almost inevitably introduced by 'ac si dixisset,' are common:

SCOLARIUM ac si dixisset: Ego Rhethorica quae fui famosissima et magistra et que accusabam et defendebam multos pro arbitrio meo, nunc mihi verecundiae est dicere initia meae artis, sed tamen quia vobis diis obediens praetium est immortalitatis, dicam vel primora, id est summa. (215, 7).

The continuity of the story is constantly borne in mind. At points where the reader might slip over an important change of action or scene, he is reminded of the transition, as, for example, 'HAEC DICENTE Hactenus suasio Mercurii qua sibi suum fratrem conciliat, deinde Virtutis sequitur consilium' (18, 11).

Hints and suggestions as to interpretation are to be found in abun-

¹ These may be synonyms, definitions, identifications, or etymologies.

² Although this is of common occurrence in John the Scot's works, it is quite unusual in other writers of the ninth century, with the exception of Lupus of Ferrières. Cf. M. L. W. Laistner, *Thought and Letters in Western Europe* (London, 1931), 205-211.

dance. An attempt is made to communicate the meaning behind Martianus' elaborate allegory: 'PARCAS autem intellige insolubiles diversarum qualitatum necessitates' (5, 16); 'GEMMAS inventiones pulcherrimas dicit artis rhethorice' (212, 21). Also:

SILVANUS in figura omnium rusticorum vel reorum ponitur, propterea sicuti stultus et reus timent sapientiam rhethoris et contradicere ei volunt, sed tamen arma non habent cum quibus resistere veritati possint, sic Silvanus surrexit contra Rhethoricam quia timebat eam et querebat arma quibus se defenderet et non invenit. (211, 2).
Terret enim sapientia stultos atque stupefactos eos facit. Medusa ponitur in figura stultitiae, ideo Minerva dicitur eam interfecisse quoniam vero stulti prudentiam sapientum audientes stupefacti fiunt, ideo finguntur veluti in saxa moveri. (286, 10).

The spirit in which Martianus' words are to be taken is sometimes suggested: 'CREDO per yroniam hoc Marcianus dicit deridendo Iovem' (292, 11); 'SUB ABOLITIONE id est sub vastatione patriae. Fortiter hyronia est' (235, 14). The reader is warned of misleading rhetorical devices:

PUTAMUS NEFAS EST. Ne mireris Mercurium praesente Apolline quasi ad tertiam personam sermonem dirigere. Est enim rhetorica dicendi forma que transitus personarum vocatur, dum prima persona ad secundam veluti ad tertiam sermones dirigit, seu ad tertiam veluti ad secundam. (17, 24).

An effort is made to help the reader evaluate the ideas of Martianus: 'Quid itaque mirum si iste Martianus dum sit omnino Platonicus de situ planetarum documenta edisserit?' (13, 23). John the Scot often departed from the impersonal style of the commentator:

INTEREA et reliqua. Poetica deliramenta sunt de transfiguratione Mercurii in stellam et Phoebi in solem augurialumque volucrum ipsius in equos, quapropter quoniam falsa sunt nulla indigent explanatione. (20, 6).

The meters of the poetic interludes are usually identified and sometimes analyzed. The verses beginning 'Expleta cursim syllabarum pagina est' (114, 8) are simply named 'iambicum senarium.' A passage in iambic dimeter catalectic (364, 4) is explained:

Iambicum dimetrum catalecticum, id est syllaba manens post dictio-

nem.¹ Recipit anapestum et spondeum et se ipsum in capite.

¹ This notion of the meaning of catalectic is found elsewhere. The gloss on 55,4 reads: 'Metrum catalecticum; κατά post, λέξις dictio, id est ubi remanet syllaba post pedem.'

In the course of his comments on Martianus Capella, either in legitimate discussions or in digressions, John the Scot has furnished a great deal of information upon a wide variety of subjects. It does not lie within the scope of the present treatment to analyze or catalogue this material.¹ However, in view of the fact that John the Scot's fame rests upon his unique philosophic system, it has seemed advisable to consider a few passages in his commentary which involve an expression of his personal convictions on controversial questions of philosophy and religion.

Although the commentator is naturally preoccupied with philosophy and is working with an author of the Neoplatonic school, his frequent and varied expressions of opinion are not complete enough to lend themselves to strict classification. Their value lies in the fact that they often anticipate or corroborate the ideas set forth in the later works. The bold statement: 'Nemo intrat in celum nisi per philosophiam' (57, 15) is noteworthy. Standing unqualified as it does, it seems to go somewhat beyond the implications of the famous formula expressed in the *De praedestinatione*,² 'Veram esse philosophiam veram religionem, conversimque veram religionem esse veram philosophiam.' A group of isolated comments on *sapientia* as the *studium rationis* emphasize this exaltation of philosophy. There is a general statement:

Omnes disciplinas quibus sophia, hoc est sapientia, et inquiritur et invenitur rationabile studium et repperit et ordinavit. (17, 7).

By *ratio* the mind can comprehend cosmological laws:

Studium quippe rationis omnem caelestium corporum motum praecedit tociusque mundi globum altitudine raciocinacionis comprehendit. (40, 11).

All the truth which is given to mortals to discover comes through the channel of *ratio*:

Omne siquidem quod ex divinis legibus de cognitione veritatis humano conceditur intellectui per rationis medietatem veluti auratis quibusdam compedibus, hoc est sapientiae studiis, memoriae infigitur atque custoditur. (8, 17).

¹ Hauréau (*Notices et Extraits*, xx, 2 [1862], 9-39) has made a very important study of the material on dialectic found in the commentary.

² I, 1 (Migne, *P. L.*, cxxii, 358).

Virtue, on a higher level perhaps than ordinary knowledge, exists only through *ratio*:

Rationis studium a virtute neque virtus rationis studium segregari potest, quippe sibi invicem connexim semper adiunguntur. (17, 5).

If carried to its logical conclusion, such a line of reasoning would make the soul deprived of *ratio* a stupid and worthless thing, without merit of immortality. John the Scot solves the problem in this way:

(Martianus) shows clearly that the study of philosophy makes the soul immortal and if anyone should say to this that stupid souls are without experience of the pursuit of wisdom, and are consequently mortal, one must answer that all the arts which the rational soul employs are naturally present in all men whether they make good use of them, whether they badly misuse them, or whether they are completely without the practice of these arts, and that for this reason every human soul is made immortal by the pursuit of wisdom which is inherent in itself. (17, 12).

Remarks upon the soul inevitably lead John the Scot to concepts that belong more properly to Christian theology than to philosophy. The existence of free will, for example, is taken absolutely for granted.¹ I quote one instance:²

Virtus quippe recognitione originis suae qua ad imaginem et similitudinem creatoris sui condita est, seu liberi arbitrii notitia, quo velut maximo dono et nobilitatis suae indicio prae ceteris animalibus ditata est, rationabili nature ex divinis thesauris concessa est atque donata. (8, 1).

Again, he is orthodox upon the subject of original sin:

In qua virtute dico veluti in quodam speculo clarissimo lumine renidenti dignitatem naturae suae et primordialem fontem humana anima, quamvis adhuc merito originalis peccati ignorantiae nebulis circumfusa, perspicit— (8, 1).³

¹ A necessary postulate to the system propounded in the *De divisione naturae* is the freedom of the will by which the soul is permitted to make its choice between obedience to divine law and consequent elevation on the one hand and transgression of the law with attendant degradation on the other. John's theory of the source of evil would not stand otherwise. Cf. Migne, *P. L.*, cxxii, 944.

² Cf. also 8, 16.

³ Cf. also 8, 8. Cf. *Commentarius in Evangelium secundum Joannem* (Migne, *P. L.*, cxxii, 310).

There is an enthusiastic repudiation of the idea of physical rewards or punishment after death:¹

Poetica deliramenta sunt, falsis opinionibus plena, et tamen opinione veluti quadam rationabili qui talia fingunt fulciri existimantur, qua fata miserrimeque anime quae ab eis post mortem corporis vexantur intra ambitum huius mundi in planetarum circulis veluti in quibusdam fluminibus vel puniri vel purgari et semper in eis detineri merito male vivendi seu ab eis liberari merito bene vivendi per corpus mendacissime putant. (13, 1).

Of far greater significance is a reference to a revolutionary theory on the subject of cosmology expressed in the commentary. Duhem, in his treatise *Le Système du monde*, in the section devoted to the influence of Heraclides Ponticus in the Middle Ages, points out² that in opposition to Pliny the Elder and Ptolemy, who were followed by Isidore and Bede in early mediaeval times, Vitruvius,³ Macrobius,⁴ Chalcidius,⁵ and Martianus Capella⁶ adopted the theory of Heraclides, who held that the earth is the center of the universe around which the moon, stars, sun, and planets revolve, but that Venus and Mercury describe courses around the sun. On more than one occasion, John the Scot has endorsed the part of the system which refers to the course of Mercury and Venus around the sun, as for instance:

Potest etiam intelligi quod ait QUIBUSDAM RIVULIS INTERMIXTIS de Veneris atque Mercurii circulis qui aliquando altius ascendentites ita ut supra solem discurrere videantur, iterumque descendentes ad inferiora orbitas suas concursus luminum instar solari tramiti intermiscent. (12, 9).⁷

Yet in one important passage, he seems unconsciously to go far beyond his Neoplatonic authorities and to imply in substance the theory which he later propounded in his *De divisione naturae*.⁸ In essentials, this theory represents the four planets Mercury, Venus, Mars, and Jupiter as revolving around the sun, which is midway between the earth and the sphere of the fixed stars. The passage in question occurs in the course

¹ This theory is elaborated in the *De divisione naturae* (Migne, *P. L.*, cxxii, 954–955).

² P. Duhem, *Le Système du monde* (Paris, 1915), III, 44–162.

³ *De architectura*, IX, 1, 6.

⁴ *Comment. in Somn. Scip.*, I, 19.

⁵ *Comment. in Timaeum*, cviii, cix.

⁶ *De nuptiis*, 449, 26.

⁷ Cf. also 9, 6.

⁸ Migne, *P. L.*, cxxii, 697–698; 719–723; H. Bett, *Johannes Scotus Erigena* (Cambridge, 1925), 49; M. L. W. Laistner, *Thought and Letters in Western Europe*, 174–175.

of the commentator's explanation of why Virtus and Mercury, in the allegory of the *De nuptiis*, in making their way through celestial space to the sun would pass the planets Mercury and Venus, and then in going beyond the sun would see the two planets again. He says:

Non inmerito queritur qua ratione Virtus cum Mercurio planetarum circulos quaerentes Apollinem transcendere dicuntur, eumque ultra omnes planetas invenire et iterum reperto Apolline, illos tres Apollinem dico, Mercurium et Virtutem eosdem circulos consultum Iovis flagitantes transvolasse, sed ad hoc dicendum est ceterarum planetarum circulos circa solem esse, ac per hoc centrum in ipso ponere sicut Chalcidius in expositione *Timei* Platonis exponit. (13, 23).

Here John the Scot is misrepresenting Chalcidius, who nowhere inferred that the sun was the center of the system and that the planets revolved around it.¹ He continues and enlarges upon the idea, leaving no doubt as to his meaning:

Ipse siquidem Plato planetarum omnium centrum in sole ponit, ita ut sub sole sint integri et supra solem. Quid itaque mirum si iste Martianus dum sit omnino Platonicus de situ planetarum documenta edisserit? Ac per hoc bis necesse erat Virtuti cum Mercurio planetarum circulos transire, primum quidem dum sunt infra solem, secundo vero adiuncto ipso Apolline dum sunt supra.

Furthermore he refutes definitely the idea that the earth is the center of the planetary system:

Nom enim Platonici circulum Saturni Iovis Martis nec non et lunae ambire terram, sed solummodo <Saturnum> terram ambire perhibebant.

The importance of the presence of these ideas in the commentary on Martianus lies in the fact that John the Scot is anticipating his later theory, a theory for which he stands alone, far in advance of his contemporaries.

On another controversial point, the question of the antipodes, there

¹ Duhem (*op. cit.*, 61) noticed that John the Scot attributed this same theory to Plato in the *De divisione naturae*, III, 27 (Migne, P. L., cxxii, 698): 'Planetae vero, qui circa eum volvuntur, mutant colores secundum qualitatem spatiorum in quibus discurrent, Iovem dico et Martem, Venerem et Mercurium, quae semper circulos suos circa solem peragunt sicut Plato in *Timaeo* edocet.'

is a clear statement in the commentary. There is no doubt about their existence:¹

ANTIPODES vero qui contra nos sub terra. ANTIXΘΟΝΕΣ dicuntur qui contraria terrena partem possident. Ergo IIII sunt, id est nos et nostri antipodes et ἀντοῖκοι et ἀντίχθονες. (298, 21).

It is evident that a great deal of the material found in the commentary is related to the other works of John the Scot. In confirming and supplementing some of his ideas expressed elsewhere, it makes a definite contribution to our knowledge of the thought of that great teacher.²

3. SOURCES

There is evidence for believing that the Irish scholar was not breaking new ground in undertaking to compile glosses for Martianus Capella, but that there was an earlier commentary to which he had access, and which must have been of some assistance. It is held that the commentary of Dunchad, now extant in incomplete form, was somewhat earlier.³ Manitius maintained the theory that either John the Scot used Dunchad's work, or more probably that both availed themselves of another, older commentary.⁴ Laistner made an attractive conjecture that the early prototype, now lost, may have been the work of the Irish contemporary of John the Scot, the teacher Martin of Laon.⁵ He based his inference on those glosses of John the Scot which were published by Manitius, on a *Scholica Graecarum glossarum* of Martin of Laon⁶ which contains glosses of words found in Martianus, reminiscent of John's, and on the fact that in the Remigius commentary (in C) certain glosses which do not appear to have been derived from Remigius' chief source, John the Scot, are prefaced by the letter G or M, which might stand for Martin. As Laistner suggests, more investigation must be made before the theory can be completely substantiated.

¹ This is the subject which brought Virgilius of Salzburg into conflict with St Boniface and to trial for heresy. Cf. H. Krabbo, 'Bischof Virgil von Salzburg und seine kosmologischen Ideen,' *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, xxiv (1903), 1-28; also M. L. W. Laistner, *Thought and Letters in Western Europe*, 145-146.

² These few remarks do not by any means exhaust the material which John presents. No attempt has been made to call attention to parallels in his other works.

³ There is a discussion of Dunchad in Appendix III.

⁴ Cf. *Gesch. der lat. Lit. des Mittelalters*, I, 336-337.

⁵ Cf. 'Martianus Capella and his Ninth Century Commentators,' *Bulletin of the John Rylands Library*, ix (1925), 137-138.

⁶ Cf. 'Notes on Greek from the Lectures of a Ninth Century Monastery Teacher,' *op. cit.*, VII (1923), 421-456.

At all events, several references in the text make it seem plausible that John the Scot had before him an older commentary. The gloss on the corrupt 'LEUZOS' (61, 14) reads, 'pro λευκός, albula herba. Dicunt quidam quod lilium sit.' It does not appear possible to establish the identity of 'quidam.' It does not seem logical to imagine that John found the meaningless 'leuzos' defined as 'lilium' in any glossary. It is not unthinkable that in an earlier commentary the corrupt form, which the context of Martianus made clear was the name of some plant, was glossed 'lilium.' A case similar to that occurs with regard to the word 'Velatam' (269, 8):

VELATAM NUBENTEM Quidam dicunt ut proprium nomen sit Velata homicidae, alii dicunt Velatam proprium nomen feminae quae nupsit flammeo marito suo, alii dicunt Velatam nonnam.¹

At 48, 2 Dick has the reading 'boe< the >matum.' John the Scot comments 'BOEMATUM auxiliorum.' Here perhaps the commentator was taking a gloss from an early commentary based on a better codex. Manitius has called attention to what he believes to be a bit of evidence for the same thing. He cites a gloss in which he thinks that John the Scot is expressing disagreement with the older work:

ASOMATO incorporeo, non nudo..... Simplex artium explanacio sine ullo ornamento rhethorum, vel et poematum corpus nudum dicitur. Si vero artes explanentur cum ornamentis rhethorum verborum et facundiae poematum, incorporeae dicuntur esse quia nihil simplicitatis in eis appetit. (82, 2).

To how great an extent John the Scot utilized an earlier commentary other than Dunchad's, it is impossible to say. For a large amount of the material in the glosses, his source was Martianus Capella himself. Oddly enough, most of his own ideas and valuable citations on questions of philosophy and cosmology occur in the course of his comments on the first two books, which form the introduction to the discussion of the liberal arts. In connection with the other books he frequently merely rearranges or restates the material presented by the author and confines himself to glosses in the nature of definitions, etymologies, and identifications. Thus there is a minimum of information added on certain subjects, particularly on arithmetic,² grammar,³ and music.⁴

¹ The citation of three opinions on a single word helps to confuse the issue. It almost obliges one to consider the possibility of the existence of more than one earlier commentary.

² There are no real contributions in the glosses on *De arithmeticā*. Aside from Euclid's *Elements*, Nicomachus of Gerasa's treatise (perhaps in the translation of Apuleius) had formed the basis of

Of the material for which definite sources can be determined, an important part fortunately consists of statements relating to John's philosophical and cosmological system. The Neoplatonic metaphysics expounded by Chalcidius in the *Commentary on the Timaeus of Plato*¹ and by Macrobius in the *Commentary on the Dream of Scipio*² furnish a working basis for his ideas on the soul and its extension into the world soul. Both Macrobius³ and Chalcidius⁴ again, and Pliny⁵ are the ultimate sources of some of his theories on the distribution of the planets and the mechanics of celestial harmony. Two exclusively astronomical

Martianus Capella's work. Since it, again, was the source of the works of Cassiodorus, Isidore of Seville, and Boethius on arithmetic, all of which were probably available to John the Scot, there was no new material to add.

³ Almost equally barren are his elucidations of the *De grammatica*. One bit of additional information on the subject of the indication of the Greek aspirate may have come from Isidore (103, 6: cf. Isidorus, *Etymologiae*, I, 19, 9). The opinions of St Augustine (*De musica*, VI, 17, Migne, *P. L.*, xxxii, 1192) and Aulus Gellius (*Noctes Atticae*, II, 25, 2) are cited in connection with the word 'analogia' (114, 19). Throughout the commentary, John the Scot analyses the meters of the verses (there are fifteen varieties), but I have been unable to trace his authority on the subject in any one of the several manuals *De arte metrica* (cf. Keil, *Grammatici Latini*, VI) which must have been at his disposal. One grammatical gloss found in the section on astronomy (423, 17) deals with a point of orthography. The commentator names Cassiodorus as his authority. It appears to have come from Cassiodorus' *De orthographia*, V (Keil, *Grammatici Latini*, VII, 176), although the same information is found in Alcuin, *De orthographia* (Keil, *Grammatici Latini*, VII, 298), but without reference to Cassiodorus.

⁴ It is altogether possible that an adequate treatment of a subject which was not one of his major interests may account for the paucity of informational glosses on the subject of music. At any rate, he betrays no knowledge of Aristides Quintilianus, but may well have been familiar with the works of Boethius and Cassiodorus.

¹ 7, 10: cf. Chalcidius, *Comment. in Timaeum*, ccix, ccx, ccxxii; 490, 15: cf. Chalcidius, *op. cit.*, xxvi–xl. In both instances the commentator cites his authority.

² 13, 1: cf. Macrobius, *Comment. in Somn. Scip.*, I, 10, 7–16. Here he quotes Macrobius to disagree with him.

³ 11, 8: cf. Macrobius, *op. cit.*, II, 1, 4–8; II, 3, 13–15. One quotation from Macrobius I have been unable to locate. 'Macrobius autem dicit proprium nomen Iovis est H APXH, id est principium, H VIII, A I, P C, X DC, H VIII' (365, 21). Another instance of the same thing is 'H Y C H octo, Y cccc, C cc' (74, 16). In using this gloss, Remigius names Macrobius as John's source. In view of these references, it is interesting to note that with regard to the *De divisione naturae* Duhem (*Le Système du monde*, III, 47) remarks, 'Il ne paraît pas que Scot Érigène ait subi l'influence de Macrobe, bien qu'on lui attribue des extraits de cet auteur.' Cf. P. M. Schedler, 'Die Philosophie des Macrobius und ihr Einfluss auf die Wissenschaft des Christlichen Mittelalters,' *Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters*, XIII, 1 (1916), 111, 'Im 9 Jahrhundert wird Macrobius als Quelle verwendet in den *Martiancommentaren* des Johannes Scotus Eriugena und des Dunchad.'

⁴ 13, 23: cf. Chalcidius, *op. cit.*, LXXI.

⁵ 427, 6: cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 44; 455, 5: cf. Plinius, *op. cit.*, II, 78; 456, 10: cf. Plinius, *op. cit.*, xviii, 324. In several instances Pliny and Bede supply practically identical information: cf. 449, 8 and Plinius, *op. cit.*, II, 56, and Beda, *De rerum natura*, XXII (Migne, *P. L.*, xc, 240); also 427, 6 and Plinius, *op. cit.*, II, 44, and Beda, *op. cit.*, XIII (Migne, *P. L.*, xc, 211), and Isidorus, *Etym.*, III, 66, 2.

glosses are referred to Priscian¹ and Aratus.² The authority of Pliny³ and sometimes of Bede⁴ are relied upon for questions of geography.

From the enthusiastic interest displayed in the glosses on the book on dialectic, it is evident that herein lay the author's chosen field. John the Scot's comments are obviously based upon his own system,⁵ arrived at through a thorough study of the older masters. The fact that of the seven liberal arts, dialectic seems to have been bound by the most rigid methods of treatment, even to the matter of examples, and the fact that a large number of scholars concerned themselves with the subject, make the question of sources somewhat obscure. In his discussion of the content of the glosses on dialectic in John the Scot, Hauréau⁶ has made some suggestions as to sources. The original *Decem categoriae* and *De interpretatione* of Aristotle⁷ and the *Isagogae* of Porphyrius⁸ were well equipped with commentaries by the ninth century. Certainly John the Scot knew and used the *Decem categoriae* attributed to St Augustine,⁹ as well as the commentaries of Boethius on Porphyrius,¹⁰ and on the *Decem categoriae*¹¹ and the *De interpretatione*¹² of Aristotle. The section

¹ 293, 21: cf. *De sideribus*, I, 1 (J. C. Wernsdorf, *Poetae Latini minores*, V, 1, p. 520).

² 293, 21: 'Aratus vero dicit Arcturum quasi ἀρκτοῦ taurum, id est taurum aquilonis et Septentrionem significat maiorem et minorem.' This reference appears in neither the *Διοσημεῖα*, the *Φαινόμενα*, nor the incomplete translations of Cicero, Germanicus, and Avienus.

³ 295, 14: cf. Plinius, *op. cit.*, II, 186; 297, 3: cf. Plinius, *op. cit.*, II, 166. One quotation from Pliny eludes discovery, 298, 11: 'Supernatem dicit parte ab oriente ad occasum quam ambit oceanus, ut Plinius ostendit.'

⁴ 300, 3: cf. Beda, *De rerum natura*, xxxi (Migne, *P. L.*, xc, 431). There is no evidence to show that John the Scot used Pomponius Mela's *De situ orbis*, Aethicus' *Cosmographia*, or Dicuil's *De mensura orbis terrae*, in spite of the fact that they were popular in the ninth century.

⁵ It is as a critic that he handles Martianus Capella's treatment of dialectic in several instances. Cf. 174, 11, 'In hoc loco confundit duas cathegorias . . .'; 175, 13, 'Hic iterum confundit relativa et qualitativa . . .'

⁶ *Notices et Extraits*, xx, 2 (1862), 7-39.

⁷ Hauréau (*op. cit.*, 26-29) notes two cases in which John the Scot seems to have used the *Decem categoriae*. Cf. 166, 3 and *Cat.*, II, 2; 168, 11 and *Cat.*, V, 1.

⁸ Mélandre ('Iepa ou Scot Erigène,' *Archives d'Histoire doctrinale et littéraire du moyen age*, VI [1931], 277-286) believes that the glosses on the *Isagogae* of Porphyrius which are known as the work of an unidentified Iepa are actually the work of John the Scot.

⁹ 158, 13: 'FORMAS Secundum Augustinum species differt a forma . . .'; cf. Pseudo-Augustinus, *Decem categoriae*, VII (Migne, *P. L.*, XXXII, 1424, 1425).

¹⁰ 157, 17: cf. Boethius, *Dialogus I in Porphyrium*, (Migne, *P. L.*, LXIV, 29).

¹¹ 166, 3: cf. Boethius, *In Categorias Aristotelis*, I, (Migne, *P. L.*, LXIV, 169-177); also 168, 11 and Boethius, *op. cit.*, 174.

¹² 157, 6: cf. Boethius, *In librum Aristotelis De interpretatione*, I, (Migne, *P. L.*, LXIV, 294, 295). It may be of some slight significance that a copy of this work is found in *C*.

of Isidore of Seville on the subject¹ and very probably Cassiodorus' *Institutiones*² had been investigated by the commentator.

The glosses on the book *De rhetorica* furnish comparatively little additional information to the rather complete outline of Martianus. A paraphrase of the opening thesis of Cicero's *De inventione*³ is acknowledged. One gloss concerned with the founder of rhetoric, Corax, gives the Ηέπλος of Theophrastus⁴ as its authority. Another gloss⁵ may hark back to the same problematic treatise, or possibly to Cicero's *De oratore* or *Brutus*. Other obvious potential sources, such as Isidore of Seville and Alcuin, appear not to have been used.⁶

Rather more conspicuously abundant than for most other subjects are John the Scot's sources for glosses on mythological allusions. Fulgentius,⁷ Hyginus,⁸ Servius' commentaries on Virgil,⁹ Macrobius' *Saturn-*

¹ 157, 5: cf. Isidorus, *Etym.*, II, 25; II, 26, 1, 5; II, 27, 4.

² 166, 6: 'A quibusdam post substantiam quantitas ponitur, a quibusdam qualitas.' In the first group fall Cassiodorus, *Institutiones*, II, 10 (ed. R. A. B. Mynors, Oxford, 1937), Isidorus, *Etym.*, II, 25, 5, and Boethius, *In Categorias Aristotelis*, II (Migne, P. L., LXIV, 201); in the second, Martianus Capella, 170, 11, Boethius, *In Porphyrium commentaria*, I, (Migne, P. L., LXIV, 75), and Chalcidius, *Comment. in Timaeum*, cccxxxiv.

³ 6, 20: 'Quod Tullius in primo *De rhetorica* libro ait, "Eloquentia sine sapientia numquam profuit, sepe nocuit; sapientia vero absque eloquentia sepe profuit, numquam nocuit."' Evidence that John was familiar with Cicero's rhetorical works is found in his introduction referring to Martianus Capella's background: 'Marci quoque Tullii Ciceronis discipulum fuisse . . . quisquis eius scripta prospexerit non negabit. Ipsius quippe solius in libro quem scripsit *De rhetorica* exemplis utitur et argumentis.'

⁴ 214, 12. A section of the Appendix is devoted to this rather remarkable phenomenon.

⁵ 214, 4: 'CORAX inventor fuit rhetoricae artis, TISIAS usitator.' Both these names appear in Cicero's *De oratore* (I, 91) and the *Brutus* (12). In the second instance, Cicero seems to be paraphrasing a part of what is considered the lost *Τεχνῶν συναγωγὴ* attributed to Aristotle. Cf. V. Rose, *Aristotelis fragmenta*, 137, p. 118; also Quintilianus, *Inst. orat.*, III, I, 8-13; II, 17, 7, and Victorinus, *In Rhetoramicam M. Tullii Ciceronis* (K. Halm, *Rhetores Latini minores*) II, 2.

⁶ In spite of the great similarity of material and treatment, I can find no positive evidence of John the Scot's use of the *Ad Herennium*. Vague reminiscences of Cicero's *Topica* and Boethius' commentary on it found in the glosses on both rhetoric and dialectic are entirely inconclusive. Of the lesser writers on the subject of rhetoric (Halm, *Rhetores Latines minores*), only Victorinus seems a possible source, but no clear parallels can be shown.

⁷ M. L. W. Laistner ('Fulgentius in the Carolingian Age,' in *Essays in Honour of M. Hrushevsky*, Ukrainian Academy of Sciences No. 76, I [Kiev, 1928], 445-456) discusses the glosses for which Fulgentius is the source which occur in the parts of the commentary published by Manitius. He cites 19, 17 and *Mitologiae*, I, 15; 36, 4 and *Mit.*, I, 10; and 50, 17 and *Mit.*, I, 21. Besides these glosses which agree with Fulgentius, Laistner points out the interesting phenomenon of John the Scot's disagreement with Fulgentius: 'In one place John refers to the author by name, calling him briefly Fabius (*ut Fabius placet*, 30, 16: cf. *Mit.*, I, 8). Moreover it is in this very passage that he disagrees with Fulgentius about the interpretation of the name Atropos. This is not an isolated case, for the derivation of the name of Heracles (67, 5: cf. *Mit.*, II, 2) and his interpretation of Saturn with his sickle (211, 6: cf. *Mit.*, I, 2) differ from those of the older writer.' Several other instances of the use of Fulgentius might be noted, as 7, 16: cf. *Mit.*, II, I; 286, 10: cf. *Mit.*, I, 21; 480, 19: cf. *Mit.*, III, 10.

⁸ 6, 8: cf. *Fabulae*, 192; 67, 5: cf. *Poet. Astron.*, II, 20.

⁹ 6, 8: cf. *Georg.*, I, 138; 12, 11: cf. *Aen.*, VIII, 402; 210, 13: cf. *Aen.*, VI, 582.

nalia,¹ *Mythographus Primus*,² St Augustine's *De civitate dei*,³ as well as Isidore of Seville's *Etymologiae*,⁴ are all used a number of times. Miscellaneous information, mostly in the form of etymologies and definitions, has come from Isidore.⁵ The works of Solinus,⁶ Iuvencus,⁷ Virgil,⁸ and Ovid⁹ may be mentioned as the sources of a few isolated glosses.

There appear to be only two citations from the Latin Bible. One is an abbreviated composite of *Acts*, vii, 15 and 14.¹⁰ The other is of more than ordinary interest because it is an exact quotation from the old *Itala* version rather than from Jerome's *Vulgata*.¹¹ With the exception of St Augustine, there is no mention of any of the Patristic literature. In view of John's later indebtedness in the *De divisione naturae* to Maximus and Pseudo-Dionysius the Aeropagite, as well as to Origen, Gregory of Nyssa, and St John Chrysostom, it is strange that there are no traces of his study of the Fathers in the commentary.

4. STYLE

In the matter of grammar, the commentary does not depart far from classical standards.¹² In vocabulary, however, the glosses necessarily extend beyond the limits set by classical usage. Aside from the scores

¹ 10, 6: cf. *Sat.*, i, 17, 51–52; 36, 14: cf. *Sat.*, i, 20, 10; 293, 21: cf. *Sat.*, i, 3, 15.

² 6, 20: cf. *Myth. I.*, 119.

³ 26, 11: cf. *De civ. dei*, vii, 1–3; 6, 1: cf. *De civ. dei*, viii, 8; 29, 8: cf. *De civ. dei*, iv, 8.

⁴ 33, 6: cf. *Etym.*, viii, 11, 31.

Since the original sources are regularly paraphrased rather than quoted, it is difficult at times to determine which one was the actual source of John the Scot when several available authors present the same facts. One example of this is the gloss on 'Quirinus' (27, 13), 'QUIRINUS ipse est Romulus qui sic vocatur quod semper hasta utebatur, quae Sabinorum lingua quiris dicitur.' For this there are two possible authors, Servius and Isidore. The former says (*Aen.*, i, 292), 'Romulus autem ideo Quirinus dicitur, vel quod hasta utebatur quae Sabinorum lingua curis dicitur.' Isidore uses almost the same words ('*Etym.*', ix, 2, 84), 'Quirinus dictus est Romulus, quod semper hasta utebatur, quae Sabinorum lingua curis dicitur.' The same information is found in Macrobius (*Sat.*, i, 9, 16). The difference in wording makes it unlikely that John used Ovid's *Fasti* (ii, 475–477). Cf. J. G. Frazer, *Fasti of Ovid* (London, 1929), ii, 396.

⁵ There are over fifty instances of the use of material from Isidore.

⁶ 210, 12: cf. *Collectanea*, 9, 6–7; 34, 18: cf. *Collectanea*, 27, 36, 37.

⁷ 163, 15: cf. *Aen.*, vi, 21–22; 295, 6: cf. *Georg.*, i, 240; 210, 12: cf. *Aen.*, vi, 240.

⁸ 519, 7: cf. *Evang. Hist., Praef.*, i.

⁹ 5, 15: cf. *Fasti*, vi, 291–292. This may be quoted from Isidore (*Etym.*, viii, 11, 68).

¹⁰ 163 15.

¹¹ 163, 15: 'Et videbit omnis caro salutare Dei.' Cf. *Prophetia Isaiae* (P. Sabatier, *Bibliorum Sacrorum Latinae versiones antiquae seu Vetus Italica et Vulgatus* (Paris, 1751), xl, 5: 'Et videbit omnis caro salutare Dei.'

¹² The use of 'cum' with an ablative of means, the use of the possessive genitive of the reflexive pronoun in place of the reflexive adjective, and 'quod' and 'quia' clauses as substitutes for indirect discourse constitute the main exceptions.

of unusual words which the very task of treating such an author as Martianus Capella occasioned, many words of late origin are to be found in the text. ‘Barri’ (23, 2), ‘baiulare’ (31, 17), ‘planitia’ (355, 14), ‘illegalis’ (359, 2), ‘anhela’ (292, 5), ‘secunditatem’ (28, 2), ‘tautones’ (58, 3), ‘glabrio’ (58, 4), and ‘leugam’ (231, 4) are typical. Of more particular interest are a group of words which have the earmarks of being coined for the occasion. Many are literal translations of Greek compound nouns; others are forms which hitherto did not exist, made on the analogy of familiar forms. ‘Fabulariter’ (244, 13), ‘demonitate’ (64, 12), ‘mediatas’ (3, 5), ‘rhetorizantibus’ (4, 2), ‘zoographia’¹ (59, 17), ‘pulchrifica’ (19, 17), ‘filolitas’ (178, 9), ‘considerativa’ (352, 5), ‘adimaginare’ (288, 18), ‘anhelantia’ (12, 3), ‘duada’ (25, 14), and ‘nicticora’ (286, 6) are examples of the latter type. Illustrative of his use of new Latin equivalents for Greek compounds are the following: ‘subnarrationem’ for ‘ὑποδιήγησιν’ (274, 19), ‘adnarrationem’ for ‘παραδιήγησιν’ (274, 19), ‘pernarrationem’ for ‘καταδιήγησιν’ (274, 20), ‘supersermo’ for ‘ὑπερβολή’ (236, 19), ‘superpedale’ for ‘ἐπίπεδον’ (352, 21), and ‘superapparitio’ for ‘ἐπιφάνεια’ (352, 25).²

One must consider in a group apart those words which appeared in a corrupt Martianus text and baffled the commentator, who, without sufficient glossaries and lexicons, was not always able to detect the imposters. The lemma which appears in Dick, 294, 1, ‘Interstitii singuli,’ occurs in many of the manuscripts as ‘signilis,’ so John the Scot wrote, quite logically:

INTERSTITII SIGNILIS id est duae horae. Signile enim interstitium est spatium in quo movetur aliquod signum de loco in locum, aut in quo oritur aut in quo occidit, et duas horas tenet.

A word which in the vulgate Martianus text tradition is given as ‘excolicum’ Dick has emended to ‘scholium’ (151, 2), but the commentator accepts the word and glosses it thus:

Id est superiorum caelestium. Excolici enim dicuntur dii qui extra mundum coluntur, quia semidii dicuntur qui in mundo coluntur.

Corresponding to Dick, 72, 17, a curious lemma ‘amital’ is glossed ‘ros.’ Another peculiar form ‘ambrones’ (48, 21) he explains: ‘Antropophagi

¹ This is not a transliteration of the Greek ‘ζωγραφία’ used by Plato in the sense of the art of painting, but it is made on the analogy of ‘cosmographia’ and is defined as ‘pictura animalium.’

² That this practice is very conspicuous in his translation of the Greek treatises of the Pseudo-Dionysius, has been pointed out by P. G. Théry in his article on ‘Scot Érigène, Traducteur de Denys,’ *Bulletin Du Cange*, vi (1931), 243–247. None of the words which are here quoted from the Martianus commentary are cited by Théry, but he has listed dozens of words comparable to them.

dicuntur AMBRONES: am ἀν, βρῶσις cibus, ab eo quod est ἀνθρωπος et βρῶσις.'

Corrupt proper names were the greatest pitfalls for the commentator. A relatively large number of meaningless names are given a fanciful identity. What may have originally been 'Chersonesum' appears (327, 14) as 'CERUCRUSION cornu aureum, χρυσῖον enim dicitur aurum, κέρας cornu.' The father of Orpheus, Oeagrius, is found in all the manuscripts of Martianus and in the commentary as 'Euagrius': 'Euagrius musicus fuit et poeta antiquissimus' (5, 7). Urania is abbreviated to 'Anie' (8, 1). An unusual name 'Saticenam' (64, 2) is glossed:

A satione dictam quia Saturnus liberat mares de nuptiis, Iuno vero feminas; vel SOTICENAM a sociando dictam, quia sociat marem et feminam.

Grote conjectures that 'Opigenam' was the correct reading.¹

The qualifications of John the Scot as a Greek scholar have been variously estimated.² From his explanation of Greek terms in the Martianus text, and from his etymologies, one is inclined to the opinion that he had a fair knowledge of the language. Although the scribes have made many of the Greek words almost completely unrecognizable, yet from the fact that the definitions are logical one can restore what probably stood in the original text. Absolute accuracy, however, is by no means observed, apparently even in the original, in the terminations of verbs which are cited in etymologies. For example, 'θεο' is given in place of 'θεάμαι' (212, 6), 'φω' for 'φωνέω' (9, 15), 'πνθω' for 'πνιθομαι' (10, 6), 'ρετο' and 'ρετνο' for 'ρητορεύω' (210, 1). The word 'γυμνολογίζεις' somehow or other became 'γυμνολογίζεις' in the manuscript which John the Scot used. Hence he gives that word as a lemma and glosses it 'exercitas vel philosopharis; verbum Grecum, γυμνολογίζω, cuius propria interpretatio est exercito' (4, 11).³

¹ In almost all cases where John the Scot has been misled by a poor text, it has been necessary to retain the corrupt form in this edition of the commentary.

² For a discussion of the subject and bibliography cf. P. G. Théry, *op. cit.*, 202–224.

³ As was the case with certain corrupt Latin words, so some Greek forms which do not exist have had to be retained in the text in order that the explanation which depends upon them may have some meaning. Apparently the word 'τῆξις' was known to John the Scot as 'τέξις,' otherwise one whole gloss is meaningless. He says: 'CAUDAM VERO SUAM DEVORARE Cauda anni hiemale tempus est quod omnem honestatem florum et frugum, quae ceteris temporibus et nascitur maturatur et colligitur, veluti draco vorax consumit. Nomen autem ipsius quod numerum anni suis litteris continet comperimus esse τέξις, et in his enim tribus litteris numerus anni qui est ccclxv colligitur: ξ quippe LX, ε V, τ trecenti; τέξις autem ab eo quod est τέκων, abiecta ων syllaba, factum est quod nomen anno convenit. Nam τέκων Greci dicunt omne volubile.' (33, 8).

5. DESCRIPTION OF THE MANUSCRIPT

So far as is now known, there is only one copy of John the Scot's commentary in existence. This copy, entitled *Annotationes in Maccianum*, occupies folios 47^r-115^v of *Bibliothèque Nationale, fonds lat.*, MS 12960 (referred to throughout the present edition as C for Corbiensis).¹ The pages of the manuscript² devoted to the commentary are written in Caroline minuscule and are a product of the late ninth century. The parchment is in a good state of preservation, there are no lacunae, and the ink is still clear, except on three folios. Numerous imperfections in the skin were present before the text was written. The margins are very narrow (written space approximately 0.211 x 0.192 m.), except for folios 90^r to 97^v (written space approximately 0.195 x 0.146 m.). The writing varies from large, carefully made, decidedly perpendicular letters to a small, rather cramped script.³ There are between twenty-eight and thirty-one lines on a page in a single column. The text appears to have been corrected by the original scribe or by a contemporary corrector. The *incipits* and *explicits* and a final 'OEO XAPE' are written in capitals. Infrequently an important lemma is repeated in the margin. Two or three pages where the ink is faded have had some of the words reinked.

All the common abbreviations occur. Several symbols of a distinctly Insular character suggest an Irish influence somewhere in the tradition. K for *hoc*, X for *enim*, 7 for *et*, rt for *reliqua*, .i. for *id est*, t for *vel*, q̄q for *quoque*, q< for *quia*, d̄n̄r for *dicuntur*, st for *sunt*, and ū for the syllable *ver* are the most outstanding examples. Interesting is the use of the very old S᷑N for *sine*, which early dropped out of general use, but was later revived by the Irish and Welsh. Another abbreviation, cui' for *cuius*, which was soon superseded, appears in the manuscript. It is curious that one comes upon a very ancient symbol, which was long out of date, for *quamvis*, that is quū (folio 52^v, 3).⁴ A kind of hybrid form is seen in ȳ, for *quae* (folio 50^v, 29).⁵

Throughout, the text has suffered from the inaccuracy of the scribe. In numerous instances the line regularly used to indicate the division between one gloss and the following lemma occurs illogically in the mid-

¹ Cf. pp. v-vi.

² The average page is 0.270 x 0.220 m.

³ In spite of this fact, I am not convinced that more than one scribe is responsible for the text.

⁴ Cf. W. M. Lindsay, *Notae Latinae* (Cambridge, 1915), 219: 'The ancient Nota, a syllabic suspension quū "q(uam)-u(is)" survives in Boulogne 63 (Ags. script of St. Bertin "8 cent.") folio 20^r (in the letter of Consentius to St. Augustine). The other scribes of our period content themselves with substituting the "quam" symbol for the first syllable.'

⁵ There are also arbitrary abbreviations such as ḡnt for *genetivus*, sub for *subaudis*, uerb for *verbi gratia*, and sign̄f for *significat*. ūū for *verbi gratia* occurs twice. (Cf. 447, 14: 'ūū Haec nota verbi gratia significat.')

dle of a gloss. On folio 82^v, 26, the lemma 'PRAETERVOLANDO' (Dick, 208, 16) stands all alone without a gloss. On folio 89^v, 16, the queer form 'verbilicus' suggests that the scribe has incorrectly expanded an original 'ūbilicus.' The gloss on the lemma for 5, 5, 'DEDITUM MUNDO,' reads 'hominibus plane a diis competa concessum' (folio 48^v, 7). As it stands, the word 'competta' is a complete puzzle until one reads the next lemma and gloss, 'TRIVIATIM passim, vulgo per competta viarum,' where it becomes apparent that the scribe was anticipating. In general, Greek words are badly mutilated. Often they are transliterated into Roman letters with varying inaccuracy. What great discrepancies can result from two contemporary copyings of the archetype is realized most amazingly in the short section of the fifth book of John the Scot's *Annotationes* which the scribe of the Dunchad commentary, without acknowledging its identity, attached to the end of the fragment of the Dunchad commentary.¹ In the gloss on 'CULLEO' (231, 4), for example, the scribe of John the Scot has:

Taurina pellis depillata circa *virgulas* consultur et mittitur ibi solus
reus et datur ei cultellus et pulmentarium et postea ex omni parte
*condit*ur ne aqua ibi possit intrare.

The Dunchad copyist furnishes two satisfactory readings for the words in question, 'ungulas' and 'concluditur' (folio 30^v, col. 2, l. 22). In the manuscript of John the Scot, the gloss on the lemma 'AD DEORUM' (224, 12) reads, 'ac si dixisset: Quia sacrilegium facit . . .'; the Dunchad scribe gives the correct reading 'qui' (folio 30^v, col. 2, l. 25). The incorrect 'diffinitio' in the gloss on 225, 4, is shown to be wrong by the Dunchad version, 'diffinio' (folio 31^r, col. 1, l. 18). Throughout, better orthography is maintained by the copyist of the Dunchad commentary. For example, 'admitenda,' 'dimitenda' (224, 23), 'praecio' (226, 22), 'Ermagoras,' 'meritricis' (224, 26), 'delitiscensem' (227, 11), and 'coniactura' (231, 24), which occur in the *Annotationes*, are given their correct forms, 'admittenda,' 'dimmittenda,' 'pretio,' 'Hermagoras,' 'meretricis,' 'delitescentem,' and 'coniectura,' by the scribe of the Dunchad manuscript.²

Several repetitions of a line or two were apparently unnoticed by the copyist. His greatest offence in this respect is found in folio 89^v, 1-5,

¹ Appendix III is devoted to a general consideration of the commentary of Dunchad.

² These cases would tend to support the hypothesis that the Irish influence in the tradition of the *Annotationes* was no further away than the scribe who wrote C. Besides these examples of typical Irish orthography, i.e., the omission of the second of double consonants, the omission of h, the misuse of e for i, there are scores of instances of other Insular peculiarities, e.g., superfluous h, 'rhethora' (85^r, 5); doubling of a single consonant, 'diffinitionem' (78^v, 13); and the use of i for e, 'dirivatur' (48^r, 22). There are several instances of the mistaking of 'nam' for 'non' (78^v, 18 and 47^r, 8), which Blanche B. Boyer ('Insular Tradition in the Ancient Scholia of Juvenal,' *Classical Philology*, xxix [1934], 246) cites as a characteristic of Insular tradition.

which he had already copied in the middle of the preceding folio. Strange violations of the logical order in the *Annotationes*, in the third book, may or may not be the work of the scribe. On folio 73^r the glosses skip from 97, 17 (Dick) to 114, 19. On folio 73^v, 20, the glosses suddenly go from 150, 10 back to 98, 11, and then continue from there on, more or less erratically. There are two versions of the annotations on *De dialectica*. The first, announced simply as 'DE DIALECTICA,' is somewhat abbreviated and contains glosses from 151, 1 to 174, 11, whereupon it is followed immediately by the more formal 'INCIPIUNT HAEC PAUCA IN DIALECTICA MARTIANI,' together with an introductory statement which corresponds to the openings of the other books. The glosses follow regularly from 150, 16 to 209, 17.¹

6. THE PRESENT EDITION

Two objectives have conditioned the preparation of this edition, first, that it should give as complete a picture of the manuscript as possible, and, secondly, that the text should be readily understandable. Certain frequently recurring mediaevalisms have been retained, namely, the use of 'e' for 'ae,' 'ae' for 'e,' 'ci' for 'ti,' 'ti' for 'ci,' 'f' for 'ph,' 'i' for 'y,' 'y' for 'i,' the omission of 'h,' the addition of superfluous 'h,' dissimilation and assimilation in compound words, the two spellings 'quattuor' and 'quatuor,' 'genitivus' along with 'genetivus,' and 'sesqualter' which is used consistently instead of 'sesquialter.' Alterations in the text have not been italicized. The suggestions in *Conseils et Recommandations* of the Union Académique Internationale have governed the construction of the critical apparatus. Attention has not been called to garbled words occurring in the lemmata, nor to incorrect proper names which have had to be retained, since in most cases they speak for themselves. The lemmata have been capitalized and located according to page and line in Dick's edition of Martianus Capella (Teubner, 1925). None of the minor discrepancies between the sections of the text printed by Hauréau and Manitius and the text here given have been indicated, except in the case of a few emendations which have been accepted. Several emendations in the book *De musica* have been effected by the aid of the text of Remigius (Migne, P. L., cxxxii, 931–964). They are: (499, 10) 'immutabilibus,' (507, 5) 'conhibentia,' (531, 7) 'brevem,' (532, 6) 'melopoeia,' (533, 16) 'fabulas,' (527, 9) 'ab.' From the so-called Dunchad commentary have come two emendations: (231, 4) 'ungulas' and 'concluditur.'

¹ In the phenomenon of the two versions Hauréau (*Notices et Extraits*, xx, 2 [1862], 8) sees evidence for the belief that the manuscript is the actual autograph of John the Scot.

IOHANNIS SCOTTI
ANNOTATIONES IN MARCIANUM

*ANNOTATIONES IN MARCIANUM

HUIUS fabulae auctorem Martianum comperimus fuisse Cartaginem genere, nec non et Romanum civem, unde et Latiari ritu *τετράνομος*, hoc est quattuor nominibus, nominatus est, Martianus quippe, Minneus Felix et Capella vocatus; Martianus quidem proprio nomine, Minneus vero ex colore, ut aiunt, quia rufus erat, 5 Felix nescimus feliciterne vixit necne, Capella autem, quia sicut quedam satyra sive nutrix eius sive admonitrix fuerit, suis scriptis non aperte patet, eum nominavit, lascivus ex petulantia poetica, instabilis dum debuit et fortassis non quod ita fuerit, sed quod ita fuisse finxerit philosophus esse, veluti quidam histrio nominatus est, falsa quippe poetico 10 usu veris philosophiae rationibus intermiscauit. Eundemque Martianum, dico, utriusque lingue, Grece videlicet et Latine, sui operis textura peritissimum fuisse manifestissime proclamat. Marci quoque Tullii Ciceronis discipulum fuisse, sive vivente illo sive obeunte floruerit, quisquis eius scripta prospexerit non negabit. Ipsius quippe solius 15 in libro quem scripsit *De rhetorica* exemplis utitur et argumentis. Volens autem de septem liberalibus disciplinis scribere, fabulam quandam de nuptiis Filologie et Mercurii finxerat, nec hoc sine acutissimi ingenii obtentu; Philologia quippe studium rationis, Mercuriusve facundiam sermonis insinuat, quasi simul veluti quodam conubio in animas sapientie studia discentium convenerint, absque ulla difficultate ad artium liberalium notitiam habitumque pervenire promptissimum est. 20

3, 5 CAMENAM non generalaem hic dicit quia omnis Musa bene canens Camena dicitur, sed quia omnium in nuptiis canentium magistra est Venus; non inmerito eam Camenam vocavit quam postea apertissime 25 genitricem asserit Hymenei. Si autem vis nosse aethimologiam nominis Hymenei, cognosce tres membranulas in corporibus esse animantium, quarum quidem duas esse in virili sexu, tres vero in femineo, medicinalis physica comprobat. Membranula quippe cerebri quam Greci *μῆνιγγα* dicunt, [fol. 47^v] ex qua diverse fistulae quinquepertiti sensus profluunt, 30 communis est omnibus sive rationabilibus sive inrationabilibus animantibus. Item membranula que dividit inter ilia, hoc est inferiora ventris viscera et superiora pectoris, iecur cor et arterias, quam Greci *φρήν* dicunt, ex qua frenetici vocantur, omni sexui communis est.

* [fol. 47^v]

3 tetrano^mos 4 Mineus 5 Mineus corr. 7 non *Manitius* nam 10 strio 12 linge corr.
| gece 24 nutiis corr. 26 genitricem corr. 29 menicam 32 membranula 34 fren

Membranula autem ventris in qua puerperia concipiuntur et feminei sexus proprium est, et a Grecis *ἱμένη* vocatur, inde Hymeneus qui corporalibus presidet conceptionibus ut poeticae fabule fingunt. Universalis mundi huius visibilis structura quatuor contextitur elementis:

5 igne videlicet, aere aqua et terra, quorum elementorum dico singula proprias possident qualitates; ignis quippe qualitas est caliditas, aeris humiditas, aquae frigiditas, terrae ariditas. Ex quibus IIII qualitatibus sex sisygias, id est coniugationes, naturali copula confici fysica prohibet ratio. Quarum IIII inmediate, id est nullius medietatis indi-

10 gentes sunt, ideoque sibimet connexae dicuntur. Nam caliditas ignea terrene ariditati copulata, nulla medietate interposita, unam efficit sisygiam; alteram similiter eadem ignea caliditas aerie coniuncta humiditati immediate perficit; tertiam frigiditas aquosa humidis halatibus adiuncta; quartam deinde postremamque eadem liquida frigiditas

15 cum pulverulenta terrena siccitate determinat sisygiam, et hae sunt quas nexas philosophi dicunt coniugationes. Duae vero residuae sibi invicem absque medietate adiungi non valent, contradicente qualitatum diversitate, ideoque eas mediatas, hoc est medietate copulatas, phisici appellant, ac per hoc et dissonas. Non enim caliditas ignis cum contraria aquatica

20 frigiditate sine aeria humiditate interposita efficit sisygiam. Similiter humiditas aeris cum terrena siccitate copulam non gignit, nisi mediante aquarum frigiditate, sed et hoc per vices, id est per vicissitudines temporum. Non enim simul uno eodemque temporis intervallo humiditas aeris caliditatem ex igne recipit, et frigiditatem ex aqua; eadem ratione

25 frigiditas aque non simul aerie humiditatis et ariditatis terrene capax est. Siquidem videmus aquam frigidam congelatam terrene ariditatis similitudine, moxque solutam aerie humiditatis [fol. 48^r] et volubilitatis naturam recipiens. His rationibus consideratis in laude Hymenei Marcianus hunc versum posuit.

30 **3,8 COMPLEXUQUE SACRO DISSONA NEXA FOVES** Dissona quidem quae sine medietate coniungi non possunt; nexa vero quae absque medietatis adminiculo sibi invicem iunguntur insinuare volens.

4,2 GRATIA TRINA DEDIT Tres Gratias veluti tres deas, Iovis Iunonisque filias uno eodemque nomine vocatas, poete finixerunt. Quarum officium est proprium bene psallentibus cantantibusque nec non rhetorizantibus quasi tria dona, vocem vultum gestum, hoc est honestos corporis motus, distribuere. Quae quidem cum tres sint, propter indiscretam

1 ventis corr. 2 gecis corr. | hymen | corporalibus corr. 8 sinzugia sinzygias m. sec.
 9 medietatas 12 sinzugiam 13 immediate *Manitus* immediatatem 15 sinzugiam | he
 corr. 16 dit corr. | due corr. | residue corr. 20 sinzugiam 21 siccitate *Manitus* siccita
 25 frigitas corr. 27 similitune corr. 33 Gatia | tes corr. 37 que corr.

administrationis potentiam, veluti una quaedam dea a Martiano vocata est, dicente GRATIA TRINA DEDIT.

4,7 INCREMENTIS LUSTRALIBUS hoc est augmentis aetatis suae quinquennalibus. Lustrum proprie dicitur quattuor annorum spatum. Non enim sol ad initium cursus sui pervenit priusquam quater signiferum lustret et quinto anno incipiente denuo eisdem horis locisque sideralibus annum suum inchoet.

DECURIATUM VERTICEM antiquum caput. Decuriatus autem dicitur qui de ordine curiae merito morum et proiectae aetatis dignus fide apud Romanos existimabatur.

5

10

4,10 NICTANTIS ANTISTITIS hoc est vigilantis presulis et est Grecum verbum nicto, quod Latine dicitur vigilo vel pernocto; NICTANTIS itaque veluti pernoctantis dixit. Nox quippe a Grecis νύξ dicitur.

4,11 ΓΤΜΝΟΛΟΓΙΖΕΙΣ exercitas vel philosopharis; verbum Grecum γνωνολογίζω, cuius propria interpretatio est exercito.

15

4,14 ΕΓΕΡΣΙΜΩΝ resurrectionum vel mutationum, ἐγέρσιμα quippe a Grecis dicitur fabula composita de mutatione seu resurrectione hominum in deos, et derivatur a verbo ἐγείρομαι, id est surgo vel moveor.

4,15 NEC LIQUET id est nec clare cernis, et est sensus: Miror cum opus perspicuum de mutatione hominum in deos notissimum tibi sit, cur non liquido perspicis meum propositum esse de nuptiis Philologiae et Mercurii, deque eiusdem Philologie in deam transformatione, cuius operis exordium ex Ymenei laude qui nuptiis praeest oportuit paelibari.

20

4,16 SCATURRIGINES dicuntur aquarum fontes crebro sparsimque surgentes. Dicitur quippe scaturrigo veluti scatens origo.

25

4,18 MARCESCENTES defientes. HIEMALI PERVIGILIO hoc est longissimus veluti hiemalibus vigiliis. COMMINSSENS increpans, minas faciens. SATYRA Satyra seu satyre dicuntur poete seu poetrie facetis carminibus; ludentes [fol. 48^v] satyrae enim χορευται, id est choriales, in choro videlicet cantantes appellantur.

30

5,2 PRECLUES id est valde gloriosi; κλέος quippe a Grecis gloriosus dicitur, preclues ergo quasi praecleas, mutata e littera in u. Non enim ad rem pertinet si quis existimet a verbo cluo derivari, id est ausculto, nisi forte quis dixerit liberos preclues vocari eos qui iussis patrum auscultant.

35

9 cuae corr. | provecte corr. | fie 12 nicto sic! 13 noa | nyc 14 ΓΤΜΝΟΛΟΓΙΖΕΙС

15 ΓΤΜΝΟΛΟΓΙСΩ 16 ΕΓΕΙΡΙΜΙΟΝ | ΕΓΕΙΡΙΜΙΑ 18 dirivatur 22 transformatine corr.

27 vigiis corr. 29 satyras | choreutas 31 cleos 33 cluo sic! | dirivari

5,5 BEARET ADJECTIO natorum videlicet multiplicatio.

5,6 DISSULTARET divulgaret, id est nuptiarum videlicet beatitudinem.

5,5 DEDITUM MUNDO hominibus plane a diis concessum.

5,6 TRIVIATIM passim, vulgo per competa viarum; via quippe a Grecis
5 et τριβός dicitur et ὁδός.

5,7 EUAGRIUS musicus fuit et poaeta antiquissimus.

CAECUTIENTIS orbati. Caeci quippe cecutientes vocantur a seva
cecitate seu a cicuta herba videlicet oculis nociva.

MEONIUS sicut et Euagrius antiquissimus poetarum fuit.

10 **5,8 EPICA** Epicum carmen dicitur quod epicis, id est laudabilibus,
conficitur pedibus. Ἔπος enim a Grecis laus dicitur. Pedes enim
laudabiles sunt: iambus trocheus spondeus dactilus anapestus et ex
his compositi. Epici carminis est exemplum apud Virgilium: ‘Arma
virumque cano, Troie qui primus ab oris,’ apud Horatium: ‘Mecenas
15 atavis edite regibus.’ Sed si epica lyrico adiungantur sono, hoc est cum
lyra cantentur, non solum epica verum sed etiam lyrica poete vocant.

5,11 PROMPTIOR FIDES Promptior Fides, devotior Fides dearum est
una de qua poeta ‘Cana Fides,’ inquit, ‘et Vesta.’

ARUSPICUM dicitur quasi are inspectio, que veluti specialis et princi-
20 palis dea deorum sacerdotibus quos pontifices vocat preesse perhibetur.

5,14 EXORATA placata. MATRONA id est Iunone. PROVENIRE adesse,
impetratum, et est talis sensus: Dea Fides custos deorum sacerdotes in
testimonium convocat ut et ipsis cum illa contestantibus comprobaretur.

Quod si contigisset ut homines de suis causis dubitantes, multis sacrificiis
25 immolatis, certum Iovis responsum consulerent, et ille quadam duritia
multis hostiis placari nolens, mortaliumque vota spernens, certum
consultum reddere negarit; mox ut illi homines meliori consilio utentes,
incassumque Iovi sacrificasse cognoscentes, ad Iunonem conversi eamque
sacrificiis placantes, omne quod prius ipse Iovis non concederet, ipsius

30 Iunonis dico humanitate ac veluti feminea facilitate [fol. 49r] interposita,
absque ulla hesitatione venire dubium non sit. Hic phisicam tangit:
terra quippe cum sit sicca et arida, eiusque seminibus ipsa nimia siccitate
non solum marcescentibus verum etiam morientibus, naturali appetitu

14 Cf. Virgilius, *Aen.*, 1, 1.

15 Cf. Horatius, *Carm.*, 1, 1, 1.

18 Cf. Virgilius, *Aen.*, 1, 292.

3 competa post diis delevi 5 tribos | edos 8 a m. sec. 11 epoc 14 Mencenas 21 uinone

22 sens 28 congnoscentes 30 humanite corr. 33 moritibus corr.

auxilium postulat ab ignea qualitate, ex qua omnia quae de terra et aqua nascuntur, ut nascantur moventur. Sed si humiditas aeris, in cuius significacione Iuno interponitur, non fuerit posita, nequaquam caliditas ignis ariditati terrae potest succurrere, nam ignea potestas per humiditatem aeris et frigiditatem aquae omnia quae nascuntur de terra et auget et nutrit. Id ipsum est quod sequitur ET QUICQUID ILLE usque REMOVERE.

5

5, 16 DELENITUM deletum, aboletum.

5, 15 EX PROMPTA SENTENTIA hoc est definita et prolata ac si dixerit: Igneam caliditatem in his nihil quae seu de terra seu de aqua nascuntur, nisi per aerie humiditatis interpositionem, agere posse. PARCAS autem intellige insolubiles diversarum qualitatum necessitates. Aiunt quippe phisici nihil ex caliditate ignis et ariditate terrae quamvis unam immediatam syzygiam effecerint, nisi interiecta aeris humiditate frigiditateque aquae adiuncta, nasci posse. Hinc est quod quidam poetarum alludit, 15 dicens,

Nil aliud Vestam quam vivam intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.

Tres autem Parcas poetae fingunt veluti tres cancellarias arcarias sententiarumque ipsius custodes, quarum nomina sunt Cloto Lachesis 20 Atropos, de quibus suo loco disputandum.

5, 18 DITI PROPOSITUM Dis ipse est Pluto et Orcus et Acheron; ipse est frater Iovis, Saturni et Reae filius.

5, 19 IDQUE PORTUNO Portunus Iovis atque Leucotheae, id est Aurore, filius. Portunus autem dicitur quia navigantibus portum prestat. 25 GRADIVUM Gradivus Mars dicitur quasi gradiens divus ad bellum videlicet, vel quasi *κράτος* divus, id est potens divus. Kappa littera est versa in gammam frequenti usu Grecorum, nam et *τραγῳδίαν* pro *τρακῳδίαν* dicunt.

NERIENIS uxor Martis que Nerine dicitur quia filia Nerei a poetis 30 fingitur.

5, 20 AESCULAPIUS filius Apollinis artis medicine maximus repertor.

5, 21 OPE CONIUGA Ops et Cybebe et Berecinthia et Rea vocatur, quam

18 Cf. Ovidius, *Fasti*, vi, 291, 2; Isidorus, *Etym.*, viii, 11, 68.

5 frigitatem corr. | de ^{ſſ}r̄a 14 synzygiam | frigiditatique corr. 15 adiunc corr. 22 Charon
Acharon m. sec. 23 fiūs corr. 26 duius 27 kratos 28 gamma | tragediam 29 trakodium
τρακῳδίαν sic! 33 cubebe

matrem omnium deorum fabulae fingunt, uxor Saturni quae propterea Ops et Cybebe nominatur, quoniam in significatione terrae quae et fertilis est et solida frequentissime ponitur a poetis.

5. 22 PERMULSA placata. **MESTISSIMUS** deorum senex Saturnus dicitur aut quia veluti senectute confectus, tardissimus, ac per hoc mestissimus errantium cursum peragit suum, seu quod a filio suo Iove et castratus est et suo regno expulsus, non [fol. 49^v] inmerito fingitur mestus.

6. 1 IANUS bifrons dicitur quia et transactum respicit et incipientem prospicit annum; sepe etiam quadrifrons depingitur, dum in significacione IIII mundi climatum aut IIII anni temporum a poetis divulgatur.

6. 2 REGINA MEMPHICICA id est Egyptiaca Isis est filia Inachi, quae perenni mestitia mariti sui [An]tifonis interempti repertum planxit cadaver, inde Memphis et Stix, palus illa in qua cadaver est inventum, a poetis vocitata; Memphis quidem querela, Stix vero tristitia. Semper enim Isis tristis querebatur mariti sui interitum.

6. 6 CYLENUS vocatus Mercurius a Cyleno monte Archadiae.

6. 8 MATER ANXIA mater tristis. Merito tristis mater Mercurii efficitur, nam cum unicum filium haberet Mercurium, eumque celibem palestricis luctationibus semper cum Apolline deditum ac per hoc uxoremducere non curantem, nepotum beatitudine privatam se cernebat. Ideoque per singulos annos dum suus filius partem illam signiferi quae Tauri nomen sortita est ubi illa inter ceteras suas sorores fixa peragraret, in sententia ducende uxor materna exortatio conpellebat. Matrem autem Mercurii Maiam, id est nutricem, Athlantis filiam fabulae fingunt; **25 Athlas** autem interpretatur sustinens. Illum quippe montem prae nimia sui altitudine veluti suis humeris celum sustinere fabulose ferunt. Cuius filias septem Pliades veluti *πλείστας*, hoc est plures, Grai vocant, quarum nomina sunt: Στερόπη Μερόπη Κελαινώ Μαῖα Ἀλκυόνη Ταυγέτη Ήλέκτρα.

30 6. 9 ZODIACTEUS ipse est signifer. Signa quippe a Grecis ζώδια vocantur veluti ζῶα ζῶντα, hoc est viva animalia. Mendax siquidem Gretia animalium formulis caelestem implevit speram.

¹ Cf. Macrobius, *Sat.*, I, 10, 19.

⁹ Cf. Augustinus, *De civ. dei*, VIII, 8; Servius, *Aen.*, VII, 607.

²⁴ Cf. Isidorus, *Etym.*, XIV, 8, 17.

²⁷ Cf. Hyginus, *Fab.*, 192; Servius, *Georg.*, I, 138.

² Obs 11 Menphicica 12 antifone 13 Strix 14 requerela | Strix 18 nicum corr.

¹⁹ senper 23 maternis 26 altitune 27 Pliadas | plistas 28 ΤΕΡΟΠΗ ΜΕΡΟΠΗ ΚΙΛΕΝΟ ΜΑΙΑ ΔΑΚΙΟ ΝΙΑΤΑ ΤΕΤΕ ΕΛΕΚΤΡΑ 30 zoziacteus | zozia 31 zoa | zonta 32 amalium corr.

6, 11 PALESTRA dicitur ἀπὸ τοῦ παλαίεω, hoc est a luctatione.

6, 13 RENIDEBAT splendebat.

6, 11 LACERTI dicuntur humeri venarum nodis et nervorum solidati quod maximum corporalium virium indicium est.

6, 12 TORIS humeris.

6, 14 CLAMIS est vestis purpurea militibus atque palestricis apta.

6, 15 INVELATUM CAETERA hoc est nudum per cetera corporis sui membra, praeter quod clamide tegebatur.

6, 16 ΚΤΠΡΙΣ a Grecis dicitur Venus et interpretatur mixtura. Phisici enim miscendorum seminum potentiam ipsi stelle quae Venus dicitur attribuunt.

6, 17 CAELIBATUM castitatem, caelebs dicitur celo aptus.

6, 19 ALTERNAT versatur, movet. DELIBERATIO est ambigua de rebus agendis vel non agendis cogitatio.

6, 20 SOPHIAM sapientiam. In hoc loco si quis leges allegorie intentus perspexerit, inveniet Mercurium facundi sermonis, hoc est copiosae eloquentiae, [fol. 50^r] formam gestare. Hinc est quod ipse Mercurius a Grecis Hermes, id est sermo, vocatur. Sermo siquidem eloquens et copiosus rationabilis naturae qui in homine spetialiter intelligitur subsistere maximum indicium est et speciale ornamentum. Sed quoniam ipse sermo quamvis copiosus et eloquentiae regulis ornatus videatur inter homines currere, quod nomen Mercurii significare videtur; Mercurius enim dicitur quasi medius currens, quia sermo inter homines currit, non solum infructuosus et inutilis, verum etiam nocivus esse perhibetur, nisi sapientiae pulchra atque modesta virtute veluti cuiusdam virginis intemperate sobrio atque modesto stabilitetur et moderetur amore. Non fabulose igitur sed pulchre et verisimilitudine Cyllenius formatur intemerata sapientie pulchritudinem ardere. Hinc est quod Tullius in primo *De rhetorica* libro ait, ‘Eloquentia sine sapientia numquam profuit, sepe nocuit; sapientia vero absque eloquentia sepe profuit, numquam nocuit.’ Quoniam vero sapientiae castitas moderata supervacui sermonis immoderateque eloquentiae effugit contagium, non

¹ Cf. Isidorus, *Etym.*, xviii, 24.

²³ Cf. Isidorus, *Etym.*, viii, 11, 45; Augustinus, *De civ. dei*, vii, 14; Mythographus Primus, 119.

³¹ Cf. Cicero, *De inventione*, i, 1.

1 ΑΠΟΤΥΡΑΛΗΝ

² reindebat corr. in mg. ⁷ memba corr. ¹⁰ smiscendorum ¹² castitem corr. ¹⁴ cogitao corr.

¹⁵ allegori corr. ¹⁹ nature corr. | omine corr. ²¹ regulus corr. ²⁵ si corr. ²⁷ falose

fabuulose m. sec. | pulche corr.

immerito ad eternas virgines describitur migrasse et consortium incontaminatae eternitatis et integratatis in cuius significazione Pallas formatur numquam deserere voluisse.

7, 5 MANTICE divinatio interpretatur quae similis sapientiae dicitur
5 quia prophetie virtus similitudinem pulcritudinis sapientiae semper appetit. Omnis quippe divinatio si veridica est non aliunde formatur nisi a sapientia, non inrationabiliter quoque.

7, 6 PRONOES id est Providentia; maior filiarum esse putatur Divinatio.
Nulla quippe providentiae maior species est quam illa quae, divino
10 instinctu illuminata, certam de preteritis seu presentibus seu futuris pronuntiat sententiam. Minoris siquidem virtutis sunt ceterae Provi-
dentiae filiae ut est Coniectura Aruspicina ceteraeque argumentationes quibus rationabilis utitur vita.

7, 9 APOLLINI FUERAT COPULATA Aperte divinatio divinatori copulatur;
15 non enim alterius dei debuit esse.

7, 10 ENTELECHIA ut Calcidius in expositione *Timei* Platonis exponit perfecta aetas interpretatur. Aetas quippe adulta ἡλικία a Grecis dicitur. Entelechia vero quasi ἐντὸς ἡλικία, hoc est intima aetas. Generalem quippe mundi animam Entelechiam Plato nominat, ex qua
20 speciales animae sive rationabiles sint sive racione carentes in singulas mundani corporis partes sole administrante, vel potius procreante, procedunt ut Platonici perhibent. Quorum sectam Martianus [fol. 50^v] sequitur asserens Psichen, hoc est animam, Entelechie ac Solis esse filiam.

25 7, 11 EDUCATAM nutritam. SPECIOSA hoc est rationis intelligentiae pulchritudine ornata.

7, 13 CORROGATI convocati. DIADEMA immortalitatem et aeternitatem rationabilis anime figurate insinuat. IOVEM quippe universitatem totius mundi sensibilis philosophi qui de mundo disputant conantur
30 asserere; cui aeternitatem quandam distribuunt per quasdam revolutiones rerum ac temporum, non ut semper id ipsum ut vera aeternitas permaneat, sed ut formulam quandam aeternitatis per suarum partium revolutiones et redintegrations habere videantur. Quam formulam dico aeternitatis veluti quandam filiam Iovis, id est mundi visibilis,
35 Martianus quippe Platonicus existimat esse. De cuius capite tractum

16 Cf. Chalcidius, *Comment. in Timaeum* (Mullach, *Fragmenta philos. Graec.*, II), ccxix, ccxx, ccxxii.

⁴ sapientae

14 Apolini corr. 16 Endelichia 17 ELEKIA 18 Endelichia | endos ELEKIA | inma corr.

19 genelralem | Endelichiam 23 Endelikie 26 plchydudine corr. 27 immortalitatem

33 revolutines corr.

diadema rationabilis animae imponitur vertici. Eandem quippe aeter nitatem per revolutiones temporum et mundi animarumque per apostrophiam, hoc est reversionem in diversa corpora, secta Platonica distribuit.

7, 15 IUNO QUOQUE In hoc loco plus fabulae quam phisice dinoscitur esse. Qualis enim ratio exstat ut Iuno quae in figura huius aeris ponitur ligaturas crinum, hoc est contigitatem virtutum, rationabili anime existimetur prestare? Fabulose ergo fingitur ab Iove aeternitatem, ab Iunone rationis connexionem, animae humane donari. Non desunt tamen qui non irrationaliter arbitrantur intellectum igni, rationem vero aeri, naturali quadam copula adiungi. 5 10

PURGATORIIS AURI Omnis splendor diversorumque colorum varietas aeri datur. Quamvis enim causa colorum sit in solaribus radiis, nulla tamen priusquam aeri misceantur coloris speciem efficiunt. Color quippe in viriditate aeris sive in aqua sit sive per aquam in terra, luce superveniente, gignitur. 15

7, 16 TRITONIA ipsa est Pallas et Minerva et Athena. Athena quippe quasi Ἀθάνατος, id est immortalis; similiter Minerva quasi Μενέπων, hoc est incorruptibilis; Pallas vero quasi Ἄταλός, id est semper nova; Tritonia quasi Τρίτη ἔννοια, hoc est tertia notitia, vocatur. Virtutem 20 quippe immortalitatis animi notitie quae veluti tertia pars humane constituitur animae sapientes distribuunt; tres siquidem sunt rationabiles [fol. 51r] naturae partes: αἰσθησις λόγος νοῦς, hoc est sensus ratio animus. Non inmerito itaque Tritonia interulam, hoc est intimam suaequa nature proximam virtutem, rationabili animae largitur. 25 Virtus quippe habitus animae est qui in quatuor partes dividitur, prudentiam temperantium fortitudinem iustitiam, quae non aliunde nisi ex thesauris animi donantur.

7, 17 RESOLUTO RICINIO Ricinium est spinula qua crines solvuntur; discrimin quippe virtutum quae quasi crines quidam anime non irrationaliter aestimantur ab animo procedit, qui non solum vitia a virtutibus segregat, verum etiam ipsas virtutes a se invicem certis diffinitionibus discernit. 30

STROPHIOQUE Zonam quippe qua sibi invicem virtutes anime et coaptantur et colligantur ab animo donari, quis dubitat? Quae zona 35 veluti quibusdam flammis gemmarum, id est verarum ratiocinationum,

18 Cf. Fulgentius, *Mit.*, II, 1 (Helm, 38, 11).

6 extat	8 pestare corr.	9 connexionem	14 miseantur	17 Trinonia	18 Athanatos
Mevepva sic!	19 Apalos	20 trite noia	23 NTC	26 pudentiam corr.	29 resoluto iter.
post ricinio delevi	36 fammis corr.				

de singulis virtutibus coruscatur. Strophium dicitur ἀπὸ τοῦ στρέφειν, hoc est a redeundo quod in se ipsum instar circuli revertitur.

7, 18 COCCUM et AMICULUM hoc est amictus sacrae pectoris Minerve, ornatum munimen sapientis consilii quo rationalis anima undique amabitur, non incongrue significat. Ut enim cor et pulmones intra septa pectoris tutam possident sedem, ita vitalis rector spiritualibus flabris incensus, non solum corporalibus sensibus verum etiam rationabilibus affectibus, veluti in arce quadam cuiusdam civitatis praesidet. Pulcre etiam pectusocco indutum addidit, quia humores quibus natura nutritur et augetur corporea, naturali administratione per occultos pectoris poros, circa precordia primo colliguntur, ibique, ardentiissimo cordis igne qui pulmonum afflatibus sine intermixtione vivens veluti in ardentes suscitatur flamas, in sanguineum colorem instar flammarum quae coccineae qualitatis sunt mira quadam rubidine tinguntur.

15 7, 19 RAMALE LAUREUM Lauream virgam Delius gestare depingitur quia divinationis et conjecturae virtutem ipsi arbori phisica describit. Quae virtus racionabili anime inesse divino instinctu, in cuius significazione ponitur Apollo, tribuitur. Pulchre etiam auguria meatusque siderum laurea Apollinis virga monstrari perhibentur, quia auguria quae sive volatibus avium sive omnia quae iacturis fulminum humanis consultibus ostenduntur astrologie quoque argumentationes, quantum ad stellarum cursum situmque pertinet, plus conjecturae quae similitudinem veri appetit quam [fol. 51^v] verae intelligentiae probantur habere, quamvis formula quadam probabilis divinationis contineri perspicuum sit.

8, 1 ANIE dicitur quasi ἀνά ἔννοια, id est recognitio. Potest etiam Anie quasi ἀνεῖστα, id est libertas, intelligi. Virtus quippe recognitione originis suae qua ad imaginem et similitudinem creatoris sui condita est, seu liberi arbitrii notitia, quo velut maximo dono et nobilitatis suae indicio prae ceteris animalibus ditata est, rationabili nature ex divinis thesauris concessa est atque donata. In qua virtute dico veluti in quadam speculo clarissimo lumine residenti dignitatem naturae suae et primordialem fontem humana anima, quamvis adhuc merito originalis peccati ignorantiae nebulis circumfusa, perspicit, et quoniam ex sapientiae studiis et donis virtus recognitione originis suae et libertatis notitia humane distribuitur nature, pulchre Sophia aditis Aniae speculum spiritualis notitiae et donasse et immutabiliter finxisse describitur.

1 АПОΤΥСТРОФЕИН
 6 rutor 14 rubedine 18 pulcre corr. 22 conture corr. | similitumdinem 23 pprobantur
 26 ananoia 27 anieia | recognitioni 31 hesauris 35 recognitionis

8, 4 LEMNIUS ipse est Vulcanus, a Lemno insula in qua fingitur habitasse, denominatus figurate autem; quemadmodum frater eius Iovis in significacione aetherei ignis ponitur, ita Vulcanus in formula terreni. Hunc fabulose maritum Veneris poete depingunt, Vulcanum volentes veluti voluptatis calorem intelligi, unde et Lemnium quasi limnum, id est stagnosum, eundem vocant; *λιμνη* quippe a Grecis stagnum, hoc est paludosa aquarum collectio, nominatur, ut per hoc intelligas non alibi ardorem libidinis habitare, nisi in paludosis <locis> carnalis concupiscentiae ubi veluti quidam venere miscetur. Altiori vero et naturali theoria quam nunc Marcianus detegisse videtur, Lemnus, id est terrenus ignis, sub figura generalis ingenii ponitur, ex quo veluti quidam igniculi ad expellendas ignorantie nebulas rationabili incenduntur naturae. Ut enim ignis invisibiliter omnem corpoream penetrat creaturam, ita naturale ingenium quod universitati rationabilis nature commune est omnibus viritim in hoc mundo nascentibus distribuitur mortalibus, ne et conditoris sui et naturalis dignitatis cognitione omnino preventur, sed semper interiore lumine illustrati et se ipsos et deum suum assidua veritatis indagine inquirunt.

8, 8 AFRODITE id est spumea; Venus vocatur fabulose quidem quia de spumis castrati Saturni nata fingitur fuisse. Phisica vero consideratione, spumas ferventium [fol. 52'] semen sive animalium sive aliarum rerum quibus nascuntur omnia quae in hoc mundo oriri videntur significat, ubi intelligendum quod praefata dona superiorum numinum bonas ac naturales humanae animae virtutes insinuant, que non aliunde nisi ex bonorum hominum causa et principio procedunt. Omne vero quod merito originalis peccati ex corruptibili et mortali creatura naturalibus animae virtutibus et miscetur et inseritur per illecebrosa Veneris donaria significat. Hinc est generalis et specialis libido, hinc avaricia, hinc insatiabilis connubendi pruritus ceteraque illicia quae dinumerare longum est, florum pulchritudine praetiosorumque unguentorum alatibus nec non supervacuis tinnitibus, infructuosa quoque quietis corporibus veluti quadam somnolentia non inconvenienter significata.

8, 16 VEHICULUM Cyllenii liberam velocemque animae voluntatem conformat qua vel ad appetendas virtutes rationabili motu sublevatur vel inrationabili ad concupiscenda vitia deprimitur. Ut enim Cyllenus aliquando in ima lunaris circuli descendit, aliquando sublimia solaris

19 Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 11, 76.

3 aetheri 5 ids 6 limnos 8 locis addidi | carnali corr. 9 ubi m. sec. | veneri 13 petrat corr. 19 Afrodite corr. | qui corr. 20 castra corr. 22 omnia 30 plchritudine corr. | ungentorum ungeuntorum m. sec. 33 veiculum veticulum m. sec. 34 tutes corr. 36 sola corr.

2 qum corr.

amplitudinis scandit, ita anima divinis legibus oboediens se ipsam ad deum suum altissimo actionis et scientiae volatu sepe inquirit, sepe easdem leges transgrediens se ipsam irrationabili levitate in concupiscentias carnales praecipitat, quod autem sequitur.

5 **8, 17** LICET EAM AURI COMPEDIBUS ILLIGATAM MEMORIA PRAEGRAVARIT ad laudem inferioris rationabilis nature partis, quae memoria denominatur, pertinet. Omne siquidem quod ex divinis legibus de cognitione veritatis humano conceditur intellectui per rationis medietatem veluti auratis quibusdam compedibus, hoc est sapientiae studiis, memoriae 10 infigitur atque custoditur. Cognitiones enim humanae animae absque mora labuntur, nisi vinculis memoriae detineantur; simili ratione rerum sensibilium notitia non alia humanae naturae parte nisi in memoria, ne veluti umbra quaedam transeat, conservatur.

15 **8, 20** ARCAS Mercurius dicitur quia maxime in Arcadia colebatur in qua prae ceteris Greciae regionibus sermonis facundia quae Grece dicitur Ἀρκαδία floruisse poetae non tacent.

20 **8, 21** SUPERIORUM CASSUS hoc est superioribus virginibus frustratus. SED EAM VIRTUS Aiunt sapientes medietatem [fol. 52^v] quandam esse inter deum et animam, quam medietatem dico virtutem solent appellare, quae dum anima conditori suo adheret gaudere dicitur; dum vero vitiorum inquinamentis, veluti quibusdam libidinis sagittis, anima compungitur, eadem virtus dolere perhibetur.

9, 1 ADAMANTINIS hoc est indomitis vel insolubilibus.

Faretratus deus CUPIDO dicitur quia virtutibus animae quatinus 25 eas sagittis vitiorum interimat insidiatur.

30 **9, 6** AMPLIUS DELIBERANDUM hoc est maioribus disputationibus pensandum. Virtus quippe suadet primum quidem non debuisse Mercurium uxorem eligere, vel ducere absque Apollinis consilio, non solum quod frater sit, verum quod omnium quae deos et homines oportet facere et prescit et divinatur; insuper etiam nunquam segregari a fratre suo Mercurium decuisse, cum quo semper et inseparabiliter per zodiaca hospitia, hoc est per spatia signorum et partium signiferi, currit. Aiunt quippe astrologi stellam Mercurii a sole numquam amplius disparari quam unius signi, id est triginta partium spatio, sive velocior praecesserit, 35 sive tardior retrograda remanserit. Sepissime autem ac pene semper soli coire perhibetur ac per hoc radiis eius occultari et rarissime apparere,

1 amplitunis corr. 2 sum corr. 3 irrationabili 4 qod corr.
 5 meria corr. 9 meriae corr. 13 quedam corr. 16 Arcadia 27 debuis corr. 28 Lvel
 30 presci corr. 31 nseparabiliter corr.

et hoc est quod ait MENSTRA PRAECURSIONE, unius videlicet mensis intervallo.

9, 12 AC TUNC VOLATILEM VIRGAM Volatilem virgam habere dicitur Mercurius ea ratione qua sermo facundiae rectae orationis tramite dirigitur, propitissimoque pronuntiandi officio ingreditur, vel quia ut aiunt astrologi rectissimis linearum ductibus non ut aliae planetae per curvaturas absidum stella Mercurii cursum suum dirigit. Quam virgam sorori suea Virtuti praestitit ut eadem celeritate per diversa mundi climata Apollinem cum Mercurio quereret.

9, 14 TALARIA a talo sunt dicta quoniam callis pedum subnectuntur, quae non incongrue aurea esse finguntur propter pulcritudinem sermonis qui virtutibus benedicendi construitur. Non enim alia ratione Virtus adherere Mercurio describitur nisi quod sermo quamvis copiosus sit, si virtute sapientie et scientiae non ornetur et refrenetur, nil pulcritudinis et utilitatis efficit, superfluusque ac vagus reprahenditur.

9, 15 FANA dicuntur a fando quod in eis demonum φωνή, id est vox, resonabat, atque responsum, et a verbo Greco φωνέω vel φαινω, hoc est dico vel loquor, derivatur.

9, 16 OBLIQUIS AMBAGIBUS [fol. 53^r] errabundis ambiguitatibus. Hoc autem dicit quoniam responsa Sybille Cumeae ambigua erant atque confusa.

DENUNTIATA CAEDE a sacerdotibus videlicet hostiarum strage praecelta.

9, 17 FISSICULATI PROSICIS hoc est naturalibus responsis extorum iliorum; φύσις natura, unde fyssiculatum, id est naturale, dicitur responsum. Prosica autem dicuntur responsa, quia ad imaginem quandam humanae vocis dabantur; πρός enim a Grecis dicitur ad, εἰκών vero imago, inde prosicum componitur adimaginatum, quibus videlicet fanis sortitus.

9, 19 Apologia responsa, LOGIA autem proprie dicuntur eloquia.
SAGACI diligent.

9, 20 DISQUIRUNT Virtus cum Cyllenio. FASTIGIIS VIDUATIS culminibus desertis.

9, 21 LAURI ARENTIS lauri aride.

VITTIS SEMIVULSIS crinalibus ligaturis semivulsis, nimia vetustate pene solutis atque neglectis.

4 rect corr. 6 planete corr. 9 Apollinem corr. 16 ΦΟΝΗ 17 φω | fano 18 dirivatur 19 ambiguitatus 24 fisiculatio | ponsis corr. 25 fisis | fyssiculatum 27 ΙΚΩΝ 29 apollogia 33 lari corr.

9, 22 CUMANO ANTR^o In Cumis Campaniae civitate antrum fuit Apollini consecratum, quo Sybylla sacerdos consulentibus ambigue dabat responsa, quae Erythrea vocata est quoniam ab Erythra insula in qua nata est, sicut ipsa suis versibus testatur, Cumas pervenit. Sybilla autem dicitur quasi *σιώς βουλή*, hoc est divinum consilium, vel proprie Iovis consilium. Ut enim apud nos nominativus est Iuppiter, genitivus vero Iovis, ita apud Grecos nominativus *Ζεύς* cuius genitivus *Διός* vel *Σιός*, inde *Σιός βουλή* Iovis consilium.

5 10, 1 CARIES dicitur putredo arborum. CARPEBANT mordebant.

10 10, 2 AERIOS TRACTUS aeria spacia.

10, 3 MEATUS volatus oscinum avium; oscines dicuntur quasi ore canentes.

10, 4 PRAEPETIS propria petentis.

10, 5 CONTAMINE MONENDORUM contagione cruoris hostiarum. Monenda dicuntur sacrificia quia per ipsa ab hominibus admonebantur dii.

15 10, 6 AUGUR PITHIUS Apollo est vocatus, quia fanum illius in Delo insula in quo auguria manifestabat Pithium est nominatum sive a pithone serpente cuius corium fuerat illic extensum ut fabule fingunt, sive, ut verior dicit ratio, a verbo *πεύθομαι*, hoc est consul vel interrogato. In praefato quippe fano consulebatur et interrogabatur Apollo, et est sensus: Propterea Apollo dedignatus est augur Pithius vocari, quoniam nimia cruoris effusi circa fanum Pythium offensus est putredine.

20 10, 7 DELOS insula a claritate sui vocata est; *δῆλον* enim Greci clarum dicunt, seu quod in ea clara responsa reddebat Apollo.

ELICON est Parnasi montis cornu in quo fanum Apollini fuerat constructum.

LYCIA autem insula est propria Apollinis patria in qua natus est et pastor fuit, et quoniam non solum pecora a lupis defendebat, verum 30 etiam de tota insula expulerat, et ipse Lycius, id est Lupinus, et fanum eius in eadam insula Lycium est nominatum. [fol. 53^v] Nam a Grecis dicitur lupus *λύκος*; *λύκος* autem vocatus quasi *λύχνος* quia instar

4 Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 8, 1.

9 Cf. Isidorus, *Etym.*, XVII, 6, 28.

16 Cf. Macrobius, *Sat.* I, 17, 51, 52.

7 ZIOC 8 ZIOC boyle 11 oscenes 15 qua corr. 18 pithione 19 ΠΤΘΩ 20 con-
suletur corr. 24 ΔΕΛΟΝ 25 Apol 32 ΔΙΧΟC bis | licos

¹ Appollini

lucernae oculi eius noctis tenebras expellunt. Ex qua insula fertur Apollo Delon migrasse, feminamque quandam ex sibilo cuiusdam serpentis vaticinia proferentem occidisse, ut ipse eiusdem serpentis sibilo admonitus consulentibus se redderet responsa, et hinc poetica figura eum divinatorem divulgavere.

5

10, 8 PRIMORES antiquas, vetustas. **TRIPOS** quasi tripes, species lauri est tres radices habens, et est proprie Apollini consecrata. Inest quippe ei divinationis vis ita ut si quis ramum eius, priusquam dormiat, capiti subposuerit vera videre somnia perhibeatur.

10, 9 CREPIDAS *Kρηπίς* a Grecis pavimentum dicitur. **MURCIDAS** quasi marcidas, hoc est marcescendo ruinosas. **PRAESAGIORUM** divinationum. **INTERLITAM** abolitam.

10, 12 PARNASIA RUPES repetit Elicona Parnasi montis antrum quod primo adierant, et iterum Fama hortatur adire, ut saltem vel secundo ibi Apollinem invenirent. Potest etiam intelligi, duo fana in eodem monte Apollini fuisse consecrata, quorum unum Elicon, alterum Parnasia rupes vocitatur.

10, 13 OBUMBRATUM SCOPULUM Cyrra mons est in India in cuius caliginoso scopulo ara nemusque Apollini consecrata sunt, et hoc est quod ait **CIRRHAEOS RECESSUS**. Sed quod primo ad Cyrreum montem pervenientes tandem ad eius antrum tenebrosum ducente eos Fama perducti sunt, in quo antro fortunarum omnium imagines depictae sunt.

10, 16 QUICQUID IMMINET quicquid futurum est, fortune videlicet futurorum.

10, 18 TRANSACTI hoc est futuri temporis fortune. **EMENSO CURSU** finito cursu veluti fugitive consistebant fortune siquidem praeterita quamvis fugere videantur, memoria tamen illorum in parietibus scopuli veluti fixa depingebatur.

10, 19 SUB CONSPECTU fortunas praesentium dicit, quae veluti ante oculos consistunt, et neque fugere ut praeteritorum neque advenire formantur ut futurorum.

10, 20 ADVENIEBANT QUAM PLURES fortunas dicit eorum qui mox ut nascuntur, nullo vivendi spacio concesso, subito veluti umbrae vanescunt, sed haec omnia vanissima poetarum deliramenta sunt.

1 lucerne corr. 7 sine ut aliud sit Indici montis scopulum aliud Kyrra recessus post lauri est delevi 10 crepis 13 antum corr. 15 intel corr. 17 vocitatum corr. 18 Kyrrus | mos corr. 20 Kyrreus secreta montis Arcadiae supra Kyrreos m. sec. | kyrrum 26 praeteritem corr. 34 nescunt corr.

10, 22 MIRA SPECTACULA FORTUNARUM videlicet imagines. In hoc loco musicas symphonias usu poetico seu rethorico, sub figura Apollinei nemoris flaborum flatibus commutati, breviter describit, ita ut summitas arborum acutissimos sonos, inclinati autem rami ad radices gravissimos, 5 medii, hoc est inter cacumina arborum et radices extenti, medios efficient. Omnis quippe musica symphonia, id est consonantia, veluti intra tres terminos constituitur, [fol. 54^r] hoc est inter gravissimos et medios et acutissimos sonos. Quorum extremi gravissimi videlicet et acutissimi, dum sibi invicem coaptantur, concentum, id est ratam extermorum 10 concinentiam, reddunt. Dum vero inter graves et extemos rationabilibus intervallis medii constituuntur soni, inter se invicem succentus cognunt, ita ut extremi concentus medii autem succentus efficient, et si extremi soni sibi invicem ex dupla proportione iungantur, ut sunt duo ad unum, diapason armoniam, quae in simplicibus simphoniis maxima 15 est, efficiunt. Si vero extreme voces sesqualtera proportione, ut sunt tria ad duo, sibimet copulentur, medium symphoniam, que diapente dicitur, reddunt. At si extremitate sua cum sesquiteria proportione, ut sunt quattuor ad tria, sibi invicem respondent, minima absque dubio consonantia quae diatessaron vocatur resonabit, et hoc est quod ait 20 **DUPLIS SESQUALTERIS SESQUITERTIIS** quoniam vero medii soni rationibus epogdois, quas octavas dicunt, ut sunt VIII et VIII sibimet coniunguntur. Communis mensura mediariū vocum quam dicunt totum mox cognitum, et quia non semper integris tonis a se invicem medii cum extremis comparati discernuntur, necesse est ut inserantur emitonia quae etiam 25 limmata nominantur, et hoc est quod ait, **OCTAVIS ETIAM SINE DISCRETIONE IUNCTURIS**, quamvis intervenirent limmata. Et ne quis existimat nos contraria docere dicentes extemos sonos concentum, medios vero succentum, reddere, dum ipse Marcianus succentibus **DUPLIS AC SESQUALTERIS NEC NON ET SESQUITERTIIS** dicat, in extremis quippe sonis, 30 dupla seu sesqualtera seu sesquiteria proditur consonantia, ordinem verborum intentus perspiciat, atque ita disponat octavis etiam succentibus, id est tonis; deinde videat quibus succinunt octave duplis videlicet extremitatibus et sesqualteris et sesquiteriis, et intelligat in extremitatibus solum modo duplas sesqualteras sesquiteriasque proportiones 35 concinere, in mediis vero octavas et limmata, hoc est tonos et emitonia, succinere. Constat autem minima symphonia ex quattuor sonis, ideoque diatessaron dicitur; media autem ex quinque, [fol. 54^v] hinc quoque diapente nomen accepit; maxima ex octo que propterea diapason dicitur, id est ex omnibus, quoniam ex diatessaron et diapente componitur.

1 spatalula 3 flaborum corr.
 9 concentum corr. 10 continentiam corr. | gravis corr. 11 so corr. 14 simplicibus 15
 sesqualitera 17 suo corr. 20 sesquateris | sesquiterius 21 epogdois | dicont corr.
 25 discretione 26 qui 33 extreminastibus 39 diatesaron

Tota itaque diatessaron in diatonico genere ex quattuor sonis constat et duobus tonis et emitonio; tota diapente ex v sonis et tribus tonis et emitonio; tota diapason ex VIII sonis et v tonis integris et duobus emitoniis. Armonia interpretatur adunatio dissimilium videlicet vocum ratis proportionibus coniunctarum.

5

11, 8 SUPERUM CARMEN hoc est divinam melodiam ad similitudinem videlicet caelestis armoniae. Aiunt quippe philosophi motum planetarum et extime spere omnes musicas consonantias gignere, quarum similitudine nemus illud Apollinis personabat parili ratione. De partitione caelestium sonorum atque tonorum varie disputant philosophi, sed quoniam prae ceteris Pythagoras arithmeticarum et musicarum proportionum sagacissimus fuit investigator et inventor, ipsius sententiam sat est ponere, ut opinor. Ait enim a terra ad lunam cxxvi stadiorum esse, ipsumque spatium tonum efficere; a luna vero usque ad solem duplum praefati spatii colligit veluti in duobus tonis ita ut intervallum solis et lune. Intervallo terre ac lune duplam efficiet rationem ac per hoc et diapason armoniam. Similiter ultra solem aliam diapason in dupli ratione asserit, ita ut sonus firmamenti, hoc est extime spere, solari sono comparatus, duplo eum habeat. Hinc conficitur ut a terra usque ad extremam speram bis diapason in quadrupla proportione 20 colligatur. Ubi cumque autem fuerit diapason, ibi necesse est diatessaron simul ac diapente symphonias comprehendi.

15

15

20

25

11, 11 AUT CONCENTUS EDERE Concinuit quippe secundum Pythagoram sol lune et spera soli in dupla comparatione; spera vero lune in quadrupla proportione; succinunt autem soli Venus et Mercurius, spere autem Saturnus Iovis Mars.

25

11, 14 MODULETUR IN SOLE hoc est dum sol efficitur vel dum in sole movetur. PHOEBUS novus interpretatur siquidem semper in ortu novo vultu cernitur oriri. AURICOMUS autem dicitur propter pulcherimum radiorum splendorem veluti auream quandam comam gestans.

30

11, 15 AUGUSTUM vastum amplum.

11, 18 SAGITTARIUM dicitur Apollo quia radiis suis veluti quibusdam sagittis totum sensibilem penetrat mundum, et in his quae penetrat veluti quedam vulnera relinquit ac per hoc VULNIFICUS.

11, 20 AMNES dicit planetarum circulos qui veluti quaedam fluentia [fol. 55^r] per aetheria spatia non desinunt currere. Amnes autem non

35

¹⁰ Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 21; Macrobius, *Comment. in Somn. Scip.*, II, 1, 4-8; II, 3, 13-15.

6 diuna 7 videlicet corr. | ai 21 diatesaron 35 fluenta

inmerito dicuntur quoniam nulla planetarum est ex qua per occultos poros aliqua qualitas in terrena aetheria et aquatica non defluat; verbi gratia, palliditas a Saturno, sanitas a Iove, furor a Marte, vitalis motus a sole, pulcritudo a Venere, agilitas a Mercurio, a luna humida 5 corpulentia.

11, 23 DIVERSICOLOR unde unaqueque planetarum, Plinio teste, suum proprium possidet colorem. Sepe tamen ipse stelle v, Saturnus videlicet, Iovis Mars Venus Mercurius mutant colores. In quarum enim, ut verbis eius utar, aera veniunt, subeundo illarum coloris similitudinem 10 trahunt. Verbi gratia, stella Saturni naturaliter pallida est, nam et frigida, dum autem in circulum Iovis descendit, ipsius claritatem attrahit. Similiter Iovis stella, dum sit naturaliter clara, quando sursum versus circulo Saturni miscetur, pallida videri necesse est, et eodem modo de ceteris intelligendum. Nam et sol et luna non eosdem semper colores 15 suos observant, sed pro rationibus altitudinem seu descensionum varios accipiunt colores.

11, 24 Primum circulum Saturni describit **QUI DIFFUSIORIS**, id est amplioris latitudinis est, propter spere amplissime propinquitatem, algidioris quoque qualitatis propter solis longinquitatem.
12, 3 ALIUS LACTIS INSTAR Ioviale dicit ambitum qui quoniam inter frigiditatem Saturni superioris et fervorem inferioris Martis medietatem quandam obtinet temperatam equalitatis est ac per hoc candidum argenteumque possidet colorem. Tertius vero Martis circulus ex propinquitate solaris ignis fervidam contrahit qualitatem ardentissimamque anhelantia flamarum. Qui eum sequebatur circulus solis est qui ex solari corpore in eo semper discurrente mirabilem attrahit pulcritudinem.

12, 9 QUIBUSDAM RIVULIS INTERMIXTIS Rivulos vocat solares radios qui dum per ceterarum planetarum circulos circulorum qualitates singulis 30 distribuunt veluti mixtura quadam singularum corporibus circulisque se ipsos infundunt. Potest etiam intelligi quod ait **QUIBUSDAM RIVULIS INTERMIXTIS** de Veneris atque Mercurii circulis qui aliquando altius ascendentibus ita ut supra solem discurrere videantur, iterumque descendentes ad inferiora orbitas suas concursus luminum instar solari tramiti 35 intermiscent.

9 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 18.

2 aetheria | defuat corr.
 13 odem 15 sde sed | altitudinem seu descensionum *Manitus* altitudinem seu descensionem
 18 amplissime 20 laetis 21 ferverem 30 xin mixtura 33 asentes corr. 35 intersimiscent

12, 11 ELECTRO PURIOR circulum Veneris depingit quia propter honestatem ipsius stelle currentis in eo purior electro perhibetur. Electri autem duo genera sunt, quorum unum ex auro argentoque [fol. 55^v] conficitur, alterum ex electrinis arboribus in modum sudat resine, quem pro sui pulcritudine fortunarum populus fabulose dicitur appetere, eiusque 5 odore atque modulamine pasci. Aiunt quippe astrologi Venerem tribus emitoniis soli succinere.

12, 15 GUSTUM AUTEM et reliqua. Hoc dicit quia corporalium delectationum causas in Venere constitutas esse perhibent, in quibus homines carnales et madefactos esse et semper manere concupiscunt. Praeterea 10 duo, Mercuriale et lunare ambitum, dicunt qui quantum terris propinquiores tantum latitudinis artioris esse creduntur. Qui etiam pro ratione altitudinum et qualitates et colores mutant, ita ut vix proprie vis quam saporem nominat in eis remaneat. Videmus quippe lunam in huius aeris ima descendenter veluti tenebrosam maculosamque, in confinia vero aeris et aetheris ascendentem splendidam 15 omnique macularum contagione purgatam. Nihil enim aliud sunt macule quae in lunari globo solent apparere nisi sordes de terris nec non et de aquis nubibusque attracte. Lege Plinium Secundum. Similiter de Mercurio intellige qui in humili absida sui obscurior, in alta vero clarior, 20 solet apparere.

12, 21 NAM ALITER hoc dicitur de Mercurio qui nimia sui celeritate aliquando praecedit solem per longitudinem signiferi, aliquando per latitudinem signiferi, anomalus, hoc est absque lege rectitudinis sed errabundus, vagatur. 25

12, 23 ALIUS vero ambitum lune describit qui per XII partes latitudinis zodiaci tortuoso draconum meatu, nunc inferius nunc superius, errantis similis, invehitur; et quoniam humida natura est corpus lunare veluti quibusdam suis spumis, hoc est humoribus, omnia semina quae de aqua atque tellure nascuntur nutrire perhibetur, incrementaque eorum 30 administrare.

13, 1 HI Igitur CURSUS Ab hoc loco usque GURGITE FERIATA poetica deliramenta sunt, falsis opinionibus plena, et tamen opinione veluti quadam rationabili qui talia fingunt fulciri existimantur, qua fata miserrimeque anime quae ab eis post mortem corporis vexantur intra 35

³ Cf. Servius, *Aen.*, VIII, 402.

¹⁹ Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 46.

13 altitudinem	15 una	20 intellige <i>Manitus</i> intelligi	1 qua	8 autetem delectionum	28 esse	30 erum corr.	9 vere corr.	32 grgite corr.	12 latitinis
----------------	--------	---------------------------------------	-------	-------------------------	---------	---------------	--------------	-----------------	--------------

ambitum huius mundi in planetarum circulis veluti in quibusdam fluminibus vel puniri vel purgari et semper in eis detineri merito male vivendi seu ab eis liberari merito bene vivendi per corpus mendacissime putant. Nam et Macrobius Teodosius intra ambitum lune infernum 5 arbitratur esse, eiusque flumen igneum in quo anime puniantur quod a Grecis Πυριφλεγέθων, id est ignis flagrans, nominatur ex Martis circulo qui igneus esse perhibetur manare non dubitat. Eliseos quoque campos, hoc est solutionis in quibus purgatas animas quiescere existimet, intra ambitum Iovialis circuli arbitratur esse. Secta quoque Platonica 10 quae de apostrophia, id est de reversione animarum in alia corpora, nimium insanit, docet purgatas animas ac veluti prioris vite maculis liberatas atque quietas iterum redire in corpora in quibus [fol. 56^r] iterum polluantur, ac per hoc post illud corpus puniantur, et hoc est quod in hoc loco Martianus machinatur docere, docens animarum fortunas quasdam in 15 quibusdam fluminibus planetarum quiescere atque letari, quasdam in quibusdam torqueri et contristari, quasdam de flumine in flumen relabit que nunc beata mox fiat misera et que misera fiat beata, iuxta revolutiones temporum et reversiones animarum in corpora, in quibus prout vixerint aut beata aut misera, post mortem sequitur vita.

20 **13, 23 CUM VIRTUTE MERCURIUS** Non immerito queritur qua ratione Virtus cum Mercurio planetarum circulos quaerentes Apollinem transcendere dicuntur, eumque ultra omnes planetas invenire et iterum reperto Apolline, illos tres Apollinem dico, Mercurium et Virtutem eosdem circulos consultum Iovis flagitantes transvolasse, sed ad hoc dicendum 25 <est> ceterarum planetarum circulos circa solem esse, ac per hoc centrum suum in ipso ponere sicut Calcidius in expositione *Timei* Platonis exponit. Ipse siquidem Plato planetarum omnium centrum in sole ponit, ita et ut sub sole sint integri et supra solem. Quid itaque mirum si iste Martianus dum sit omnino Platonicus de situ planetarum 30 documenta edisserit? Ac per hoc bis necesse erat Virtuti cum Mercurio planetarum circulos transire, primum quidem dum sunt infra solem, secundo vero adjuncto ipso Apolline dum sunt supra. Non enim Platonici circulum Saturni Iovis Martis nec non et lune ambire terram sed solummodo <Saturnum> terram ambire perhibebant. Poterat enim 35 intelligi iuxta aliorum philosophorum opinionem bis circulum Veneris ac Mercurii potuisse transire, quoniam et infra solem sunt et supra. Non invenientes vero Apollinem in terra neque in tractibus inferioris aeris

4 Cf. Macrobius, *Comment. in Somn. Scip.*, 1, 10, 7-16.

26 Cf. Chalcidius, *Comment. in Timaeum*, LXXI.

2 senper | eius 6 ΠΥΡΙΦΛΕΓΕΤΟΝ 7 manere corr. 16 contristrari 19 au (primum) corr.

23 illi 25 est addidi 29 Platonicus Manitius Platonica 34 Saturnum addidi

qui inter terram lunamque est constitutus, quomodo alium nisi lunarem circulum primum potuerunt invenire? Et si ita est, non nisi tres tantum modo circulos, lunarem scilicet Mercurialem Veneriumque, infra solem transierunt. Itaque si planetarum circuli et infra integri secundum Platonicam doctrinam et supra solem sint, quid impedit bis eos transcendere posse existimari?

5

AC TUNC LATOIJUM Latoius Apollo nominatur, Latone filius, et est patronymicum ex matre.

14, 1 EDITO SUGGESTU hoc est excenso throno.

14, 2 QUATTUOR URNULAS quattuor temporum qualitates intellige.

10

14, 3 ENUDARE aliquando quidem adopertas, hoc est coopertas, aliquando denudatas. Nam dum estivi temporis calidas cooperitur, hiemalis frigiditas [fol. 56^v] aperitur et conversim, dum hiemalis cluditur frigiditas, aestiva refertur calidas. Ferrea una caliditatem aestivi temporis, plumbea hiemalis gravissimam geliditatem, argentea vernalem temperiem, vitrea autumnalem pulchritudinem, instar sali marini, dico liquoris, confirmat.

15

14, 9 CAECAUMENIS Καῦμα Greci dicunt ardorem, κακόν autem malum, caecaumenis ergo quasi κακός καύματος, id est mali ardoris intellige.

14, 10 ANCLATA hausta; ἀντλῶ Grecum verbum est, quod Latine dicitur haurio. Ne mireris potestatem administrationis quattuor temporum ad Apollinem referri, cum alibi Iunonis, id est aeris, esse perhibeantur, quoniam omnium quae et in aere et in aqua et in terra nascuntur causa in sole constituitur.

14, 11 MULCIFERI Mulcifer dicitur quasi mulcens, id est mollificans ferrum.

25

14, 14 RISUM Iovis Totus mundus, in cuius figura ponitur Iovis, vernali tempore dicitur ridere, hoc est suam serenitatem primum manifestare.

14, 16 SATURNI EXITIUM hoc est geliditatis interitum. In hieme quippe omnium pene rerum interit honestas florum videlicet ac fructuum, hinc fingitur fabula Veneris atque Adonidis. Venus siquidem luget fusis lacrimis interemptum in quadam palude ab ipsa fera quae singularis

30

27 Cf. Macrobius, *Sat.*, I, 21, 3-4.

3 scilicet *Manitius* silicet

7 clatoijum | patroniūm patrōnōmīcūm m. sec. 13 et m. sec. 14 referatur 15 himalis | artea corr. 16 autumnallem 18 caecaumuisnis | cauma | cacon 19 caecauminis | caci | caumatos 20 anclo 24 constituuntur

dicitur, Adonidem. Est autem Venus iuxta cerebrum fabule in aestivo tempore honesta telluris superficies que recedentem Adonidem, id est solem, ad austrina et infima signiferi signa, ibidemque veluti a porco quodam, hoc est ab hiemis spurcitia, occisum, hoc est occultatum, ⁵ fusis crescentium fluminum lacrimis luget, ita ut telluris honestas aestiva penitus videatur perire in hieme.

14, 18 IUNONIS UBERA autumnale tempus dicitur quod in eo omnium seminum fructus et exuberant et maturantur. Hinc etiam autumnus ab autumnando, id est maturando fruges, nomen accepit.

10 **14, 19 EX HIS IGITUR URNIS** In hoc loco fabulose loquitur. Aiunt enim solem veluti numen quoddam, ORBI COMPLACITO, hoc est hominibus bene viventibus ac sibi placentibus, temperantiam ex qualitatibus elementorum, ac per hoc et sanitatem prestare, male viventibus vero ex eisdem qualitatibus inordinatam quandam confusionem et intemperantiam, ideoque et pestem morbosque defundere. Aut enim nimia siccitate et caliditate aut nimia frigiditate et humiditate animalium caeterarumque rerum corpora pereunt, sola autem temperantia servantur.

15, 5 CAECI POETE Meonii videlicet, cuius et in prioribus mentionem fecit.

20 **15, 7 ΦΟΙΒΟΣ** novus dicitur, quia novum vultum semper sol manifestat in ortu; idem χρυσοκόμης, id est auricomus propter radiorum crines. Λουμός a Graecis dicitur pestis, cuius genetivus λουμοῦ. Nubes vocatur a Grecis νεφέλη. ΝΕΦΕΛΗΝ ΑΠΟΡΡΕΙ [fol. 57r] tertia persona est verbi ἀπορρέω, hoc est reflu vel reicio, ex quo versu videlicet, et est sensus: Monebat Mercurius per versum Meonii posse se ipsum fugare pestes si prima vota hominum pro peste pellenda pedes eius attingerent; non esse tamen sue potestatis expellere pestes sed fratri sui Apollinis, ideo subiungit SUBDENDE TAMEN VOCES scilicet hominum CLARIO, cuius proprium est pestes fugare quemadmodum 30 et adducere.

15, 10 INFULA vestis sacerdotalis est.

15, 11 LIBRICO CRINE arboreo crine quia de libro laurei corticis crines eius ligari finguntur propter vim vero somniorum que ramis eius insita est.

21 Cf. Macrobius, *Sat.*, I, xvii, 47.

25 Cf. Lucianus, 'Αλεξ., 36.

31 Cf. Isidorus, *Etym.*, xix, 30, 4.

4 occultarum corr.

7 Iunononis

8 maturantur *Manitius* materantur

16 frigitate corr. | -qe corr.

17 servntur corr.

20 ΦΟΕΒΟC

22 ΔΙΜΟC | lima

23 nefele |

ΑΠΟΡΟΤΕΙ

24 ΑΠΟΡΟΤΟ

28 Apollonis

15, 16 IN PARTICIPATUM OPERIS sive administrationis urnularum seu discursionis per signiferum.

15, 19 ANXIA dubia seu tristis, et est sensus: Dum nutat dum titubat dubia sententia hominum ac trepida, id est deorum pavore territa atque indiga, id est inops veri propter ignorantiam rerum agendarum, quid aliud restat humano generi nisi deos consulere, in quos nulla cadit ignorantia? Et hoc est quod subiunxit. 5

16, 2 AT NOBIS qui sumus dii. **VACUUM** id est licitum nosse omnia et in nullo cunctamur ac si diceret: O frater et soror Mercuri et Virtus, non inmerito ad me venisti meque consulere voluistis, quoniam adhuc mortalium anxietates et ignorantias non omnino deseruistis, 10 ideoque parem Mercurio iugalem ignorantiam ac per hoc in adoptione multarum virginum absque meo consilio decepti estis, nec frustra me querendo in terris et in aere laborastis, quoniam incunctanter de causa vestra divinum vobis aperiam consilium. 15

16, 3 LICET DE PECTORE FIXIS PRAEOPTARE CARET hoc est licet nobis qui sinceri dii sumus nosse omnia atque praescire ab Iove sit concessum. **CARET** tamen hoc est ad nos non adtinet **PRAEOPTARE DE FIXIS PECTORIBUS** id est consiliis vestris in vestro quippe proprio arbitrio constitutum est quid vestris cordibus constituatis, ita tamen **SI QUOD PLACET** diis et **QUOD NECESSE EST** fieri in vestris mentibus fixum. 20

16, 5 MANSURA VOLUPTAS de eligenda videlicet uxore.

16, 6 SIC SEMPER ac si diceret: Non mirum si vis, frater, meum ferre consilium, sic enim in omnibus quae vis solites me capere socium, et **FACIUNT ADDITA** tibi mea consilia tuam mentem stabilem omnique cunctione liberam. Est igitur ab initio versuum usque modo formula rhetorica quae dicitur insinuatio, deinceps usque ad finem alia forma sequitur, quae demonstratio, id est laus, nominatur. Demonstratur quippe Philologia laudibus eximiis in qua etiam alia formula quae dicitur suasio subintelligitur. Laudando siquidem Philologiam suadet Mercurio eam eligere in uxorem. 25 30

16, 8 PRISCI GENERIS antiqui nobilis quoniam Philologiam Athanasie, id est inmortalitatis, filia esse dicitur.

16, 9 CUI FULGENT demonstrat Philologiam astrologiae peritam esse, sicut una dearum quae de vertice Parnasi montis choros siderum 35

5 inobs 8 omiam 9 dieret corr. | mercuril 16 pecre corr. 17 sineri corr.

24 ius 27 rhetorica 29 philogia corr. | forminatur demonstratur quippe Philologia laudibus eximiis in qua etiam alia post alia iter. delevi 30 laundando | Mercuri Mercurius m. sec.

35 Prnasi corr. | choris corr.

conspicantur.

16, 10 CUI [fol. 57^v] NEC TARTAREOS id est meatus siderum subterraneos cognoscit et nulla claustra intellectum illius repercuciunt.

16, 11 NEC IOVIS ARBITRIUM Iovis arbitrium dicit occultas rationes, 5 meatus siderum ac si dixerit: Non solum visibiles causas ipsa cognoscit, neque ullo flumine cognitio ipsius repercutitur.

16, 12 NEREUS deus maris est, cuius mater Nimpha, id est unda, dicitur. Ad cumulum laudis Philologiae additur notitia rerum quae in profundo maris aguntur, ut non solum siderum cognitio verum etiam aquarum a 10 quibus sidera nutruntur ei tribuatur.

16, 13 TUOS RECURSUS per regna fratrum Apollinis videlicet et Martis, in quorum circulis sepe discurrit Mercurius, quod Fililogiam non latet.

16, 15 PREVERTERE prescire, vel ad libitum suum convertere quicquid superi praesciunt, quasi ipsius prescientia superum prescientiam 15 praeoccupet.

16, 17 IUS HABET legibus eius, inquit, sepe subdimus.

16, 19 STENT ARDUA MAGNO Peripatheticorum dogma tangit qui et speram mundi extimam aetheriaque omnia spatia semper in statu esse docent, solos vero stellarum choros simul atque planetas assiduis motibus 20 circa terram convolvi, et hoc est quod ait INVITO IOVE STENT ARDUA MAGNO ac si aperte diceret: Sola Philologia, hoc est altissimum rationis studium, coactis aliorum philosophorum doctrinis, qui non solum choros siderum, verum etiam aetheria sphaericaque cuncta spatia moveri semper circa centrum mundi, hoc est circa terram, existimant, sectam Peripatheticam affirmat. INVITO itaque IOVE, hoc est invito aliorum philosophorum documento, stare mundum asserit Philologia.

16, 20 CUMULAT hoc est ad laudem Philologiae addit. ALTERUTRUM vicissim videlicet. MERUISSE Mercurium profecto PARILEM IUGALEM, 25 hoc est similem sui uxorem.

30 17, 4 DE INGENITO RIGORE de naturali virtute. Virtus quippe per se ipsam considerata semper immobilis manet, dum vero corporibus adherere mutabilibus cernitur, cum ipsis moveri existimatur. Hac ratione Virtus gaudibunda concuti dicitur, dum veluti quaedam femina corporalem habitum induta formatur.

10 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 46.

6 fumine corr. 7 una corr.

11 fratum corr. | Apollini 13 precire precise m. sec. | quicquid quicquid m. sec.. 18 aeheria corr.
23 aeheria corr. | cuncta corr. 26 mundo 27 al 32 mutualibus corr.

17, 5 PROPINQUAM ESSE Non incongrue Philogiam cognatam sibi esse Virtus commemorat, quia rationis studium a virtute neque virtus rationis studio segregari potest, quippe sibi invicem conexim semper adiunguntur.

17, 6 PATRONAM Philologia dicitur patrona Mantices non immerito 5 quia divinandi ars non aliunde nisi ex rationis diligentia procedit.

17, 7 IN IPSAM QUOQUE SOPHIAN Hoc dicit quoniam omnes disciplinas quibus sophia, hoc est sapientia, et inquiritur et invenitur rationabile studium et repperit et ordinavit.

17, 8 NAM ΨΤΧΗΝ Pulchre admodumque honeste humanam animam 10 ratiocinandi legibus carentem veluti quandam feram stulta hispiditate incultam, nullisque sapientiae doctrinis domitam atque frenatam, asserit esse, ac per hoc quicquid honestatis in anima rationali elucet non aliunde nisi rationis exercitationibus comparatur.

17, 12 UT EAM SEMPER INMORTALEM FACERE LABORARIT Hic aperte 15 docet studia sapientiae inmortalem animam facere et si quis ad haec dixerit stultas animas sapientiae studiis carere, [fol. 58^r] ac per hoc et mortales esse, respondendum omnes artes quibus rationalis anima utitur naturaliter omnibus hominibus inesse, sive eis bene utantur sive male abutantur, sive omnino illarum exercitione caruerint, ac per hoc 20 omnem humanam animam propter insita sibi sapientiae studia inmortaliter conficitur esse.

17, 16 CERTUM EST LAURIPOTENS DECUSQUE DIVUM Hoc est metrum <quod> Hasclepiadicum esse dicunt. Constat autem ex primo spondeo, deinde ex duobus coriambis seu ex qualicumque pede senum temporum, hoc est diiambus seu distrocheo similibusque. In fine autem aut unam syllabam pro longa positam aut duas breves semper habet pro semipede qui dum primo spondeo iungitur veluti unum pedem sex temporum facit. Scanditur ergo sic: CERTUM EST spondeus, LAURI- 25 POTENS coriambus, DECUSQUE DI diiambus, UUM semipes. 30

17, 17 NOSTRUM PECTUS nostrum consilium. EX CONTIGUO ex propinquitate fraternitatis.

17, 18 ET QUICQUID SOTIUM Ordo verborum: Et certum est quicquid rerum compererim probare, CIERE NUMEN SOCIUM. Hoc est quicquid in natura rerum possum comperire probabile, certum est illud meum 35

8 sophi 9 ordinavit

17 sapientae 23 metum corr. 24 quod addidi | Hescolapiadicum 26 diiambus 29 scaanditur | certe 30 diiambus 33 quicqid bis 34 quicqid 35 natu corr.

fratrem Apollinem vocare ut sit; meum itaque est eligere quid debet esse, illius est facere.

17, 20 SED MAGE hoc est sed magis est quam quod predixi nostrum pectus esse contiguum seu me velle, illum vero facere; magis autem nunc dico.

5 **NUMQUAM DISPARAMUS** separamus. **NOSTRUM VELLE** nostram voluntatem; est enim una eademque semper. Hoc autem dicit quia numquam Mercurius segregatur a sole nisi parvissimo spatio, sepissime autem in partibus eisdem discurrunt.

10 **17, 21 ET FIT COLLIBITUM** Ordo verborum: Et fit collibitum iussis mihi videlicet et illi qui ab Iove simul discurrere iubemur, fit collibitum manere **CUM DELIACO FATU**, hoc est cum Apollinis colloquio atque consilio, quam meare cum aliis videlicet planetis quae longius ab illo recedunt.

15 **17, 23 MONEMUR** docemur. **CURA** procuratione Apollinis **ATQUE ARBITRIO** ISTO, hoc est consilio isto Apollinis arbitria dum sint certissima.

20 **17, 24 PUTAMUS NEFAS EST** Ne mireris Mercurium praesente Apolline quasi ad tertiam personam sermonem dirigere. Est enim rhetorica dicendi forma que transitus personarum vocatur, dum prima persona ad secundam veluti ad tertiam sermones dirigit, seu ad tertiam veluti ad secundam.

18, 1 ET QUAECUMQUE FUIT Hoc est quodcumque consilium de eligenda uxore hactenus constitui, auditio nomine Philologie, Apollinisque suasionibus, perit.

18, 2 QUOCIRCA proinde. **DECENTIORE** honestiore quam hactenus fuit.

25 **18, 3 PARET** obtemperat.

18, 4 ARCAS Mercurius ab Arcadia dictus.

18, 3 PRAECLUIBUS PROFATIS preclaris Apollinis consiliis, de se ipso Mercurius quasi de quadam tertia persona loquitur.

18, 5 TU DELIE Delius Apollo dicitur a Delo insula.

30 **18, 7 INSTES** labores. **QUO EXSTET** ut existat.

18, 6 PROPOSITUM TONANTIS voluntas Iovis. **COMPAR** consimilis voluntatibus nostris in ducenda Philologia.

18, 7 NAM SOLITUS nam usitatus es, Delie, vocare pectus voluntatem

5 seperamus | nām corr. 9 collibi (*alterum*) 11 manare 12 qui 21 quecumque (*alterum*)
30 qo corr. | extet

nostri patris.

18, 8 ET VIGIL et tu es vigil. PRAEVERSA SENSA praeoccupata consilia, ac si diceret: Etsi Iovis praeoccupatus fuerit [fol. 58^v] aliis consiliis praeter quod volumus, tu tua vigilantia potes eum in nostram partem flectere. 5

18, 10 FULSERUNT Arriserit, concederit nobis sacra voluntas Tonantis.

18, 11 HAEC DICENTE Hactenus suasio Mercurii qua sibi suum fratrem conciliet, deinde Virtutis sequitur consilium.

18, 12 NAM ET HIC Apollo videlicet ac si diceret Delius: Intima Tonantis consilia priusquam in apertum praeceptum procedant, TU vero Mercuri, 10 illud preceptum omnibus notum facis.

18, 14 PHOEBO INSTANTE hoc est dum Phoebus instat.

18, 15 SECTUS id est ductus suorum consiliorum Iovis condit, per te vero aperit.

ADDO Hic physicam rationem tangit duarum planetarum quarum 15 una Apollinis, altera nomen Mercurii accepit assiduo ac inseparabili concursu, et hoc est quod ait quamvis APOLLINEI AXIS. Axem vocat celerem Apollinis in suo circulo motum, ita ut sepe Cyllenium precedat et ipse, Cyllenium dico, retrogradus post solem remaneat, aliquando in statione sublimetur. Mox tamen velocissimo impetu 20 solem consequitur eumque usque ad novissimas sui distantias, hoc est spatium unius signi, praecedit. Dein longius praecedere solari radio non permittente, veluti in obsequium sui fratri revertitur, donec simul per easdem partes signiferi mirabili quodam commeatu concurrant.

18, 17 REMORATA STATIONE Remorata statio dicitur quia dum planete 25 stelle <que> solarium radiorum violentia sursum versus compelluntur ascendere, veluti in uno loco remorari putantur, nec immerito quia nec praecedere solem nec retrogradari per longitudinem signiferi videntur.

18, 21 PIA PIGNORA pii nati. CONVENITE in consensum flectite.

18, 23 SUCCUMBAT Hoc dicit quia dum stella Iovis in coitu solis est, 30 apparere non valens, veluti qui et existimatur recumbere. Dum vero eadem stella Iovis in coitu Mercurii fit, hoc est dum simul in eisdem partibus signiferi concurrunt, saluberrimos conceptus omnium quae in terris et in aquis nascuntur fieri fisica comprobat ratio. Ideoque Iovis per id temporis conubiali consortio crederetur. 35

1 partris 8 Virtus corr. 11 facit 12 intanste

15 de post tangit delevi 16 un 21 usque m. sec. 25 panete corr. 26 que addidi 28
retogradari corr.

18, 24 ALLUBESCERE id est delectari.

19, 2 AUGURALES ALITES Quibus augurium solet hominibus manifestare tribus modis, numero videlicet, volatu vocibusque, in hoc loco poetica designat figmenta.

5 19, 5 PETASA volucres vocantur quasi sursum potentia. DE TALARIBUS superius est dictum. CANDENTI CANORAQUE poete alludit singulas Musas singulis alitibus canoris carentibusque sublevari.

10 19, 11 SUDIS TRACTIBUS puris spatiis. Merito <vocat> tellurem gravidae in ascensione Mercurii, quia ipse propinquior est terris quam sol, et quia mortalibus, ut aiunt, loquendi copiam administrat. Apolline vero ascendentem, aetheria spatia letabunda conformat, quoniam sol medium totius mundi obtinet spatium. Quantum quippe intervalli a terra ad solem, tantum a sole ad fixa sidera, astrologi perhibent contineri.

15 19, 12 SUPERI GLOBI Phisica docet planetarum singulos motus singulas voces gignere, ex quibus veluti diversis organi fistulis omnium symphoniarum certis rationibus armonia coaptatur; singulis quoque planetarum circulis proprias Musas attribuunt, veluti quadam vocum similitudine coaptatas.

20 19, 16 CONSTITERUNT Caute dicit constiterunt, non remanserunt paululum itaque suis circulis consonantes mox Mercurium atque Apollinem sequebantur.

25 19, 17 NAM OTPANIA Novem Musae sunt iuxta numerum mundane constitutionis quae similiter VIII ambitus habere perhibetur, VII [fol. 59^r] videlicet planetarum circuli et duo extremi terre profecto atque ultime spere, quapropter enneaptongon chelin, hoc est novem sonorum liram Iovis, id est mundus, dicitur habere.

De Musarum nominibus breviter dicendum.

Οὐρανία celestis ab οὐρανῷ, id est celo, denominata quae propter vocis acumen acutissimo spere sono coniungitur. Πολύμνια dicitur quasi πολυμνήμη, id est multa memoria, quae Saturnie tarditati coaptatur; multe quippe memorie commendata vix in oblivionem labuntur. Εὐτέρπη, bene delectabilis, temperamento Iovis copulatur. Ἐρατώ amabilis a verbo ἐράω, id est amo. Potest etiam interpretari fortis, Ἐρατώ quasi ἐροα bellica fortitudo quae Marti tribuitur. Μελπομένη

29, 32 Cf. Fulgentius, *Mit.*, 1, 15 (Helm, 26).

3 poeca 6 cadenti | poece 8 vocat addidi | vel gavisam mg. 11 aeheria corr. 12 titius corr. | intervalla corr. 16 ratiobus corr. 17 attribusunt .. 22 OTPANIH 23 constituonis corr. 25 enniaptongon 28 OTPANIH 29 ΠΟΛΤΜΝΕΜΗ 32 ΕΤΤΙΠΗ | EPATO 33 Ερω 34 EPATO | εροα sic!

canens, a verbo $\mu\epsilon\lambda\pi\omega$, hoc est cano. Hoc autem dicitur quia sol ipse et canit ceterasque planetas in cantum suscitat. Τερψιχόρη dilecta visu seu dilecta pupilla, propter nimiam Veneris claritatem. Καλλιόπη pulchrifica, hoc autem dicitur quia Mercurius sermonum pulchritudinem ut poete fingunt efficit. Κλειώ gloriosa, quasi dea propter lunaris corporis pompam. Potest etiam Κλειώ interpretari vocans, quoniam luna menstruum revocat lumen.

20, 2 MODIS RAUCIORIBUS PERSONABAT modis tardioribus. Sonum quippe lune tardissimum ac per hoc gravissimum, quemadmodum ultime spere velocissimum ideoque acutissimum, philosophi dicunt.

5

10

20, 5 TALIA quasi τέλεια, id est ultima que propterea fingitur volare non potuisse et in stagnis terreni corporis resedisse quoniam terra semper in statu est, ceteris mundi corporibus perpetuo motu circum cetera convolutis.

20, 6 INTEREA et reliqua. Poetica deliramenta sunt de transfiguratione 15 Mercurii in stellam et Phoebi in solem augurialiumque volucrum ipsius in equos, quapropter quoniam falsa sunt nulla indigent explanatione. Non inmerito autem sol dicitur Apollo, id est perdita renovans, quoniam solari lumine tenebrarum detimenta restaurantur.

20, 13 IN SIDUS VIBRABILE in stellam radiosam.

20

20, 14 METAMORPHOSI SUPERA transformatione divina pulchriores, nam et pulchri erant ante transformationem, sed pulchriores postea.

20, 15 SIGNI FAMILIARIS quia Castor et Pollux, qui Gemini dicuntur, filii Iovis sunt, ac per hoc Apollo et Mercurius non per aliud signum nisi per suos fratres ultra sidera ascendunt.

25

20, 16 PALATIO IOVIS maximum Iovis palatum fabule fingunt in lacteo circulo esse in Geminis ubi lacteus et signifer iunguntur.

20, 22 POSSEM MINOREM AMBIGENS FIDUTIA Iambicum senarium. Recipit autem spondeum et dactilum nec non et anapestum. Pulchre Phoebus primum Iunonis auxilium bene noscens, eam non solum nuptiis 30 nec refragari, verum eas hortari solere, <dicit> et est sensus suasorie huius orationis: Possem, inquit, per me ipsum absque te, O Iuno, adire meum patrem, minore tamen fidutia si abesses, eumque suadere de nuptiis sui pignoris, sui filii, dico Mercurii. Non enim tantum nunc meum patrem adire contremisco adultus, quantum pubeda, id est adules-

30

35

² ΤΕΡΨΙΚΟΡΗ ⁵ κλνο ⁶ κλιο | interpretari corr.
8 tardioribus 11 telia 13 stutu corr. 15 reliqui 26 figunt corr. 31 dicit addidi
32 inquit corr. 35 pubeba | adulescentina

centia, eius praecepta solebam contremiscere, dum essem pubedae, id est iuvenilis aetatis, ac per hoc fiducialiter accesserim.

21, 2 NI PARARENT nisi praeparaent mihi iugata consortia, id est apta coniugia deorum omnium, prosperum mihi et Mercurio optandum te videlicet adherenti Tonanti ut per te faciliorem [fol. 59^v] accessum haberem eumque tuo adiutus suffragio de nuptiis filii sui absque labore suaderem.

21, 3 TABENS NEXIO hoc est quieta coniugum copula.

21, 5 PRONUBA Iuno dicitur, id est nuptiarum ministra quae in nuptiis praeesse dicitur et suffragiri.

**21, 7 IUGALIS BLANDA O dulcis coniunx. PRESTRUERE praemone.
NUTUS numina Iovis.**

21, 8 DUM SIS SUADA Hoc est dum tuo marito facile possis quicquid vis.

21, 8 QUO ALLUBESCAT ut consentiat. NOSTRIS NISIBUS nostris postulationibus.

21, 9 TE NUNC PARENTEM Postquam Iunonem suasit, convertit sermonem ad Lovem.

21, 10 PARCARUM CHORUS ac si diceret: Parcarum auxilia non petimus quibus fata hominum de nuptiis caeterisquae mortalium rebus tractanda tradidisti, sed te ipsum qui divinas nuptias per te ipsum disponis flagitamus. Nam et nos quippe tui filii dii sumus, divinaquae coniugia querimus et hoc est quod dicit TUQUE SORTEM, hoc est copulam celestem, constituis.

21, 12 TUUM VELLE Tua voluntas praecedit omnium deorum praescientias.

21, 13 QUICQUID INSTABIT quicquid futurum est.

21, 14 GIGNIT NECESSITAS Hoc est quodcumque tuum numen praescit et diffinit fieri necesse est.

21, 15 ILLIGAT DECRETIO Hoc est tuum decretum cogit fieri futura, ET INSTAT et praesens est tibi quicquid vis, QUAMVIS SERUM, hoc est tardum in ordine temporum, videantur provenire.

21, 18 BLANDAM TEMPERATIONEM Iovem nominat propter aetheris diuturnam serenitatem.

22, 1 PAR EST equum est.

22, 2 SANCIENS firmans tu ipse et coniunx tua convocato omnium deorum
senatu conubium filii tui.

22, 5 HIC POSTQUAM Sequitur suasio Iunonis qua multas ob causas
Mercurii nuptias approbat agendas; primum quidem quod eas Phoebus 5
postulabat qui filias Iovis et Iunonis, Musas videlicet, non solum nutritiv
verum etiam in conspectu parentis detulit; altera adiungitur causa quae
Iunonem asserit nuptias proibere non solitam, praesertim quia Cyllenium
amabat quem educavit lacteque uberum suorum immortalem fecit; 10
tertio additur sue matris Maiae videlicet Athlantis filie grata honestas,
et super haec omnia quod Clario incunctanter promiserat se pro viribus
adiuturam. Additur etiam quod maxime fuerat cavendum ne, si nuptie
Philologie aut a Iove tardarentur aut penitus negarentur, fortassis 15
Mercurius, pulchritudine Veneris delectatus, alterum Ermafroditum
gigneret sicut antea, dum esset iunior, genuit illud monstrum utroque
sexu mixtum, cui nomen erat compositum ex parentibus suis, Ermes
enim Grece dicitur Mercurius, Venus Afrodite, ex quibus componitur
HERMAFRODITUS.

22, 17 STIMULABAT Hactenus Iunonica suasio, dein sequitur Iovis
deliberatio. Deliberat enim veluti timore quodam stimulatus reti- 20
nendas paululum nuptias ne forte Cillenius solito iuvenum more, uxoris
blandimentis detentus, suos cum Apolline celerrimos discursus retardaret
somnolentus, postremo etiam denegaret se anomalum, hoc est absque
lege certa, per latitudinem signiferi discurrere, quod quando planete
faciunt veluti in uno loco videntur demorari, poterit itaque Mercurius 25
[fol. 60r] sub hac dissimulationis forma et cum sua uxore quiescere
suumque patrem sub anomali excusatione fallere. Nam illum non me
latet, inquit, uri Mercurium amore Philologiae et ut ei placeat, compa-
rque in studiis fiat, disciplinas discendo comparavit et non alibi didicit
nisi in famulatione, hoc est in ea domu qua famulae Philologie erudiuntur. 30
Nonne censeo ipsum fandi peritiam quae rhetorica dicitur consecutum
ut sicut illa sic et iste rethorizare possit? Artis quoque musice instru-
menta possidet ne in aliquo dispar Philologie videatur.

23, 2 BARDITA dicitur quia ex elefantinis ossibus efficitur qui barri
vocantur.

23, 3 CELIS etiam lyra nominatur a suis chelis, id est brachiis.

ADDO Accumulo, inquit, praefatis occasionibus picture et inscissure

2 omium 12 adiuturam 16 perentibus corr. 22 celermos corr. 25 fatiunt corr. | poteret
27 excusantine 30 famulatio 32 ista | instrumenta corr. 34 bari

5

10

15

20

25

30

35

peritia, quod perhibet MIRABILE PRAESTIGIUM, id est monstrum. Formas quippe animalium seu dae seu de marmore mirabiliter efficit, ut veluti viva existimentur animalia. Sciens etiam ipsius artis peritissimam esse Philologiam ac per hoc quocumque decorat iuvenilem gratiam ab eo est comparatum, ut in omnibus placeat virgini, his igitur causis nuptias distuli, non autem negavi.

23, 9 PRIMEVA AFFECTIONE primordiali amore.

23, 11 TUNC IUNO Huc usque deliberatio Iovis; sequitur desuasio ipsius deliberationis ab Iunone.

10 ATQUIN Quin immo, inquit, subeundum est Mercurio conubium virginis quae illum saltem conivere, id est oculos claudere, non sinet; illa siquidem totis noctibus vigilat nec alios dormire permittit.

15 23, 13 AN QUISQUAM EST deorum qui nesciat pallidum Philologie colorem non aliunde nisi assiduis laboriosisque vigiliis lucubrationibusque, id est lucernis perpetuis, attractum?

23, 15 QUE AUTEM pendit usque CONSUEVIT et est ordo verborum: Que consuevit nulla nisi hec gracilenta propter vigilias Philologia.

20 23, 17 DISCUTERE penetrare, disquirere noctibus universis caelum superius mundi hemisperium freta abyssos Tartarumque inferius mundi hemisperium ac deorum omnium sedes, hoc est planetarum omnium circulos fixorumque siderum positiones.

CURIOSAE INDAGIS sollicite investigationis PERSCRUTATIONE. Non nisi Philologia consuevit transire quae item consuevit numerare.

25 23, 18 TEXTUM MUNDI elementorum videlicet IIII quibus mundus contexitur.

CIRCULORUM VOLUMINA non solum planetarum circulos dicit, verum et totius spere et hoc est quod dicit ORBICULATA.

23, 19 PARALLELA Paralleli sunt, id est equistantes quinque zone: aquilonalis videlicet, solstitialis equinoctialis brumalis austrina.

30 23, 20 OBLIQUA DECUSATA hoc est per obliquum ducta signiferum dicit et lacteum circulos qui duo obliqui dicuntur quoniam non ut parallelis rectis lineis ab ortu ducuntur in occasum, sed ab aquilone ad austrum obliquo tramite feruntur. DECUSATI autem nominantur aut propter amplissimum ductum, quoniam maximi circulorum [fol. 60^v] omnium esse perhibentur ut quasi a verbo deduco decusati dicantur, aut propter decorem siderum in eis constitutorum, veluti a decore decusati.

23, 20 POLI sunt due stelle quarum una in sublimissimo mundi vertice ad aquilonem, altera subter terram in infimo austrino vertice fixa perhibetur et immobilis, intra quas spera caelestis volvitur.

LIMMATA dicit duos coluros qui duo circuli per polos ducuntur et totam speram caelestem in quattuor partes equales dividunt qui propterea coluri dicuntur, id est imperfecti, quia non nisi dimidiam sui partem supra terram manifestant, ac per hoc et LIMMATA, hoc est veluti quedam hemitoniam, non immerito vocitantur. 5

AXIUM VERCIGINES Axium dicit dum non nisi unus axis sit inter duos porrectos polos. Non inrationabiliter tamen duos esse dicit ut quemadmodum in una spera duo hemisperia et in uno circulo duo hemicicli, ita et in uno axe due medietates connumerentur. 10

CUM IPSORUM quod praedictorum omnium maximum est et sapientissimum multitudinem siderum eorumque stellas dinumerare, quod autem sequitur. 15

24, 2 QUOTIENS a superioribus suppletur, quis deorum nesciat deos conquestos; quotiens, quot vicibus.

SUPER COACTIONE de violentia videlicet atquae industria, qua omnia sidera que deos vocat in assiduum motum coactitat ut veluti fessi conquaeri videantur, dum ab ea non sinuntur quietum cum suis uxoribus 20 habere statum.

24, 5 TAM VERO ABEST Quam longe distat, inquit Iuno, a credibili opinione existimare Mercurium sub talibus Philologie exercitationibus PIGRESCERE INTRICARIQUE, hoc est alligari, ut extra a superioribus subauditur: Quam abest ut urgeatur; cogatur Mercurius ab eadem 25 Philologia.

24, 8 PETERE excedere. EXTRAMUNDANAS LATITUDINES hoc est extra mundi huius qui semper in motu est spatia in celum empirium, in quo aeterno statu dii supermundani cum suis uxoribus quiescunt, quod nequaquam Philologia consentiat. 30

24, 10 DUOS VIGILES id est Mercurium et Philologiam ac si diceret: Cur, rex optime, detines celebrari nuptias dum non solum Mercurius sicut hactenus sed et Philologia, quod iam non fecit dum nurus tua non fuit, serviat?

24, 9 ATHLANTIADES autem patronymicum est Mercurii ab avo materno 35 Athlante.

2 d corr. 10 porrectus 13 com corr.

24, 13 PALLAS dicitur Minerva a gigante Pallante quem interemit, quae propterea non a terris sublevasse, sed a superioribus mundi partibus fingitur delapsa, quoniam de vertice mundi immortalis virginitas absque coniugiorum contamine creditur nata. Propterea, ait de quodam purgationis vibratiorisque luminis loco, hoc est splendidioris aetheris loco, eam leni volatu descendisse.

24, 16 ANNIXA suffulta.

24, 15 SUBLIMIORI SUGGESTU altiori throno. Thronus Palladis altior Iove dicitur quoniam purissima ac veluti castissima extime celestis 10 spere spatia Palladi ascribuntur, hinc est quod Iovis Iunone, Pallas Iove elatior describitur.

24, 18 PARS MELIOR quia de vertice meo nata es, OPPORTUNE, inquit, precibus Mercurii ades, sive Apollo te adesse suaserit, sive sponte tua 15 lapsa sis, ne sine tuo consilio quid decreverim et ne senatus noster te absente mutilus, id est curtus, ac per hoc et turpis [fol. 61r] videretur.

24, 22 APPROPERAS descendere ad nos acceleras.

25, 4 PAR EST equum est.

25, 5 DECERNAS diuidices quicquid de nuptiis fratris tui fieri vis.

25, 8 IMPROBABAT increpabat Pallas Iovem.

25, 6 VIRGINITAS videlicet quod se consuluerit de virginalibus causis. Virtus quippe virginitatis omne contagium effugit.

25, 14 ARITHMETICA TESTE hoc dicit quia septenarius numerus Palladi est consecratus, qui solus intra denarium numerum nullum numerum gignit, ex nullo numero gignitur. Generatio quippe numerorum non ex copula duorum numerorum in unum sed ex multiplicatione duorum numerorum vel unius numeri in se invicem perficitur, quapropter septenarius, quanquam ex copula ternarii et quaternarii efficiatur, non 25 ideo gigni existimandus est sed potius veluti duabus suis partibus coniungi. Nullus igitur intra denarium numerum invenitur nisi aut gignens aut genitus aut gignens et genitus. Ternarius—nam et unitas et dualitas principia numerorum sunt, non numeri—quamvis a nullis nascatur, gignit tamen senarium ex multiplicatione sui per binarium seu binarii per ternarium. Quaternarius ex binario per se ipsum ducto

1 Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 11, 75.

22 sqq. Cf. Macrobius, *Comment. in Somn. Scip.*, I, 6, 11.

5 aeheris corr. 8 thono corr. 12 oportune 14 llapsa 16 aproperas corr. 18 diuidices
29 niisi | gignes 30 gignes corr. 32 senariom corr.

1 Palante

gignitur, qui iterum per binarium ductus octo efficit. Quinarius a nullo gignitur, ductus vero per duada decada facit. Senarius vero gignitur, ut prediximus, intra decadem nihil gignit. Septenarius nec gignitur nec intra denarium quid gignit, ideoque virgo est Palladisque proprius. Octonarius ex quaternario bis ducto, novenarius ex ternario ter, denarius ex binario quinquies procreatur. 5

25, 15 CORONAM SEPTEM RADIORUM eadem ratio septem planete propter vim numeri veluti quandam virginitatis coronam perhibentur. Nec mireris septem planetas septem radios vocari; sunt enim septem lampades quibus mundus relucet. Solet etiam sol singulariter radius mundi 10 vocitari.

SOLIVAGA hoc est sola omni contagione libera. NE INTERESSET Pallas noluit interesse nuptiis. Priusquam tamen abiret, consilium quod ab ea pater flagitaverat reliquit.

25, 21 AUGUSTIUS amplius, honestius. 15

25, 22 IPSAM NUPTURAM Philologiam videlicet que quia pro certo nuptura foret nuptarum numero deputatur ac per hoc, Pallas inquit, nullo pacto nurus Tonantis fieri posse, nisi prius inmortalis fieri deorum consultu iubeatur et in deam verti.

26, 1 ID GENUS adverbium est quod sepe ponitur pro huius modi. 20

26, 2 REGUM CONIUGUM reges coniuges, Iovis et Juno. Sepe enim solet masculinum genus feminina nomina intra se concipere, sicut neutrum omne genus colligit.

26, 3 Famam Iovis vocat SCRIBAM sicut in sequentibus invenitur.

26, 5 PENATES dicuntur Grece quasi πάντες, hoc est universalis, 25 qui propterea Latine CONSENTES dicuntur, quoniam universaliter omnibus Iovis consiliis consentiunt.

26, 6 SECRETUM CELESTE hoc est divinum mysterium. Eos quippe, quoniam ab omni humana [fol. 61^v] notitia remoti sunt, innominabiles vocat falsa poetarum opinio. 30

26, 8 VULCANUS Iovialis dicitur non solum quia Iovis frater, verum quia igneas flamas in parte quadam aetheris esse philosophi conantur asserere, ac per hoc et duos Vulcanos perhibent, quorum unus aetherius

33 Cf. Isidorus, *Etym.*, xix, 6, 4.

19 ver 25 ΠΑΝΑΤΕC 26 proptererrerea 7 radorum 10 reluet corr. 11 vocita
31 qua corr.

ultra lunarem circulum, alter terrenus humanis usibus necessarius.

26, 11 COLLEGAS Iovis vocat duodecim selectos deos, hoc est caeteris numinibus seorsum electos, de quibus Sanctus Augustinus in septimo *De civitate dei* disputat.

5 **26, 12** o QUOSQUE ut ait, distichum compraehendit Ennianum.

IUNO VESTA et reliqua. In hoc disticho omnes planetas invenies preter Saturnum et lunam propter quas consequenter subiunxit.

26, 15 ITEM ET SEPTEM RESIDUI hoc est qui in disticho sunt praetermissi corrogantur venire.

10 **27, 2** ABSQUE IMPERTINENTIBUS subauditur ad nuptias, ut sunt Discordia Seditio Parce Furie similesque.

27, 5 ET LICET Signifer circulus principalis deorum possessio pro sui amplitudine putatur, ibique SINGULAS SEU BINAS DOMOS habere fingantur praeter quas sparsim per ceteros circulos alia habitacula possident, ex

15 quibus convocantur in XVI regiones. Regiones vocat circulos qui dum novem sint, hoc est quinque paralleli, signifer et lacteus et duo coluri, XVI tamen ea ratione qua circuli in duos emiciclos dividuntur efficiunt. Tres quippe ex parallelis solstitialis videlicet et equinoctialis et brumalis

20 dimidiantur et de tribus fiunt VI, quibus, si aquilonalem et australem adderis, efficies octo; eadem ratione signifer et lacteus divisi fatiunt IIII alios, IIII coluri qui simul collecti fatiunt XVI, quorum XIII hemicicli sunt, reliqui duo integri.

27, 10 DII CONSENTES PENATES ac si aperte diceret: Dii Consentes qui Greci dicuntur Penates. LARES singulos, singulorum domorum focos veteres vocabant Lares. FAVORES qui favent nuptiis.

27, 11 OPERTANEI ET NOCTURNOS ipsi sunt qui archana Iovis cooperiunt.

27, 12 PRAETER DOMUM IOVIS in omnibus regionibus domus Iovi consecrata.

27, 13 QUIRINUS ipse est Romulus qui sic vocatur quod semper hasta 30 utebatur, quae Sabinorum lingua quiris dicitur.

27, 14 LARS MILITARIS hoc est Lars dux militum Iovis.

28, 1 FONS fontium deus cui etiam adherent nimphe, id est limphe.

4 Cf. Augustinus, *De civ. dei*, VII, 1-3.

29 Cf. Isidorus, *Etym.*, IX, 2, 84; Macrobius, *Sat.*, I, 9, 16; Servius, *Aen.*, I, 292.

5	distichium	6	distichio	8	ex repidui distichio	16	colori	17	emiciclos
21	semicicli	25	vocantur fabores	29	Romulos				

DII NOVEMSILES Siles dicuntur saltores Iovis quasi sales, id est mobiles, a verbo Greco σαλεύω, id est moveo. Qui novem numerantur quoniam cantantibus novem Musis saltare dicuntur.

28, 2 IOVIS SECUNDANUS dicitur aut quia secundus a summo Iove est aut quia secunditatem, id est prosperitatem, prestat. Multi quippe Ioves pro diversitate locorum et numinum dicuntur, hinc est IOVIS Opulentiae qui praeest abundantibus. 5

28, 9 LAR CAELESTIS ignis celestis. LAR MILITARIS qui ignem, id est furorem, militibus ingerit. Secundanus qui secundis praeest sicut et IOVIS SECUNDANUS. 10

28, 16 FRAUS vocatur quia sepe Cillenio obtemperat. Cillenius facundie presul est que plerumque dolo ac fraude utitur, sive bene sive male.

28, 20 IUNONIS HOSPITE Sicut multi Ioves, ita et multe Iunones. Iuno itaque Hospita dicitur dum terram significat quae sepe Iovi caeterisque caelestibus diis in eam descendantibus prebuit hospitium. 15

[fol. 62r] 28, 22 LAR OMNIUM hoc est generalis omnium ignis. CUNCTALIS id est cunctationum dea. NEVERITA dea que nihil veretur. CONSUS consiliorum deus.

29, 1 EX ALTERA ex undecima.

29, 2 MANIBUS REFUTATIS Manes refutantur quia ex humano semine 20 manant; nascuntur enim ut homines et mortales fiunt.

29, 4 ANCUS qui praeest mensuris, quoniam Greci cubitum ἀγκῶν vocant.

29, 6 CELESTIS IUNO vocatur mater deorum, uxor Saturni quoniam mater caelestium est, quamvis terram significet. 25

29, 7 VEIOVIS malus Iovis qui et Vedius in sequentibus nominatur. DII PUBLICI qui populis presunt.

29, 8 IANITORES TERRESTRES Forculum dicit qui foribus, et Cardeam qui cardini, et Limentinum qui liminibus, preest.

29, 10 AZONOS Azoni dicuntur qui extra zonas, id est extra circulos, 30 habitant.

29, 11 ELEMENTORUM PRESULES qui praesunt IIII mundi elementis.

29 Cf. Augustinus, *De civ. dei*, iv, 8.

22 ankon 27 populos corr. 28 Cardiam 29 limentinum 30 extro 32 elem mundi 1 sales sic! 2 CAAO

29, 13 QUIS NUME hoc est quis ex successoribus Nume, dum sint multi, innumerabilem numerum falsorum numinum potest indicare. Numa quippe Pompilius qui post Romulum regnavit infinitam demonum turbam et invenit et coluit.

5 30, 3 ADRASTIA sortilega Iovis pro sue inhumanitatis duritia tale nomen accepit; Grece enim duritia ἀδράστεια vocatur.

30, 4 NIMIA CELERITATE Fortes nimia velocitate circumvolvi perhibentur, quoniam fata uno temporis momento propter nimiam siderum instabilitatem moveri dicuntur, sicut falsissima constellationis ars **10** edocet. Adrastia recipit continuatatem temporum quibus fata variantur.

30, 6 INARMENE quippe Grece dicuntur συνεχεῖς χρόνοι, hoc est continuata tempora. Inarmene, que in sinu suo cadentes sortes ex urna Adrastiae recipit, continuatatem temporum quibus fata variantur significat.

15 ΚΛΩΘΩ vero ΛΑΧΕΣΙΣ, ΑΤΡΟΠΟΣque tres Parcas librarias cancellariasque Iovis esse fingunt fabule. Quarum una Κλωθώ dicitur quasi κλειτώ, hoc est vocatrix, quia omnium fata vocat, altera Λάχεσις, hoc est sors, fata omnium considerat, tertia "Ατροπος, hoc est valde conversibilis; sepe quippe α pro λιαν, hoc est valde, deponitur. Quidam **20** "Ατροπος inconversibilis, quoniam frequenter α sensus habet negandi. Quidam Atropos absque modo et ordine in Latinum vertunt ut Fabio placet. Non enim certus modus vel ordo fatorum reperitur.

30, 10 INDUSIARI indui a verbo indusio, quod magis Grecum quam Latinum videtur.

25 **30, 14** FLAMMANTEM CORONAM Corona Iovis rutilantium planetarum flamas significat; VELAMEN autem capitis eius candidos fixarum stellarum fulgores qui quoniam in extima spera siti sunt veluti verticem Iovis, id est sensibilis mundi, velare dicuntur. Quod autem Pallas illud velamen contexerit ea ratione putatur qua superiores purgationis **30** etheris partes Palladi quoniam de vertice Iovis nata est attribuuntur.

30, 17 AMICTUS HYALINOS hoc est vitreos, instar viridis vitri, colorem aeris viridem describens quo aetherius candor subter tegitur.

30, 18 CREBRI VIBRATUS in aere quippe fulmina defluentiumque stellarum similitudines nascuntur.

21 Cf. Fulgentius, *Mit.*, 1, 8 (Helm, 20).

1 quis corr.	3 Papilius	6 adrastia	10 Adrastie	11 imarmene CTNEXOI
12 Imarmene	13 Adrestiae porum	15 KOTO ΚΛΟΤΟ m. sec.	16 ΚΛΟΤΟ	17 clito
19 lian	27 xtima corr.	30 eheris corr.		

30, 19 TUNC DUO GLOBI duo maxima luminaria, solem dico lunamque, quorum unum quidem auro, alterum electro, comparatur insinuat. Quae duo in dextra Iovis dicuntur esse quoniam sol et luna dum supra terram sunt semper vergunt in austrum, que pars mundi veluti dextra describitur.

5

30, 21 LEVA ENNEAPTONGON Enneaptongon dicit propter novena totius mundi spatia, [fol. 62^v] VII videlicet planetarum terreque spereque que omnia armoniam quandam vocum efficere philosophi testantur; que in sinistra <parte> mundi ponitur, quoniam in quantum et planete et spera caelestis nec non et terre globositas ad aquilonalem excelsissimumque polum sublevantur, in tantum vim suam hominibus manifestant.

10

30, 22 NITENTI SIMILIS hoc est se inclinati. Hoc autem ait quia mundus veluti quidam homo recubans depingitur, ita ut aquilonem versus sublimior, adclinis vero ad austrum sicut ait poeta:

Mundus ut ad Scithiam Ripheasque arduus arces
Consurgit, premitur Libie devexus in austros.

15

CALCEOS Floridam telluris superficiem describit, quam veluti quoddam calciamen Iovis fingunt, quoniam totius mundi infima pars est terra.

31, 1 INSIDEBAT Flores herbarum arborumque describit qui veluti quaedam palla varicolor Iovi substernitur.

20

31, 3 FUSCINAM Neptuni tridens. Que fuscina aquarum naturam que maxime sub terris est significat.

31, 4 SUGGESTUS IUNONIS suggestu Iovis inferior ponitur quoniam aer humilior est aethere.

25

31, 6 CALYMMATE Calymma est candidum velamen quo caput circumvoluitur. Calymma Iunonis est clare nubes quibus sepe aeris tegitur superficies. DIADEMA Iunonis diversicolor nubium corona que sepe fulminibus flamarumque coruscationibus interstringit, dum in eis Iris formatur.

30

31, 7 SCITHIS VIRECTA id est viridis gemma. Iris claritatem significat, rubedinem autem eius CERAUNOS quia κεραυνός Grece fulmen dicitur. Fulgores eius iacintus significat. Est enim splendida gemma liquidi

¹⁴ Cf. Virgilius, *Georg.*, I, 240, 1.

9 parte addidi 17 scribit 18 quedam | tuis corr. | pas corr. 21 quadam 24 vovis
26 calummate | calumma 27 calumma 29 interstringit 32 ei | ceraunos

sali instar et notandum quod arcus caelestis a quibusdam tricolor, a quibusdam quadricolor, perhibetur.

31, 10 TAUMANTIAS Taumantias, id est mirabilis filia, Iris dicitur propter mirabilem colorum eius pulchritudinem.

5 31, 12 NISI QUOD ILLE Differentiam Iovis et Iunonis, hoc est aetheris et aeris, facit quod semper aether purus sit atque serenus, plenusque diuturni luminis, aer vero aliquando perturbationibus nubium flaminum pluviarum veluti contristatur, aliquando clara serenitate ridens apparet, hinc est quod facies Iunonis varia pingitur atque mutabilis.

10 31, 14 VESTIS YALINA vestis vitrea. Ὑάλη quippe Grece vitrum dicitur; naturalem aeris colorem describit.

31, 15 PEPLUM vero eius tegmina nubium sunt, que sepe pulsu, id est tactu, luminis veluti quibusdam gemmis interrumpuntur.

31, 19 SUDAMQUE hoc est puram perspicuitatem ipsius exficiunt.

15 31, 17 HAEC FULMEN DEXTRA Fulmina tonitrua caeterosque sonitus aeris dicit. Que fulmina quoniam de altissimis nubibus videntur descendere veluti dextera sua putatur gestare, quoniam vero tonitrua ex propinquioribus terris nubibus sonare estimantur, leva sua dicitur baiulare, cum rerum ratio perdoceat et fulmina et fragores in eisdem 20 nubium sinibus gigni.

31, 19 ROSCIDIS FLUORIBUS Hoc dicit quia sepissime pluvialis humiditas fragores fulminationesque nubium consequitur.

25 31, 20 CALCEI FURVI umbra terre dicitur que nox solet appellari quoque, veluti calciamentum quoddam Iunonis dicitur, quoniam in imis partibus aeris circumvolvitur.

32, 1 SOLEAM NOCTIS dicit infimam obscurissimamque ac terris proximam umbre partem. GENUA vero Iunonis medianam eiusdem umbre, que quoniam longius a terris exaltatur, minoris obscuritatis efficitur. [fol. 63^r] Quippe in quantum appropinquit terris, in tantum nigrescit; in quantum 30 vero in altum erigitur, in tantum clarescere sentitur, et hoc est quod ait NUNC PERFULGIDO SPLENDEBAT ORBE. Potest etiam de orbe plenilunii quae noctem splendificat intelligi cuius absentia gratiam lucubrationis aufert ab umbra et hoc est quod dicit NUNC VANESCENTIS VARIETAS et reliqua.

35 32, 7 QUANDAM SPERAM omnium rerum formulam quam Grece ιδέαν

³ taumantis 4 pulchritudinem corr. 10 iale | vitu corr.
14 exficiunt 30 tum corr. 31 splendibitor---plenificat 35 ideam

vocant ante conspectum Iovis positam dicit, instar celature omnium rerum sensibilium intelligibilis ratione conspicat.

32, 17 PEDE IRE hoc est naturali ordine ordinatisque gressibus in ipsa sphaera omnia per loca et tempora videbantur ingredi.

33, 1 FICTOR ARBITRARIUS Iovem dixit iuxta suum arbitrium priusquam fierent omnia in rationibus suis, secundum quas facta sunt, condidisse. 5

33, 2 FATUM PUBLICUM idea mundi dicitur quia in ea fata omnium publice formantur.

33, 6 VERUM SATOR Saturnum dicit qui veluti senex tardigradus fingitur quoniam antiquissimorum temporum figuram gerit. Ideoque a Grecis 10 Chronos quasi *Xρόνος*, id est tempus, Saturnus nominatur.

33, 7 GLAUCO AMICTU TECTUS Hoc dicit quia stella quae dicitur Saturni in algidis calignosisque propter nimiam altitudinem currere perhibetur.

33, 8 DRACO Saturni solarem annum significat qui, propter estivi temporis ardorem, flamas vomere fingitur. CAUDAM VERO SUAM DEVORARE 15 Cauda anni hiemale tempus est quod omnem honestatem florum <et> frugum, quae ceteris temporibus et nascitur maturatur et colligitur, veluti draco vorax consumit. Nomen autem ipsius quod numerum anni suis litteris continet comperimus esse *τέξ*, et in his enim tribus litteris numerus anni qui est *ccclxv* colligitur; ξ quippe *lx*, ε *v*, τ *trecenti*; 20 *τέξ* autem ab eo quod est *τέκων*, abiecta *ων* syllaba, factum est quod nomen anno convenit. Nam *τέκων* Greci dicunt omne volubile; volvitur autem annus per horas dies septimanas menses.

33, 10 IPSIUS CANICIES hoc dicit quia circulum Saturni nivalem esse pruinosumque fisici dicunt. Puer quoque describitur Saturnus quoniam tempus et deficit ut senex et renascitur ut puer. THEATE interpretatur comedite. 25

33, 12 EIUS CONIUNX Ream dicit quae corpulenta deorum mater describitur quoniam ex Saturno et Terra deos esse natos fabule ferunt. Terra autem semper fecunda est diversis rerum nascentium generibus ac 30 veluti palla quadam herbarum diversitatibus vestitur.

33, 14 IN QUA TOTUS GEMMARUM Hoc dicit quia omnium preciosorum lapidum diverse species omniumquae metallorum vene in terra reperiuntur. Diversarum etiam [fol. 63^v] frugum genera non aliunde nisi ex

11 Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 11, 31.

11 quas 12 tetus | dicit (alterum) 15 fammas corr. 16 omne | et addidi 17 temporis
18 anti 20 cectos 21 tecon | on 22 tecon 26 TEZITE l. deest Dick

terra oriuntur. Huic grandeve scilicet matri Vesta aderebat. Veteres siquidem Vestam dicebant flammam humanis usibus necessariam quae Opi, id est Terre, adherebat quia terrena materia semper nutritur.

33, 18 QUE AUSA EST Fabule fingunt Vestam deorum esse nutricem,
5 ea ratione qua terreni ignis vigor vapores sursum de terra et aqua erigit,
quibus vaporibus, dico, nutritur sidera ut fisici dicunt.

33, 20 CANDIDA CUM SORORE cum luna videlicet, quae candidi, hoc est
blandi, coloris est.

33, 21 QUI MOX Poetarum fabulae fingunt superius hemispherium,
10 hoc est spatium quod est super orizontem, veluti quandam possessionem
superis, id est celestibus diis, distributum; inferius vero infernalibus.
Quae tamen duo hemisphaeria duo maxima mundi luminaria semper
ambiant, cursibusque assiduis circumlustrant et quoniam sol ab inferiori-
bus mundi partibus rediens ortuque appropinquans priusquam spetiem
15 suam supra orizontem ostendat suos radios purpurei coloris instar in
domum celitum ascensurus premit. Propterea dicit PUNICEUS QUIDAM
FULGOR ANTEVENIT et caetera que ad primam superioris partis mundi
matutinam pertinent illuminationem.

34, 1 IPSE ETIAM IUPPITER Hoc dicit quia surgente sole omnium stel-
larum fulgor inter quas Venus et Iovis claritate praecellunt obscuratur
20 ac veluti in fugam vertitur, non quod claritas stellarum minor sit interdiu
quam noctu, sed quod nobis nullo modo apparent sole cursum suum
super terram peragente, propterea ait IPSE IUPPITER id est stella Iovis
sole oriente radios suos paululum retrahere.

25 34, 3 SPHERE VERO ORBESQUE Sphaeras dicitur omnia mundi elementa
que quoniam globosa sunt instar sphaerarum in manu Iovis, hoc est intra
ambitum tocius mundi qui et ipse globosus gestare dicitur, vel certe
unam illam sphaeram quam superius ideam omnium rerum nominavit
propter multiplices rerum omnium rationes quas intra se continet quasi
30 multas sphaeras plurali numero appellavit. Quam ideam, dico, solari
claritate eique consimili letabundam fingit.

34, 5 IUNO AUTEM id est aer suos diversos colores sole oriente declarat ac
veluti diversis nature sue ornamenti pulcherimus efficitur.

34, 7 ERAT ILLI Iunoni videlicet fulgens ducta corona. Queritur quare
corona duodecim signorum zodiacum Iovi neque soli in eis currenti
distribuitur, sed ad hoc dicendum quod in superioribus mundi partibus

¹ vestra ¹⁰ superi ¹¹ superius ¹⁵ radices corr. | porpurei | colores corr. ²⁷ gobosa corr.
³⁵ duocim | zodiacum

[fol. 64r] nulla qualitatum diversitas sit. In qualitatibus vero aeris terre undique circumfusi magna diversitas efficitur, ac per hoc veluti quaedam corona IIII temporum, quibus constituitur aeris nec non et terre qualitatum diversitas, non etheri sed aeri datur. Ardet enim in aestivo tempore per tres menses, friget in hiemali per tres similiter menses; temperatus efficitur per sex menses veris atque autumni, quos singulos menses duodenarios similitudine duodecim preciosorum lapidum insinuat.

34, 9 FRONS IUNONIS aestivum tempus que tribus lapidibus ornatur propter tria altissima signiferi signa Geminorum videlicet et Cancri et Leonis.

34, 10 LICHNIS est lapis purpureus quem fert India lucernarum luce refulgens, inde nomen sumpsit. Tactus sole vel digitis paleas trahit, subitum extinguit incendium. Ideoque Vulcano consecratur et propter purpureum colorem comparatur Geminis, quia, dum sol Geminorum signum transit in Iunio mense, purpurei de terra flores surgunt.

ASTRITES candida gemma est habens intra se quasi stellam deambulantem unde nomen accepit; ἀστρον enim stella, inde astrites stellaris. Qui lapis comparatur Cancro propter stellarum eius altitudinem et claritatem.

CERAUNOS est gemma smaragdinea a fulmine dicta. Κεραυνός 20 enim Grece fulmen dicitur. Haec gemma invenitur ubi fulmen cadit, ideoque attritu nubium nasci creditur. Qui lapis comparatur Leoni propter similitudinem fulminum, sicut enim fulmina urunt, sic ardor solis consumit omnia, transiens signum Leonis.

34, 15 IASPIS gemma est multicolor vocata a serpente in cuius fronte 25 nascitur. Qui lapis tribuitur Piscibus propter asperitatem Marci mensis.

SCITIS est gemma smaragdini generis a Scithia dicta, in qua nascitur, que datur Arieti propter inchoationem viriditatis in Aprili.

SMARAGDUS est gemma viridissima ultra omnes herbas et frondes, 30 inde nomen assumens, quia amara sit. Nam omne viride in fructibus amarum est quia immaturum. Optima est Indica que gemma datur Tauro quoniam in Maio mense clarius de terra surgunt flores.

11 Cf. Isidorus, *Etym.*, XVI, 14, 4; Plinius, *Hist. nat.*, XXXVII, 103.

16 Cf. Isidorus, *Etym.*, XVI, 10, 3.

20 Cf. Isidorus, *Etym.*, XVI, 13, 4, 5.

29 Cf. Isidorus, *Etym.*, XVI, 7, 1.

porpureus	2 circumfusu	5 tes tres (primum) m. sec.	1 higemali	7 mens	11
14 purreum	16 candida est	17 acepit corr.	1 astron	20 ceraunos	26
asperita	28 aptri	29 smaracdus			

34, 18 ELIOTROPIOS lapis viridis sanguineas habens venas, missus in argenteam pelvem aque plenam, radio solis repercussus in sanguineum obscuratumque vertitur colorem. Hunc si quis cum herba eius nominis miscuerit et congrua carmina dixerit, aliorum se visibus aufert. Optimus 5 in India Libiaque invenitur. Est enim lapis splendidus cum ortu solis et occasu colorem commutans, daturque Virgini propter claritatem in eo solis currentis.

DENDRITES lapis arboreus, hoc est sucinum, nam δένδρον Grece dicitur arbor. Que gemma Libre datur, quia maxime sole partes Libre 10 tenente arbores sudant.

34, 17 IACINTUS est lapis ceruleus mirabilis variaeque nature quam profunditatis vocabulo vult intelligi; aliquando nebulosus, aliquando purus ut [fol. 64^v] fluctus, et est purpureae lucis. Quamvis cum aere caeloque mutetur, friget in ore. Pingitur, hoc est inciditur, adamante 15 et vult per iacinthum profunditatem et varietatem aeris et aque intelligi. Qui lapis tribuitur Scorpioni propter nebulosum colorem.

35, 3 IDATIDES ipse est enidros, id est gemma ab aqua vocata; exundat enim aquam ita ut clausam in ea putes fontaneam scaturriginem. Idatides autem fulvus lapis est, rotundus, intra se habens alium lapidem 20 cuius crepitu sonorus est. Qui lapis datur Aquario propter copiam pluviarum in Februario.

ADAMAS est Indicus lapis nuclei Avellani magnitudine, nulla vi domatur nisi sanguine hircino. Qui lapis datur Capricorno propter indomitam duritiam Ianuarii mensis.

25 CRISTALLUS lapis glatie efficitur, indeque nominatur; Greci namque glacies κρύσταλλος dicunt. Qui lapis datur Sagittario quia tunc aque gelascere incipiunt.

Hactenus habitum Iunonis adveniente Apolline, hoc est qualitates aeris sole signiferum lustrante, descriptsit, deinde ipsius solis in aulam 30 celitem introitum subiungit.

35, 5 IPSIUS DIVI ipsius Apollinis cuius cesariem, hoc est radios, brattearum pulcritudini comparat. Est enim brattea lamina tenuis de puro auro facta que datur militibus in praemium victorie.

1 Cf. Isidorus, *Etym.*, xvi, 7, 12; Solinus, *Collectanea*, xxvii, 36, 37.

11 Cf. Isidorus, *Etym.*, xvi, 9, 3; Solinus, *Collectanea*, 30, 32, 33.

18 Cf. Solinus, *Collectanea*, 37, 24.

22 Cf. Isidorus, *Etym.*, xvi, 13, 2–3; Solinus, *Collectanea*, 52, 55, 56.

25 Cf. Isidorus, *Etym.*, xvi, 13, 1.

2 arteam corr. 5 Indi | splendididus 8 dendros 11 vae corr. 15 iacincthum 17
idatide 19 idatide 22 adamus corr. 26 cristallos 31 brateearum 32 pulchritudini
Manitus pulcritudinem | lammina

35, 6 FACIES AUTEM et reliqua triplicem solis colorem suggestit. Nam dum primum ultra orizontem oritur preclarum instar pueri renitentis vultum manifestat, donec ad tertiam ascendat horam; ad tertia usque ad nonam iuvenilem formam demonstrat; a nona usque ad occasum, senilem ac veluti fatigatus pre nimiae celeritatis fatigatione habitum ostendit. 5

35, 8 LICET XII Quidam existimant solem tot colores mutare quot horas solet peragere.

35, 9 CORPUS AUTEM EIUS Solare corpus igneum esse nullus ambigit; in eo quippe quartum mundi elementum, ignem dico, vim suam exercet. 10

35, 10 PENNATA VESTIGIA mirabilem radiorum celeritatem pennarum similitudine insinuat. VESTIGIA quoque solaris corporis imagines ipsius in sensibus animalium impresse, quae similitudine volatilium in sensu oculorum absque mora formantur, velociter transeunt, velociter abolentur. 15

PALLIUM COCCINEUM aether est qui coco assimilatur propter rubrum ignis colorem solarique corpori undique in modum indumenti circumfunditur.

SED AURO PLURIMUM aurum plurimum pulcritudinem radiorum insinuat. 20

35, 11 SINISTRA MANU CLYPEUM dicit formam solis quae in modum scuti habitantibus in sinistra manus parte, hoc est hominibus caeterisque animalibus possidentibus in terra, appetat.

35, 12 FACEM IN DEXTRA [fol. 65^r] gestare dicitur quoniam sursum versus ad stellarum flammas incendendas maxime vim suam erigit, superiores autem mundi partes propter mobilitatem dextra solis vocantur. 25

CALCAEI AUTEM eius calcei solis sunt radiorum repercussiones quos splendores phisici dicunt sive de nubibus sive de aquis sive de terrenis corporibus que instar pyropi refulgent. Est autem pyropus metallum splendidum auro vel argento auricalcoque temperatum de VI aureis 30 denariis et VI unciis argenteis. Ὁράω enim video dicitur, πῦρ ignis.

35, 13 QUEM IUXTA coitum lune cum sole seu assiduum cum ipso indicat cursum.

35, 14 POST HOS post omnes predictos.

35, 15 QUORUM ALTER Neptunum dicit undarum potentem.

1 reliqui 2 orizontem corr. 12 insiat corr.

16 aether corr. 19 aurom corr. 20 insiat corr. 22 manu 31 unc | opo | pyr 32 quame

35, 16 ALIUS Plutonem dicit. Pluto superficies terre dicitur cui potestas in terra datur, ideoque lucifuga dicitur.

35, 17 UTERQUE et reliqua. Diversa sert, hoc est dissimiles coronas, fratres Iovis iuxta regnorum sui condicionem gestant.

5 35, 18 UNUS quippe Neptunus videlicet.

35, 19 CANDIDUM sertum quoniam undarum spuma candidissima est. ALTER Pluto scilicet.

35, 20 EBENEUM id est nigrum ad similitudinem ipsius arboris, obscurumque quoniam omnia ut praediximus que in abditis terrarum abscon-
10 duntur dominatui illius fabulose distribuuntur.

35, 21 DITIOR Pluto Neptuno, quia undarum instabilitas nihil de eis preter piscium et volatilium genera procreantur, de terrenis vero visceribus diversarum rerum copia quibus utuntur homines surgit.

36, 2 DIVITIAS OPPRESSIONE QUAESITAS Hoc ait quia divitiae absquae
15 oppressione, hoc est labore, non adquiruntur. Vel potius Neptunus spernit divitias quas Pluto navigio mare opprimens per diversas mundi regiones querit.

UTRIQUAE DIVERSA CONIUNX Neptuni uxor Thethis vocatur. Thethis siquidem inferior pars oceani dicitur vel potius solum maris, hoc est

20 terra mari subiecta, unde et nomen accepit Tethis et enim positio interpretatur. Alii dicunt Neptuni uxorem Stigem esse, hoc est infernalem paludem quam et nutricem deorum fabule fingunt, ea opinione ducti quia existimant deos in insulis habitasse et regnasse natosque fuisse ut Saturnum Iovemque in Creta, Apollinem in Delo et Licia, Neptunus

25 quoque in maritimis Grecie partibus regnasse traditur.

36, 3 NUDUS HIC Nudus dicitur Neptunus aut propter inopiam ut dictum <est> aut certe quia speciem suam absque ullis tegminibus silvarum herbarumque nudam manifestat sicut terra.

36, 4 ILLE PUELLAM Puellam nominat Ecahten, hoc est seminariam.

30 Echate autem fertilis terra est copiosissimaque mater frugum, in tantum ut sepe centuplum colentibus se reddit fructum. Ideoque sacerdotibus eius centesima [fol. 65^v] pars frugum per singulos immolabatur annos; quo sacrificio veluti contenta Echate uxor Plutonis fertilem semper faciebat tellurem. Proserpina dicitur quasi proserpens; vis enim

34 sqq. Cf. Fulgentius, *Mit.*, 1, 10 (Helm, 22).

2 tur dicitur *m. sec.*

8 ebenum 14 at corr. 16 mari 21 alilii 24 certa 27 est addidi 29 eccahten 30 ecchate
33 ecchate

herbarum serpit, id est surgit in omnia que de semine nascuntur, et dicitur puella quod omni anno surgit.

36, 6 MAGNI NUMINIS VOTA hoc est magne Echates sacrificia.

36, 7 INTER QUOS PRIMUS RUBER id est sanguineus, Martem dicit. Mars dicitur iuvenis quia semper nova bella machinatur. 5

36, 9 ALTER SUAVIS Liberum dicit qui et Bacchus vocitatur, qui suavis dicitur propter vitream suavitatem.

FACEM DEXTRA quia lucernis ardentibus solent homines inebriari, vel certe quia bibentes vinum inflammat.

36, 10 CRATER Grece, Latine calix dicitur. PRONUS promptus. 10
IN PETULANTIAM libidinem scilicet.

36, 11 HUIC GRESSUS INCERTI quia temulenti non recte ingrediuntur nutantibus eorum pedibus.

36, 12 OLACIS TEMETI vini odoriferi; temetum a tenendo pedes dictum.
POST OS GEMINOS dicit qui vocantur Castores; a quibusdam autem 15 unus Castor, alter Pollux nominatur, duo filii Iovis qui, dum simul in signifero sunt, non tamen simul oriuntur aut occidunt, sed dum unus occidit, alter supra terram apparet. Similiter dum unus oritur, alter sub terra occultatur et qui primus occidit in occasu, prius surgit in ortu, et qui serius occidit, serius surgit. Eaque ratione unus luci, alter 20 tenebris attribuitur.

36, 14 ROBORIS INAUDITI hoc est incognite virtutis, Herculem dicit. Ήρακλῆς autem interpretatur Iunonis gloriōsus, quasi "Ηρας κλέος; Ήρα quippe Iuno, κλέος vero gloriōsus dicitur. Hoc autem aiunt quia Iunonem Herculem nutrisse fabulae fingunt. 25

IN EXTIRPANDIS quia Hercules multa monstra bestias quoquae nec non et tirannos interremisse traditur ut leonem et taurum flamas vomentem et in Egipto Busiridem.

36, 16 RICTUS CLEONEOS id est rugitus fortis. Hoc autem dicit quia pellem leonis quem occiderat cum dentibus et unguibus semper in humeris 30 suis Hercules gestabat. Alcmene mater Herculis.

36, 17 QVIS pro qualis, ac si diceret: SUBLIMIS IUNO CERNEBAT hoc est mirabatur qualis esset Hercules, deinde subiungit INTER EOS filios

23 Cf. Macrobius, *Sat.*, 1, 20, 10

Bachus	7 viteam	22 Herculiem	23 EPAKAHC EPACKAHOC	24 era cleos	6
Bysiridem	30 ungibus corr.	31 Alcumene Hercules			28

videlicet.

DECERNENTES hoc est contendentes, FEMINE, subauditur a superioribus, admissae sunt.

5 QUARUM UNAM Dianam dicit et Venerem; Diana quippe faretrata virgo venationibusque dedita, silvis assueta, Venus vero admodum pulcra humanisquae generationibus veluti omnium mater delectata fingitur.

[fol. 66r] 37, 3 TAMEN EIDEM PUDICITIE PRINCIPATUM Hoc dicit quod poete libidinis et pudicitiae simul principatum mendacissime Veneri attribuunt. Pudicam quidem aeam dicunt ne Vulcano iniuriam facere videantur eius uxorem blasphemantes, libidinosam vero quia meretricum dominam.

37, 4 GRATA CERES Ceres frugum dea fingitur et maxime frumenti; Ceres autem dicta aut quod a veteribus Ceres vocabatur frumentum seu quod filiam suam Proserpinam apud inferos quaesivit.

37, 6 CLAUDUS QUIDAM FABER Vulcanum dicit ignem videlicet terrenum qui quasi claudus dicitur quoniam terreni ignis tardior substantia celestis ignis nimiam temperat celeritatem ac per hoc mundi DEMORATOR nominatur quoniam caelestium velocitas siderum eum veluti claudum quendam post se attrahit. Inter Vulcanum et Iovem et Vestam hoc interest: Vulcanus est ignis devorans et consumens omnia, Vesta est ignis accommodatus in usus hominum, Iovis est ignis innocuus qui in celo est.

IUNONIUS aerius est, id est ignis aeris.

25 37, 8 GARRULA PUELLARUM Fortunam dicit que veluti instabilis loquaxque puella nullum ordinem observat, nil firmum seu stabile prestat, et quos subito honorat, subito despicit, et quos despicit, honorat.

37, 9 PERNIX velox. DESULTORIA hoc est deludendi instrumenta.

30 37, 10 NEMESIS Nemesis dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν, hoc est a tribuendo, quia omnibus bona distribuit et mala.

37, 11 NOTHRIA vero aut Nortia quia eiusdem interpretationis sunt; infirmitatem quippe significant. Fortunam nominant quoniam felicitatem hominum sua instabilitate infirmat.

35 37, 16 CONDilos Greci dicunt plicatos in pugnam digitos; condilo, pugnis caedo, et est verbum condylo,-las.

I videlicet corr.

6 generatiobus 9 pudiciae corr. | mendesissime 15 sed 17 ditur 18 temperiem | mudi corr. 29 TR

37, 18 AD PUGILLAREM PAGINAM hoc dicit quia Fortuna Iovis consilia solet perturbare atque ad suum arbitrium traere omniumque deorum scripta, id est decreta, ad suum libitum movere.

38, 4 ALIA quoque, hoc est quedam decreta Iovis ceterorumque deorum que omnibus devulgata sunt non potuit confundere, ne videretur improvisa, hoc est stulta et improvida, sue tamen administrationi arrogans tribuebat, quasi ipsa non invita sed libita omnia administrarit. 5

38, 9 REDIMITUS PUER Cupidinem dicit filium Veneris quem preconem divum fabule ferunt.

38, 13 NI NOSTRA, ASTRIGERI Sensus versuum est: O astrigeri quibus 10 nota est nostra benignitas, si non mea consilia atque decreta ab omnibus remota atque occulta, non solum de prolis Maiae coniugio, verum etiam de ceteris quae penes me ipsum occulte decerno, in medium ferre, hoc est palam vobis manifestare, [fol. 66^v] decreverim, possem animi mei ductus, hoc est sensus et voluntates, per me ipsum absque vestro consilio 15 peragere. Ordo verborum est: Possem, O astrigeri, promere certa, id est diffiniam eis ductibus mee mentis conceptionibus, ni cogeret, nisi compelleret, nostra benignitas vobis nota conferre.

38, 14 ARBITRIUM MEUM INTIMUM hoc est meam secretam voluntatem vobiscum conferre cogeret et nisi COLLIBITUM FORET, FERRE IN MEDIUM, 20 hoc est coram vobis quicquid satis fuit, TACITO VELLE. Sufficit enim mihi occulte velle quicquid dispono facere.

38, 18 NEC QUISQUAM deorum CUPERET ILLICITIS NISIBUS, hoc est profanis ornatibus, concertans tollere.

38, 19 IUSSA DEUM PATRIS id est deorum. 25

38, 20 SED TRISTIS MELIUS Ordo: Sed clauditur, hoc est excluditur, quamvis tristis, MELIUS tamen CONSIO, hoc est ab Consio ipsa dea videlicet quae gaudet de occultandis Iovis consiliis, tristatur vero de propalandis.

38, 21 ATQUIN INFANDA PREMIT SENSA SILENTIUM ac si diceret: Infanda 30 sensa, hoc est mala consilia, silentio premenda sunt et occultanda, bona vero coram omnibus publicanda.

38, 22 NE VULGATA CIANT CORDA DOLORIBUS Sensa inquit: Infanda silentia premit ne, dum sint vulgata, audientium corda ciuant doloribus, 35 hoc est in dolores vocent.

3 decerta 4 aliamouere 6 inproda 12 maece

17 definitam 18 benigntastis 19 meum 26 tristes corr. | caulditur corr. 28 occultantis 33 ociant

39, 4 CASSUM EST vanum est.

NOLLE LOQUI hoc est nolle me vobiscum conferre mei pignoris conubia.

39, 5 GRATA PROPINQUITAS O grata propinquitas, omnes enim vos estis aut fratres mei aut filii.

39, 7 AEQUUM QUIPPE Ordo verborum: Aequum puto, iustum existimo.

39, 8 ORSA petitiones. NOSTRI PIGNORIS INCLYTI nostri filii gloriosi.

QUAE ORSA SECTANDA FORENT hoc est quae implenda essent. PROBARI

FOEDERE CAELITUM consensu deorum et quae sunt illa orsa. MAIUGENAM

10 videlicet DEGERE conversari, MERITO dignitatis suae.

39, 10 IN NOSTRIS SENSIBUS hoc est in nostris consortiis coniugalibus.

39, 11 QUAE NEC FRUSTRÀ MIHI INSITA CARITAS Que caritas, qui amor filiorum insitus mihi est, nec frustra consuevit enim amor filiorum patrum PECTORA STRINGERE.

15 39, 13 NAM NOSTRA ILLE FIDES Nunc per laudem Mercurii nuptias eius pater et approbat et suadet.

SERMO BENIGNITAS Sermo, id est interpres.

39, 14 AC VERUS GENIUS verum nomen naturale. FIDA RECUSIO Nulla quippe planetarum tam frequenter ut Mercurius retrograditur.

20 39, 15 HONOR SACER honor sanctus vel ὁ νοῦς sacer, ὁ articulus, νοῦς mens, sacra mens.

39, 16 HIC SOLUS NUMERUM hoc est solus [fol. 67^r] hic Maiugena numerum deorum promit, solus novit sidera, solus novit mensuras polorum et altitudines, solus novit numeros fluctuum maris.

25 39, 20 ET QUANTUS RAPIAT MARGINE CARDINES hoc est solus novit quantos cardines, quantas conversiones rapiat numerus marinorum fluctuum. MARGINE in margine, in litore ac si diceret: Solus novit quot vicibus accedit mare ad litora et recedit, quot vicibus malinam efficit atquea ledonem; ipse novit quae NEXIO que iunctura liget.

30 39, 21 DISSONA ELEMENTA id est humida siccis, calida frigidis, qua ratione nectuntur.

39, 22 PER HUNC IPSE PATER Ego pater foedera sancio mea pacta cum diis et omnibus firmo.

8 impleneda 9 federe | Maiugemnam 10 videli 13 filib (primum) 20 onus | nus
23 so (*alterum*) corr. 28 vici (*alterum*) 32 federa

39, 23 SED FORSAN PIETAS Sed fortassis, inquit, sola pietas ipsius et mea potest recensere, hoc est numerare.

39, 24 QUAE MUNERA quanta munera. PENSITET ponderet. PARENTES PROBITAS obtemperans laudabilitas illius mihi et omnibus diis et hoc est quod sequitur.

5

40, 1 QUI PHOEBI ANTEVOLANS Qui posuit pro ipse, more veterum.

40, 2 NONNE RELABITUR nonne recurrit ipse. IN SORTEM FAMULI in vicem servi. ANTEVOLANS praecedens sepe. PHOEBI IUGALIBUS equis Apollinis. Hoc autem dicit quia frequenter, dum Mercurius precedit solem, subito mira celeritate ad eum retrograditur.

10

40, 3 PATRUIS SERVIS HONORIBUS Non solum, inquit, fratri suo Apollini obtemperat, verum etiam patrui suis, Neptuno videlicet et Diti, honorem dat, dum subter terram atque oceanum permeat vel certe quia dominus est ille negotiantum in terra et in mari et PATRUIS HONORIBUS dicit quia unaqueque planeta suam qualitatem dat elementis; verbi gratia, pulchritudinem a Venere, tarditatem a Saturno, fervorem a Marte, temperantiam a Iove, motum a Mercurio, humorem a luna, et hec omnia a sole fiunt. Ideo dixit SED CUI TERREUS ORTUS.

15

40, 4 UT DUBIUM hoc est sic patrui honorem dat, ut ambiguum fiat qui magis illum proprium filium vindicet, egone an illi.

20

40, 7 ET ROBUR THALAMOS FLAGITAT ac si diceret: Ille suadet iugali conubio propter sui meritos labores quibus servit per saecula; insuper etiam ROBUR additum aetas iam iuvenilis.

FLAGITAT THALAMOS postulat nuptias.

Sequitur nunc laus Philologiae, AT VIRGO PLACUIT et cetera.

25

40, 9 SED CUI TERREUS ORTUS De terra, inquit, orta est illa virgo sed eius propositum tendit in sidera volens in deam verti.

40, 11 PLERUMQUE ET RAPIDIS Quamvis, inquit, Mercurius velox sit, illo tamen velocior est virgo. Studium quippe rationis omnem caelestium corporum motum praecedit tociusque mundi globum altitudine raciocinationis comprehendit et hoc est quod ait AC MUNDI [fol. 67^v] EXSUPERAT SAEPE MEANS GLOBUM.

30

40, 13 CUNAE ERGO EFFICIENT hoc est prospicient virginis nutrimenta sua in studiis sapientiae.

12 videlicet corr. 15 qualitatem (*alterum*) deletum 16 temperantiam 17 omnia 18 terresus
19 patrui 21 iugari 22 quimeritosbus 31 exuperat

QUO NIL EDITE CENSENDUM ut nihil sit imputandum editae in terris,
hoc est ut non ei impedit quod de terra orta sit.

40, 14 O SUPERI QUICUNQUE CREPUNDIA vestram originem, vestram et
nutrituram RECOLITIS TENERI in terris, vos quippe dum terreum habeatis
5 ortum, merito tamen virtutis, mutati estis in deos. Non ergo mirum
si et virginis Philologiae sua studia efficiant ut de homine vertatur in deam.

40, 16 QUAE OCCULTANT quae craepundia vestra occultantur in sacris
templis ne vulgo publicentur et vilescent.

40, 17 IUNGANTUR PARIBUS AUSPICIIS similibus auguriis, virgo et Mer-
10 curius. NAM DECET et prolem nostram inter astra augeant.

41, 2 QUOS AUT NILUS DABAT Osiridem dicit et Isida. AUT THEBE
Cadmum Thebarum regem insinuat quos translatos in caelum fabulae
fingunt.

INCIPIT EXPOSITIO SECUNDI LIBRI
NUPTIARUM PHILOLOGIAE ET MERCURII

42, 1 SED PURUM ASTRIFICIS CAELUM SCANDEBAT HABENIS inchoantis noctis descriptio est sub qua allegorice veluti praecedentis lucis gesta insinuat.

42, 2 NOX REVOCANS noctem scandere dicit aut quia umbra terrae que nox appellatur semper surgit in altum aut quia noctem pro sideribus figurate posuit quoniam ipsa ascendunt, hoc est in lucem vel supra orizontem surgunt. 5

42, 3 SENIOR BOOTES non quod senex sit vocatur Bootes senior, sed quod aquilonalis verticis signa claritate sui praecedit. Βοῶτης Grece, Latine bubulcus dicitur, qui etiam Arctofilax nominatur, hoc est Ἀρκτων φύλαξ, id est custos arctorum. Sicut enim bubulcus sequitur plaustrum, ita Bootes duos arctos tortuoso draconum meatu labitur. 10

42, 6 AURATIS ETIAM FLAGRANS Orionem dicit qui fingitur quasi gladio accinctus. Est autem clarissimum signum sub Tauro ac Geminis austrum versus fixum. 15

42, 7 FULGENTEM SIRION Sirion antecanis dicitur qui quoniam et ortum et occasum Orionis sequitur ab eo trahi perhibetur. Sirion autem ἀπὸ τοῦ στρεψειν dicitur, id est a trahendo, inde Syrius quasi tractus propter nimiam longitudinem suam. Sub tribus enim signis, id est Tauro Cancro Leone, constat. Inde sirenes eo quod trahunt homines ad modulationem suam, sive sirenes dicuntur a cantando σειρῆνες per aspirationem s canto, syrenes autem apud Latinos. Nam longissimum aequinoctialis circuli anguem trahere post se putatur quemadmodum ipse ab Orione. 20

42, 9 MULTIPLICI AMBITUM REDIMITUR Redimitur ornatur, Orion videlicet in cuius capite sertum, id est corona multiplici stellarum ordine, astrologi depingunt. Potest etiam de Corona Ariadnes accipi ubi notandum quod pro omnibus sideribus in auspicio noctis orientibus duo notissima signa posuit, quorum unum Bootes videlicet pro aquilonalibus sideribus, alterum Orion scilicet pro austrinis ponitur. 25

42, 7 HOC QUOQUE [fol. 68^r] NISIACIS et reliqua. Ordo verborum:

¹⁰ Cf. Isidorus, *De nat. rer.*, xxv, 1, 5.

² nuptirum corr. 4 allegoriae | allegoriace m. sec. 7 aut m. sec. 8 in ipsa | in m. sec.

¹⁰ Boetes 12 arctofilix | arctonfilix 13 arctutorum 15 flagras corr. | gladium corr. 16 accinctus 18 anticanis 22 omnes corr. 23 dicuntur—Latinos *om. ex textu add. in mg. inf. | Hyerene* 28 cuius corr. 29 riaadnes 31 per

Perlabitur, id est percurrit, aures virginis Philologiae hoc quoque, quidem illud QUOD ARDET quod flagrat, SPARSUM subauditur nuptiale cubile, NISIACIS FLORIBUS, Indicis herbis ex Nisa Indiae monte lectis.

42, 10 QUANDO PERLABITUR dum complet.

5 **42, 11** FAMA dea velocissima. TECTA Iovis. MAGNO BOATU magno clamore nuptias Mercurii et Philologiae praecognitans.

42, 8 SPARSUM pro sparsione.

42, 14 RETRACTABAT deliberabat.

42, 12 COMPERTIS DECRETIS arcanis sententiis.

10 **42, 19** TUNC FLORES IPSA DECERPERET Per hoc significatur initium eloquentiae, nam primo quasi tenebris flores usque dum addatur studium, Filologia igitur dum flores carpebat aspexit Mercurium quia studium sapientiae et amor in primis sic sunt quasi flores.

43, 1 MITHOS fabulas.

15 **43, 2** DELITIAS MILESIAS quia ille scripsit de nuptiis, non ille sapiens Grecus, sed quidam poetarum et per hoc significatur noluisse Philogiam terrenas cogitationes dimittere quamvis verteretur in deam.

43, 5 AETHERII VERTICIS divini capitum, quia Mercurius in aethere est.

43, 4 CONDUCATQUE CONUBIUM ut intelligeres non omne conubium.

20 **43, 13** IN DIGITOS CALCULUMQUE Ideo numerus dicitur calculus quia primo de lapidibus veteres numerum faciebant.

25 **43, 9** PRO LOCORUM CAUSIS ET CULTIBUS Hoc dicit pro diversitatibus locorum in quibus adorantur dii et variantur vocabula, ut in Delphis Apollo humanam imaginem habebat, in Litia lupum, in Delo draconem, sic Cyllenius a Cylleno monte, Mercurius a negotiatore, Archas ab Archadia. Pennatus proprium nomen erat eius.

43, 11 PER SOLA COMMENTA per solos libros Aegyptiorum.

43, 12 FALLAX CURIOSITAS quia fefellit Aegyptios in hoc quod nomen secretum Cyllenii caeteris gentibus manifestavit.

30 **43, 14** QUE NUMERI PRIMUM id est cubum primi versus, id est denarii, ostendit.

43, 15 IN FANIS OMNIBUS id est in omnibus templis Mercurii scribebatur

2 fraglat 3 niso 17 dimitere corr. | vertetur corr.
23 adelpho 24 humanum corr. | lithium 29 Cyllenu 30 cybum

X supra suam imaginem quia χιλιάς mille significat.

43, 18 SAMIUS Pythagoras a Samo insula.

44, 1 SUBROGATAS subtractas de decadibus.

44, 2 XTPPIN X sexcentos, T quadringentos, P centum, quae item gemitatur, I decem, N viii; qui fiunt simul mille ducenti decem et viii. 5

ΦΙΑΛΟΤΟΓΙΑ Φ quingenti, I decem, Λ xxx, Ο lxx, Λ xxx, Ο lxx, Γ iii, I decem, A unum fiunt Dccxxiiii.

44, 7 SOLIDORUM LONGITUDINEM latitudine altitudine.

44, 8 CENSENTUR subauditur fronte solidorum, ideo hic dimisit latitudine, quia nullus a longitudine usque ad profunditatem, id est altitudinem, 10 nisi per latitudinem potest venire.

44, 10 TRES SYMPHONIAS diatessaron dyapente dyapason.

44, 12 TRIBUS VICIBUS id est praeterita praesentia et futura, aut frigus sive calor seu temperies.

44, 13 SEMINARIUM origo perfectorum. SEXTI propter perfectionem 15 partium, non propter perfectionem primi [fol. 68^v] versus. ALTERNA DIVERSITATE quia aliter nascuntur sex a tribus, aliter novem; tres enim bis fiunt VI et tria fiunt novem.

44, 16 AESTIMETUR comparetur. FEMINEIS id est partibus. ABSOLUTA 20 perfecta.

44, 17 PARTIBUS pro membris posuit. Membra dicuntur omnes numeri qui ab uno sunt usque ad summum numeri; verbi gratia, unus duo tria quattuor.

44, 18 IDEO QUADRATUS EST CYLENIUS quia omnis species cuborum, id est quadratorum, ostenditur per ternarium, ideo Philologia quadrata 25 est quia quaternarius numerus quadratus est. Habet enim semel duo bis, cui sunt Philologiae.

44, 21 SENIS DEIERATIO de Phitagora dicit. MA THN ΤΕΤΡΑΔΑ doctrinam quaternarium, τετράς quattuor.

45, 6 EMIOLIOS sesqualtera. 30

45, 11 ARMONICORUM adunationum, qui numerus rationis supere per-

¹ chile ⁴ XTPPIN sic! l.
deest Dick *6 l. deest Dick* *7 DCXXIIII* *13 praeterea* *14 tempoes* *15 seminarum* *19*
 paribus *21* membris *22 uno (alterum)* *24 cyborum* *25 ideo—ternarium iter. post ternarium delevi*
28 deioratio | mathentetradan *29 tetras* *30 sexqualtera* *31 adunicorunum adunaconum m. sec.*

fectio est.

45, 15 SICUT ETIAM ΟΜΑΛΟΝ ILLA DOCET PLENITUDO Sic debet esse. 'Ομαλόν planarum figurarum interpretatur. Prima plana figura est ternarius in imparibus numeris. Prima igitur plana figura est quaternarius in paribus numeris. Ex prima ergo plana figura est imparium, id est ternario, et prima plana figura parium, id est quaternario, constat septenarius, qui septenarius est perfectio supere rationis propter septem planetas.

45, 16 FATALIS TEMPERAMENTI In primo enim libro dixit septem fata vel fortunas in septem fluminibus planetarum fieri.

45, 17 MOTUSQUE quia ipsi circuli per se motantur.

LATEBRAS UTERI quia evenit ut in septimo mense filii nascantur, sive ideo dixit ABSOLUTA MORTALITAS quia post septem menses integer homo efficitur in utero matrum.

45, 2 EPOGDOI Epogdous dicitur superoctavus quia novenarius superat octonarium in octava sua parte.

46, 3 QUANTUM SYMPHONIA DYAPASON Dyapason dicitur ex omni. Ubi cumque enim fuerit dupla proportio, ibi potest esse dyapason atque ideo non de omni dyapason dicit in hoc loco, sed de illa dyapason quae tonon facit, id est octo. Epogdous enim non fit nisi inter octo et novem.

46, 4 CONSONAE UNITATIS id est perfectae armoniae. Nam ex tonis et semitonis constat omnis musica.

46, 6 RESULTAT IN MEDIO id est nullus numerus interponitur inter tria et quattuor sicut nec inter octo et novem. Primus autem compositus ipse quaternarius, nam longitudo ipsius vi solum modo et potestate constat, latitudo vero et altitudo actu et opere, hoc est semel.

46, 7 Concinno, -nas polluo; CONCINO cano.

[fol. 68r] **46, 11** DECORI forme, dativus pro ablativo; SIC SUBSTANTIAE corporeae.

46, 16 Limma corruptio, ALIMMA incontaminatum. Per alimmatam omnes intellige virtutes quibus liberatur anima ab aeternis ardoribus.

ABDERITE id est Saturni, a lapide quem devoravit Saturnus pro Iove filio suo.

9 Cf. 13, 1-18.

2 sicut corr. | omalon 3 omalon planetarum corr. 15 epigdoi | epigdos 16 partes 18 portio corr. 20 tenon | epigdos 22 semitonis | consostat 26 opepere

46, 17 MEMBRORUM id est animalium.

46, 20 SIGNATUR scribitur.

46, 18 CHOLCHICA FIDUCIA quia Colchi p[re] omnibus praevalent in incantationibus.

46, 19 ADAMANTINI CACUMINIS duri stili. CONTINUA conveniens. 5

46, 20 SIGNATUR QUID SUMMOVEBAT id est sursum levaret liberando.

47, 3 ALLINIBAT infundebat. MENSIS id est lune. Ex rore enim cadente de corpore lune allinibat corpus suum.

47, 2 REVIBRATU lucubratione, quia per radios lune cadit ros in terram. Lucubratio dicitur lux blanda. 10

47, 5 MATRE Fronesis.

47, 4 PERIERGIA sollertia; $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\acute{\iota}$ circum, $\epsilon\rho\gamma\omega\acute{\iota}$ opus.

47, 9 AGRYPNIA vigilia, $\alpha\gamma\rho\nu\pi\nu\acute{\iota}\omega$ vigilo.

47, 11 CONIVERE oculos claudere, id est dormire.

47, 12 CUM IPSA id est Periergia. 15

47, 13 MANCIPIAQUE id est que dotales erant, id est septem artes mechanicas quas Philologia Mercurio donarat.

47, 17 LEUCOTHEA id est alba dea, id est Aurora.

47, 18 REMIGIA SOLIS radii solis.

47, 19 PHOSPHORI Luciferi; $\phi\omega\acute{\iota}$ lux, $\phi\omega\acute{\iota}\rho\acute{\iota}\acute{\iota}$ ferens, id est lampas. 20

47, 21 FRONOSAPIO, FRONESIS, PRUDENTIA Quicumque studiosus est necesse est ut abeat haec tria.

48, 2 BOEMATUM auxiliarum bimatum ascensionum.

48, 3 EXUVIAS indumenta.

48, 6 HERBARUM FELICIUM quia ex illa herba nascitur lana. 25

48, 8 OSUS pro usus.

48, 9 NETIBUS filis. BISSUM species lini.

27 Cf. Isidorus, *Etym.*, xix, 27, 4.

3 fidutia corr. | colchic 4

incantatiobus 7 allinebat 8 line corr. | allinebat 11 Fronosis 12 Perergia | peri |
ergon 13 Agripinia | agripno 16 moechanicas 18 Leucothe 20 phos | phoro | farus
21 Fronosis

48, 12 SECRETI TROIANI quia nulla gens tali gemma utebatur, uti Troiani.

48, 14 SIBI a se ipsa.

48, 13 ANNECTERET pro annectebat. Omnia hec instrumenta orna-
5 menta sapientiae sunt.

48, 18 ACERRA GRAVIDATA arca plena. CANDENTI sunt de ebore.

48, 20 SUBTEXERE valere ortum solis dicit.

48, 21 Antropophagi dicuntur AMBRONES; am ἀν, βρῶσις cibus, ab eo
quod est ἄνθρωπος et βρῶσις.

10 48, 22 CREPERUM mane.

49, 3 QUACIUNT concutunt.

49, 5 LETHEA oblivious quia quod homo videt in somnis, mox ut
evigilat, oblivioni tradit. Per tibias flatus, per fides pulsus.

49, 10 HYDRAULARUM organorum sonantium de aqua; ὕδωρ aqua, αὐλός
15 tibia vel fistula.

49, 12 COMPLEMENTI SPATIO id est donec completa esset vox virginis,
dabant Musae silentium.

49, 14 PRAEVERTIT superat. OMNES ORGANICAS id est alias suavitates.

49, 17 SCANDE CAELI TEMPLA, VIRGO Metrum trochaicum tetrametrum,
20 et hoc metrum cantabant omnes Musae.

50, 2 SIDEREOS COETUS In is versibus laus Philologiae de Astrologia
dicitur.

50, 4 NEXOS quia circuli planetarum invicem coniunguntur.

50, 6 TEXTURA absidas dixit. NEXIO quid unusquisque circulus intra
25 se contineat.

50, 8 COGAT concitat. Quantum enim appropinquant planete terrae,
citius videntur currere; quantum autem elongantur a terra, tardius.
Tardantur sidera duobus modis, aut quando [fol. 68^v] retrograda sunt,
aut quando appropinquant signifero. Retardantur sidera quattuor
30 modis: quando in absidibus altissimis currunt, quando retrograda,

27 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 64.

14 idor aula	18 praever	8 antropophitggi an brosis	9 antropos et brosis	13 tibus
.....	19 tetrametum	24 textra	28 sut corr.
.....	29 appinquant
.....	30

quando stationaria, quando anomala, hoc est quando discurrunt per latitudinem signiferi. Et tribus modis concitantur, aut quando approximant terris, aut quando solis radio moventur, celerius currere coguntur, aut quando per rectam lineam sui circuli moventur.

50, 10 FOMES de sole dicit. **REVOLVAT** de temporibus dicit. 5

50, 15 SEMPER COMPLACITIS Species choriambi que constat ex choriambo et diiambo. Laus Philologiae in his versibus est de Musica.

51, 2 CIRCI dicuntur symphonie quia ad eandem rationem veniunt.

50, 16 MAGNESIA regio nobilissima Scithiae ubi abundant poete et flumina, ibique canes optimi sunt. 10

50, 17 Forcus rex Asiae habuit tres filias quarum nomina Stenno Euriale Medusa, quae, quoniam agricole erant et colende terre peritissime, Gorgones dicte sunt; $\gamma\hat{\eta}$ terra, $\epsilon\rho\gamma\omega\nu$ opus, gorgones terre cultrices. Quarum unam, id est Medusam, Perseus interemit, de cuius sanguine fons ortus est et ideo dicitur Pegasus, $\pi\gamma\gamma\hat{\eta}$ fons. Propterea hoc nomen commune omnibus fluminibus et omne flumen caballi figuram gestat propter velocitatem cursus. **GORGONEUS CABALLUS** vocatur flumen quod ex sanguine Medusae ortum est ut mendax Grecia finxit. 15

50, 18 AON mons Tracie, ideo dicuntur **AONIDES** Musae.

50, 19 CIRRE similiter mons Indiae. De floribus Cirrae montis Indie 20 serta habebant Musae et cantabant in Aonio monte Tracie.

50, 21 PINDARUS quidam musicus.

51, 5 POLIMNIA multa memoria.

51, 8 INDITO NUMINE addita divinitate.

51, 7 CONSORCIA palacia. 25

51, 6 TANDEM LABORIS Iambicum senarium de laude Philologiae in Geometria et Musica.

51, 9 CRUENTA RITHMICA imperfecta carmina. **DUDUM** dum homo eras.

51, 11 IACENTE LINEA longitudinem significat. Duo maxima figurarum notantur in hoc loco, unum quidem angulosum, aliud rotundum. 30

11 Cf. Servius, *Aen.*, vi, 289.

11-14 Cf. Fulgentius, *Mit.*, i, 21 (Helm, 32).

1 anamala 6 choriambi | choriambo 7 seplaus 12 Meduse 13 ge | orgon

15 pege 18 et 21 habeant 26 Philologia 28 rithinica 30 retondum

51, 13 CRUSMATA pulsus cordarum.

51, 15 ADACTA mota.

51, 19 SUETA COTURNATOS Senarius aeroicus cui adiungitur dimetrum iambicum. Laus Philologiae de peritia poematum. COTURNATOS cantus, poetica carmina.

51, 20 SOCCUS COMICUM et coturnus poetarum ac si dixisset: Sueta et perita poematis aeroicis, peritissima in comoediis.

51, 22 RITHMUS dicitur communiter omne genus metrorum specialiter autem ubi non est certus finis.

10 **51, 23** ASSERTIO facundia.

51, 24 VERSA Huc usque simpliciora metra fecimus, nunc autem subtiliora; vel VERSA dum es tu mutata in deam.

52, 1 SERTA carmina.

52, 3 MARITALI OLYMPO marito deo.

15 **52, 8** TU QUE RHETORICO [fol. 69r] Pentametrum catalecticum.
SYRMATE tractus. Syrma prolixia sententia rethorice.

52, 9 RABIDI vocantur rethores propter copiam verborum.

52, 10 LIGANS pro ligabas. SENSA HORRIDA hoc est spissas sententias. NEXIBUS collectionibus, id est syllogismis.

20 **52, 11** SORITA est minutissimarum rerum in unum cumulum collectio. AGGERANS id est dum aggerabas.

52, 12 STRINGERE pro stringebas.

52, 14 DOCTICANIS SENSIBUS id est numeris.

25 **52, 21** CAPUT ARTIBUS, INCLITA VIRGO Metrum dimetrum anapesticum catalecticum. Laus Philologiae de Phisica.

52, 23 TIBI soli praeter alias homines.

52, 21 CAPUT ARTIBUS principium artium.

52, 23 ORBIS universitas naturae.

30 **52, 24** ANTE ante formam visibilem quia iste mundus repertus est solis rationibus.

53, 1 PER APERTA per spatia aeris.

53, 5 ROTET cogat, acceleret.

53, 7 OPERTA quae sensibus non adiunguntur.

53, 12 LAETA HONORIS Coriambum catalecticum metrum est. Laus Philologiae de Aruspicio.

53, 16 QUICQUID id est cumque. AGENTES disputantes. ΣΤΟΑΣΙ 5 porticibus. Quicquid invenerunt Stoici de praescientia futurorum tu tulisti. Στοά nominativus et adiuncta s fit genetivus στοᾶς, addita vero i genetivo singulari, dativus pluralis fit στοᾶσι. Flectitur ergo sic, στοά nominativo, στοᾶς genetivus singularis, ex quo nascitur dativus pluralis στοᾶσι qui pro ablativo ponitur. 10

53, 21 ANTEVORTIS praescis.

53, 18 QUID EDAT consumit vel divinat. RAPIDIS ARIS id est fumantibus, ac si dixisset: Quicquid per Sabeorum tus cognoscitur tu praevortis.

53, 19 PARET praeparet, id est praesagit. AURA alatus.

53, 20 Aruspicium dictus primo modo AUGURIUM. 15

53, 21 INTREPIDI FATIBUS in dubiis responsionibus.

54, 4 VIRGO PERITE Laus de Aruspicio de Coniaectura de Augurio. Sunt enim duo genera prophetiae, prima per coniecturam et sepissime fallit, divinatio autem quae per responsa deorum fit non fallit.

54, 12 QUIQUE pro quicumque. Προφήτης Grece, VIDENS Latine. 20

54, 24 IUSTI pro iussisti.

55, 4 BEATA VIRGO Metrum catalecticum; κατά post, λέξις dictio, id est ubi remanet syllaba post pedem. Laus <Philologiae>.

55, 13 PRAETERVOLANS ASTRA velocior caeteris superioribus quia breviorem circulum facit. Dicunt enim phisici quia Mercurius velocior 25 caeteris in suo circulo est et habet virtutem seminum in mari et in terra. Dicunt etiam Mercurium virgam, id est potestatem discretionis.

55, 20 MEMOREM aut quia memoriam facit aut memorabile.

55, 21 SUCCIDENTIS succumbentis vel amputantis.

55, 22 OSIRIS rex Aegypti repperit cultum agricolarum et vinearum. 30 Osiris pauper, ideo dicuntur fata ipsius sationibus gravari.

30 Cf. Isidorus, *Etym.*, xvii, 1, 2.

2 adiunguntur 5 stoasi 6 praeusentia 8 getivo | dativus *conieci* genitivus 20 prophetes
22 cata | lexis 23 quaeris *post laus delevi* | Philologiae *addidi* 31 Osiros

56, 1 GENITALIBUS seminibus.

56, 4 NOVERCA Iuno.

56, 6 STUPET VENENUM Tanta virtus est sermonis rhetoris ut possit
damnare et liberare hominem, [fol. 69^v] ideo vocatur Hermes Mercurius
a Grecis.

56, 8 ORBEM GEMELLUM geminam speram propter serpentes quia duo
serpentes in virga ipsius sunt. Ideo geminatur draco quia arbiter non
solum verbis sed etiam ingenio occidit et liberat homines.

56, 11 NUNC NUNC BEANTUR ARTES Peritia artium Mercurii solius erat,
10 iam modo non ipsi soli sed Philologiae, quando studium additur naturale,
tunc beantur. Greci utebantur topicis, sed nullus scripsit inde artem
antequam Marcus Tullius scripsit apud Romanos, nullus Περὶ Ἐρμηνείας
ante Aristotelem.

56, 18 NUS deus, nus mens, virtus sapientiae quae propriae deorum erat
15 in principio per vos descendit ad homines, id est per studium et naturam.

56, 19 Probata facundia PROBATA LINGUA, id est certissimas regulas
artium.

57, 2 PRUDENTIA est quae docet quid sequendum et quid fugiendum sit.

57, 4 IUSTITIA est unicuique propria distribuere.

20 57, 6 TEMPERANTIA est ab omnibus quae fugienda sunt abstinere.
Fortitudo est quae superat omnia quae fugienda sunt.

57, 15 GRAVIS aetate. QUAEDAM FEMINA de Philosophia dicit.

CRINITA quia omnes philosophi criniti erant. Nemo intrat in celum
nisi per philosophiam, semel splendoribus.

25 58, 4 GLABELLA nuditas inter supercilia. Qualiscumque pars corporis
pilis caruerit glabrio dicitur.

58, 3 CILIORUM superior pars venarum. Pili palpebrarum tautones
vocantur.

30 58, 7 CARITES tres Gratiae filie Iovis. Carites dicuntur fistule quarum
sonus artem musicam excedit et ideo iste Carites supervenerunt quia
alias Musas proprio quodam modulamine superabant.

58, 9 LUMINE gratia. GESTICULATIONES instrumenta Musarum.

2 noverta 12 periermenies periermenias m. sec. 13 aristotilem 16 linga corr. 19
propria 22 philolosphia 26 glabriion 27 cilior cilium m. sec. | tautomes 29 cantes bis | grates
30 cantes 32 gesticulationes corr.

58, 11 CROTALUM cymbalum.

58, 18 ANTISTITIO praesulatu.

58, 21 ATHANASIA immortalitas. HEUS ubi es, adverbium loci.

59, 1 QUIDEM SI pro siquidem.

59, 6 EGESTIONE depulsione.

59, 9 Nāv̄s navis, inde NAUSEA quia omnes qui in navi sunt nauseam habent.

59, 12 PAPYRUS de suco cedri linitus imputribilis est.

59, 13 CARBASINIUM speties tenuissima lini.

59, 15 PHILLIORUM foligerum; arbor de cuius <foliis> faciebant primo 10 veteres libros, φύλλον folium.

59, 14 RARI propter vilitatem.

59, 17 EFFIGIES propter cosmographiam et zoographiam; ξῶον animal, zoographia pictura animalium.

59, 18 EMINENTIBUS praetiosis lapidibus.

59, 19 ADITA locus secretus templi ubi imagines idolorum erant; adita dicens eo quod vix adiri possunt.

59, 20 STEMMATA origines. STELAS vocavit illa saxa in quibus origo deorum scripta erat propter claritatem.

60, 3 SUBINDE frequenter inter artem et disciplinam hoc interest, quod 20 quando discitur, disciplina vocatur, quando perfecta in habitu mentis est, ars nuncupatur. Ars dicta est ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, [fol. 70^r] hoc est a virtute.

60, 5 FACULTATEM instrumenta. Facultas artis est omne instrumentum quo discitur et docetur. Ideo URANIA ET CALLIOPE collegerunt libros 25 pre ceteris quia doctiores erant. Praesul est Urania caelstis musicae, Calliopea artificialis musice praesul.

60, 8 PAGINULAE dicuntur in musica ubi tropi in altitudinem ascendunt pro differentiam tonorum.

60, 6 CONGESSERE id est collegere ad differentiam toni.

1 crotolum 6 nauis | nausia | omnis | nausiam 9 carbasim
carbasium m. sec. 10 foliis conieci libro 11 phillon 13 zoo 18 stellas 19 erant 22
APEOEC 27 artificialis 29 differentiam

60, 8 EMISPERIA semicirculi.

60, 10 TEOREMATUM speculationum, teorema proprie dicitur in geometria quod elementa in astrologia; quod enim geometria fingit in geometricis figuris, hoc describit in naturalibus corporibus astrologia.

5 60, 11 IN UNAM SPECIEM hoc est in unam mundi imaginem. Ut enim una imagine totus mundus cum regionibus et animalibus in una quadam specie comprehenditur aspicientiumque oculis manifestatur, sic tota musica in una imagine describitur per tonos et tropos caeterosque modos et horum singula super notatos numeros et litteras et notas.

10 60, 15 NIXA pariens. IMITATUS subaudit similitudines et imagines. PALLORE EXHAUSTO colore evacuato.

60, 18 HOC <est> ovum.

60, 19 APOTHEOSIS mater.

15 60, 16 ATHANASIA interpretatur redeificatio vel consecratio. Θέωσις deificatio, Apotheosis mater est Athanasiae quia purgatio mater immortalitatis.

61, 1 CROCINO roseo. Per ovum totam speram caelestem significat.

61, 14 LEUZOS pro λευκός, albula herba. Dicunt quidam quod lilium sit.

20 61, 13 ENIGMATE imagine per quam ostendit se ipsam immortalē. REDIMICULI coronae.

61, 15 OMNIA id est Colchica carmina.

61, 22 MATRI EIUS Apotheosis.

25 61, 23 VEDIUM Orcum cum uxore sua Vedia, id est Allecto; ὄρκω iuro, inde Orcus quia iurat quod nullum hominem sine poena dimittet.
ETRURIA Italia.

61, 24 Μῆνη lune, EUMENIS mala luna.

62, 1 Quidam SYRUS finxit unum simulacrum anime, quod simulacrum verberat transeuntes animas in caelo.

30 62, 2 FASUS SENEX finxit quod nullus potest venire ad immortalitatem nisi per mortem.

DE MANIBUS de deabus inferni.

62, 7 ALUMNUM discipulum.

62, 8 SUPAERE CONCESSIONIS divine lecticae.

62, 12 Due Veneres sunt, una VOLUPTARIA, id est libidinosa, cuius filius est Ermafroditus, altera Casta quae erat uxor Vulcani. Est etiam amor castus et amor impudicus. 5

62, 15 EPIMELIA cura salutis sed non cura illa quae pertinet ad solicitudinem, sed ad sanitatem.

62, 18 PRAEDICTARUM COMITATUM Apotheosis Athanasia Fronesis et illarum pedissequae.

63, 6 ILLEX provocator stupri. Virtutibus enim vitia intersetuntur. 10

63, 8 DIVA Iuno. NUBENTIS Philologiae.

63, 10 Era IUNO ab aere.

ALIUD NOMEN incognitum hominibus.

63, 12 LUCESIA a lucae dicitur.

63, 14 FLUVONIA [fol. 70^a] propter semina quia liberat de partu feminas. 15
FEBRUALEM a purgationem; febru, purgo.

64, 1 PONENTES pro deponentes. CINGULUM virginitatem, hoc est ut liberas de nuptiis.

64, 2 SATICENAM a satione dictam quia Saturnus liberat mares de nuptiis, 20
Iuno vero feminas; vel SOTICENAM a sociando dictam, quia sociat marem et feminam.

64, 3 PRAECABUNTUR TE POPULONAM a populo quia multiplicas populos si protexeris eum in bello.

64, 4 Curis virtus, inde CURITIM potentem. Hercules quasi Ἡρακλῆς, id est gloriosus Iunonis, quia nutrit eum Iuno. 25

64, 7 ANIMANTUM quia Plato et demones et angelos animalia vocat.

64, 6 ATOMIS quia ex atomis totum mundum factum esse credunt.

64, 10 DECEM STADIORUM Si enim linea intus perrectum mittatur per medium montis a summo usque deorsum, decem stadia habebit in altitudine Olympus mons. Stadium autem habet centum xxv passus. 30

²⁴ Cf. Macrobius, *Sat.*, 1, 20, 10.

²⁶ Cf. Chalcidius, *Comment. in Timaeum*, cxxxii–cxxxiv.

5 casstus 6 pimelia | salus

10 provocatur | stupri 22 populonam 24 cyris | cyritim | heracles

64, 11 ELATA summa.

64, 12 ΠΕΡΙ ΕΤΔΑΙΜΟΝΙΑΣ de bona demonitate.

64, 17 SUSCIPIMUS sursum aspicimus. IPSO AMBITU hoc est ab ultima spera caelestis ambitus.

5 64, 22 ΑΠΑΘΗΣ impassibiles. SUPERIS inferioris.

65, 2 Inter VATICINIA et prophecia hoc interest, quod in vaticiniis et somniis ambigua sunt, in prodigiis autem non; prodigia dicuntur quasi porro dicentia, id est aperte.

65, 3 PHISSICULANT consulunt. ARUSPICIO arae inspectio.

10 65, 4 AUGURATIS OMNIBUS omni genere augurii.

65, 6 SIDERIS CURSU flammulas dicit quae cadunt de stellis.

65, 7 NOVITATE sicut comete.

65, 9 COMITATU administratione.

65, 16 GERMANUS quia cum homine nascitur genius.

15 65, 20 MEDIOXIMUS quasi medius proximus.

66, 3 LARES ignes ipsi sunt genii.

66, 6 SEPTA malis hominibus.

66, 8 INTERSTITII spatii.

66, 10 HEMITHEOS Semideos.

20 66, 11 SEMONES semihomines.

66, 14 FECERE FIDEM CAELESTIUM Fecere hominibus credere quia celestes sunt.

66, 16 OBLIDENS frangens.

25 66, 15 Filius Iovis est HERCULES; ipse est Alcus qui etiam Alcmenes dicitur ex quo etiam Alcides Hercules dicitur, sed in ortu eius miracula facta sunt ut crederetur ex Iove fuisse natus. Geminata enim nox est et misit noverca Iuno duos dracones qui eum devorarent, quos ipse, ut natus est, manibus collisit.

66, 17 TAGES rex Hispaniae erat in cuius ortu Tagus fluvius surrexit,

29 Cf. Solinus, *Collectanea*, 23, 6.

AIATEC 6 prophetia prophecia m. sec. 14 com 15 Mediosimus | quasi 24 alches |
alcumenes 29 tages (alterum) 2 ETΔAIMONAC 5

cuius arena aurea fertur. Sypnum oppidum in quo regnavit et ipse construxit. Tages potens a verbo *ταγέω* Greco. Ipse Tages, mox ut natus est, cepit loqui et oppida construere.

67, 1 AMMON arena.

67, 5 DIONISIUS qui et Liber pater vocatur, postquam subiecit sibi Indiam reversus <est> in Aethiopiam cum magno exercitu. Non inveniens autem aquam in arenosis locis, sacrificans Iovi, petit ab eo auxilium quia populus eius siti moriebatur, et subito surrexit fons de arena. Quoniam vero arietem sacrificavit, [fol. 71^r] fons ille in forma arietis fingitur. Ideoque Ammonius Iovis, id est arenosus, quia in forma arietis similacrum habet et ibi postea templum constitutum est, centum aris ornatum. Grece autem dicitur arena *ἄμμος* vel *ψάμμος*.

67, 2 LANICIO quia ante arietem nec lana nec fons fuit.

67, 5 DYONISIUS de India progressus ramulos vineae in Egyptum detulit.

15

67, 8 SEMENTEM seminacionem.

67, 10 AESCULAPIUS filius Apollinis primus in Grecia artem medicinam invenit.

67, 12 CARMENTIS invenit Latinas litteras.

67, 13 SIBILLA σιδης βουλή, divinum consilium.

20

67, 16 SIMMACHIA adiutrix.

67, 15 EROPHILAM virorum fortium cognitam.

67, 16 ERITHREA rubea.

67, 20 HEMITHEI inferiores. EROES terreni, ab Era, terra.

68, 7 LEMURES limo adhaerentes.

25

68, 10 LARVAE umbrae. MANIAE insanientes.

68, 14 AQUILOS DICUNT monstra diabolica qui in forma avium apparent curvo rostro.

68, 16 Tripto inde TRIPTES lusores dii. Iam modo describit corpulentum

5 sqq. Cf. Hyginus, *Poet. Astr.*, II, 20.

20 Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 8, 1.

2 tago 6 est addidi 7 arenosil | Locisvi | petit corr. 8 ausilium | siti

Manitius sati 12 ammon | samon 14 ramulos 17 Asculapius 20 sios bole 21 Simachia
23 erithria 25 lemores

aerem qui circa terras <est> ubi gravantur et torquentur animae ne
redeant ad superiores sedes.

69, 2 Πῦρ ignis, φλόξ flamma, inde PYRPHLEGETONTA igneus. Per
Pyrphlegetonta tonitrua et fulmina significat.

5 69, 9 SATYRI ludentes. SILVANI qui in silvis habitant.

69, 8 PANES discipuli Panos.

69, 9 FAUNOS ET FONES ab uno verbo veniunt quod est fando.
FANTUI qui fatuos homines faciunt, hoc est inanes.

69, 12 INCURSANDI hoc est irruendi.

10 69, 14 TUA DIVA id est tuus genius hic manebit quia altius non potest
ascendere.

69, 15 Aeria IUNO usque modo fuit, nunc vera AETHERIA.

70, 7 SISTRA NILIACA dicit propter sonum qui in primo tono constituitur.
Sistrum organum est, quod genus tantum apud Aegyptios invenitur.

15 ELEUSINA regina Greciae, inventrix totius que ferebat iugiter lampadas,
quoniam omnia semina quae nascuntur in terra ex rore lune veniunt, et
ideo lampas dicitur Eleusina. Ops dicitur quia multum appropinquat
terre.

70, 8 ARCUS DICTINNE quia Ops venatrix dicitur, Ops ab ope.

20 CYBELE alio nomine vocatur propter soliditatem; arcus Dictinne
dicitur quia quando nutritivit Ops suum filium in Dicteo monte arcum et
sagittas habebat. Ideo fingitur lampas quia Olimphus mons iuxta
civitatem est constitutus.

25 70, 9 VERTIGO revolutio. Quicquid in terra nascitur, quoniam ex rore
nutritur. Fingitur Ops in luna TRIFORMIS; νονυμία id est prima luna,
διατομή octava quasi media sectio, πανσέληνος plenilunium.

70, 11 EGESTIONIBUS evacuationibus. FELIS mitissima bestia est.
Quando emittit luna humorem, clarissima est.

70, 13 MEDIO id est emitonio.

30 71, 16 TEMIS caligo. ASTREA sidera.

7 Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 11, 87.

14 Cf. Isidorus, *Etym.*, III, 22, 12.

1 est conieci sunt	2 redeant	3 pir flox	5 silius	17 obs	19
obs bis	20 Cubile	21 obs	22 habebit	24 quicqid	25 obs νονυμία conieci mono prima
				26 diaptome pansileon	27 evacuatibous corr.

71, 17 ERIGONE aut angulus aeris aut contentiosa femina interpretatur; ἔρις contentio, γυνὴ mulier. Ideo hoc fingunt quia luctatio [fol. 71^v] semper est in Mercurio cum sole. Absis Mercurii est in Erigone, hoc est in Virgine. SPICAS habebat quia cum sol est in Virgine tunc colliguntur messes.

5

71, 18 EBENUS nigra. Qualiscumque tabula, si picta fuerit, PINAX vocatur; proprie tamen capsa dicitur organi.

71, 19 IBIS ipsa est ciconia; interpretatur autem ὄρνυν ὀφιοφάγον, id est manducans colubras.

71, 20 Πέτομαι volo, inde PETASUM.

10

71, 21 Per GEMINOS SERPENTES venenosam intellige locutionem rhethorum.

71, 22 CAPUT AURATUM quia sermo rhethoris primo pulcher videtur, deinde etiam exasperatur, deinde condemnat reum.

72, 1 NEPA coluber. Per CAPREAM velocitatem et acumen rhethoris significat. Acumen rhethoris sepe sentit venena alterius. Ὁφις serpens, δειλία formido, inde DILOPHON formidans serpentes.

72, 3 Avis IPSA quae est IBIS.

72, 4 MENSIS CUIUSDAM SCORPEIOS ipse est Novembiris quia tum est sol in Scorpione. INGESTAM delatam.

20

72, 9 LIBRA iustitia. BILANCE deliciose, id est libram dicit quia aequale sacrificium obtulit eis.

72, 11 DUABUS PECUDIBUS id est unam dedit Philologiae, alteram Mercurio. CUM POTENTE cum Mercurio.

72, 16 ANTIAS contraria.

25

72, 17 VULSA soluta.

72, 16 CREBRO CAPILLICIO densis crinibus.

72, 17 AMBIFARIUM invium. AMITAL ros.

72, 18 MITIFICAT subaudis Venus. CONGRESSA luctata. Tria emittonia contra duo, id est ad Venerem et ad Mercurium.

30

72, 21 DIVERSA CUPIDITATE secundum convenientiam uniuscuiusque

2 eris | gone 6 ibus post nigra delevi

8 ornion | ophiphagion 9 colubres 10 PIETO 13 rhothoris corr. 16 ophi 17 delia |
diliphon 21 blance 24 com (primum) 28 amital l. deest Dick

creature, totius visibilis et sensibilis naturae fons est sol.

73, 1 CONGESTIONE cumulatione.

73, 2 SEPTEM FRATRES in prora, septem < dies > in ebdomada quibus volvuntur omnia tempora.

5 73, 3 FORMA LEONIS in arbore picta significat solem in summitate mundi constitutum et omnia felitia visibili mundo administrantem, sed quoniam saepe nimio ardore multis nocet **CROCODILLUS** ibi pictus esse videtur.

73, 12 ASSERTIO laus.

10 73, 18 SUPERIS stellis. Sunt enim stelle frigide, sed temperantur calore solis. **CONPELLENS** quando in statione fiunt, **COERCENS** quando retrograda sunt.

73, 22 PRINCIPIO Iovem.

74, 7 RETEGIS declaras, aperis; a te est enim lux noctis.

74, 9 DISSOLUIS renovas.

15 74, 10 SERAPIS maximum idolum est Aegyptiorum et vocatur alio nomine ISEUS, id est aequus vel iustus.

74, 11 MITRA diadema. **FORUM** speculum. **TIPHONE** superbum. **DITEM** quia ditat homines.

74, 12 ATTI puer interpretatur, impetus vel proximus.

20 74, 13 Biblos civitas Aegypti inde BYBLIOS. **ADON** cantans interpretatur.

[fol. 72^r] **74, 15 VERA FACIES** quia ipse solus manifestat omnia.

74, 17 COGNOMEN nomen et OMEN numen, id est potestatem.

74, 16 OCTO ET SEXCENTIS H Y C H octo, Y cccc, C cc.

75, 2 PIROIS Martis; πῦρ ignis, ἵτος aequalis, id est equalis igni.

25 75, 3 MAXIMUS pro ardore.

75, 7 PTONGIO diminutivum est ab eo quod est ptongo, id est dimidius tonus.

75, 10 EX CALIDIS ex parte Martis inferius et ex humore superius Saturni.

summitatem	6 et <i>Manitius</i> ex	7 cocrodillus	9 sellis corr.	1 frons	3 dies <i>conieci</i> fratres	5
<i>app. crit.</i>	ipsius	24 pir isos qualis corr.	26 ptongio ptonggio <i>m. sec.</i> ptongo ptoggo <i>m. sec.</i>			

75, 14 PARILI INTERIECTIONE tonum dicit eo quod integer tonus ibi est.

75, 16 HAERENTEM tarde currentem.

75, 17 MELO DORIO gravissimo sono.

75, 20 EXITIALIS mortifer.

75, 18 DRACO propter ferocitatem hiemis.

75, 19 RICTUS LEONIS propter ardorem. CRISTE CUM APRINIS DENTIBUS asperitatem singulorum temporum significat.

76, 1 SESCUPLUM tonus et dimidius dicitur.

76, 10 DECANI sunt qui et doriferi dicuntur qui aliis ferunt dona.

76, 11 LITURGI ministri. Spacium quod intra terram et firmamentum 10 est in OCTOGINTA ET QUATTUOR varietates dividitur.

76, 13 GLOBOS corpora stellarum dicit. HIC TEXTURAS commissuras absidarum dicit dum unaquaeque planeta in regionem alterius planete currit atque ideo mutant colores.

76, 15 AXIS linea de polo ad polum ducta.

76, 16 VIBRATUM directum.

76, 21 EMPIRIO igneo. Duo ignes empirii sunt, unus invisibilis et incomprehensibilis qui inplet totum mundum, alter supra totum mundum et intellectualis.

77, 2 INSPIRATA pronunciata. VERBIS id est vocibus mentis per tres 20 deos, caelestium et terrestrium et infernorum deos, ostendit.

77, 6 SEPTIMO pro septies, septem pro planetis, septem dies septimanae attribuunt.

77, 7 FONTANAM fons totius vite.

77, 8 ΑΠΑΞ KAI ΔΙΣ ΕΠΕΚΕΙΝΑ quicquid est super omnia praeterita 25 et futura. "Απαξ Pater, δις Filius, ἐπέκεντα substantialis et consubstantialis amborum, unum et duo et tria; unum principium a quo duo; principium per quod tria omnia, principium medium et finis. Semel locutus est Deus et Locutio Dei semel quid aliud est nisi bis? Semel ergo et bis, Pater et Filius, duo in substantiis, unum in essentia.

77, 10 FLOREM IGNIS lucem patris.

1 interiectione corr. 9 doriferi sic! 11 octoginti 14 adque 17 ignis 23 attribuunt
25 ΚΑΕΔΙC ΕΠΙΚΙΝΑ | omnia corr. 26 ΕΠΙΚΙΝΑ 31 agnis

77, 12 APOTHEOSIS purgationis deus. VISA est ab aliis.

77, 13 TRACTU pro tractim.

77, 15 Γάλα lac, inde GALACTEUS. Radii solis repercutiunt signa signiferi et repercussio signorum signiferi facit lacteum circulum.

5 **77, 21** SECTATUM pictum. LIMBUS proprie dicitur orbis in quo capita deorum videntur compicta.

78, 4 GERMANI non Mercurii, sed inter se.

78, 13 SPERAS AUREAS quia astrologi erant.

78, 14 ERACLYTUS gloriosus. ESIODUS aequum carmen, TALES Milesius;

10 sapientissimi Grecorum fuerunt. DEMOCRITUS iudex populi vel iudex publicus.

78, 15 PHITAGORAS inventor arithmeticae artis.

78, 17 ENTELECHIAM originem anime.

78, 19 ZENO scripsit de nuptiis.

15 [fol. 72°] ARCHESILAS scripsit de natura avium. Virginitas, quamvis praecellat caeteros naturae ordines, non prohibet tamen nuptias, sed laudat. Ideo Pallas venit ad nuptias.

79, 5 SIBI UNICUIQUE ATTRIBUENS Vesta ipsa enim distribuit aromata, id est bonam famam Philologiae.

20 **79, 12** DOS A VIRGINE ac si dixisset: Postquam Mercurius dederit septem liberales artes, tunc virgo dabit septem mechanicas.

79, 13 PAPIUS ET POPPAEUS duo iudices a Roma missi ad Ticinam, id est ad Hispaniam, ibi Romanas scripserunt leges.

79, 15 OFFERENDA sunt mancipia, id est septem liberales artes.

25 **79, 18** ADMOVERE tradere, id est Phoebus dabat artes singulas Cyllenio et Cyllenius virginis.

79, 20 TRANSCURSA Iambicum senarium.

79, 22 PALPITARE deficere.

79, 24 PURPURARE tinguere.

30 **80, 5** MITHOS fabula.

80, 11 CHELIS LATOIA lyra Apollinis.

sapientissimus sapientissimi <i>m. sec.</i>	13 endelichiam	15 Archisilas	1 apotheos	3 gala	10
22 Popius	29 porpurare	30 mithus	16 praecelleat	21 virgo corr.	

DE GRAMMATICA

80, 15 PHALERA ornamenta.

81, 2 COMMENTA fabulas.

81, 3 FRINGENTE VERO dum non sit verum; vel a verbo frigo, id est caleo vel ardeo; FRINGENTE VERO id est ardente veritate. 5

81, 6 INFRACTA non fracta, hoc est in fabulas non versa.

81, 7 LEPORE facundia.

81, 9 MULTO COLORE multo pigmento.

81, 11 TITULUS a verbo $\tau\epsilon\lambda\epsilon\omega$, incipio vel finio, inde titulus, praefacio vel conclusio libri; hic pro fine ponitur. 10

81, 16 RICTU risu.

81, 17 NIL MENCIAMUR id est simpliciter et secundum usum dicamus et tamen VESTIANTUR ARTES.

81, 20 IUGANDIS nubendis, id est Philologiae et Mercurio.

81, 21 NOTANDIS rephaendendis. 15

81, 19 GREGEM SORORUM id est Musarum et Artium; Artium quidem quia dotales sunt; Musarum vero quia in explanatione poemata interposita sunt.

81, 23 CULTUM ornamentum.

82, 2 ASOMATO incorporeo, non nudo. IN PROFATU in pronunciacione. 20 Simplex artium explanacio sine ullo ornamento rhethorum, vel et poematum corpus nudum dicitur. Si vero artes explanentur cum ornamenti rhethorum verborum et facundiae poematum, incorporeae dicuntur esse quia nihil simplicitatis in eis appetet.

82, 3 NEMPE nonne. 25

82, 4 DEVIUS fallax.

82, 9 FUGIS o Marciane, a nobis, id est a grege sororum.

IUGABO Iungam in ludum cum veritate.

82, 18 PENULATA in habitu Romanorum. Penula vestis tenuissima de serico. PROPAGINE VENERIS propter Aenean dicit. Omnes philosophi apud Grecos pallium portant. 30

82, 20 FERCULUM enchiridion, <id est> manuale gestamen quod ferunt medici in manibus.

83, 1 SCALPRO flebotomum, $\tauομή$ incisio, $\phiλεβός$ vena. ACUMEN artis grammaticae significat vel pennas.

5 83, 4 SEPIA erba de cuius pulvere encaustum efficitur.

83, 3 FAVILLA est humor nascens ex humido fumo in similitudine fuliginis.

83, 4 ILLATO tracto.

83, 5 MEDICAMEN ACERRIMUM flagellum [fol. 73^r] dicit.

83, 8 VEXATE viciose.

10 83, 10 MULTO OLIVO multa vigilia. GRATISSIMUM GUSTUM doctrinam dicit, longo tempore adquisitam.

83, 12 ARTERIAS vias vocis per pectus sensum, per arterias vocem.

83, 14 GALLA herba de qua efficitur caera. GUMMI resina est. Ex mixtura GALLARUM GUMMEOSQUE efficitur caera apta ad scribendum.

15 NILOTICA FRUTEX est cuius resina efficitur caera.

83, 15 NOTABANTUR scribebantur. EPITEMATIS impositis; epithema emplastrum.

83, 20 SCABROS asperos. Vituligo quasi bituligo abitudine, inde VITULIGINES vitia linguarum.

20 83, 22 ABSTRUZA obscura. NOSSE CARMINA poetria putabatur.
NUMEROS MULTIFIDOS musica putabatur.

84, 1 CRAEBRE SUPPUTATIONIS arithmeticam dicit.

84, 5 CAPTABAT docebat.

84, 8 SCEMATA formas.

25 84, 13 CALLENTEM studentem, peritam.

84, 14 IATRICEM medicam.
GENETHLIACA ars de genituris hominum quae magica dicitur.

84, 25 LINEARE scribere. DUCTIBUS lineis. In prima inventione Litteratio vocata sum, postquam autem crevi, Litteratura vocor.

1 id est *conieci* in 3 fleotomum | teno | flevos 5
 incaustum 9 visiose corr. 10 gratissimum 13 st corr. 14 gumeosque 15 nilotici
 16 epotema | emplastrum 18 bituligo *sic!* 19 lingarum corr. 21 multifides corr. 26 Ia-
 tricem *Manitius* latricem 28 laniare

85, 8 GRAMMATODIDASCALOS litterarum magister.

85, 10 SCRIBE RECTE lege bene, intellige quod scribis, approba quod intelligis.

85, 13 Crites iudex, inde CRITICUS. Philosophi disputabant et querer-
bant; critici iudicabant. 5

85, 17 ET LICET licitum est.

85, 19 ACTOR rhethor.

86, 2 MISIT promittit debet esse.

In oratione duo considerantur, natura et usus. Natura est ut formetur
verbum et nomen; usus est narratio. 10

86, 12 ESTIMEMUS iudicemus.

87, 6 SINE IACTURA sine perditione nominum.

87, 9 NEMPE ponitur pro modo.

88, 14 VEGETANUS habitator Vianne.

88, 15 HEIA hortor. 15

89, 1 OINOS vinum.

89, 4 GEMINAM id est communem.

90, 14 BIDENTAL furca. SIL legumen.

90, 19 SMINTHIUS mons et fluvius.

92, 12 LODIX lomentum. 20

92, 16 AUSPICIA inchoamenta.

92, 21 COLLATERAT colligit.

93, 2 ACMON novus.

93, 3 HOC adverbium loci.

94, 14 TMOLUS mons. QUANDO pro aliquando. POTNIA oppidum. 25

94, 15 SINCIPUT senatus caput.

94, 19 ZETUS Iovis interpretatur autem calor.

95, 2 SMYRNA myrra et est civitas Asiae Minoris.

adverbium *Manitus* adbium 7 actr corr. 9 dno corr. 14 Vegetaenus 24
25 quando *I. deest* Dick 26 senatum

95, 9 CARDINE proprietate.

96, 17 PRIME RATIONIS id est litterarum.

96, 20 ADMITTAT si venerit; facit ut veniat.

96, 21 QUO subauditur usu. Sive in Latino sive in Greco, transmutatur
5 quando vocalis in aliam vocalem transit. Sonus oris facit vocales,
lingua vero consonantes.

96, 24 RUPTA sine lingua ut p.

96, 26 UT FASTIGETUR hoc est cum accentu pronuntietur.

97, 8 HISTORICAM auctoritatem.

10 97, 17 DE LONGITUDINIBUS de temporibus.

114, 19 ANALOGIA ἀνά praepositio, λόγος ratio, inde componitur analogia, id est corrationabilitas secundum Augustinum vero, et secundum alias, proportio.

115, 2 HELENA sumpta vel rapta. ANDROMACHA id est virorum pugna.

15 115, 19 AGAPE proprium nomen. Potest etiam et commune et interpretatur caritas. AUTONOE [fol. 73^v] proprium mulieris. Potest et commune fieri et interpretatur fortis.

116, 13 UNIO herba et castitatem et unitatem significat.

116, 17 ANIO fluvius.

20 116, 26 IO et INO filia Inachi regis Grecorum. Ipsa est et Isis regina Aegiptiorum quae est versa in vaccam.

118, 19 PUGIL miles, gladiator qui μονομάχος vocatur a Grecis.

119, 6 Ordo verborum: QUOD POSSUNT VERBA FACERE PER SE, HAEC ET NOMINA, UT PROCURO ET PROPUGNO ac si dixisset: Quod verba proculo et

25 propugno facere haec nomina a se, hoc est procurator et propugnator.

119, 12 MUGIL piscis.

120, 21 LATERAMINA ansas.

121, 9 LIEN Siculi Dianam vocant. RIEN flumen vel renes. Lien et

¹² Cf. Augustinus, *De musica*, vi, 17 (Migne, P.L., xxxii, 1192).

¹³ Cf. Aulus Gellius, *Noct. Att.*, ii, 25, 2; Isidorus, *Etym.*, i, 28, 1; Cicero, *Timaeus*, 13.

⁴ latio corr. 6 linga
corr. 11 ana | logos 15 etiam m. sec. 16 mulieres corr. 17 interpretatur 22 momo-
machos

rien et gluten e observant ante ultimas syllabas in obliquis casibus. Praedicta autem nomina, omen et flumen et tibicen non servant e ante ultimas syllabas, sed mutant in i; flumen fluminis, lien vero lienis, ut superiora declinantur quia eiusdem declinacionis sunt.

121, 7 FLEMEN est ulcus in cruribus. Item feminina dimisit exempla ut 5 siren et triten.

121, 9 Τρίζω murmuro, inde trizans murmurans; φέω fluo, inde RIEN fluens.

121, 13 ALCMAN interpretatur nevus vel fortis.

122, 8 UT VIRGO non propter declinacionem hoc dicit sed propter terminacionem in o, nam AMPHION servat o in genetivo. 10

125, 9 PRIVERNAS abitator Priverni oppidi.

130, 8 Innulus inde INNULEUS.

131, 2 FEMUS et femur et femen unum sensum retinent.

131, 9 UNIUS GENERIS id est unius forme. 15

131, 14 ARUNS Tarquinii Superbi filius.

133, 17 PRIVILEGIO honor privilegii.

142, 5 ELICIO derivo.

143, 21 SIMILI CORREPCIONE id est in tertia correpta coniugatione.

148, 10 IUPPITER DUOS id est nominativum et vocativum. 20

149, 7 IN OMNIBUS PARTIBUS hoc est in omnibus nominativis.

150, 6 CYRRATOS hispidos.

150, 10 VINDICARIS habearis.

98, 11 ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΠΙΔΙΩΝ de porticibus.

98, 16 EX FASTIGIIS ex cacuminibus. 25

98, 17 ADCANTUS supercantus.

100, 5 MEDIA dubia quia produci et corripi possunt.

101, 10 DICERETUR pro diceret.

1 glutton | obseruuant 3 liens corr. 7 trizo | trizas corr. | trizans sic! | reo 13
inulus | inuleus. 16 Tarquinii 17 primilegion 18 flicio 19 correpcia 24 peri sopodion
27 dua corr.

103, 6 ACCEDIMUS In nominativo raegule Latine tres species accentuum sunt, gravis acutus circumflexus; duo temporis, longus et brevis; duo aspirationis δασύς et ψιλός.

104, 2 CORREPTA FORMA correptus accentus temporis.

5 104, 8 SUB ALIA FORMA sub forma composita ut clamo, proclamo, non mutat accentum quamvis compositum sit.

107, 7 LIEN splen et rien ante ultimam syllabam ut virtus virtutis, sive litteram ut grus gruis.

109, 6 UNAQUEQUE nympharum vocatur NAIS quasi Νηΐς, id est nova.

10 109, 12 DIOMEDES producitur in nominativo et corripitur in vocativo.

109, 21 PHILENI tribuni, inde PHILENON tribunorum.

107, 16 ARCHAS sive Mercurius sive unusquisque de Archadia.

114, 8 EXPLETA iambicum senarium est. PAGINA pro regula ponitur.

114, 9 IUGANDA construenda.

15 114, 12 OMNIA verborum, hoc est omnium partium orationis que flecti possunt, duobus modis considerantur, aut enim secundum ANALOGIAM quam proportionem dicimus flectuntur, aut secundum anomaliam quam dicimus inaequalitatem vel [fol. 74r] inlegalitatem; a negandi sensum habaet, ὄμοιος similis, λαλιά locutio, inde ex his **20** tribus componitur ANOMALIA, hoc est dissimilis locutio.

114, 15 BIS QUARTA de octo partibus orationis dicit.

114, 16 VULNERATUR corrumpitur. DUCTUS INTEGRER sana pronuntiatio.

³ Cf. Isidorus, *Etym.*, I, 19, 9–10.

¹⁷ Cf. Aulus Gellius, *Noct. Att.*, II, 25, 2.

2 circumflexus corr. 3 dasy | psily 7 diana post rien *delevi* cf. supra 121, 9
9 neis 12 si (*alterum*) corr. 13 senariu 19 omios | lalia

DE DIALECTICA

151, 1 SUPERUM EXCOLICUM superorum caelestium. Excolicus quasi extra mundum colens.

150, 16 EFFAMINA orationes. CONTORTIS NODIS convolutis questionibus. Omnis syllogismus aut condicionalis est aut predicatus, sed conditionales praeposuit quia maioris virtutis sunt. Praedicatios autem quamvis plures sint, quoniam minoris virtutis sunt, supposuit. Syllogismorum tres species sunt; quarum prima dicitur praedicativa et est in adfirmatione et negatione, secunda hypothetica, id est condicionalis vel connaturalis, tertia ab utrisque mixta. Omnis praedicatus syllogismus, 10 adiecta si, transfertur ad hypotheticum.

151, 2 PRESTRUIT praedocuit. AXIOMA dignitas a dignitate, quia non est ullum eloquium sicuti proloquium.

151, 3 VERSUS propositiones.

151, 4 ASSOCIUM quasi dixisset: Si hoc sequitur illud.

15

151, 11 APEX dignitas.

151, 6 VERSAT moveat. AFFLICTIM laboriose.

151, 5 DEMUM tandem, quia nullus scripsit ante illum *Decem categorias* quamvis summi philosophi praecesserunt eum.

151, 7 CIRCUMEANT circumveniant. SOPHISMATA cavillationes.

20

151, 8 CORNUA acumen ingenii. Stoici enim non deponunt ferocitatem decipiendi. Una unum dividit in multa sicuti genus in species et vocatur proprio λντική, altera vero de multis facit unum, sicuti colliguntur multe species ad unum genus et vocatur illa ἀναλντική.

151, 10 PAREM VIM similem sectam. CARNEADES ET ELOBORO divide- 25 bant, CRYSISSPUS autem cumulabat.

151, 14 AGIS disputas.

151, 15 DELIO CONVOCANTE quia in tota Grecia non fuit tam sapiens homo.

151, 17 TORTUOSI texti, nEXI crines. Tortuose et fallaces et seductrices 30 propositiones sunt.

23 λντικε 24 vocatus corr. | lla | analitiche 25 divididebant 20 circumerant 22 Pvocatur
28 convocate

151, 20 CIRCULABAT Revolutio autem crinium circa caput collectionem syllogismorum significat.

151, 19 ITA UT NIHIL DEESSE CERNERES id est nec in propositionibus nec in argumentationibus. Et in conclusionis fraude et sub pulchritudine quasi sub imagine veritatis infundit venena falsitatis formam sophisticam describit.

151, 20 Per CAPUT summittatem artis, id est conclusionem syllogismorum.

152, 1 ATHENARUM quia a Grecis reperta est dialectica, ideo sophistica, quia prius reperta est ars cavillatoria <a> scismaticis.

152, 3 Γυμνάσιον exercito, inde GYMNASIUM exercitatio.

152, 4 GIRIS circuitus. Per serpentem, sophisticas subtilitates intellige.

152, 6 INTERIUS sub tabula.

152, 9 PERCEPISSET assumpsisset.

152, 13 AMBITU MULTIPLICI Ambitus multiplex est quando additur propositioni confirmatio.

152, 16 OCCUPABAT detinebat.

152, 22 VERTIER Sive enim universalem primo quis dixerit et secundo particularem. Abdicativam primo quis ponat [fol. 74^r] et secundo universalem dedicativam videtur recurrere et ambas veras esse. Quae tamen ratione sibi invicem nullo modo respondere possunt quia sub uno genere non sunt. Assumitur enim universalis dedicativa ex aequivoco genere, particularis vero abdicativa ex univoco genere accipitur.

153, 2 ATQUIN certe. PARMENIDES locus est ubi Parmenes filosophus philosophatus est et inicia huius artis repperit.

25 **153, 4** SOCRATES primo docuit in Athenis. Post eum, Plato suus discipulus qui eruditus in doctrina Socratis magistri sui perrexit Aegyptum. Ibi peritus in artibus Aegyptiacis, reversus est in Italiam quae quondam Magna Grecia vocabatur, ubi Phythagoras summus philosophus docuit. Postquam didicit omnem doctrinam Phythagorae, reversus est iterum **30** Athenas et in Achademia <quae> interpretatur tristitia populi et ibi ampliavit veram philosophiam dialecticae artis.

CALUMNIANTE PROPOSITO dum calumniabatur propositum.

corr. 4 pulcritudine corr. 5 forma 8 sophisticam 9 a addidi 10 gymno | exercitatione
 17 dixeris 18 particulam corr. 21 aequivocum 22 unovoco 30 quae addidi

3 propositionibus

...

153, 3 VERSIPELLI studium sunt sophisticae artis ac si dixisset: Vel propositum meum calumniabat versipelle studium.

153, 7 GEMINUS ANGUIS hoc est geminum anguem habens. Ideo Mercurius duos angues habebat quia sermo aut liberat aut damnat reum.

Κηρυκείω. Κῆρυξ praedicator, κήρυκος praedicatoris, κήρυκι praedicatori dativus ex quo nascitur κηρύκειον et, conversa ultima syllaba apud nos in um, CERYCEUM dicitur et est locus quo populo praedicatur. 5

153, 6 VERSUTAM acutam.

153, 10 BROMIUS interpretatur edax.

153, 11 FACETIOR qui facundiam cum ioco habet. 10

153, 16 DELIGITUR colligitur. QUOD NI pro quid ni pro quid nam.

153, 17 METARUM regionum.

153, 20 CONCUSSIOR ferocior.

154, 1 INTER GERMANAS id est Grammaticam Dialecticam Rhethoricam. 15

154, 3 VEROSE acute. ACRIMONIAE aspere. Quicquid affirmatur vel negatur in aliis artibus meum est.

155, 14 CLUEN rhethoricam; cluo, audio.

155, 17 CAETERAE DISCIPLINAE hoc est proprie de rethorica et poetria.

156, 17 QUATINUS quo loco. 20

156, 19 EXCIPIT sequitur.

156, 22 QUID PARTICULARE quidam omo.

156, 23 QUID INDEFINITUM Homo non homo.

157, 2 AFFECTA iuncta.

157, 5 SIMPERASMA confinis, conclusio. 25

157, 4 Συλλέγω colligo, inde SYLLOGISMUS collectio.

157, 5 PREDICATIVUS ex categoriis sillogismus componitur.

157, 6 CONDICIONALIS ex categoriis cum additamento si.

4 deos 5 σκυρικεο | κερυξ | κερυκος | κερυκι 6 et | κερυκεον | apud 7 κερυκεум 11 diligitor | quid corr. 17 partibus 18 cluo sic! 19 retthorica 21 sequitor 23 infinitum 26 syllogo 27 sillogismi

ISAGOGE introduccio et est prima pars artis dialecticae, et sunt quinque numero: genus species differencia proprium accidens. Isagoge autem introduccio dicitur quia nisi noticiam earum quis habuerit ad decem genera rerum non potest ascendere. Sunt enim decem genera rerum quae a Grecis categoriae, a Latinis predicamenta, dicuntur: substantia quantitas qualitas relatio situs habitus locus tempus [fol. 75^r] agere pati.

5 IN ΠΕΡΙ ΕΠΜΗΝΕΙΑΣ VERO hoc est interpretationibus quaeritur quid nomen ad verbum et quomodo iunguntur sibi invicem, quid affirmatio, quid negatio, quid oratio, et quot species.

10 157, 17 GENUS est multarum formarum substantialis unitas. Sursum est generalissimum genus quod a Grecis *οὐσία*, a nobis essentia vocatur, ultra quod nullus potest ascendere. Est enim quaedam essentia quae compraeahendit omnem naturam cuius participatione subsistit omne quod est, et ideo dicitur generalissimum genus. Descendit autem per 15 divisiones per genera per species usque ad specialissimam speciem quae a Grecis *άτομος* dicitur, hoc est individuum, ut est unus homo vel unus bos.

158, 5 CATAMITUS dilectus Opis. Adon autem <dilectus> Veneris. Nam et Venus ipsa est terra et Ops terra, ideo Catamitus et Adon solem 20 significant. Quando ad inferiora descendit sol, Catamitus vocatur, id est incumbens; quando ad superiora aquilonis et superficiem terre viridem facit, Adon vocatur, id est delectans.

158, 13 FORMAS Secundum Augustinum species differt a forma, nam forma potest fieri genus, species autem proprie individua intelligitur. 25 Animal est multarum formarum substantialis unitas; forma est partitio substantialis. Homo est multorum hominum substantialis unitas.

159, 14 OMNIBUS IN SINGULIS id est differentia sexus in omnibus animalibus, differentia motus in omnibus, differentia habitationis in omnibus. Unaqueque differentia sive ex sexu venerit sive ex aetate sive 30 ex quantitate sive ex motu sive ex habitatione sufficit ad perfectam differentiam.

1 Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 25.

4 Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 26, 1, 5.

7 Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 27, 4; Boethius, *In librum Aristotelis De interpretatione*, I (Migne, P.L., LXIV, 294, 295).

16 Cf. Boethius, *In Porphyrium dialogus I*, (Migne, P.L., LXIV, 29).

23 Cf. Pseudo-Augustinus, *Decem categoriae*, VII (Migne, P.L., XXXII, 1424, 1425).

1 isagoge l. deest Dick 7 inperiermenus l. deest Dick 13 vel o post participatione delevi
16 athomos 18 opus | dilectus (alterum) addidi

159, 19 STOLIDUM irrationale.

160, 2 Rimor et rite, inde rethor. Duobus modis consideratur RHETHORICA in homine: primum quidem generaliter inest omni rationabili animae, aliter enim rationabilis non esset si omnibus liberalibus disciplinis careret. Secundo vero consideratur rhethorica in homine secundum exercitationem. Eo autem modo non inest universaliter omni rationabili anime sed omni sapienti et disciplinis exercitato. 5

160, 7 QVIS pro quiddam.

160, 8 QUANTUM IN EIUS NATURA EST id est quantum potest homo ridere, id est susceptum negotium. Inter differentiam et proprium et accidens 10 hoc interest quod accidens non nisi unius formae est, nec in tota forma ut rhethorica in homine, non in omni homine quantum ad exercitium pertinet. Proprium autem unius formae est et totius forme ut risus in homine et in omni homine. Differentia vero non <in> una forma sed in multis formis et in totis, ut est ferocitas <in leone> et in aliis. 15

161, 21 ALIO QUODAM INTELLECTU Quamvis enim omne pro toto vel totum pro omni quantum ad vocem posuero, intellectum tamen omnis in toto vel totius in omni intelligo. Verbi gratia, si dixero, ‘Homo est pars animalis,’ in parte intelligo omnia, id est formam, et si dixero, ‘Divisio hominis est vel membrum vel caput,’ intellectum partis habeo non 20 intellectum forme.

[fol. 75^r] **162, 19** SED IN SUBTILI De oratoribus loquitur qui necessitate artis ex dialectica accipiunt dispositionem de forma vel de parte, sed non dividit sicut dialecticus, non partitur totum sicut dialecticus, sed de sola diferencia seu parte illius negotii de quo actio est sufficit ei 25 accipere. Illud proprie dictum de dialectico qui dividit quantum dividi potest et partitur quantum partiri potest.

163, 1 DIFFERENTIAE id est significationes vel nominationes.

163, 6 UTI COGIMUR <id est> certis nominibus certarum partium utimur in certis, ut dicitur caput digitus et cetera. 30

163, 15 NOMEN INTERDUM TOTIUS interdum accipiunt partes. Unusquisque homo duabus partibus maximis constat, anima videlicet <et> corpore, quibus partibus sepissime et <in> Divina Scriptura et in secularibus litteris totum significatur:

1 rationale 2 rima 4 anima 14 homini

| in addidi 15 in leone addidi 19 omnia m. sec. 22 necessitatem 25 negotia corr. 28
differentia 29 id est conieci in 30 incertis 32 //// constat | et addidi 33 in addidi

Et videbit omnis caro salutare Dei, hoc est omnis homo;
 Descendit Iacob in Aegyptum cum septuaginta
 quinque animabus.

Ab anima totus homo vocatur ibi, sed caro per se diffinitionem hominis
 5 numquam habet. Et in secularibus:

'Septem corpora habet in servitute,' id est septem homines.

166, 1 SUBSTANTIAM non essentiam, hoc est ipostasin non *οὐσίαν* quia
οὐσία ultra omnes categorias est et nullum accidens recipit. Deinde
 descendit ad substantiam, hoc est ad ipostasin, tunc recipit accidentia et
 10 primum locum habet in categoriis.

166, 6 NON NOMEN DICO ac si dixisset: Non sonum significantem primam
 substantiam. Non ille sonus accedit, sed illud individuum quod sig-
 nificatur eo nomine. Quattuor in omnibus consideranda sunt: signum et
 quod significatur et res et notio. Verbi gratia, Cicero signum est;
 15 significatur enim quia nomen est. Res ipsa que significatur prima sub-
 stantia et individua, sed ipsa res iterum suam notionem in anima ubi
 naturaliter subsistit habet. A quibusdam post substantiam quantitas
 ponitur, a quibusdam qualitas. Sed qui ponunt quantitatem considerant
 quantitatem primo omnium naturaliter substantiae accidere. Caeterae
 20 predicationes quasi accidentiae quantitatis inveniuntur. Qui vero
 qualitatem post substantiam ponunt latitudinem qualitatis considerant.
 Omnes enim predicationes qualitatis nomen accipiunt. Omnis disciplina
 dispositio est.

170, 14 PERCEPTE ARTES dicuntur quia communi animi perceptione
 25 iudicantur, ideo perceptae artes liberales dicuntur quoniam propter
 semet ipsas adipiscuntur et discuntur, ut in habitum mentis perveniant;
 et dum perveniunt ad habitum mentis antequam perveniunt, ipse
 disciplinae sola ipsa anima percipiuntur nec aliunde assumuntur, sed
 naturaliter in ipsa anima intelliguntur. Mechanice enim artes non
 30 naturaliter insunt sed quadam excogitatione humana.

1 *Prophetia Isaiae*, XL, 5.

3 *Actus Apostolorum*, VII, 14-15.

6 Virgilii, *Aen.*, VI, 20-22.

17 Cf. Cassiodorus, *Institutiones*, II, 10; Isidorus, *Etym.*, II, 25, 2; Boethius, *In Categorias Aristotelis*, II (Migne, P.L., LXIV, 201).

18 Cf. Martianus Capella, 170, 11; Boethius, *In Porphyrium commentaria*, I (Migne, P.L., LXIV, 75).

1 salusare corr. 2 sexaginta 5 habuit corr. 7 apostasiū | usian 8 usia 9 subsantiam
 corr. 11 distixisset 12 in post sed delevi | dividuum 14 ciero corr. 16 suum corr. 23 est
 (alterum) delevi 25 liberares corr. 26 adipiscuntur corr. 29 moechanice

170, 22 DULCE ATQUAE AMARUM Dulce posuit pro dulcedine et amarum pro amaritudine.

171, 10 HE [fol. 76^r] **QUALITATES PASSIBILES** dicuntur quia naturalis humor qui diffunditur per omnia patitur dulcedinem in melle, patitur amaritudinem in absinthio. Qualitates autem impassibiles dicuntur quia a nullo afficiuntur sed afficiunt humorem. Unus enim atquae idem humor diffusus per omnia corpora ex qualitatibus occultis efficitur <diversus>; intrans in balsamum colorem patitur. Quaeritur autem cur praedictae liberales discipline passibiles qualitates non sunt. Ea ratio est quia liberales disciplinae naturaliter insunt anime ut aliunde venire non intelligantur, et ideo animum non afficiunt, hoc est non corruptunt, sed exornant. Habitudines enim ornamenta sunt nature sed illae qualitates, dum per se ipsas incorporalis naturae sint, descendentes in humorem quasi quaedam corpora sensibilia fiunt; non enim sentiri possunt si non veluti quaedam corpora fierent sensibilia.

172, 13 MAGIS IUSTUS Iustus, quando de pio iusto dicitur, non recipit magis et minus; quando autem de voluptate, tunc recipit magis et minus. Plus enim adipiscitur iustus fieri unus quam alter. Similiter etiam de omnibus nominibus quae a qualitate sumuntur, ut est doctus. Nam quando perfectum doctum significat non recipit magis et minus; potest enim et doctus et doctior fieri, hoc est potest perfectior appetitus esse unius quam alterius. In appetere enim comparatio est.

172, 17 PER IPSAS in ipsis, id est quando in animo solam notionem qualitatis consideraveris, quoniam una ac perfecta est, ipsa qualitas non recipit per se ipsam magis et minus. Similiter si consideraveris substantiam individuam, dico quoniam perfecta in semet ipsa est atque individua, non recipit magis et minus. Si vero participationem qualitatis per substancialias consideraveris, invenies magis ac minus. Potest enim fieri quedam substantia quae plus participat eandem qualitatem quam alia. Substantia individua est circa quam considerantur qualitates quantitates loca tempora et reliqua. Substantia generalis est multorum individuorum unitas; contrarium est quod appetit destruere quod ex diametro ei opponitur.

174, 11 RELATIVUM non hoc ipsum quod est secundum substantiam, sed hoc ipsum quod dicitur, id est ipsa nominatio; et non solum nominatio sed quod significatur per illam nominationem. Non enim est nomen substantiae sed nomen accidentis. Homo enim secundum naturam non

4 adulcedine 5 amaritudine 8 diversus *addidi* 15 quaeda 19 sumuntutur 27
particionem 29 pus *corr.* 32 dividuum | contrariorum | appetit

est pater neque filius; accidit enim homini pater vel filius esse. In hoc loco confundit duas categorias, qualitatis videlicet et relationis. Proprie enim relativa dicuntur quae eodem modo sibi invicem respondent et verti possunt per eosdem casus.

5 **INCIPIUNT HAEC PAUCA IN DIALECTICA MARTIANI**

Dialectica ideo suum nomen non potuit apud Latinos mutari quia, si suum [fol. 76^r] nomen interpretaretur in Latinum sermonem, titulus esse putaretur. Dialectica enim interpretatur de dictione, atque ideo sic Latialiter vocata est, sicuti in Athenis fuit vocata.

10 **150, 16 HAEC QUOQUE CONTORTIS et reliqua.** HAEC QUOQUE ideo dixit quia Grammatica quam laboriose inter dotales virgines recepta est, quia inter duos parvam potestatem habet litteratoria ars; tamen, quia dialecticae brachium fuit recepta est. STRINGENS ideo dixit, quia non tam late curavit Dialectica de declinationibus declinabilium et de rationibus indeclinabilium sicut Grammatica; strinxerat enim totum in tres partes syllogismorum, id est <ab> antecedentibus, a consequentibus, a repugnantibus.

15 EFFAMINA id est propositiones et assumptiones et conclusiones.
CONTORTIS NODIS id est convolutis questionibus. Convolvuntur enim 20 questiones inquirendo veritatem.

150, 17 QUA SINE et reliqua. Cum tria genera sunt syllogismorum, ut diximus, in hoc versu non dixit nisi duo, id est a consequentibus et <a> repugnantibus. Sed tamen in eo quod dixit QUA SINE NIL SEQUITUR, intelligitur ab antecedentibus, quia nihil sequitur nisi praecedat aliquid; 25 ab antecedentibus, ‘Si sol est super terram, dies est’; a consequentibus, ‘Si stertit, dormit’; a repugnantibus, ‘Non ut dies est, et lux non fit.’

151, 1 IN COETUM id est in conventum.

151, 2 SUPERUM EXCOLICUM id est superiorum caelestium. Excolici enim dicuntur dii qui aextra mundum coluntur, quia semidii dicuntur 30 qui in mundo coluntur.

Omnis syllogismus aut condicionalis est aut praedicativus, sed conditionales praeponuit in eo quod dixit QUA SINE et reliqua, quia maioris virtutis sunt. <Praedicativos autem quamvis plures sunt, quoniam minoris virtutis sunt>, supposuit. Syllogismorum tres species sunt, 35 quarum prima dicitur praedicativa quae sine interrogatione proponitur, et est in affirmatione et negatione, ut ‘Omnis homo animal est; omnis

16 ab addidi 22 a addidi 33 Praedicativos—virtutis sunt supplevit Hauréau ex supra
6 apud 12 litteratoria Hauréau litteratoria

homo animal non est'; secunda hypothetica, id est condicionalis vel connaturalis, ut est 'Si homo est, risibilis est'; tertia ab utrisque mixta, ut est 'Si ridet, homo est,' vel 'Si bene disputare utile est.' Ecce condicionalis. 'Utilis est bene disputandi scientia at <dialectica bene disputandi scientia est, utilis> est igitur dialectica,' ecce praedicativus. Omnis praedicativus syllogismus, adiecta si, transfertur ad hypotheticum syllogismum.

PRAESTRUIT id est praedocuit Dialectica. AXIOMAS id est proloquia digna. Axioma enim dicitur dignitas quia non est ullum eloquium sicut proloquium.

5

IO

151, 3 VERSUS genetivus est et significat propositiones.

151, 4 ASSOCIUM id est nihil regulare potest esse in caeteris disciplinis, nisi fuerit dialecticae adjunctum. Nam si hoc est, sequitur illud, ut 'Si dies est, lucet.'

151, 5 BIS QUINQUE PROFATUS id est decem categorias, id est praedicationa uniuscuiusque vocis, nam PROFATUS genetivus est. Categoriae autem sunt substancia qualitas quantitas relatio situs habitus locus tempus agere pati.

15

151, 6 VERSAT id est moveat.

151, 11 APEX id est dignitas.

20

151, 6 AFFLICTIM id est laboriose.

151, 5 DEMUM id est post Dialecticam. Nullus scripsit *Decem categorias* [fol. 77^r] ante illum Aristotelem, quamvis summi philosophi praecesserunt <eum>. Aristoteles autem dicitur quasi ἄρης τὸ τέλος, id est ἄρης virtus, τὸ articulus, τέλος finis. Aristoteles igitur quasi finis virtutis interpretatur.

25

151, 7 CIRCUMIENT id est circumvenient. SOPHISMATA cavillationes. Sophista enim dicitur falsorum conclusor, ideo cavillatoriam artem, id est cavillam, dicuntur habere.

151, 8 CORNUA id est acumen ingenii. Stoici enim numquam deponunt ferocitatem decipiendi atque ideo dicuntur habere semper cornua in frontibus.

30

22 Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 22, 2.

4 bene disputare utile est ecce condicionalis *post at delevi et conieci* bene—utilis 16 uninius 22
scriptis 23 Aristotilem 24 eum add. Hauréau | apec bis 25 Aristotiles 27 circuent |
sopismata corr. 28 sopista corr. 29 vacillam 31 adque

151, 9 CRISIPPUS CUMULAT id est unum dividit in multa, sicuti genus in speties et vocatur proprie λυτική. CONSUMAT ACERVUM id est de multis facit unum sicuti colliguntur multae speties ad unum genus et vocatur ἀναλυτική.

5 151, 10 PAREM VIM id est similem sectam, id est CARNEADES et ELLEBORON dividunt, CRISIPPUS autem cumulat.

151, 12 NEC TIBI TAM FELIX Ad Martianum loquitur Satyra illa quae omnes fabulas istius libri finxit.

10 151, 14 AGIS id est disputas. IOVE CONSPECTO id est dum totum mundum visibilem et invisibilem conspicis quia Iovis nihil aliud est nisi mundus et Dialectica inquisitio est veritatis mundanae locutionis.

151, 15 DELIO CONVOCANTE Delius dicitur Apollo, eo quod in Delo insula natus est. Delos interpretatur clara vel aperta quod ad solem pertinet. Re autem vera Apollo fuit sapientissimus in tota Grecia, atque ideo soli comparatur, quia sicut sol expellit tenebras, ita ille expellebat stulticiam.

151, 17 TORTUOSI id est texti. Per tortuosos et nexiles crines significantur fallaces et seductrices propositiones. Revolutio autem crinum circa caput collectionem syllogismorum significat.

20 151, 19 ITA UT NIHIL DEESSE CERNERES id est nec in propositionibus nec in argumentationibus et in conclusionibus de fraude aliquid defuit. Sub imagine veritatis, formam sophisticam describit in hoc loco que sub imagine veritatis de falsitate veritatem vult facere. Per caput, summitatem artis, id est conclusionem syllogismorum, insinuat.

25 152, 1 ATHENARUM quia a Grecis prius reperta est dialectica. Athena immortalitas interpretatur quamvis plurali numero semper sit.

152, 4 GYRIS id est circuitibus. Per serpentem sophisticas subtilitates intellige.

152, 6 INTERIUS id est sub tabula.

30 152, 9 PERCEPISSET id est assumpsisset.

152, 13 AMBITU MULTIPLICI Ambitus multiplex est quando additur propositioni confirmatio; vel ambitus multiplex est quando subiectiva prioris sumpti efficitur declarativa sequentis, ut 'Omne bonum honestum, omne honestum utile.'

10 aliut 15 adque 24 conculsionem corr. 27 ΓΥΡΙC 29 intelligerius

152, 16 OCCUPABAT id est detinebat vel tegebatur.

152, 22 OBLIQUAM ideo dixit quia in tetragono ab universali dedicativa deducitur linea ad particularem abdicativam.

SED AMBAS POSSE VERTIER ac si dixisset: Sive universalem dedicativam primo loco ponas, et secundo loco particularem abdicativam, <sive 5 particularem abdicativam> primo et universalem dedicativam secundo, videntur recurrere et ambas [fol. 77^r] veras esse, atque ideo dixit VERTIER. Vel ideo dicit VERTIER AMBAS quia universalis dedicativa in univocis convertitur. Homo enim univocum est, id significat enim Romanum et barbarum, atque ideo suam diffinitionem et suum nomen dat suis 10 spetiebus. Romanus enim dicitur homo animal rationale mortale; non sic aequivocum est. Nam animal aequivocum est; significat enim hominem equum leonem; sed non eandem diffinitionem habent. Alter enim diffinitur homo, alter equus. Sic igitur convertitur universalis dedicativa. 'Omnis homo animal <est> rationale mortale' ita convertitur, 'Omne animal rationale mortale homo est.' Et rursum, 'Omnis homo risibilis est' ita 'Omne risibile homo est.' Particulare autem abdicativum sic convertitur, 'Quiddam risibile non est praeter hominem' sic recurrerit, 'Quiddam praeter hominem non est risibile.'

152, 23 UNIVOCAL AQUIVOCIS CONNECTENDO id est quando falsitatem 20 volebat conducere. Homo enim ut diximus univocum est, animal vero aequivocum. Sic ergo coniungebat 'Omnis homo animal est' cum 'Homo pictus non sit animal.'

153, 2 ATQUIN id est certe. PARMENIDIS locus ubi Parmenes philosophus fuit et initia huius artis repperit. 25

153, 4 SOCRATES primo docuit in Athenis. Post eum, Plato suus discipulus qui eruditus in doctrina Socratis magistri sui perrexit Aegyptum. Ibi peritus in artibus Aegyptiacis, reversus in Italiam quae quondam Magna Grecia vocabatur, ubi Phitagoras summus philosophus docuit. Postquam didicit omnem doctrinam Phitagorae, reversus est 30 iterum Athenas. Achademia interpretatur tristitia populi, in qua Plato amplificavit veram philosophiam dialecticae artis.

CALUMNIANTE PROPOSITO ac si dixisset Dialectica: Verum propositum meum calumniabatur.

VERSIPELLE studium sophisticae artis. 35

153, 7 GEMINUS ANGUIS hoc est geminum anguem habens, quia Mer-

5 sive particularem abdicativam add. Hauréau 7 adque 10 adque 15 animalem | est addidi 20
atquivocis 22 omis 28 peritur corr. 29 philosophus corr. 32 amplificatum corr. 33
dixisset

curius habuit virgam nomine Caduceum, eo quod faciebat reos cadere; in cuius summitate erant duo angues, quia sermo aut damnat aut liberat reum.

5 Κηρυκείω. Κῆρυξ interpretatur praedicator, inde κήρυκος praedicatoris, inde κήρυκι praedicatori, ex quo nascitur κηρύκειον et, conversa ultima syllaba apud nos in um, CERYCEUM dicitur et est locus quo populo praedicatur.

153, 6 VERSUTAM id est acutam.

153, 10 BROMIUS interpretatur edax, ab eo quod est βρῶσις cibus.

10 **153, 11** FACETIOR qui facundiam cum ioco loquitur.

153, 16 DELIGITUR id est colligitur. QUOD NI pro quid ni et quid ni pro quid nam.

153, 17 METARUM id est regionum. MARSICA enim gens est quae suos

15 infantes inter serpentes ponunt et si illorum fuerint, serpentes nihil illis

nocent.

153, 20 CONCUSSIOR id est mitior.

154, 1 INTER GERMANAS id est Grammaticam Dialecticam Rethoricam.

154, 3 VEROSAE id est acute. ACRIMONIA id est aspera.

20 **155, 14** CLUEN auditricem, id est rethoricam dicit. Cluo enim audio interpretatur.

155, 17 CETERAЕ DISCIPLINE de rhetorica et de poetria dicit.

156, 17 QUATENUS id est quo loco.

156, 19 EXCIPIT id est sequitur.

156, 22 QUID PARTICULARЕ ut quidam homo.

25 **156, 23** QUID INDEFINITUM ut homo non homo.

157, 2 AFFECTA id est iuncta.

157, 5 SIMPERASMA id est confinis, conclusio.

157, 4 Συλλέγω id est colligo, [fol. 78^r] inde SYLLOGISMUS conclusio.

157, 5 PREDICATIVUS ex cathegoriis syllogismus componitur sine si;

13 Cf. Aulus Gellius, *Noct. Att.*, xvi, 11, 1-3; Solinus, *Collectanea*, 27, 41.

4 κέρκεο | κέρυχ | κέρυκος | praedicatores 5 κέρυκυ | κέρυκεν 6 apud | κέρυκεν
9 brosis 16 minor corr. 18 acremonia 19 audi 25 infinitum 28 sillego

conditionalis vero cum si.

ISAGOGAE introductiones et est prima pars artis dialecticae et sunt quinque numero: genus species vel forma differentia proprium accidens. Isagogae autem dicuntur introductiones, quia sine illis diffinitio non potest esse et per notitiam earum pervenitur ad decem cathegorias, id 5 est praedicamenta.

IN ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ hoc est interpretationibus, queritur quid nomen, quid verbum, et quo modo iunguntur sibi invicem, quid affirmatio, quid negatio, et quid species.

157, 17 GENUS est multarum formarum substantialis unitas. Secundum 10 quosdam sic diffinitur genus: Sursum est generalissimum genus ultra quod nullus intellectus potest ascendere, quod a Grecis dicitur *οὐσία*, a nobis, essentia. Est enim quaedam essentia quae comprehendit omnem naturam cuius participatione consistit omne quod est, et ideo 15 dicitur generalissimum genus. Descendit autem per divisionem per genera per species usque ad specialissimam speciem quae a Grecis *εἶδος* dicitur, hoc est individuum vel inseparabile, ut unus homo vel unus bos.

158, 5 CATAMITUS dilectus Opis. Sic Adon dilectus Veneris dicitur. Nam et Venus ipsa est Ops, id est terra, ideo Catamitus et Adon solem significant. Quando enim ad inferiora descendit sol, Catamitus vocatur, 20 id est incubens; quando ad superiora aquilonis et superficiem terrae viridem facit, Adon vocatur, id est delectans.

158, 13 FORMAS Secundum Augustinum species differt a forma, nam forma potest fieri genus, species autem proprie individua intelligitur. Animal est multarum formarum substantialis unitas; forma est partitio 25 substantialis. Homo est multorum hominum substantialis unitas.

159, 14 OMNES IN SINGULIS id est differentia sexus in omnibus animalibus, differentia aetatis in omnibus, differentia quantitatis in omnibus, differentia motus in omnibus, differentia habitationis in omnibus. Nam quocumque animal posueris in medio et omnia animalia in gyro, illud 30 unum animal habebit differentiam in se propriam contra omnia animalia.

159, 19 STOLIDUM id est inrationale.

² Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 25.

⁷ Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 26.

⁸ Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 27.

²³ Cf. Pseudo-Augustinus, *Decem categoriae*, VII (Migne, P.L., XXXII, 1424-1425).

² isagogae

¹. *deest* Dick ⁷ *periermeniis* *I. deest* Dick ¹⁵ generalissimus ¹⁶ gespecies | athomos
²⁵ substantialis corr. ²⁶ multarum corr. ³¹ nimalia corr.

160, 2 UT RETHORICA Duobus modis consideratur rethorica in homine: primum quidem in omni rationabili anima est, aliter enim rationabilis non potest esse, si omnibus liberalibus disciplinis caruerit. Secundo vero consideratur rethorica in homine secundum exercitationem. Eo autem modo non est universaliter omni rationabili anime sed omni sapienti et disciplinis exercitato.

160, 8 QUANTUM IN EIUS NATURA EST id est quantum potest homo ridere. Inter differentiam et proprium et accidens hoc interest quod accidens non nisi unius formae est, nec in tota forma ut rhethorica in homine, 10 non in omni homine quantum ad exercitium pertinet. Proprium autem unius forme est et totius formae ut risus in homine et in omni [fol. 78^a] homine. Differentia vero non in una forma sed in multis formis et in totis, ut est ferocitas in leone et in aliis.

161, 21 ALIO QUODAM INTELLECTU Quamvis enim omne pro toto et 15 totum pro omni quantum ad vocem posuero, intellectum tamen omnis in toto vel totius in omni intelligo. Verbi gratia, si dixero, 'Homo est pars animalis,' in parte intelligo omne, id est formam; si autem hominem divisero per membra, intellectum partis habeo in omni, non intellectum forme.

162, 19 SED IN SUBTILI De oratoribus loquitur qui necessitate artis ex dialectica accipiunt dispositionem de forma vel de parte propter subtile negotium de quo agitur.

163, 1 DIFFERENTIAE id est significationes vel nominationes.

163, 6 UTI COGIMUR id est certis nominibus certarum partium utimur in 25 certis partibus et dicimus caput digitus et caeterarum partium.

163, 15 NOMEN INTERDUM id est nomen totius interdum accipiunt partes. Unusquisque homo duabus partibus maximis constat, anima videlicet et corpore, quibus partibus sepissime totum significatur ut est;

Et videbit omnis caro salutare Dei, hoc est omnis homo; 30 **Descendit Iacob cum animabus LXXV.**

Ab anima totus homo vocatur, sed caro per se vel anima per se differentiationem hominis numquam habet.

Item 'septem corpora,' id est septem homines.

29 Cf. *Prophetia Isaiae*, xl, 5.

30 Cf. *Actus Apostolorum*, vii, 14-15.

33 Cf. Virgiliius, *Aen.*, vi, 21-22.

12 set 23 nominatives corr. 25 incertis 28 significat 29 videbit 5 in (bis) ante omni delevi | om 6 exercitati

166, 1 QUID SIT SUBSTANTIA? Substantiam essentiam, hoc est hypostasin, non *oὐσίαν* dicit quia *οὐσία* ultra omnes cathegorias est et nullum accidens recipit. Deinde descendit ad substantiam, hoc est ad hypostasin, tunc recipit accidentia et primum locum in cathegoriis habet.

166, 6 NON NOMEN DICO ac si dixisset: Non sonum significantem primam substantiam. Non ille sonus accedit sed illud individuum quod significatur eo nomine. Quattuor enim in nominibus vel in omnibus conservanda sunt: signum et quod significatur et res et notio. Verbi gratia: Cicero signum est; significatur enim quia nomen est. Res ipsa que significatur prima est substantia et individua, sed ipsa res iterum suam notionem in anima ubi naturaliter subsistit habet. A quibusdam post substantiam quantitas ponitur, a quibusdam qualitas. Sed qui ponunt quantitatem considerant quia quantitas naturaliter ante omnes cathegorias post substantiam est, caeterae praedicationes quasi accidentia quantitatis inveniuntur. Qui vero qualitatem post substantiam ponunt latitudinem qualitatis considerant. Omnes enim praedicationes qualitatis nomen accipiunt.

166, 3 DE SUBIECTO ET IN SUBIECTO EST ut disciplina. Nam disciplina de subiecto ideo dicitur quia de speciebus suis praedicatur, id est proprie de septem liberalibus artibus. Sicut enim homo praedicatur de omnibus hominibus, ita disciplina de rhetorica et de ceteris et sicut homo dat suum nomen et diffinitionem suis speciebus, ita disciplina dat rhetorice et aliis. Disciplina autem dicitur eo quod discitur plene, id est perfecte et proprie secundum rei veritatem. Sic rhetorica disciplina est et discitur secundum rei veritatem. [fol. 79r] In subiecto autem ideo dicitur disciplina quia per se sine aliqua substantia non potest esse. Disciplina enim in aliquo subiecto intelligitur ut in Cicerone. Homo autem non potest esse in subiecto quia nulla substantia, id est prima, ut Cicero, vel secunda, ut homo, in aliquo possunt esse inseparabiliter. Atque in hoc discordat disciplina que est de subiecto et homo qui est de subiecto. Disciplina enim in aliquo intelligitur atque ideo in subiecto est. Homo autem, quamvis de subiecto, id est Cicerone, praedicatur, in subiecto tamen non potest esse. Concordant igitur quia homo de subiecto est et disciplina de subiecto. Discordant quia disciplina in subiecto est, id est in Cicerone, homo in nullo subiecto potest esse.

¹¹ Cf. Cassiodorus, *Institutiones*, II, 10; Isidorus, *Etym.*, II, 25, 2; Boethius, *In Categorias Aristotelis*, II (Migne, P.L., LXIV, 201).

¹² Cf. Martianus Capella, 170, 11; Boethius, *In Porphyrium commentaria*, I (Migne, P.L., LXIV, 75).

¹³ Cf. Aristoteles, *Categoriae*, II, 2; Boethius, *In Categorias Aristotelis*, I (Migne, P.L., LXIV, 169–177).

¹ ypostasin ⁴ cathegiis ⁵ dixisse ⁶ nam ¹⁵ pos ¹⁸ disciplinam ²⁷ subiecta corr.
³⁰ disciplina—est in mg. ima ³³ subiec

167, 19 ET NON NULLA SUNT DE QUIBUS DICANTUR EA QUAE DICUNTUR IN ANIMA VIDEBUNTUR ac si dixisset: Non nulla sunt, id est multa, subiecta sunt de quibus dicuntur cathegoriae, id est praedicamenta, et ea subiecta et in anima intelliguntur. Verbi gratia, candor oculis corporalibus sentiri potest, simili modo, bipedale. Qualitas igitur que est candor, et quantitas, que est bipedale, non solum in animo intelliguntur, sed etiam corporalibus sensibus sentiuntur, quamvis neque quantitas, quae est bipedale, neque qualitas, que est candor, per se separatim ab aliquo subiecto possint sentiri, nec ipsum subiectum in quo fiunt per se potest videri. Candor enim sine corpore non videtur et corpus sine colore aliquo non videtur. Ideo ergo dixit quia substantia, sive prima sive secunda, et predicamenta alia novem quae de illis praedicantur semper in animo sentiuntur vel intelliguntur. Verbi gratia, quomodo possum sensibus corporalibus relativa, ut pater et filius et reliqua, nisi in animo intelligere? In eo enim nomine quod dicitur pater intelligo filium habere; simili modo in filio intelligo et hoc in anima. Sic in caeteris intelligendum est.

168, 11 QUAE NEC IN SUBIECTO INSEPARABILITER Cicero enim prima substantia, quamvis in aliquo loco fuerit, separari potest ab eo, et scitur unde venit ad illum, et scitur quo vadit et per se potest esse, etiam si ab illo loco in quo fuerit separetur. Non sic rhethorica quamvis in subiecto sit, id est Ciceronae, et quamvis a Cicerone separari possit, nescitur quando a Cicerone separatur, nec per se potest esse post separationem, nec quo recedit intelligitur. Igitur Cicero vel quodcumque aliud nomen proprium fuerit, vel appellativum, accidentis est quia nihil aliud est Cicero nisi vox significativa secundum placitum, cuius pars extra nihil significat. Propterea dixit retro non nomen sed quod eo nomine significatur. Illa enim substantia, que illo nomine significatur quod secundum placitum ponitur, nulli alii accidit inseparabiliter. Illud autem nomen quod est Cicero potest accidere et potest separari a substantia alterius persone; multi enim Cicerones fuerunt.

170, 14 PERCEPTIS Percepte artes dicuntur que [fol. 79°] communi animi perceptione iudicantur ut septem liberales artes. Perceptae igitur artes dicuntur liberales quoniam propter se ipsas adipiscuntur et discuntur, ut in habitum mentis perveniant; et dum perveniunt ad abitum mentis antequam perveniunt, ipse disciplinae sola ipsa anima percipiuntur nec aliunde assumuntur, sed naturaliter in anima intelliguntur. Non sic ceterae artes quae imitatione quadam vel excogitatione humana fiunt,

¹⁸ sqq. Cf. Aristoteles, *Categoriae*, v, 1; Boethius, *In Categories Aristotelis*, 1 (Migne, P.L., LXIV, 174).

³⁴ liberales ³⁷ aliunde (*alterum*) delevi

²³ quado corr. | cirone ²⁹ inseparabiter

ut architectoria et caetere.

170, 22 DULCE ATQUE AMARUM Dulce posuit pro dulcedine et amarum pro amaritudine, quia dulce non est qualitas sed dulcedo; sic amarum et amaritudo.

171, 10 ILLAE PASSIONES, HAE QUALITATES Qualitates passibiles dicuntur quia naturalis humor qui diffunditur per omne dulcedinem in melle patitur, amaritudinem in absinthio. Qualitates autem inpassibiles dicuntur quia nullo modo per se afficiuntur vel patiuntur, sed afficiunt humorem. Unus enim atque idem humor diffusus per omnia corpora ex qualitatibus occultis efficit diversus; intrans enim in absintium, ut diximus, non dulcescit; intrans vero in balsamum odoratur, cum ipse humor per se nil patitur, sicuti omnia corporea et incorporea per se ipsa nihil patiuntur, sed quando in variabili re fiunt variantur et videntur quasi pati aliquid. Ignis enim per se non est calidus, sed illud quod ab eo calificatur dicitur calidum esse. Sic aqua per se non est frigida neque humida, sed frigiditas vel humiditas ab aliquo alio corpore sentitur. Queritur autem cur praedictae liberales disciplinae passibiles qualitates non sunt. Haec ratio est quia liberales disciplinae naturaliter insunt in anima ut aliunde venire non intelligantur, et ideo animum non corrumpunt, sed ornant. Habitudines enim disciplinarum ornamenta sunt animae, sed ille qualitates, dum per se ipsas incorporalis naturae sint, descendentes, verbi gratia, in humorem quasi quedam corpora sensibilia fiunt; non enim sentiri possent si non veluti quedam corpora sensibilia fierent.

172, 13 MAGIS IUSTUS Iustus, quando de pio iusto dicitur, non recipit magis et minus, vel quando per se intelligitur; quando autem de voluptate accipitur tunc recipit magis et minus. Plus enim iustitiae adipiscitur unus iustus quam alter. Similiter etiam de omnibus que e qualitate sumuntur intelligendum est, ut est doctus. Nam quando perfectum significat, non recipit magis et minus; quando autem appetitionem doctrine significat, recipit magis et minus. Potest enim et doctus et doctior fieri, hoc est potest perfectior appetitus esse unius quam alterius. In appetendo enim fit comparatio.

172, 17 PER IPSAS SUBSTANTIAS id est in ipsas substantias ac si dixisset: Quando in animo solam notionem qualitatis consideraveris, [fol. 80r] 35 quoniam una ac perfecta est, ipsa qualitas non recipit per se ipsam magis et minus. Similiter si consideraveris substantiam individuam, dico

6 omnem 11 disimus corr. 13 variabile corr.

16 umiditas corr. 17 liberales 20 ornamen 27 tunt corr. 35 notionem | consideraveris

quoniam perfecta in semet ipsa est atque individua, non recipit magis et minus; si vero participationem qualitatis per substantias, invenies magis et minus. Potest enim fieri quaedam substantia esse quae plus participat eandem qualitatem quam alia. Substantia individua est circa quam considerantur qualitates quantitates loca tempora et reliqua. Substantia generalis est multorum individuorum substantialis unitas; contrarium est quod appetit destruere illud quod ex diametro, id est ex medio, ei opponitur, ut sanitas et imbecillitas. Nam si sanitas est, destruitur imbecillitas et si imbecillitas est, destruitur sanitas.

- 10 **174, 11 RELATIVUM EST QUOD HOC IPSUM QUOD DICITUR ac si dixisset:** Non hoc ipsum quod est secundum naturam vel substantiam sed hoc ipsum quod dicitur, id est ipsa nominatio; et non solum nominatio sed quod significatur per illorum nominationem. Non enim est nomen relativum substantiae sed nomen accidentis. Homo enim secundum naturam non est pater neque filius; accedit enim homini pater vel filius esse. In hoc loco confundit duas categorias, qualitatis videlicet et relationis. Proprie enim relativae dicuntur quae eodem modo sibi invicem respondent et verti possunt per eosdem casus. Quicquid autem conversionem non recipit, quamvis formam relativam habeat, proprie ad 15 qualitatem pertinet.
- 20 **175, 13 QUAEDAM RELATIVA** Hic iterum confundit relativa et qualitativa, nam quae respondent eisdem casibus vera relativa sunt; quae vero mutant casus qualitativa sunt et non relativa. Ideo bis diffinitionum relativum, una enim diffinitio pertinet ad relativa, altera vero ad 25 qualitativa.

- 175, 19 NOSCIBILIS RES** vel scibilis. Scientia scibilis rei scientia est, et scibilis res a scientia scibilis est. Quae relativae proprie non dicuntur, 30 ideo quia haec substantialiter intelliguntur, illa vero supradicta, id est vera relativa, extra substantiam considerantur; scirae enim rem intelligo per scientiam; scibilis autem res substantialis res est. Hic igitur nocio substantie, illic notio earum quae extra substantiam sunt, quoniam duobus modis scibilis res dicitur, aut quia noscitur ab aliquo, aut quia possibilitatem noscendi habet, quamvis ab aliquo non noscatur, atque 35 ideo non recurrit per eosdem casus. Nam scientia scibilis rei scientia est, scibilis autem res scientiae est. Non possum dicere quia potest esse scibilis res et nescitur, atque ideo sic recurrit: scibilis res a scientia scibilis est; possilitas ergo vi atque potestate fit, notio vero actu et opere, et ita est ut et possilitas notio dicatur.

1 individuam 4 pus corr. 5 consirantur 11 set 23 diffinium 28 subsantialiter corr.
36 res (alterum) m. sec. 37 vim

177, 7 MANUS VERO NON EIUS Ideo hoc addidit ne quis aestimet manus, id est partem prime substantiae, relative dici, sed ostensionem tantum modo totius partis in qua est. Ideo dicit MANUS VERO NON EIUS SECUNDUM RELATIONEM sed SPECIALITER MANUS, hoc est manus individua, id est pars individuae speciei, et sic dicendum est de omnibus partibus totius; omnis enim pars totius est, sic omne totum partium est. Haec tamen non relative dicuntur. Quicquid ergo in ipsa substantia intellegitur, non [fol. 80^r] ut accidens, sed ut naturalis integritas; quamvis in forma relativa videatur, non tamen relativa intelligere debemus. Si vero aliquid extra totum intellexeris sine quo illud totum fieri potest, 10 relative potest dici.

177, 8 ITA SECUNDA SUBSTANTIA ac si dixisset: Quemadmodum pars primae substantiae relative prime substantiae dici non potest, ita eadem pars primae substantiae non potest relative dici secundae substantiae. Ut enim non possumus dicere ‘manus Ciceronis’ relative, ita non possumus relative dicere ‘manus hominis,’ quoniam non possunt conversionem recipere, ut ita possint converti ‘manus Ciceronis’ et ‘Cicero manus’ et ‘manus hominis’ et ‘homo manus.’ Dempta enim una parte totum perfectum non remanebit. Quaeritur quare partes secundae substantiae possunt relative dici primae substantiae, partes vero primae substantiae, neque primae neque secundae. Et haec est ratio; prima substantia singularis est et individua, et sine ea totum suum intelligi non potest, ac per hoc ita pars est primae substantiae sicuti illa prima substantia. Manus enim in secunda substantia non ut unius et singularis pars intelligitur sed generalis in generali homine, et quamvis pars generalis hominis generalis manus videatur esse, non tamen unum intellectum habent. Nam quod manuatum est secundae substantiae non a sua natura accepit, sed a suo individuo, id est a prima substantia, atque ideo refertur ei quasi sua pars quam accepit aliunde.

178, 9 EXCEPTO EO ac si dixisset: Si prima relativorum diffinitio permanerit, ut dicitur relativum est quod alicuius sit, potest fieri pars secundae substantiae ut relative dicatur. Si vero aliter diffiniatur ut relativum sit illud quod ad aliquid refertur, excepto eo quod in aliquo est, non invenietur aliqua substantia, nec pars eius aliqua in relativis. Verbi gratia, vel filius vel simpulum referuntur ita, excepto eo in quo sunt. Nam servitus non ad servum refertur sed ad dominum, nec filiolitas refertur ad filium sed ad patrem, nec simplicitas refertur ad simpulum sed ad

1 hec corr. 6 totius (alterum) 7 quicquid 8 naturalis corr.
 20 substantiae (primum) 21 prima substantia Hauréau primae substantiae 31 secunda
 32 substantia 33 aliquid 37 patem corr. | simpulum

duplum, atque ideo ista sunt vera relativa. Penna autem ad nihil aliud referri potest nisi ad id in quo est, id est in pennatum. Ita de aliis partibus substantiarum intelligendum est.

181, 18 EDENTULUS senex sine dentibus.

5 **183, 9 A SUPERIORIBUS** id est ab oppositorum tribus generibus, id est relativis contrariis habitu et orbatione.

184, 12 QUID SIT NOMEN Nunc incipit de *περὶ Ἐρμηνείας*, id est de interpretationibus, dicere.

186, 10 Locutio dicitur unaquaeque pars orationis significans aliquid,
10 ut decem cathegoriae, id est praedicamenta. Elocutio vero est sententia quedam composita, constans ex partibus orationis, id est ex nomine et verbo, vel ex his que vicem tenent eorum. Et nunc gignit questionem ut ‘Curre’ et ‘Noli currere’ vel ‘Utinam scribam’ et ‘Utinam non scribam.’ Si vero nomen et verbum coniuncta fuerint et fecerint questionem,
15 **PROLOQUIUM** dicimus ut est, ‘Omnis homo animal est; omnis homo animal non est.’ Sillogismi autem dicuntur summa proloquiorum et tribus proloquiis unusquisque sillogismus efficitur, id est propositione sumpto conclusione, ut est hoc, ‘Omne iustum honestum’ propositio; ‘Omne honestum bonum’ sumptum; ‘Omne igitur iustum bonum’ conclusio.
20 Plena sententia est quae constat a substantia et possibilitate et actu. Quatuor genera sunt oppositorum ut diximus, locutio elocutio prolocutio proloquiorum summa, sed unum facit proloquium, hoc est gignit questionem. Tria vero dubia sunt, quando de persona certa non praedicantur; quando vero [fol. 81^r] praedicantur de certa persona, questionem
25 faciunt, ut ‘Disputat’ dubium est, si non addatur nomen, si autem nomen addatur, potest fieri questio, ut ‘Cicero disputat.’

186, 2 ET RESISTIT id est negatur, ‘Cicero non disputat.’

187, 21 HOC FACIT id est quod imperativus facit, facit et optativus; id est eloquia faciunt, et non proloquia. Si enim affirmatio quae dicit
30 ‘Cicero disputat,’ non connexe sed separatim, et non opponitur ‘Cicero non disputat,’ eloquia erunt. Tunc ergo sunt eloquia quando connexe affirmatio et negatio sibi invicem opponuntur uno eodemque tempore et de una eademque persona. Si autem affirmatio fuerit seorsum et non opponitur ei negatio, affirmari potest; si negatio absoluta fuerit, et non
35 opponitur ei affirmatio, similiter affirmari potest, et tunc sunt eloquia,

¹⁸ Cf. Isidorus, *Etym.*, II, 28, 3.

et non proloquia, quia non faciunt questionem. Ideo primo ponitur nomen, quia praecedit substantia actum, vel passionem; ideo verbum secundum ponitur quia actus et passio substantiam sequuntur. Ideo subiectiva dicitur in nomine et declarativa in verbo, et si subiectiva et declarativa aequales fiant, necesse est ut conversio fiat. Si autem maior fuerit declarativa, minor vero subiectiva, non potest conversio fieri. Verbi gratia, ‘Omnis homo risibilis est’ et convertitur ‘Omne risibile homo est’ quia aequalis est subiectiva declarativae.

191, 26 DIFFINITIO id est species. Cur differentiam post genus in secundo loco posuit, cum non sic fecit in ordine Isagogarum? Nam in hoc loco videtur confundere priorem ordinem introductionum. Non irrationabiliter hoc fecit quia differentia facit speciem; species autem non facit differentiam, quia a genere non pervenitur ad speciem, nisi per differentiam vel accidens. Ordo tamen naturalis exigit ut species sequatur genus, sicut praedicit, nam haec duo in substantia intelliguntur, caeterae vero quasi extra substantiam. Quare accidens ante differentiationem, id est ante speciem posuit, quia accidens pro differentia accipitur. Propterea quia sepe accidentia differentiam spetierum faciunt, proprium in fine quia discernit superiora, id est speciem a genere et differentiam et accidens. Ideo proprium in fine Isagogarum ponitur.

192, 2 RATIONALE naturalis differentia est. Mortale autem non naturalis differentia est, sed accidens.

193, 1 OMNE NON ANIMAL NON HOMO Ne existimes duas negationes esse in uno prologo converso, sed ea negatio quae primo posita est in subiectiva particulari deseruit subiectivam et migravit in declarativam.

193, 2 DEINDE SI CONSTITUTIO Omnis constitutio duabus partibus constituitur, et prima quidem dicitur intentio, hoc est accusatio, secunda vero dicitur repulsio vel defensio, id est refellit accusationem, quae secunda pars constitutionis dicitur. Prima enim pars non facit questionem, opposita autem secunda constituit questionem et haec pars proprie dicitur constitutio quia constituit litem. Si ergo constitutio tota aut pars eius aliqua intentionis depulsio non sit, ea neque erit constitutio tota neque pars constitutionis; omnis igitur constitutio repulsio est.

193, 4 INTENTIONIS id est accusationis. Quae autem non fuerit repulsio intentionis nec constitutio est nec pars constitutionis, ut dicitur, ‘Omnis homo animal est, omne [fol. 81^v] non animal non homo.’

8 declarativa

9 differentiam corr. 16 quasire 25 particula 36 constitutio ////

193, 11 QUAE ILLAM PRIMAM ac si dixisset: Illa duo proloquia, id est universalis dedicativa et particularis abdicativa, non possunt habere conversionem primam quae fit naturaliter per se in universalis abdicativa et particulari dedicativa. Possunt autem converti duobus modis, id est aut per differentias et propria, aut per particulas indiffinitas, et per migrationem negationis de subiectiva in declarativam, aut declarativa in subiectivam. Vocatur ergo prima conversio que fit sine his duobus; secunda vero conversio vocatur que fit ex his duobus, id est ex Isagogis duabus et ex particulis indiffinitis et negatione migrante.

193, 12 SOLUM UNIVERSALE ABDICATIVUM NON ILLAM RECIPIT quia naturaliter ex se convertitur. Ideo non recipit secundam conversionem quae fit artificialiter, sed primam, id est naturalem. Igitur tria proloquia recipiunt conversionem, id est universalis dedicativa et particularis abdicativa tribus modis converti possunt, id est aut per differentias, ut diximus, aut per propria, aut per negationem migrantem. Particularis vero abdicativa quattuor modis convertitur: primo naturaliter, secundo per differentiam, tertio per proprium, quarto per generationem. Omnis universalis dedicativa, praeposita ei negatione, vertitur in particularem suam, hoc est in particularem dedicativam, ut est 'Omnis voluptas bonum est.' Si dixero, 'Non omnis voluptas bonum est,' sequitur ut quaedam sit bona. Similiter omnis universalis abdicativa, praeposita ei negatione, vertitur in particularem suam, hoc est in abdicativam, ut 'Omnis voluptas bonum non est.' Si sic dixero, 'Non omnis voluptas non bonum est,' sequitur ut quedam non bona sit. Ergo, ut diximus, universale abdicativum solam conversionem naturalem et contrarium recipit. Universale autem dedicativum quattuor, duo alia proloquia tres conversiones recipiunt.

193, 15 AFFECTA id est sibi invicem apposita.

In primo angulo tetragoni universalitas est. Quamvis sit falsum exemplum, 'Omnis voluptas bonum est,' tamen secundum Epicureos summum bonum est voluptas, et ideo dixerunt, 'Omnis voluptas bonum est.' In secundo angulo sola subiectiva particularis universalis est. In declarativa vero diminuitur universalitas subiectivae particularis et de universaliter efficitur particulare. Qui enim dicit, 'Omnis voluptas' universaliter subiectivam particularem depromit. Dum vero dicit 'non est bonum,' illam universalitatem minuit. Si enim omnis voluptas non est bonum, relinquitur quaedam voluptas quae non est bonum.

9 duabus *Hauréau* duobus | particulis 10 abdicativam corr. | recipit *Hauréau* cipit 12 artificia-
liter | naturale // 21 praeposit 24 abdicati corr. 26 quartuor corr. 30 Epicureos *Hauréau*
Epicuros 31 bonu (alterum) 32 particula 33 particule 35 particulam 6 declatua

197, 21 SINPERASMA πέρας finis, σύν con; sinperasma igitur confinitatem significat conclusionis.

197, 25 IN CONDITIONALI id est in connaturali. Si hoc sequitur illud, omnis praedicativus sillogismus, addita si, vertitur in condicionalem.

199, 7 PER CONTRARIUM id est abdicativa quantitas concluditur particulariter. Omnes enim syllogismi qui universaliter concluduntur praecedunt eos qui particulariter concluduntur, maioris enim virtutis est universalitas, sive dedicativa, sive abdicativa. 5

201, 3 ALIUM MODUM NON EFFICIT ac si dixisset: Nulla illatio reflexionis modum efficit, nisi illa sola quae ex subiectiva prioris sumpti et declarativa sequentis efficitur. Omnis vero illatio quae fit ex duobus subiectivis, sive ex duobus declarativis efficitur, quamvis reflecti posse videatur, nullum [fol. 82^r] modum facit. Cur autem non efficiunt modum, cum possint reflecti, nulla aperta ratione demonstratur, nisi quis dixerit quia in quibusdam vera videntur, in quibusdam vero falsa. Omne autem 15 quod universaliter non invenitur pro certa regula teneri vera ratione non sinit. 10

202, 16 OMNES Igitur MODI In primae formae illationibus tota quantitas et qualitas observatur; in secundae vero illationibus tota quantitas, id est universalis et particularis, et non tota qualitas, quoniam abdicative concluditur; in tertiae formae illationibus, tota qualitas, et non tota quantitas, non enim concluditur nisi particulariter. Ideo autem diximus totam qualitatem in tercia observari, quia tres modi primi particulariter abdicative, tres vero sequentes particulariter dedicative concluduntur. 20

202, 18 CONDICIONALIS per c scribitur non per t, et a verbo dico vel 25 condico, condicionalis dicitur. Simul enim dicuntur quaestio et argumentum; argumentum dicitur quod rei dubiae facit fidem.

203, 9 PRIMUS MODUS AB ANTECEDENTIBUS vocatur quoniam in eo argumentum praecedit questionem; secundus a consequentibus propterea dicitur, quia in eo questio precedit et argumentum sequitur; tertius a Grecis ἐνθύμησις, hoc est mentis conceptio dicitur; a contrario assumitur, hoc est per negationem negationis. Hi tres modi dupliciter possunt pronuntiari, ita tamen ut condicionis virtus servetur, hoc est si. Ubicumque enim si fuerit, sive primo ponitur sive secundo loco, virtutem prioris loci obtinebit. Verbi gratia, 'Si rhethorica bene dicendi scientia 30 35

5 particularitur 6 omnis 9 reflexe 13 com corr. 23 tota 24 teres | dedicative concluduntur in mg. 31 entimema 32 possum 33 ut // 34 virtutem Hauréau virtutis 1 peras | sin 2 signf

est, utilis est' potest et sic, 'Utilis est rethorica, si bene dicendi scientia est.' Animadverte in secundo loco argumentum cum conditione positum virtutem tamen prioris loci obtinere. Similiter in aliis duobus virtus condicionis observatur. 'Si bene disputandi utile est' conditionalis generis forma est, quia argumentum et questio cum conditione ponitur in subiectiva parte. Declarativa vero, ad similitudinem praedicativi generis, aliquid aliunde assumit, 'Scientia scilicet ut est, utilis est bene disputandi scientia.' Et iterum forma condicionalis est, quando argumentum et questio sine conditione assumitur, ut 'Bene disputare utile est.' Et iterum forma praedicativi, quando ex questione conclusio facta est, et aliquid aliunde assumit, 'Utilis est igitur dialectica.' Et iterum, si aliter, recurre ad illum locum ubi dixit declarativa superioris sumpti fit subiectiva sequentis, ut in superiori proposito exemplo, 'Omnis voluptas bonum est; omne bonum utile est.' Subiectiva autem superioris fit declarativa sequentis si hoc modo velis convertere, 'Omne bonum utile est; omnis voluptas bonum est.' Talis igitur differentia est inter priora exempla formularum syllogismorum prime formae et ista de qua nunc loquitur quod in prioribus tota subiectiva particularis prioris sumpti et tota declarativa sequentis efficiunt illationem, hic autem non ita. Verbi gratia, 'Omnis ars frequenti exercitatione meditanda est.' Animadverte quo modo [fol. 82^v] dividitur declarativa in duas partes, 'frequenti exercitatione' et 'meditanda est.' 'Exercitatio' reperitur in declarativa sequentis sumpti, reservatur vero 'meditanda est' ad conclusionem illationis.

25 **207, 9 AUT DECLARATIVA PROPOSITIONIS** ut est 'Dictio autem exercitatio est rhethoricae.' 'Exercitatio' subiectiva est assumptionis, quia nominativus est. Praedixerat enim: Quicquid subiectivae accidit, nominativus accidit.

30 **207, 10 AUT SUBIECTIVA PROPOSICIONIS** ut est 'Omnis ars' et reliqua, propositio est. Declarativa autem assumptionis est, 'Rhethorica igitur,' subiectiva propositionis; 'ars' fit declarativa assumptionis quia rhethorica ars est. In quibusdam libris ita invenitur IN PRIMA FORMA ITA ASSUMI SUBIECTIVAM ASSUMPTIONIS UT SI PROPONAMUS SIC: OMNIS ARS et reliqua. Ecce subiectiva assumptionis est, 'Dictio autem exercitatio est,' illa subiectiva efficitur declarativa conclusionis, 'Rhethorica igitur frequenti dictione meditanda est.'

^{2 ditione}
 4 conditiolis 5 ditione 7 scientiam 9 questionem 12 recurre // 18 particula 19 illa ////
 tionem 23 reseruatur // 25 propotionis 26 assumpcionis 30 declativa corr. 33 onus
 34 autem ////

207, 23 TOTUM SERVABITUR ac si dixisset: Tota declarativa particularis propositionis.

208, 2 MULTA ESSE COMMUNIA id est in regula primae formae. Regula enim primae formae est, ut declarativa prioris sumpti fiat subiecta sequentis, et subiectiva prioris sumpti fiat subiectiva illationis, declarativa vero sequentis sumpti fiat declarativa illationis. Sepe tamen efficitur ad similitudinem secunde formae declarativa prioris sumpti, ut fiat declarativa sequentis in prima forma, ut est praesens exemplum, 'Omnis ars frequenti exercitatione meditanda est,' ecce videtur 'exercitatio' declarativa esse sequentis sumpti. 'Dictio autem exercitatio est rhethoricae,' in utrisque proloquiis eadem declarativa est, quamvis non nota. Et si sic est, melius invenitur in quibusdam libris, PRIMA FORMA ITA ASSUMI SUBIECTIVAM ASSUMPTIONIS, UT SI PROPONAMUS SIC. 5 10

208, 7 FESTINANTE id est accelerante Dialectica. INTERVENIT id est prohibuit. 15

208, 6 INEXTRICABILIA id est insolubilia. NUTU MAIUGENE id est iussione Mercurii qui filius Maiae fuit, filiae Athlantis, quae est septima Pliadum, id est Vergiliarum.

208, 8 PERITA FANDI Iambicum senarium.

208, 9 TORTOS id est laeos deos aut retentos. INFLEXA id est multiplex. 20

208, 10 PERPETUI id est prolix sermonis. MULTIMODAS ANFRACTAS volubiles syllogismos.

208, 11 YMEN ipse est deus nuptiarum, filius Veneris, qui etiam Menica vocatur. Re vera μῆνιγγα dicitur membranula circa cerebrum ex quo cerebro omnes voluptates et semina per poros, id est venas, descendunt 25 per totum corpus. Nam due sunt membranule, id est φρήν et νυχήν. Diximus quid sit νυχήν; φρήν vero membranula quae adheret costis intrinsecus, inde frenetica passio dicitur.

COMPENDIO id est brevitate.

208, 12 DOCTA DISPUTATIO id est dialectica, ac si dixisset: Quod magno 30 volumine vel multis contineri potest, isto libello breviter conduit Dialectica.

208, 15 NIL DIFFERENS id est nihil narrans; NIL DESERENS id est nihil relinquens.

12 si m. sec.	1 particula	2 propositonis corr.	8 fiet corr.	10 sequentis Hauréau sequen-
	16 mauigene	20 infexa corr.	23 idse	24 menica
	27 ymen fren	28 fretica corr.	33 disferens	26 membranle fren

208, 16 PRAETERVOLANDO.

208, 19 PRAESTRUIS id est praedoces. Quattuor enim partes sunt dialecticae artis: verum falsum verisimile sophisma. Tres partes exposuit: dixit enim de vero et falso et verisimili; tacuit autem de quarta parte quae dicitur sophisma, in qua vis fallendi dominatur.

208, 20 CAPTENTULIS ILLIGANTIBUS id est formulis decipientibus.

209, 1 PELLAX id est fallax, aut Argolica, quia Pelasgi Greci dicuntur.
Minutissimas omnium rerum congeries SORITAS appellant Greci.

209, 5 TURPIS FEMINE id est horridae propter sophismata et quasi de alia femina loquitur.

209, 6 CAVILLA deceptrix.

209, 9 FACESSAT recedat. [fol. 83^r] VERSILIS fallax.

209, 13 VENERANDUS Metrum anapesticum.

209, 15 PERMITTERE id est donare sibi ut derideret Bromium. UNAM CULPAM id est sophisticam artem praeponere qua deciperem Bromium deridentem, et venenosam me esse asserentem ET CONCEDEREM, id est si talem honorem perpetrassem, ut possem fingere sophismata, in quibus deluderem et deciperem Bromium,recio illius honoris dedissem locum aliis artibus.

209, 17 QUO CONCIPEREM id est ut conciperem.

FINIT DIALECTICA

INCIPIUNT HAEC PAUCA IN RHETHORICA MARTIANI

Diximus de nomine dialecticae quia ideo non interpretatur, id est Latialiter non dicitur, quia titulus esse putaretur; sic rhethorice nomen ideo non interpretatur quia duae partes fuissent, si interpretaretur. Nam ῥήτω et ῥητεύω duo verba sunt apud Grecos, et significant copiose loquor; inde derivatur ῥήτωρ, id est copiose loquens, et rhetorica, copiosa eloquentia, et sine aspiratione scribitur, ac per hoc, ut diximus, non interpretatur suum nomen.

210, 8 PER AETRAM id est per aetheram, sublata media syllaba.

210, 10 TURBATI de diis inferioribus dicit, nam sequitur vulgus minorum. 10 Vulgus enim dicitur voluntate vagus.

210, 11 CAELICOLUM pro celicolarum. NESCIA CORDA quia non sic sciverunt sicut supremi dii.

210, 12 CRIMINA id est bella vel proelia.

FLEGRAE Flegra est nunc civitas Macedoniae quae quondam fuerat 15 Gigantum proeliorumque inmanum temeritate famosa, quae sola etiam diluvio mundi asseritur non opera, quod utique praestitit montium celsitudo. Ideo dixit RENOVANTUR quia lites et proelia que tunc temporis erant quando Gigantes in summitate illius montis habitaverunt minores 20 dii iterum renovaverunt.

210, 13 AMNES dii amnium. FAUNI dii silvarum. PALES deae herbaram. EPHIALTA demones qui obprimunt homines in somnis. NAPEAE nymphae nemorum, atque ideo quia isti habuerunt potestatem in terris, timuerunt quando sonitus tubarum auditus est. Othus et Ephialta gemini fuerunt ex Iphimede et Neptuno geniti. Quidam dicunt quia 25 istos Virgilius Aloidas vocat quia Aloius pater erat eorum qui novem digitis per singulos crescebat menses.

210, 14 ASSURGERE id est assurgebat.

211, 3 PERCITUS id est velox.

211, 2 SILVANUS in figura omnium rusticorum vel reorum ponitur, 30 propterea sicuti stultus et reus timent sapientiam rhethoris et contradic-

¹⁵ Cf. Solinus, *Collectanea*, 9, 6-7.

²⁴ Cf. Servius, *Aen.*, vi, 582; Mythographus Primus, 83.

²⁶ Cf. Virgilius, *Aen.*, vi, 582.

3 si corr. 5 pero et peruo sic! 6 diriuatur | perop | retorica corr. 8 terpretatur corr.

15 Flagra 16 praeliorumque 18 x | praelia 19 illus corr. 20 renovari 23 numfe corr.

25 Fimele 26 Alloidas | Alloius

cere ei volunt, sed tamen arma non habent cum quibus resistere veritati possint, sic Silvanus surrexit contra Rhethoricam quia timebat eam et querebat arma quibus <se> defenderet et non invenit. Ideo supra dixit MIRANTUR PLACIDAM et reliqua, quamvis enim dii inferiores moti fuerant, tamen dii summi placidam quietem habuerunt quia sciverunt feminam quae introgressa est senatum caelitum.

211, 4 DELLA id est duella; duellum enim dicitur bellum.

211, 5 TRIFIDAM id est triformem. Est enim natura aquae liquida potabilis fecunda, vel quia in tribus mundi elementis humor dominatur, id est in terra et mari et in aere.

211, 6 GRADIVI FRAMEAM id est gladium bis acutum Martis. Gradivus enim dicitur Mars quasi grandis divus, id est deus, vel quia adorabant eum gradientes ad proelium. Sed illius arma non ausus fuit poscere Silvanus quia Mars dicitur quasi mors. Quae mors a Marte derivatur, id est separatio corporis et animae. Nulla enim mors apud paganos tam praeciosa fuit et laudabilis quam illa quae eveniret in proelio pro patria. **FALCEM SATURNI** quia sic pingitur Saturnus quasi falcem in manu habens cum qua castratus fuit a suo filio, id est Iove. Saturnus enim significat annum Iovis quasi iuvans vita. Vita ergo castrat tempus cum falce quia quicquid in anno, id est in Saturno, crescit, castratur ab Iove, id est vita humani [fol. 83^v] corporis.

211, 9 TERRESTRUM ideo hoc dicit quia non celestes dii turbati sunt auditu sonitu, sed terrestres quia minoris potestatis sunt, id est minus sciunt.

211, 12 GALEATUS VERTEX quia omnis rhetor semper paratus et firmus debet esse contra accusantes vel defendantes reos. Hoc etiam significant arma in manibus.

211, 15 SUBARMALIS Per subarmalem vestem significatur interior habitus artis in anima; per peplum significatur corporalis sonus per quem ars significatur et profertur inter homines.

211, 16 LATIALITER ideo hoc dicit quia rhethorica reperta est a philosophis Grecorum locorum, vero inventio, unde argumenta rhethoricae artis ducuntur, a Marco Tullio Cicerone reperta est apud Latinos. Que pars est summa rhethoricae artis.

14 Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 11, 51.

diriuatur	3 se addidi	5 ahbuerunt sciverant	13 praelium	14
20 quid corr.	23 potestati corr.	25 rhetio	26 acusantes	29 corporis corr.

211, 18 EXQUISITISSIMIS Hoc dicit propter varietates et pulcherrimas locutiones.

211, 21 BOMBIS Bombus dicitur maximus sonus et est onomatopoeia, id est nomen de sono factum.

211, 22 TONITRUA Bene hic ostendit quid sit tonitruum, quia nihil aliud est nisi collisio nubium obviantium invicem propter vim venti; inde enim nascitur tonitruum et fulgor. 5

212, 5 ROSTRA promuralia.

212, 6 CURIA est ubi de curis, id est de causis agitur. GYMNASIUM vero exercitatio militum et philosophorum. TEATHRA ubi ludi aguntur et 10 videntur militum. Θεάουαι enim video interpretatur, inde theathrum visibile.

212, 15 EXILIS id est humilis, in humili causa, ut mediocris in causis que nec magnae sunt nec parvae, ut excelsus in excelsis elocationibus, id est in epilogis. Sicut enim in dialectica summa proloquiorum dicitur sillogismus, ita summum altercantum de reo dicitur epilodus, id est accumulatio criminis vel defensionis, id est publici nominis, id est epilogi. 15

212, 21 GEMMAS inventiones pulcherrimas dicit artis rhetorice.

212, 23 DUO DIVERSO HABITU de Platone et de Cicerone dicit.

213, 1 NOVI id est ignoti vel iuvenes.

20

213, 2 PAUPERTATIS quia divitiae multum nocent sapientibus.

213, 4 POST FATA id est post fortunas immeritas, quia non debuerunt mori.

213, 6 SECULA SUPERARENT Saeculis enim transeuntibus, immortalis gloria illorum manet.

25

213, 11 SAPIENS VEL VIRTUS Pestis vir artis mala et contraria fecit. Primo enim Plato et sapiens et philosophus et bonus fuit, postea vero in causis durus et asper in damnandis omnibus reis.

213, 12 CONIURATIONES EXTINCTAE Ideo hoc dicit quia Cicero superavit Catilinam et occidit eum qui prius conspirationem et coniurationem contra rem publicam et populum Romanum fecit. 30

5 Cf. Isidorus, *Etym.*, XIII, 8, 1-2.

3 onomatapeon 5 be corr. 9 igitur 10 teatha corr. 11 θεο | athrum 14 exesus corr.
16 altcan // tiū 18 rhetorice corr. 24 se //// cula 26 l. deest Dick | pestis—fecit trans. versus
Graeci δεινὸς ἀνήρ. τάχα κεν καὶ ἀνατινού αἰτιόφτο

213, 17 PRAE SE FERENTES id est unusquisque ferebat signum suae linguae. Omnis enim lingua suum signum habet apud Grecos; Atis habet suum, Doris suum, Eoles suum, Ias suum, Coene suum.

214, 3 LICTORIS Lictor dicitur antesignanus qui signum portat in proelio.

5 214, 4 CORAX inventor fuit rhethoricae artis, TISIAS usitator.

214, 8 COMMUNE PIGNUS id est commune munus quia omnes utebantur rhethorica.

10 214, 11 COGNATAM quia illa avis, id est corvus, ad Apollinem pertinet. Nam quando maxime ardet sol, tunc ore aperto pro desiderio ardoris solis videtur; sic reus desiderat verba rhethoris defendantis se. Dicunt etiam hanc avem naturaliter naturam prophetiae habere in voculis suis, ideoque Apollini deputatur aut quia ipse Apollo summus philosophus Greciae usitator rhethoricae artis erat.

15 214, 12 DE GENTE CORVINI Ἐκ τοῦ Πέπλου Θεοφράστου, id est ex Peplo Teofrasti; τέχνην, id est artem, λόγων verborum, Κόραξ corvus, Συρακόσιος εὗρατο [fol. 84r] invenit. Dicunt etiam quia corvus quando plus fervet sol, tunc ova sua plus cooperit, sic rhetor defendit reum, quando ab accusatoribus plus accusatur.

20 215, 5 PRAECONIA id est laudes. PROMERITI id est valde meriti. **215, 7 SCOLARIUM** ac si dixisset: Ego Rhethorica quae fui famosissima et magistra et que accusabam et defendebam multos pro arbitrio meo, nunc mihi verecundiae est dicere initia meae artis, sed tamen quia vobis diis obedire praetium est inmortalitatis, dicam vel primora, id est summa.

25 215, 13 HABEAM pro habeo posuit, ac si dixisset: Multos sectatores mei habeo qui etiam poterant facere quod vos iubetis, sed quia in numero dotalium sum, non possum aliter nisi ut ego ipsa pro me loquar.

30 215, 12 COGNOSCENTUM Tria genera sunt cognoscentum, id est oratorum. Unum genus est oratorum qui arte rhethorica utebantur, de ea tamen nihil scripserunt, ideoque plus perturbabant populum quam rem publicam defendebant. Aliud genus oratorum erat qui de arte scripserunt et in commentis artis scribendis laborabant et docendis, magis quam in

⁵ Cf. Cicero, *Brutus*, 12; Cicero, *De oratore*, 1, 91.

¹⁵ Cf. Appendix II.

⁴ antesignamus corr. ⁹ masime | derio corr.

¹² Apollini corr. ¹⁴ ΗΕ | ΠΛΟΥ in mg. ¹⁵ plo | texnen | ΔΟΓΩΝ | ΚΟΡΑΞ ¹⁶ CIPAKOR-CANOTCEPATO | dicut corr. ¹⁸ accusaribus corr. ²⁰ dixisset corr. | qui ²³ oboedi ²⁷ loquor corr. ²⁸ conoscentum (primum) ³² scribentis

ornamentis verborum. Tertium autem genus oratorum est qui non solum utebantur arte et summa facundia, verum etiam de ea libros atque praecepta tradiderunt.

215, 13 PRAECEPTORUM id est regularum.

215, 14 INTER UTRUMQUE id est inter eos videlicet qui arte solum modo usi sunt et de ea nihil scripserunt, et eos qui de arte scripserunt nec multum facundia usi sunt. 5

215, 21 DETRACTARET abnueret. AD PRAEMIUM INMORTALITATIS quasi dixisset: Si vobis obediero, immortalis ero.

216, 6 REFRAGETUR id est resistat, quia Plato artem et disciplinam unam dicit esse. 10

216, 23 IN SUPERIORI id est in hypotesin quae est prima collectatio.

217, 1 ASSIDUE quia in foro agitur et inter plurimos sibi invicem adversantes.

217, 5 ΘΕΣΙΣ vero a solo homine disputatur. 15

217, 6 AMENTATAS HASTAS id est acutas sapientias. Nam quando agitur de certo facto et de certa persona, sepiissime introducitur generalis questio, hoc est exempla ex generali disputatione sumuntur. Ypotesin dicunt quidam non esse per se questionem sed partem questionis. Nam sicuti vix proprium nomen invenitur, sic etiam finita questio difficillime invenitur quia nullum crimen inveniri potest ab aliquo quod antea non fuisset factum et quod post non possit evenire, atque ideo generalis questio est. 20

217, 18 IUDICATIO Ideo secundum Martianum iudicatio non est pars quia de quinque partibus rhetoricae artis iudicat. Iudicatur enim si bona sit inventio aut mala, sic de ceteris quaeque nova facit ac si dixisset: Elocutio sic nova verba componit ut non sint nimis inusitata et sint secundum regulam veterum verborum; nam si aliter fuerit, iudex movebitur. 25

218, 5 VOCIS MOTUS Movet enim rhetor vocem suam prout fuerit persona de qua loquitur, id est si de femina, quasi femina loquitur et reliqua. GESTUS vero est habitus vocis, id est utrum magna an mediocris an humiliis. 30

218, 8 IDONEA sufficientia.

11 di corr.
retor corr.

12 collutatio

16 amentas

18 sumuntur

6 scripserant (*alterum*) 7 facundiae

22 eveniri 27 com // ponit 30

218, 10 PRINCIPALES STATUS Principales status sunt qui de facto ipso constituuntur, non de accidentibus quae extra inveniuntur, sed ad illum factum adiunguntur. Nam **INCIDENTES** illi status sunt qui sic fiunt extrinsecus. Principalis status est ‘Occidisti, [fol. 84^r] non occidi’: 5 Incidens status est ‘Occidisti, insidias illi fecisti,’ ecce status de insidiis incidens est.

218, 13 SCRIPTA leges vel cyrographum.

218, 18 CONJECTURA est contentio de facto.

218, 19 FINIS diffinitio illius criminis, sic enim invocantur isti tres 10 status, conjectura finis qualitas.

218, 22 QUARTUM STATUM id est translationem.

219, 7 ILLUD FACILE NON EST ac si dixisset: Levius est negare id quod opponitur quam invenire id quod proponitur. Nam plus laborat accusator quaerens argumenta ut affirmet id quod dicit quam ille qui 15 respondet. Tantum per negationem conjectura erit semper. Conjecturalis status est in quo pugna est de facto tantum, et solus et simplex est; non sic nomen facti. Verbi gratia, homicidium non est simplex quia in eo quod est ‘Homicidium non feci,’ duo quaedam intelligo, id est aut nullum hominem interfecit aut si interfecit, homicidium non fecit, quia 20 imperfectio tyranni non est homicidium, atque ideo sequitur an quicunque homo, id est, ‘Non est occisus aliquis homo a me,’ an cum innocens occiderit, id est, ‘Quamvis occidi, innocens sum.’

219, 16 QUI STATUS id est aut conjecturalis aut diffinitivus, nam in homicidio et conjectura potest intelligi, id est ‘Non occidi,’ et diffinitivus, 25 nam diffinitur quid sit homicidium quando negat, ‘Non feci homicidium.’

219, 21 HABEAM CONJECTURAM id est litem de facto.

219, 22 FINEM id est diffinitionem nominis illius litis.

219, 24 QUALITAS id est pro qua utilitate fecerit factum. **DE RE** id est de eo facto quod agitur et de quo quaestio est inter accusatorem et 30 defensorem.

220, 1 DE ACTIONE id est de persona agentis illud factum. Quaeritur enim qualis sit persona quae per se debeat respondere et quae non debeat et hoc actum est inter rhethores et constitutum.

3 adiungunt 5 satus (*bis*) corr. 7 legis corr. 15 conjectura coniactura *m. sec.* |
coniacturalis 19 fecit (*primum*) corr. | homicidium 23 coniacturalis 24 coniactura 26
coniacturam

220, 2 TRIBUNOS id est consules.

220, 3 APPELLARE id est accusare. Nulla enim persona inferior accusare potest superiorem.

CONVICTIONEM id est disputationem vel negotium.

220, 4 TRANSLATIO id est transfertur causa a persona ignobili ad personam 5 nobilem ut pro illa possit respondere.

220, 5 AUDITORIS id est iudicis.

220, 6 SOLA QUALITAS id est quando non factum oppono vel nomen facti, tunc necesse est ut sola qualitas fiat in controversia. Verbi gratia, si dixerit accusator, ‘Damnandus est iste antequam de facto vel de nomine facti dixerit,’ officium iudicis intendit, atque ideo qualitas quaeritur, id est utrum iuste an iniuste damnandus sit. Non potest probare quia auditor, id est iudex, contra illum est quia suum officium ab eo tulit.

220, 9 UNUM id est primus iudex de recte aut non recte factis pensat, id 15 est iudicat, sed si recte, sequitur laus; si non recte, sequitur vituperatio. Ille autem qui iudicat de laude aut vituperatione ESTIMATOR vocatur, et hoc est tertium genus iudicum. De is autem quae agenda et quae non agenda deliberator iudex est, id est dubius cuius iudex finis est.

220, 11 UTILITAS et inutilitas et necessitas, et hoc est secundum genus, 20 et ideo liberator dicitur quia expectat alienae sententiae persuasionem. Ideo ergo tres iudices sunt quia aliud est considerare aequitatem in rebus sicut perpense iudex, id est recte iudicans, aliud utilitatem, aliud laudabile vel honestum.

220, 20 DEDUCAT detineat.

25

220, 19 PRAEDICTARUM RERUM id est praedictorum statuum qui a tribus iudicibus iudicantur. DUBITATIO Nam ut primus iudex dubitat de facto usque dum concessum fuerit an non concessum, sic secundus dubitat quia expectat alienam sententiam. Similiter tertius dubitat de onestate vel turpitudine.

30

220, 26 IN DIVERSUM id est in diversa officia. Nam [fol. 85^r] differunt iudices in suis officiis, nam deliberatio futuri temporis est quia expectat secundus iudex alienam sententiam.

221, 4 CATO Censorinus consul fuit.

221, 7 IN PRAETERITO TANTUM FACTO In iudiciali enim genere semper de 35

praeterito altercatio est, ut 'Occidi, non occidi,' et est coniectura. EX FUTURO id est quando factum conceditur, tunc consideratur qualitas, id est quae utilitas secuta est illud factum.

5 **221, 9 IN PRAETERITIS FACTIS** id est quando laudantur parentes iudicium qui praecesserunt in factis, in pulchritudine, in utilitate iudicii, ideo dicit in sequentibus **IN SIGNIUM MERITORUM** praecedentium in parentibus accedit.

10 **221, 13 Ordo est: ACCEDIT QUOD AMBIGIT** id est dubitat in iudiciali genere quisque cognitor, id est unusquisque iudex in rebus alienis quia de factis aliorum disputat, in rebus autem suis non dubitat.

15 **221, 14 IN DELIBERATIVO** de suis et de rebus externis. Nam deliberator de suo officio ambigit et de facto quod agitur in altercatione usque dum audiat persuasionem alienae sententiae. Alii vero qui non sunt cognitores, id est iudices, nec de suis factis nec de rebus extraneis possunt cognoscere, id est iudicare.

221, 16 IN LAUDATIVO Laudativum genus appellat tertium in quo estimator iudicat, id est iudex, et ideo estimator dicitur quia aestimationem habet honestatis vel turpitudinis.

20 **221, 17 LICET NOVELLA** id est quamvis novas laudes dixerint, ita debent fieri ut ipse arbiter, id est iudex, sciat veras esse et proprias et non superfluas. Ideo dixit blandimenta, id est ut sibi placeant ea que dicuntur.

25 **221, 20 DAMNANDUS** Hoc nomen non est accusatoris sed iudicis, atque ideo si accusator dixerit, 'Damnandus es,' respondebit, 'Non sum damnandus.' Si autem iudex dixerit, non respondebit reus quia non audet, atque ideo sola qualitas in hac contentione consideratur, id est utrum iuste an iniuste damnandus sit.

222, 4 IN ARBITRIO IUDICIS id est ut damnandus sit vel damnandus non sit.

30 **222, 5 FACTI NOMEN** id est homicidium. NON IPSUM CRIMEN id est 'Occidisti.'

222, 6 LEX ULLA VEL SCRIPTURA id est cyrographum. Nam quid prodest de lege tractare vel contendere, dum non sit factum assumptum vel non assumptum?

quando corr. 6 sequentibus 8 iuciali 10 /// autem 12 qđ // 17 iudicax 20 proficias
23 accusatores corr. 24 est 25 dannandus 27 urum corr. | iniuste

222, 10 PUGNA DE LEGE Sunt enim leges sibimet ipsis contrariae. Quae-dam enim lex vetat peregrinum murum ascendere; alia lex dicit quicumque praesidium praestiterit civitati, praecium quod petat, debet accipere. Quidam peregrinus ascendit murum, liberavit civitatem. Ecce una lex eum damnat, altera liberat! 5

222, 14 IURIS id est legis. sed VERITATIS id est facti.

222, 15 FALSI id est quia de lege accusabant et non de facto, et ideo falsi dicuntur qui talia agunt.

222, 19 NUMQUAM IN PRINCIPALI quia principalem locum, hoc est principalem questionem nunquam legalis status obtinet, sed aut coniecturalis aut diffinitivus aut qualitatibus status principalem obtinet locum. 10

223, 6 IUS FACTI id est rationem.

223, 19 NON FACIET CONJECTURAM quia proprie non dicitur conjectura nisi de facto.

223, 21 REPUDIATA id est reiecta. 15

224, 3 CONJECTURA non fit nisi in negatione facti.

224, 4 FINIS id est diffinitio non fit in negatione facti, sed in negatione nominis facti.

224, 6 ALIUD NOMEN id est 'Hominem occidi, non homicidium feci.' Ideo dixit ALIUD NOMEN quia cum factum confessum fuerit, potest 20 negari illud nomen facti ut 'Homicidium non feci.'

224, 12 AD DEORUM ac si dixisset: Qui sacrilegium facit contra deos peccat; qui furtum vero, contra homines.

224, 18 DE RE ut diximus de facto quod agitur in contradicione. DE ACTIONE id est de persona agentis illud factum. 25

224, 21 DISCEPTATUR disputatur.

[fol. 85^v] **224, 23 AN ADMITTENDA SIT ACCIO** ac si dixisset: Accio, id est persona, non est dimittenda quia sine ea rectum iudicium non est faciendum.

224, 24 IURIS AEQUITATE id est rationis aequitate. Ideo non erit pars 30 qualitatis accio, id est persona, sed species qualitatis.

224, 26 ALIAM AUTEM QUAM ERMAGORAS Haec qualitas quam Ermagoras

pincipalem coniacturalis	13 coniacturam coniactura	17 negationem (<i>alterum</i>)	9 pincipalem 10
// hominem 22 quia	24 contradicione corr.	27 admitenda	28 dimitenda 19

invenit a praedicta qualitate quae dividitur in rem et actionem segregavit et translationem vel perscriptionem vocare voluit talem virtutem habet, id est excludit aut causam aut actionem causae, id est personam causam agentem. Non enim omnis causa ab oratoribus recipit actionem nec 5 venit in iuditiale genus nec in deliberativum nec in demonstrativum, id est laudativum, sed penitus praescribitur ut nulla actio de ea agatur, sicut persona meretricis et causa repellitur ab oratoribus.

225, 4 PRAETERITI IURIDICIALIS Iuridicialis de praeterita qualitate disputat. Praecedit enim naturaliter qualitas iuridicialis quae in natura 10 constituit. Aliter enim de rebus sive bonis sive malis, id est sive virtutibus sive vitiis, secundum naturam tractatur, aliter secundum leges ab hominibus dictas et constitutas vel secundum consuetudinem populi. Sed dum de qualitate virtutis vel vitiis secundum naturam consideratur, iuridicialis 15 qualitas ab oratoribus dicitur; dum vero de eadem virtute seu vitio secundum leges et consuetudines ratio est, negotialis qualitas dicitur. Verbi gratia, virtus animi quae prudentia dicitur, aliter consideratur secundum naturam quando diffinitur sic—prudentia est virtus quae discernit a virtutibus vicia—aliter secundum legem et consuetudinem. Dicitur enim peritia cuiusdam negotii vel officii extra naturam constituta 20 prudentia secundum legem et consuetudinem. Dum ergo diffinio naturam prudentiae, iuridicalem qualitatem appello; dum vero secundum usitatas leges et consuetudines prudentiam diffinio, negotialis qualitas est.

225, 18 QUI PERTULIT qui passus est.

25 225, 19 ORESTES Agamemnonis filius suam matrem Clytemnestram interemit hac occasione quia suo consilio Agamemnon occisus est.

226, 1 ORATIUS IN SOROREM quia illa voluit concubere cum illo.

226, 2 IN FACINUS in occisionem sororis.

226, 4 PERCELLITUR id est ab eo qui accusatur.

30 226, 12 AUT IPSUM FACTUM ut legatus in questorem.

226, 14 AUT CAUSA ut Tiberius in Mancinum.

226, 17 SUBROGATUR opponitur.

226, 22 MAGNO id est praecio.

25 Cf. Cicero, *De inventione*, 1, 19; 1, 31.

corr. 7 meretricis 8 dei 19 negotia **corr.** 20 diffinitio 22 usitatatas 25 Clemestram
27 sorororem

³ excludit

226, 23 DECUMUS pro decimas frumenti. Nam legatus vendidit decimas frumenti quia in illa regione ad quam Verres profectus est, carum erat frumentum, et apud Romanos, vile. Propterea vendidit decimas et magnum praecium inde attulit.

227, 3 AB ANIMO hoc est a voluntate quia invitus fecit. 5

227, 11 DELITESCENTEM id est latitantem.

227, 14 CAETERAQUE ut ruinae lapidum.

227, 15 EXONERAT levigat.

227, 16 FLUMINIS INCREMENTIS Hoc enim casu evenit, nam dum voluit ad diem sacrum cum victimis ire, repente pluvia maxima cadente crevit 10 flumen.

227, 17 INSONTEM id est innocentem quantum ad interfectorum pertinet, quantum vero ad ducem, non erat innocens. Non iuberet enim eum [fol. 86^r] interfici si culpam non habuisset.

227, 20 NIHIL CAUSATIONIS id est nullam causam quaerit ad se defendendum, sed tantum modo per praeces depraecatur veniam. 15

227, 22 CAETERAS QUAESTIONES ideo hoc dicit quia ordo mutatur. Fit enim depulsio in primo loco et intentio in secundo.

227, 23 INTERIUS id est in secunda voce. ADVERTANT id est animad-vertant qui didicerunt demonstrationem talium. SICUT FORMET id est 20 quo modo formet ingestio prime vocis caetaeras quaestiones.

228, 3 QUOD VOLET subauditur sit.

228, 5 NIHIL INTENDIT quia vir fortis putat nullum sibi resistere, quia lex iubet viro forti praemium quod volet sit vel fiat.

228, 6 CONTRADICTOR INTENDIT id est maritus cuius uxorem vir fortis querit. Accusat enim virum fortem pro uxore sua quamvis in secundo loco surgat ubi depulsio solebat esse in prihoribus, et inde contendunt tamquam de facto aliquo vir fortis et maritus. 25

228, 9 ACCUSANTI In quibusdam libris AB ACCUSANTI legitur, id est a marito. 30

228, 11 MEMORAVI id est in illo loco superiori ubi dixit INCEDENTES VERO

³¹ Cf. 218, 12.

6 delitiscentem 9 enānī 14 culpamnon 17 ordo *m. sec.* 25 contadictor
corr. 27 inde ////

QUE DUM TRACTATUR CAUSA, DUM ARGUMENTA VEL SCRIPTA et reliqua.

228, 12 NON EADEM REGULA id est non ea regula, quia primi status prorumpunt in negotiali qualitate, id est ad confirmationem vel refutationem primi status flunt.

5 **228, 15** IN PRAEDICTA PARTE id est in negotiali qualitate. Non sic in legalibus sicut dicet in sequentibus.

228, 16 TO KPINOMENON id est iudiciale genus. Nunc incipit tractare quomodo tres rationales status et principales in tribus generibus inveniuntur, hoc est in iudiciali et in deliberativo et demonstrativo. Non 10 enim inveniuntur in is tribus eodem ordine, namque ille status naturalis in quo intentio primum locum, depulsio vero secundum, in iudiciali solum modo servatur. Ideo dicit IUDICATIONE PRAEBEBIT PARITER RATIONEM.

228, 21 ALIO LOCO id est non in primis duabus vocibus accusantis et repellentis. Ratio causae et materies iudicii queritur in fine et qualitate.

15 'Homicidium fecisti, homicidium non feci,' ecce status sed non est ibi materies iudicii sed in sequenti loco in quo aliud nomen facto inponitur. 'Occidi hominem sed homicidium non feci,' ibi diffinitur quid sit homicidium et est diffinitivus status. Dum autem addit, 'Depulsor, iure occidi,' qualitatem inducit de qua questio erat.

20 **228, 22** RATIONEM confirmationem.

229, 2 HIC ILLUD id est de hoc erit iudicium in iudiciali genere de fine et qualitate.

229, 3 POSSE VERSARI id est uti defensionem. Nam in qualitate et in fine omne genus iudicum invenitur, id est iudiciale deliberativum laudativum vel demonstrativum, quia intentio et depulsio in qualitate inveniuntur. ESTIMATOR de secundo genere dicit.

229, 4 QUAMVIS CAUSA id est sive in quacumque causa sive in tribus generibus iudicum.

229, 10 ORATOR id est defensor.

30 **229, 12** RATIONALES proprie dicuntur iuridiciales.

230, 10 ARGUITUR Accusator sola verba legis considerat, reus virtutem, id est quia hostem deiecit.

231, 4 CULLEO Culleus dicitur pellis tauri in quam consutam mittitur reus vel rea. Hoc genus sic efficitur: taurina pellis depillata circa

3 a 9 demonstrativo corr. 13 non m. sec. 18 finitivus 21 hica 29 id est
m. sec. 30 iuridicaales

ungulas consuitur [fol. 86°] et mittitur ibi solus reus et datur ei cultellus et pulmentarium et postea ex omni parte concluditur ne aqua ibi possit intrare et portatur quasi per unam leugam in mare cum vento et proicitur postea in mare et de quacumque parte ventus sufflaverit cum vento portatur.

5

231, 6 QUI SUASIT TYRANNO ac si dixisset: Qui suasit tyranno deponere dominatum, id est ut non sit tyrannus, si praemium querit, quasi tyran-nicida fuisset.

231, 16 MAGISTRATUS aut proprium nomen est aut dux illius officii, id est magistratus.

10

231, 20 DISCUTITUR diffinitur.

231, 24 DECURSIS CONSTITUCIONIBUS Constitutio proprie dicitur conie-c-tura, id est contentio de facto, et in iudicali genere fit. **CONTROVERSIAS** id est altercationes de honestate vel necessitate; in deliberativo, de laude vero vel vituperatione, in demonstrativo ergo in primo genere de facto disputatur, in duobus aliis de incidentibus statibus disputatur maxime, et in illis inveniuntur tres status, id est conjecturalis diffinitivus qualita-tivus, sicut in iudicali quamvis de facto non sint controversiae.

15

232, 1 TRIA GENERA AUT IUDICUM AUT STATUUM QUALITATEM NEGOTIALEM consistere id est quidam putant non esse aliam qualitatem in deliberativo nisi negotialis qualitas quae extra naturam invenitur. Negotialis enim ut praedixit de futuris disputat, sicut iuridicialis de praeteritis.

20

232, 5 UT ALII QUOQUE STATUS id est quamvis maxime negotialis qualitas in deliberativo genere invenitur, tamen ita ibi fit ut alii status huhic generi, id est deliberativo, possent accidere, id est conjecturalis et diffinitivus et qualitativus.

25

232, 6 IN TALIBUS id est in deliberativo et demonstrativo.

232, 8 IN CONFLICTIBUS Nam propriae dicitur conflictus ubi intentio et depulsio inveniuntur, igitur non eadem regula in his duobus est et in iudicali sicut ille ostendet.

30

232, 9 VEL ORDINE SOLITO ac si dixisset: Potest eciam in his inveniri solitus ordo sicut in iudicali genere est, nam in his conflictio quaedam est. **QUID INTENDAT** id est de quo facto aut quis, id est quae persona, intendit causam.

35

1 virgulas 2 conditur 3 con corr. 12 coniactura 17
 coniacturalis 25 gere corr. 26 d corr. | posse | coniactulis 30 invenitur 31 siccus 32
 inveri

232, 11 IN ASTRUCTIONIBUS id est in rationibus artis rhetoricae. Necessae enim est ut persuasor diligatur, id est assumatur, vel desuasor. **ACCUSATORIS PARTES** ac si dixisset: Non sic sicut in prioribus, nam in prioribus accusatio praecedit, negatio subsequitur; hic vero accusatio secundum locum tenet. Persuasor enim intendit honestatem rei vel necessitatem, desuasor vero accusat quod persuasor dicit esse honestum vel utile. Igitur persuasor locum defensionis habet, desuasor locum accusationis. Suasor vocatur qui suadet negotium, desuasor autem qui id ipsum negotium de quo contenditur accusat.

10 **232, 16 ABSOLUIT** liberat.

232, 19 EXERCITU FUGIENTE id est exercitus imperatoris fugiebat ad muros.

232, 21 ACCUSARE id est exercitus imperatorem accusat. In aliis inventur **ACCUSARI**, id est ab exercitu.

15 **233, 1 PERPESSURUM** id est rem sustentaturum impetum exercitus.

233, 2 SI DICAT id est exercitus.

233, 5 DESUASOR id est exercitus.

233, 6 PERSRIPTIO id est qualitas legis videtur accidere.

20 **233, 10 PROHIBEAT** ac si dixisset: Cavendum est desuasori ne dicat sententiam quasi iudex et prohibeat persuasorem loqui quod pertinet ad iudicem.

233, 11 NE FACIAT PERSUADERE ac si dixisset: Officium persuasoris est accusare persuasoris causam, dicens inutilem [fol. 87^r] et dishonestam rem quam dicit persuasor utilem et honestam.

25 **233, 19 EST ERGO NOMEN MEDIUM** id est privatio. Inter laudem et vituperationem, adversus quam intentionem auditoris videlicet qui locum adversantis habet ut suam intentionem inter persuasorem et desuasorem confirmet, duo conflictus sunt: unus apertus inter laudatorem et vituperatorem de laude vel vituperatione cuiusdam personae vel facti, alter vero subtilis et occultus qui de intentione iudicis agitur inter laudatorem et vituperatorem. Contendit enim laudator suspicionem, id est dubitationem, auferre ab animo auditoris; contendit vituperator auditorem detinere in eadem suspicione quae ad suam partem defendendam pertinet, atque ideo iudex inter utrosque ponitur.

1 astuctionibus corr. 8 adet corr. 15 sustaturum corr. 20 uidex | prohib // eat |
loqui // 23 et in ante et dishonestam delevi | et inutilem post rem delevi

233, 26 LIBRATUS id est dubius vel perpensus.

234, 8 PERCENSENDA id est iudicanda vel numeranda.

234, 16 ANTIKATHGORIAN Κατηγορία cum aspirationem habet praedicamentum significat; sine aspiratione, accusationem. Ἀντικατηγορία contrariae accusatio.

5

234, 17 GENUS CAUSAE ac si dixisset: Incidens, causa quae dicitur de facto aliquo, NON POTEST FACERE genus causae, id est ut sit in principali loco; ideo UTER UTRI INSIDIAS COMPARARIT non est causa per se, sed accidens cause.

234, 22 OMNES VERRINAE id est res repetundarum rerum, utrum res Verri reddendae sunt quas perdidit propter decimas.

10

234, 23 ET DECIMIS TRIBUS quia tribus vicibus Verres vendidit decimas frumenti Romanorum in Sicilia.

235, 1 DUCTUS Color et ductus eiusdem naturae sunt, nam et color sicut et ductus quinquepartitus est. In hoc tantum differunt, quia si in una parte orationis, color vocatur; si per omnem orationem perseveraverit, ductus dicitur. Orationem appellat rationem causae ab initio usque ad finem. Si ergo eadem ratio, id est aeadem causa, sine mixtura rationis alterius causae aut sine incidentibus de ipsa causa, disputatur ab initio usque ad finem, ductus dicitur. Si autem partim ipsa causa partim ratio alterius causae vel incidentibus interpositi fuerunt, color dicitur, vel si unus ductus fuerit vel duo ductus in disputatione causae et omnes ductus non sint, color dicitur.

15

235, 7 ABDICAT id est negat. Nam pater non ideo filium prohibet ut non abeat amicos sed ut habeat. Si pius pater est, aliud vult, aliud sonat.

25

235, 10 VERECUNDIA ac si dixisset: Sic loquitur rhetor de verecundosa causa et de obscena, id est de turpi, ut non ipsam causam propter verecundiam dicat, sed in SIGNIFICATIONE ALIA ET INTEGUMENTIS, id est in verbis aliis. Nam sic rhetor de causa meretricis quae penitus ab iudicio iudicum repudiata est loquitur dimisso nomine meretricis et causa.

30

235, 14 SUB ABOLITIONE id est sub vastatione patriae. Fortiter hyronia est.

235, 15 ARCISQUE id est Capitolii.

KATHGORIE 4 ANTIKATEGORIE 5 contraria corr. 7 principali 8 comparari 10
omnis | repentinae 14 eidem 25 ali (alterum) corr. 27 retor corr. 30 retor corr. |
meretricis 31 meretricisque

3 ANTIKATEGORIAM

235, 19 IN QUA INFAMIS id est maritus quia pater suus cum sua uxore concubuit, et ideo se suspendit.

236, 6 CAUSATIVUM LITIS dicitur quando lis, id est altercatio, de causa fit.

236, 11 INSIMULAT id est accusat.

5 236, 16 ETHICA id est moralis, et hoc mos. **APODICTICA** id est doctrinalis vel demonstrativa; ἀποδεικνύω demonstro vel doceo.

236, 17 PATHETICA id est passiva; πάθος passio.

236, 19 EPILOGUS exaggeratio vel supersermo, id est quando reus confiteatur suam culpam post magnam alterationem, supersermonem vel

10 exaggerationem multarum culparum [fol. 87^r] quas etiam non fecerat ponit accusator super eum et negare non potest, confessa prima culpa. **IN COMMVENTO** Quamvis enim commoti in caeteris partibus sint questionis, maxime tamen orator debet commovere animam iudicis sive in iram sive in misericordiam, iudicatione adpropinquante.

15 236, 21 QUESTIONIBUS accusationibus.

236, 22 ASTRUCTIO id est doctrina.

237, 3 INARTIFICIALIA ut testes tormenta fama et multa alia.

237, 4 QUESTIONES sine diptongo, tormenta significant.

237, 7 TAM TOTUM id est argumentum a toto.

20 237, 14 RELATIVAM INESSE RATIONEM Nam tredecim loca a quibus argumenta sumuntur relative fiunt, ideo non ex se nomen accipiunt ut ipse dicit.

238, 11 QUE NON TANTUM NUMERO ac si dixisset: Genus non solum in formis suis differt numero, sed etiam in specie. Leones enim et homines non solum numero differunt, sed etiam in forma.

25 238, 28 A PARTE AD PARTEM Principale argumentum dicitur a parte ad partem quoniam in ipso negotio intelligitur.

239, 9 A MINORE VERO AD MAIUS vel **A MAIORE AD MINUS** inter attingentia computatur, atque ideo in hoc exemplo plus valet argumentum a parte

30 ad partem quam a minore ad maius, quia maius et minus in uno negotio non sunt, sed extrinsecus circa negotium intelliguntur.

239, 20 NOTA id est argumentum a nomine.

240, 1 AFFICIT affigit.

240, 6 COMMUTATI id est nominis. Commutatur enim nomen et tempus in sequenti exemplo, nam PIETAS et PIE ibi est, VIRTUS est praesens, FACTUM est futurum.

240, 9 A SUPERIORE id est a nota. 5

240, 19 IN ILLO id est in toto, id est in propria individuaque substantia, quod in genere totum est, ut Cicero in homine; si perierit pars totius, verbi gratia, Ciceronis, non erit totus Cicero. Genus vero manebit etiam si partes eius, id est formae eius, separantur.

240, 25 EST QUEDAM LEX id est quando dicitur quedam lex intelligitur quia lex generalis est. ACTUM ENIM GENUS EST Actum genus legis est. Actio enim erat de generali lege. Quaesitum erat utrum esset lex generalis quod probatur a specie, id est LEGE LATA et reliqua. 10

241, 1 A SIMILIBUS ideo hoc dicit quia diverse sunt personae quamvis eadem lex sit. 15

241, 3 UT ELENA id est sicut Helena fuit causa excidii Troiae, sic et tu.

241, 8 DIVERSAS id est diversae res sunt factum et consilium.

241, 12 QUAE EX QUIBUS ac si dixisset: Sicuti mors contrarium est vitae, sic illa quae sunt ex quibus nascitur vita et mors. Si enim vita et mors contrariae sunt, similiter ea ex quibus fiunt, ut sanitas causa vitae, infirmitas causa mortis, que sibi invicem contrarie sunt. 20

241, 14 OBIURGES increpes.

241, 16 FUSTUARIUM Fustuarus dicitur qui cum fuste ceditur.

242, 3 TENUIS id est pauper.

243, 6 AMBITUS id est lege ambitionis, id est circumventionis. 25

243, 12 MENE FUGIS ac si dixisset: Ego sum causa tue fugae.

244, 13 PARVAE CONSuetudines ac si dixisset: Quamvis ille fuit per parvum spatium in suo servitio, fabulariter tamen mortem suam plorat.

244, 17 IMPROBIS CONTIONIBUS id est malis rationibus.

245, 2 AB ORATORE id est ex natura artis. 30

245, 6 TESTAMENTUM id est inter eredem et patrem.

245, 7 CAETERAQUE ut sortes.

245, 15 EX TORMENTIS Tormentum est qualicumque poena reus torquitur.

245, 17 QUAE OMNIA id est inartificialia quae attingunt negotium.

245, 20 NAM NEC [fol. 88^r] CAUSA id est causa dicentis et persona rei et persona ipsius scripturae secum aut qualitas cum causa non possunt simul esse in una conjectura. Necesse est enim ut praecedat persona, inde fit contentio, et postea causa illius facti, postquam factum negatum vel confessum fuerit, et postea persona scripturae, id est legis, id est que persona fecit legem, et inde qualitas cum causa.

246, 19 QUAMQUAM pro quippe.

10 246, 20 DICENDI FORMA Forma dicendi est ductus et color.

246, 21 QUO LOCO id est in parte argumentationis.

PATETICA FACULTAS multum valet in communibus, id est in civilibus, questionibus.

247, 1 MEA PRIMORDIA In primordiis apud veteres nihil aliud agebatur nisi ut docilis et benevolus esset iudex. Non autem movebatur animus eius aut in iram aut in misericordiam. Moderni autem rhetores per motionem animi iudicibus addiderunt.

247, 5 AFFECTIBUS id est modis.

247, 17 IACTARI id est devulgari. Devulgabat Verres per populum se 20 corrupisse iudices, hoc est seduxisse muneribus.

247, 19 INFICIT movet.

248, 5 PROPRIIS PERICULIS id est Romanorum tantum. COMMUNIBUS id est totius orbis.

248, 9 UNO INCENDIO ac si dixisset: Imminet periculum totius orbis et 25 incendium subitaneum, si Catilina evaserit.

248, 11 POLICETUR id est promittit Tullius fidem Milonis, Pompeio iudici.

248, 12 OBSTRICTUM id est iuge.

248, 19 EXTRA CAUSAM id est extra artem.

30 249, 4 COMPARATUR adquiritur.

250, 6 QUORUM UNUM id est fundamenta.

2 inartificialia 3 id (*alterum*) *delevi* 4 ausa 5 coniectura 15
 benivolus 16 retores *corr.* 19 iacturi | polum *corr.* 20 corrupisse 25 Catilina

250, 12 HUIUS REI id est elocutionis.

250, 19 EXOLEVIT id est decrevit.

250, 20 ALUCINARI illuminari.

250, 21 CERRITUM id est hispidum. CAPERRATUM id est caprinum.

250, 24 GURGULIONIBUS id est arteriis. 5

251, 2 AUCUPIO id est obtentu.

251, 13 PARAGOGA Ago duco, inde paragogo deduco.

251, 15 CRISPA id est frequentativa.

252, 16 E NAVI id est Roma. ARCHIPYRATA princeps pyratarum. Pyrate autem dicuntur predones qui igne aliorum naves incendunt. 10 II^vρ enim dicitur ignis.

252, 17 IMPURISSIMORUM id est spurcissimorum. PLENISSIMIS VELIS per prosperitatem ventorum.

252, 20 NEBECULAM id est supercilium.

253, 14 HIULCAS id est apertas. 15

253, 15 POLISIGMA id est multum sigma habens.

254, 3 LABDACISMUS id est scissio orationis per 1 litteram, sic in ceteris.

254, 6 IUNIO id est in mense Iunio. IRASCITUR id est laetatur. Iuno enim laetatur, id est aer quo fiunt omnes humores per quos vestitur terra diversis ornamentis. Hoc fit maxime in Iunio mense, nam tunc nec in- 20 cipiunt decrescere sed finem habent tunc crescendi.

254, 8 OMOEOPROFORON id est simul prolocutio.

254, 11 DISPROFORON id est bis prolatum.

255, 3 FUNDATUR id est terminetur.

255, 9 MUTILUM id est turpem. 25

255, 13 PETULANTIAM id est levitatem.

255, 20 CACOFATON id est mala enuntiatio.

10 Cf. Isidorus, *Etym.*, x, 220.

3 allucinaria 4 kerricum | capirrarum 6 occupio 9 princes corr. 10 quugne corr. 16
polisicmia | sicma 17 laudacismus | scissio 22 omoeproferon 23 disproferon 25 trpem
corr. 27 caconfaton

255, 22 ARRIGE asinimum verbum est.

256, 2 FRENUM id est asperum. Inter frenum et asperum hoc interest, asperum inter penultimum et ultimum verbum tantum, frenum vero in magna parte orationis.

5 256, 20 DEUTERIAMBUM id est secundum iambum, id est duos iambos habens.

257, 6 PENDENTE SENSU id est in commatibus non in fine periodi.

257, 15 COLA id est membra.

10 258, 20 NOVISSIMI MOLOSSI Omnis trisyllabus pes in fine positus molossus dicitur.

259, 2 TERTIE MOLOSSI Molossus enim est numero temporum quamvis non sit numero syllabarum.

259, 13 NOVUM CRIMEN Crimen pro virtute posuit.

260, 6 EPΩTHMA [fol. 88^v] Ἐρῶ interrogo, θῆμα additamentum.

15 260, 8 ACERVAMUS exasperamus.

260, 15 DEFORMATIO valde deformatio.

260, 20 CONTRARIA id est apposita.

261, 14 EIPOMENHN ΛΕΞΙΝ id est manantem dictionem. Caret enim colis et commatibus et periodis et nullum redditum habet sed in infinitum vadit et ideo familiaris et similis est narrationis. Inter historiam et narrationem hoc interest, quod historia est rerum gestarum antiquo tempore commemoratio, narratio autem non solum de preteritis sed etiam de praesentibus et de futuris conficitur.

263, 3 PERIODON id est ambitum. VERUM SUPERIOR quia de periodo sermo fuit prius. OPTIMA IGITUR Hoc dicit quod vera et bona oratio sit quae ex duobus generibus elocutionis componitur, ex periodico quidem genere et continua elocutione, saepe cola sine ambitu, id est periodo.

263, 18 PARIBUS VOCIBUS ut habebas et egebas. PARIA PARIBUS in pace et reliqua. Quot enim partes sunt in primo membro, tot in secundo.

30 264, 5 IMPUGNANTIBUS VERBIS sicut in prima forma fit SED PARIBUS et non repugnantibus UT SI DICAS classe et reliqua.

1 asinum corr. 5 deoteriambum 7 commanibus corr. 8 membra 9 molosi |
molosus 11 molosi | molosus | quavis 14 herathema | ero | thema | additamenta corr. 16
dematio corr. 17 aposita 18 epimonelexi | manente | karet 26 compontur

264, 11 IN QUOVIS LOCO id est interpones aliquod verbum vel nomen ut non sint paria loca. Nam si in superiori figura addas aliquod nomen, verbi gratia, exercitum pulcherrimum elegantissimum et fortissimum elegit, efficitur parison.

265, 2 SED TAMEN AD ILLAM DIEM MEMMIUS et ad illam causam male faciendam Memmius et reliqua quibus potest Memmius iungi ab una parte orationis, ut **QUIS LEGEM TULIT?** et **IN UNAM DESINIT UT RULLUS.** 5 **QUIS** enim praecedit et **RULLUS** subsequitur.

267, 13 DIEZEUGMENON In quibusdam libris invenitur **ZEUGMENON** tantum. Si sic fuerit, **OCTUPLO DAMNARI AMFRONIUM DIE,** octuplo die, 10 id est octo vicibus, damnari Amfronium cupio in uno die.

269, 8 DETINEAS nuptiarum subaudis imagines. **VELATAM NUBENTEM** Quidam dicunt ut proprium nomen sit Velata homicidae, alii dicunt Velatam proprium nomen feminae quae nupsit flammeo marito suo, alii dicunt Velatam nonnam. **GLADIUM** id est Ulixis qui Aiacem interfecit. 15

269, 21 MATORIUS cicius.

270, 6 INCALESCAT id est ut ardeat.

271, 12 ORTENSI non ut Ortensius fecisset, sed ut videbatur facere.

271, 14 ACTORES In quibusdam libris invenitur **ACTONES** id est histriones. 20 **SCENA** theatrum.

272, 18 IMPOTENTES valde potentes aut **IMPOTENTES** id est nullam potentiam habentes et ideo invidiam habent cum potentibus iudicibus sive cum aliis potentioribus se invident.

272, 22 CIRCUMSCRIBIMUS circumvenimus.

273, 10 SUBIECTIONE id est mutatione. 25

273, 11 PERSONAM patroni. Si libertus, id est homo non naturaliter liber, aut cliens, id est inferior amicus, personam patroni agat, eius persona non est consideranda, sed ipsius patroni cuius vicem tenet.

274, 1 IN ARBOREM id est laurum. Inter historiam et negotialem assertionem talis differentia est, quod historia sit res antiquo tempore gesta et memoriae tradita, similiter et fabula ab antiquis poetis facta; negotialis autem assertio, res in praesenti tempori gestas sive res similes veri. 30

3 pulcherrimus | elegantissimus corr. 9 diezeumenonus | zeumenon 14 falsflammeo 19
striones 21 inponentes | imponen impoten m. sec. 27 personam (*alterum*) 28 icsius corr.

274, 10 AFFECTATAE aliunde assumptae.

[fol. 89^r] **274, 19** ΠΡΟΔΙΗΓΗΣΙΝ id est praenarrationem quae primo loco ponitur. ΤΠΟΔΙΗΓΗΣΙΝ subnarrationem quae secundum obtinet locum. ΠΑΡΑΔΙΗΓΗΣΙΝ adnarrationem quae aliunde assumitur ad confirmandam 5 primam seu secundam causam.

274, 20 ΑΝΑΔΙΗΓΗΣΙΝ renarrationem, hoc est recapitulationem narrationis. ΚΑΤΑΔΙΗΓΗΣΙΝ pernarrationem quae omnia compraehendit et omnino perfecta, ac per hoc possumus dicere pernarrationem, id est perfectam comparationem.

10 **275, 18** SIMPLEX EST quia de causa meretricis agitur ad quam causam alia causa accidere non potest, quia non invenitur turpior.

276, 7 ARMA ENIM DOMI HABES non illius tyranni sed qualiacumque arma. Ex hoc apparet quia nullus proprie arma habebat nisi quae de armamentario tempore belli accipiebat unusquisque.

15 **276, 19** DE PRIVATIS id est de propriis rebus.

277, 2 PERORABO terminabo, cum epilogum fatiam.

277, 6 DERIVATA id est divisa.

277, 13 NON DESERUERIT id est non dereliquit quia non abuit.

277, 17 FUNDUS ager dicitur proprie.

20 **278, 6** NON EFFITIANTUR id est non negant.

279, 3 APOLOGOS id est proverbium.

279, 7 PER ABITIONEM id est per habitum.

279, 11 ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΤΖΤΓΙΑΣ male scribunt qui per n scribunt.

25 **279, 16** ΑΠΟ ΠΤΩΣΕΩΝ id est a casibus ΚΑΙ ΣΤΝΘΕΤΩΝ id est et coniunctionibus.

280, 1 CURULIS SELLA dicta a curru. Ideo autem dicitur curulis sella quia in ea sedebat magistratus in curru et cum descendebat de curru, in sella portabatur ad praetorium.

30 **278, 16** ANTE REM quia initio uniuscuiusque facti septem periodae, id est septem circumstantiae, ante quam illud factum sit diffinitum. Septem

i assupe

2 ΠΡΩΔΙΗΓΗΣΙΝ 3 ΤΠΩΔΙΗΓΗΣΙΝ 4 ΠΑΡΑΔΙΗΓΙΝ | asmitur 6 recatulationem corr.
10 meretricis 17 diriuata 18 buit corr. 23 apotissem fugies 24 ΑΠΟΤΟΠΙΖΟΞΕΩΣ |
ΞΙΝΤΗΤΩΝ et ΩΝ 25 coniunctionibus 26 currulis bis 27 curu | in sella (alterum) delevi
28 pretorium corr. | post praetorium causam alia—turpior iter. ex suprascr. ad 275, 18

autem circumstantiae sunt: quis quid quare quando ubi quomodo quo secutus est.

278, 18 A TOTO ut ‘Si totum corpus tuendum est et providendum, quanto magis oculus’; A PARTE ‘Si oculus providendus est, quanto magis totus homo.’

5

278, 19 A GENERE ‘Si animal dicitur corpus anima participans, nomen animal igitur est homo quia sic potest diffiniri: homo est animal, et cetera.’ A SPETIE ‘Si homo dicitur animal, corpus anima participans nomen simili-
liter animalis, omnes species ita diffiniuntur.’ A DIFFERENTIA ‘Si homo quia bipes est differt a leone, ita leo differt ab homine quia quadrupes est.’

10

278, 20 A MAIORE AD MINUS ut prius dixit QUENDAM DEPRAEHENSUM NOCTE et reliqua. A MINORE AD MAIUS ‘Si digitus tuetur, quanto magis totum corpus.’ A PROPRIO ‘Si homo risibilis est, igitur et Cicero.’ A DIFFINITIONE ‘Si homo animal rationale, sic et Cicero.’ A NOMINE ut ‘Si consul est qui consultit.’

15

278, 22 A MULTIPLICI APPELLATIONE ut sunt aequivoca. AB INITIO ut ‘Si bonus fuit aut malus in initio, quomodo [fol. 89^v] aliter potest esse?’

281, 3 ΠΡΟΗΓΟΤΜΕΝΗ id est praecedens questio.

281, 4 Α ΝΟΒΙΣ id est accusantibus nobis.

20

281, 6 ΕΝΑΝΤΙΑ contraria questio.

281, 10 Ἐννοίας scemata, ΔΙΑΝΟΙΑΣ scemata virtutum.

282, 16 ΕΝ ΤΠΟΦΟΡΑ id est in epilogo.

283, 2 ΑΝΘΤΠΟΦΟΡΑ contraria epilogo.

283, 4 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ id est recapitulatio.

25

283, 8 ΝΟΝ ΠΑΡΤΕΣ ΠΑΡΤΙΥ id est non questiones questionum, id est non incidentes.

283, 10 ΕΠΙΜΕΡΙΣΜΟΣ id est superparticularis.

283, 14 ΔΕΙΝΩΣΙΣ indignatio.

¹² Cf. 231, 14.

1 // / sunt 3 prouidendum
 corr. 4 oculos 6 agere 7 est (alterum) m. sec. 10 pes 13 minere corr. | tue//tur
 18 Απὸ τὸ—ad praetorium post esse iter. ex suprascr., 279, 16 delevi 19 ΗΠΟΕΙΜΙΝΟC 20
 accusantibus 21 ΑΝΑΝΤΕΑ 22 ΕΑΝΟΓΙΕΣ | ΔΕΑΝΟΓΙΕΣ 23 ΕΝΙΠΟΦΟΡΑ 24 ΑΝΤΙ-
 ΠΟΦΟΡΑ 25 ΑΝΑΚΕΦΑΛΕΟCIC 26 par partes m. sec. 28 ΕΠΙΜΕΡΙCΜΩC 29 ΔΙΝΟCIC

284, 9 TANDEM LOQUACIS Metrum iambicum senarium quod Cillenius composuit. LOQUACIS Rhethoricae.

284, 11 VIX UMBILICUM ac si dixisset: Vix pervenit ad medietatem artis. Umbilicus enim dicitur in hoc loco mediaetas libri, quae medietas cum minio notatur. OPERTUM id est obscurum. MULTA FASCIA magna obscuritate.

284, 12 TURGORE inflatione. INSUIT composit.

284, 13 QUI umbilicus.

284, 16 SANNA querela vel derisione. TYFI NARIS id est superbae naris.

10 284, 17 HORRUISSe densasse vel arripuisse.

284, 18 LOCUS FORMIDINIS id est ubi dii terrestres sunt.

285, 1 CLANGORE VERSO a diis ad Philologiam.

285, 2 SACRUM id est sacrorum. NEGOSOR negotiator, velut in aliis NECOSOS. Osor dicitur Silvanus qui Rhethoricam odio abuit.

FINIT DE RHETHORICA

[fol. 90r] INCIPIUNT HAEC PAUCA IN MARTIANI GEOMETRIAM

Geometria dicitur apud Latinos sicut et apud Grecos quia simplex unum nomen interpretationis eius non invenitur. Geometria enim dicitur terrae mensura ab eo quod est γῆς terra et μέτρον mensura.

285, 6 VIRGO ARMATA Armata dicitur Pallas, id est sapientia, quia pugnat contra stultitiam. 5

285, 11 SACER NUS id est sanctus animus.

285, 12 ULTRA TERGA Nihil enim finit mundum nisi sapientia.

285, 13 CELSIOR IOVE quia Iovem mundum philosophi vocant.

285, 14 ΕΠΤΑΣ IN NUMERIS Septenarius numerus tribuitur Palladi multis modis: primo modo quia omnes numeri qui sunt intra denarium numerum aut generant aut generantur, septenarius vero nec generat nec generatur, quia per nullius numeri duplicationem generatur nec generat aliquem numerum infra denarium per duplicationem. Verbi gratia, duo duplicati pariunt IIII, tria nullo duplicata nascuntur, ipsa duplicata pariunt senarium; quattuor numerus et parit et paritur, paritur autem ab his duobus, parit autem duplicatus octonarium; quinque numerus a nullo nascitur bis supputato, ipse bis supputatus parit decem. Item sex numerus nascitur quidem ex duplicata triade, parit autem infra decimum limitem neminem; octavus nascitur ex bis supputatis quattuor, ipse 10 neminem parit; nonus nascitur ex ter tribus, ipse neminem parit. Decimus nascitur ex duplicato numero, ipse porro neminem parit. Atque omnibus partim nascentibus, partim parientibus, partim et nascentibus et parientibus, solus septenarius numerus neque ex duplicatione alterius nascitur nec infra decimum limitem parit quenquam, propterea Minervae 15 datur. Minerva dicitur quasi Μινέρβα; μήν non, ἔργα mortalis, 20 igitur Minerva immortalis dicitur. Alio modo septenarius tribuitur Minervae quia multa eorum quae naturae lege proveniunt iuxta hunc numerum fieri notantur. Principio septimani partus ante caeteros legitimi sunt in generis humani fetibus, id est qui fiunt in septimo mense, deinde 25 quod post partus septimo mense dentes aguntur, septimo deinceps anno mutantur. Post idem septimus annus affert utriusque sexui gignendique et pariendi maturitatem; inde septimo anno ostendit se flos et 30

³ Cf. Isidorus, *Etym.*, III, 10, 3.

¹⁰ sqq. Cf. Macrobius, *Comment. in Somn. Scip.*, I, 6, 11–83.

²⁹ sqq. Cf. Chalcidius, *Comment. in Timaeum*, xxxvii.

⁴ ΜΕΤΡΩΝ ¹⁰ eptas | multos corr. ¹² geratur ¹⁶ pariter (*primum*) corr. ¹⁷ duplicata
¹⁸ suputato ²⁴ paentibus ²⁶ MINEPTA | MIN | EPTA sic! ³² utriqe

lanugo circa genas. Item inde septimo finiuntur more mentis statuae; [fol. 90^v] item inde septimo iuvenilis aetas affert perfectionem, sic semper per septenarium numerum usque in decrepitum vadit. Iterum septem meatus sunt in capite, oculorum aurium narium atque oris. Vitalia
 5 quoque membra sunt septem: lingua pulmo cor lien epar duo renes. Numerus quoque vocalium litterarum Grecarum septenarius est, id est quinque vocales antiquae et η producta et ω producta. Luna quoque crescentis et senescentis septem formas habet, siquidem de obscura crescente luminis sit bicornis, dehinc sectilis, dehinc dimidiato maior,
 10 dehinc plena; sic in decrescendo maior dimidiato, sectilis, bicornis. Septem quoque planete sunt in mundo. Musica item caelestis septem spatia habet et septem tonos. Item septenarius intra se continet totam rationabilem creaturam, id est hominem. Habet enim septenarius intra
 15 se ternarium et quaternarium. Per quaternarium corpoream creaturam intelligimus quae constat ex quattuor elementis; per ternarium intelligimus rationabilem animam. Habet enim anima rationabilis esse velle scire. De septenario numero multa possum dicere cur datur Palladi.
ΕΠΤΑΣ IN NUMERIS id est inter illos numeros qui in principio versu, id est denario, septenarius solus et singularis est quia nec dignitur.

20 **PRIOR IGNI** illa stella quae a Grecis dicitur *Φωσφόρος*, id est sedes lucis, a Latinis Lucifer vel Vesper nominatur, Palladi attribuitur plus quam Veneri, et enim prae claritate sui luminis sapientiae distribuitur. Qui autem carnaliter naturas rerum cogitant Veneri attribuunt propter splendoris decorem. **PRIOR IGNI** id est sole. Quando enim ordo planetarum sive sursum versus sive deorsum, prius per Venerem ad Palladem, hoc est ad Luciferum. Est enim Lucifer iuxta solem. Sive enim dixeris luna Mercurius, Venus prior invenitur antequam ad solem perveniatur, sive sic dixeris, sol Venus Mercurius luna, prior est Venus quam Mercurius; **PRIOR IGNI** propinquior est enim terris Venus quam sol. **TERTIA**
 25 30 **LUNA** Tertio enim loco post lunam est interposito Mercurio.

285, 15 QUAM pro quantum. **FIRMANT** id est pingunt. **AGALMATA** id est imagines; idolum et agalma unum est, hoc est simulacrum vel imago; idolum ab eo quod est *εἶδος*, id est forma vel species. Agalma vero dicitur ab eo quod omnes aspicientes laetari facit; *ἀγαλλιάω* letor vel exulto dicitur.

³² Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 11, 13.

		1 menti	2 aetates	7 antiquas	9 demediato
10 demediato	14 quaterrium (<i>primum</i>) corr.		16 rationis	17 septorio	18 Eptas
19 singulis corr.	20 ΦΟΣΦΟΡΩΣ	23 vene	25 vem verm m. sec.	30 enim m. sec.	32 idal-
ma	33 idalma ΙΔΕC	34 laeta corr. ΑΓΑΛΗΤΖΟ	35 exulto		

285, 16 TERGEMINAE CRISTAE Duces enim belli [fol. 91r] tres cristas in galea habebant, caeteri autem militae unam.

285, 18 TIBI id est a te. **TRIANGULUS IGNIS** Triangulus dicitur ignis sol quia tres motus per singulos annos habet; aut enim in augmentum luminis surgit aut in decrementum descendit aut luminis tenebrarum aequalia facit spatia. In uno angulo facit aequinoctium, in altero solstitione aestivum, in tertio solstitione brumale. 5

286, 3 LYMPHASEUM dicitur aut a limbo in quo capita deorum pinguntur quia omnium deorum virtus Palladi ascribitur, aut ab eo quod est νύμφας quod dicitur apud Latinos limfa, id est unda, quia sicut ambit oceanus terram ita creditur ambire sapientia omnem creaturam. 10

286, 6 VOLUCRE noctuam dicit sicut enim NOCTIVIDA videt in tenebris, sic sapientia intelligit ignorantiam, nam sapientia lucet in tenebris, sicuti oculi illius avis in nocte lucent. Noctua dicitur nicticora, id est a nocte et κόρη; κόρη enim pupilla dicitur, inde nicticora dicitur quasi pupilla noctis. Errant enim qui nocticorax dicunt. 15

GLAUCAM γλαυκόν apud Grecos, caecum apud Latinos per antifrasin ergo dicitur.

286, 8 NOCTIVIDA glauca, id est caeca, eo non sit caeca, nocte enim videt.

286, 7 FLOS id est lux. GLAUCOPIS vocatur Athena propter sapientiam sapientum quae in tenebris ignorantiae lucet in cordibus dissentium ut expellat tenebras. 20

CLIUS Ops cultrix vel Clius Ops †cultas† depraecationibus noctivide Athenae. In honore enim Palladis Athenae constructe sunt et de nomine ipsius cognominatae. Athena enim a Grecis vocatur Πάλλας, id est inmortalis, Ἀθηνᾶ quasi ἀθάνατος, hoc est sine θάνατος, id est sine morte; non enim moritur sapientia. 25

286, 9 INSOMNES id est vigiles.

286, 10 SAXIFICAM de omnibus saxa fatientem. TERRERET Terret enim sapientia stultos atque stupefactos eos facit. Medusa ponitur in figura stultitiae, ideo Minerva dicitur eam interfecisse quoniam vero stulti prudentiam sapientum audientes stupefacti fiunt, ideo finguntur veluti in saxa moveri. Gorgones quasi γεωργοῦντες, id est terrae cultrices. 30

33 Cf. Fulgentius, *Mit.*, 1, 21 (Helm, 32).

4 augmentum corr. 8 lim-
fasium lymphasium *m. sec. in mg.* 10 limfas 13 sic—tenebris *m. sec. in mg.* | intellegit corr.
15 core *bis* | niticora 17 glaucon 19 notivida 20 fos corr. | glaucops 23 Obs *bis* 25
Pallas 26 Athene | ATANAӨE | OANE 29 Terreret *l. deest Dick.* 30 Mediisa 33 gorgonis |
georgones

286, 11 QUOD pro quia.

286, 13 URBES id est quam urbes.

286, 14 SINE MATRIS FOEDERE Ideo dicitur Pallas nasci de vertice Iovis sine matre, quia sapientia extra omnia est atque ideo matrem habere non potuit.

286, 15 CURIA id est plebs. MATRUM id est mulierum ac si dixisset: Hoc consilium, id est hoc factum, ut aliquid nascatur sine matre, nescit plebs matrem quamvis provida sit.

286, 16 VIRAGO id est viriliter agens.

10 **286, 17** FONTIGENARUM id est Musarum. Fontigenae enim dicuntur [fol. 91^v] Musae eo quod in undis prius musica artificialis inventa est, nam *μοῦσα* dicitur aqua.

286, 18 SOLA NOVEM sola enim Pallas, unica mens est implens novem Musas; ipsa enim inspirat omnem musicam.

15 **286, 19** DEPRAECOR Istos duos versus prius debes construere et postea a capite inchoare. LABERE descendere.

286, 22 FULCITA placata.

287, 1 PARENT obediunt.

287, 2 ELECTISSIMAE id est Philologiae.

20 **287, 3** HYALINI id est vitrei.

287, 5 PROCEDUNT id est Geometria et Paedia sua germana, id est Astrologia.

287, 6 NON ADVERTO id est ego Martianus.

287, 7 LEPIDULA facundula.

25 **287, 9** PLURIMUM id est multum, et est adverbium.

287, 10 AFFATIM id est sufficienter.

287, 11 SPONSI Cyllenii qui semper luctatur cum sole ac si dixisset: Tantum perdidisti de oleo quantum poterat corpus Mercurii unguis oleo qui semper luctatur cum sole et cui opus est semper unguentum.

30 **287, 12** LINI ac si dixisset: Linum etiam et caeram perdidisti devorante Mulcifero, id est Vulcano qui mulcet ferrum; Vulcanus enim dicitur ignis

4 matem corr. 6 ples 11 artifacia 12 MΩTCE 17 fulcida 21 Geometrie et pedie 27 cullimi 29 oleoqi | unguntum corr.

quasi mulcens ferrum, quia nescis istas duas feminas et quid gestitant.
CASSUM in vanum, inutiliter.

287, 14 DUDUM id est quando Iovis concessit hominibus nosse consilium
deorum et scripturas, per philosophiam devulgavit.

287, 16 PROCUM pro procerum, id est potentium Philologiam. Mercurius 5
enim et Apollo proceri Philologiae sunt.

287, 17 AFFATUM id est consilium. In quibusdam libris AFFATU id est a
consilio.

287, 16 CONSORTIA nuptias.

287, 18 MEDIMNUM ARCHADICUM id est artem poeticam quia Medimnus 10
fuit summus poeta in Archadia.

287, 20 RABULATIONIS id est elocutionis rhethoricae ac si aperte diceret:
Ex quo studium poematis atque rhetoricae rabulationi intendisti, perdi-
disti melioris industriae artem, hoc est philosophiam, nec non etiam
intelligis. 15

287, 21 OBTUDIT repercutit.

288, 1 PEDIA disciplina, id est Astrologia.

288, 2 CROESIAS Croesus rex ditissimus Asie fuit, similiter Darius.

288, 8 MARCUM TERENTIUM Varronem dicit. PAUCOSQUE ROMULEOS
hoc est Gracchos et Marcum Tullium Ciceronem. 20

288, 11 FASTUOSA pomposa CENSURA aestimatio superba divitiarum.
MERCURIALIS id est Philologiae ac si dixisset: Geometria et Pedia officio
Philologiae praeparantur.

288, 16 ARRADUNTUR pinguntur. AMFRACTUS id est flexus.

288, 18 ADUMBRARE adimaginare. 25

288, 20 APELLEN POLYCLYTUMQUE duos geometricos dicunt.

289, 8 MURICE purpura. VIDEBATUR ipsa femina [fol. 92r] in caelum
perveniens, nam umbra terrae non pervenit in celum.

289, 9 SALO liquore maris.

289, 11 RELIQUA id est per reliqua. ILLITUM id est pictum.
VERSIS ordinibus. 30

⁵ procoro procorū *m. sec.* ⁶ proci ¹¹ sumus ¹² dicaret *corr.* ¹ qid ² mutiliter
²⁶ geometricos ²⁷ porpura | aelum *corr.* ²⁹ li /// quore ¹⁶ obculit obtulit *m. sec.*

289, 14 CREPIDAS caltiamenta.

289, 18 INSTANTER studiose.

289, 19 RENUDATI monstrati.

289, 20 LAQUEATA picta. CAMARE Camara dicitur proprie meridialis
5 punctus; transfertur autem ad culmina aliarum rerum.

289, 23 CRINIS Per crines pulcra erat; pedes vero erant pulverei.

290, 6 UNA sola.

290, 10 MARMORE id est mari. INTERRIVATA interfusa.

290, 12 LUMINA MULTA septem planetas.

10 **290, 17** PERFUSO SIDERE sole occidente. Nam Venus Cipris vocatur cum
sit cum sole; quando autem occidit sol Lucifer vocatur. Igitur Cipris
tota lumina sua dat Lucifero suo ut vocetur Lucifer occidente sole, id est
lucem ferens.

291, 1 TRINACRIA dicitur Sicilia quia tria acria, hoc est promontoria,
15 habet.

291, 5 REGLUTINATIS id est restrictis vel retortis oculis propter etherium
splendorem.

291, 7 CENSURA numero.

291, 6 DIVIS pro divinis.

20 **291, 10** AUSPICATA incipiens, CUNABULIS exordiis. Unaquaeque ars
habet suam notam feminam, hoc est intimam virtutem cuius magistra est
Geometria.

291, 12 ORIS id est vultus.

291, 15 IN EXCURSUS in doctrinas.

25 **291, 16** SUBROGARE pro me ponere.

291, 18 EXCUDIT formatur.

291, 23 SQUALENTIOR sordidior.

292, 1 CILINDRIS id est plagis rotundis quia planum est caelum et fulget
stellis; ideo dicunt GEMMANTIBUS. Cylindrus dicitur rotundissimum
30 lignum quo pavimentum coaequatur proprie.

¹⁴ Cf. Isidorus, *Etym.*, xiv, 6, 32.

3 monstati corr. 5 trasfertur corr. 8 intervinta 11 vocaturi 14 acra 29 caelindus

292, 2 RESPERSURA pollutura.

292, 5 STADIUM octava pars miliarii et dicitur a stando; quantum enim currit miles cum una anhela sine aspiratione stadium dicitur quia stat ibi.

292, 6 TOTI id est penitus non fuerant terreni.

292, 11 CREDO per yroniam hoc Marcianus dicit deridendo Iovem.

5

293, 2 ABDERETUR absconderet. SUBDUCTIORIS id est humilioris ac si dixisset: Si plana fuisset terra aut concava, id est si fuisset ut discus planus aut discus concavus, eodem modo omnibus esset ortus et occasus et longitudo omnium dierum, quod non potest esse.

293, 6 QUAMVIS ac si dixisset: Anaxagoras reprehenditur QUAMVIS NON IO NULLAS.

293, 9 DIRIGUNTUR id est ortus et occasus.

293, 13 CONDITA abscondita.

293, 15 EXPLODERETUR evacuaretur.

293, 20 CERTA id est propria.

15

293, 21 ARCTOA CONVERSIO id est conversio Bootis secundum Martianum qui a [fol. 92^v] Grecis dicitur Arctoflax, id est custos aquilonis. Aratus vero dicit Arcturum quasi ἄρκτον taurum, id est taurum aquilonis et Septemtrionem significat maiorem et minorem. Sic etiam Priscianus intelligit in eo versu:

20

Ad Boraee partes ἄρκτον vertuntur et Anguis.

HESPERIAE Greci appellant Italiam nomine Hesperiae quia super Italiam occidit eis stella Veneris quae dicitur Vesper, et aspiratio locum digammae, id est vau, tenet. Duae enim Hesperiae sunt, una quae dicitur ab Hespero rege.

25

293, 22 TROGODITAS Trogoditae sunt gentes in litore Maris Rubri ad orientalem partem habitantes. EGYPTUM CONFINEM id est Trogoditarum, nam est Egyptus in aliis locis.

293, 26 ANTARCTICIS dicitur contrarius arctico, id est aquilonali.

21 Cf. Priscianus, *De sideribus*, 1, 1.

22 Cf. Macrobius, *Sat.*, 1, 3, 15.

⁴ fuerunt corr.	⁵ yromam	¹⁰ reprehenditur	¹³ abcondita corr.	¹⁷ ctoflax	¹⁸ arctoy
²¹ al arctoy	²² appellant	²⁶ trageditas trageditae	²⁷ trageditarum	²⁹ antarticis	artico

¹ pollututra ³ qia

294, 1 INTERSTITII SIGNILIS id est duae horae. Signile enim interstitium est spatium in quo movetur aliquod signum de loco in locum, aut in quo oritur aut in quo occidit, et duas horas tenet. Nam duodecim signa sunt in signifero et **xxiiii** hore in die, ergo in equinoctiali die unumquodque **5** signum aut oritur aut occidit aut movetur de loco in locum duabus horis; in aliis autem diebus aut plus aut minus ut ipse dicet Martianus in Astrologia.

294, 2 TRIONES GEMINOS id est Septemtriones duos. NUNC CERNAT id est Italia, NUNC posuit pro hic. UT DEVEXA ut excelsiora signa.

10 **294, 4 ELICE** Elice maior Arcturus, Cynosura minor vocatur.

294, 3 AUSPICIO initio.

294, 6 CIRCA ORTUM ARCTURI id est circa ortum Bootis qui ortus est in **xii** Kalendarum Septembrium.

294, 11 SPERAE id est terrae.

15 **294, 13 DELIQUIA** id est defectiones.

295, 4 OROSCOPA Oroskopus dicitur orarum visio vel intentio; orologium vero orarum ratio.

295, 5 IMMUTATA id est valde demutata, spatia umbrarum mutantur ultra quingenta stadia, vel inmutata, id est non mutata. Quamvis enim vari-**20** antur spatia umbrarum, non mutantur vascula, unde scierunt philosophi mutari umbras ultra D stadia hac ratione invenerunt. Verbi gratia, in Alexandria in solsticiali die aestivo nulla umbra fit per D stadia. Iterum crastina die quia sol mutavit partem, mutatur et umbra et tunc ab illo loco ubi umbra iacit usque ad illum locum in quo non iacit D stadia **25** inventa sunt; hac ratione dixerunt quod unaquaeque pars signiferi D stadia tenet in terra, et signifer, id est circulus per quem currunt omnes planetae, **cclx** partes habet. [fol. 93^r] Duodecim enim signa sunt in signifero et unumquodque signum **xxx** partes habet. Nam nihil aliud est pars nisi dies; illi enim quinque dies qui sunt in anno ultra **cclx** **30** non sunt naturaliter, sed artificialiter. Nam non potest sol unumquodque signum in **xxx** diebus transcurrere sed paulo plus et ex eo quod plus est efficiuntur quinque dies. Hac etiam ratione dixerunt **xxiiii** horas in

6 Cf. Martianus Capella, 444, 1-445, 13.

10 Cf. Servius, *Georg.*, 1, 138.

1 interstii | dia | hora 10 censura 12 Botis corr. 16 orararum 22 sticiali corr. | stivo
24 ibi 25 unaque 27 duodecim corr. 29 no 30 post 31 transcurre | pus (*primum*) corr.

circitu totius terrae. Nam clepsydra dicitur orologium cum aqua factum. Clepsydra enim dicitur defectio aquae. Fecerunt ergo orologium ita: prius cuvam posuerunt et super cuvam posuerunt concam magnam cum foramine parvo, quod foramen claudebatur ne aqua curreret, et impleverunt illam concam aqua, postea notantes stellam claram surgentem ab oriente in medio mundi, dum ipsa stella appareret, aperiebatur foramen ut curreret aqua et dimittebant aquam currere usque dum initio alterius noctis eadem stella appareret, illa vero oriente, claudebatur foramen et postea mensuraverunt aquam in xxiiii partes et appellaverunt partes illas horas. Ergo in una hora vicesima quarta pars arum vel duorum milium stadiorum, id est totius ambitus terrae, curritur, et si multiplicaveris spatium unius partis in terra, id est D stadia, per partes signiferi, id est per ccclx, tot enim partes sunt in ambitum terrae, invenies ambitum totius terrae.

295, 6 UMBRIS CELSIS id est umbris longis. **PRO ELATIONIBUS** id est pro altitudinibus locorum ac si dixisset: In humili terra humilis umbra, in excelsa terra excelsa umbra; nam in quantum descenditur in austrum, in tantum est humilior terra et umbra; in quantum autem ascenditur ad septemtrionalem partem, altior terra et umbra. Ut ait poeta:

Mundus, ut ad Scithiam Ripheasque arduus arces
Consurgit, praemitur Libiae devexus in austros.

295, 9 BISSEM ab eo quodcumque est bis dicitur, bis autem dicitur quasi dis; dis autem dicitur dempta triade. Quicquid enim dividitur in tres partes ablata tertia parte, duae tertiae partes que remanent bisse vocantur; illa autem quae tollo ter triens. **SECAT** munerat.

295, 12 LEVORSUM dicitur aquilonalis pars propterea quicumque aspexerit orientalem solem in leva parte habebit aquilonalem partem.

295, 14 SEMIANNUAM Isti enim, id est abitatores [fol. 93^v] aquilonis et australis, vel non habent nisi unum diem et unam noctem in singulis annis, non semel oritur eis sol in anno vel occidit in aequinoctiali circulo; nam ibi habent ortum vel occasum et unus dies illorum sex menses habet sicuti nox et versa vice habent; nam quando his est nox, illis est dies et e contrario.

296, 5 VIGIES QUATER ac si dixisset: In aequinoctiali die umbra dimidiā

21 Cf. Virgilius, *Georg.*, I, 240, 241.

22 sqq. Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 186.

1 pelypsidera 2 pelypsidera 7 dimitebant | curre 8 innitio 10 vigesima 20 artes 21 cum | devextus 22 quodque | bes *bis* 23 des *bis* | triante | quid corr. 26 citur post dicitur *delevi*

29 australes 30 a post annis *delevi*

partem stili tenet, ideoque dixit ESTIMATIONE CENTRI SUI. Centrum enim dicitur dimidium, igitur circulus qui ducitur a summitate umbrae, id est a medio stilo per gyrum usque ad illum locum <quo> cooperit, mensuratur longitudine umbrae sexies, circulus vero qui fit a summitate
 5 stili in gyro mensuratur eadem longitudine duodeties; XII ad VI duplus est. Tertium circulum mensurat decies octies, quartum circulum, id est extremum vigies quater, XX ergo IIII, id est extremus circulus ad circulum stili qui duodeties mensuratur duplus est. XX enim IIII ad XII in dupla
 10 proportione consistunt atque ideo dixit CIRCULI DUPLICIS MODUM RED-
 DIDIT quia non dixit nisi de duobus circulis, id est de extremo et de circulo
 stili; ideo autem umbra sexies metitur primum circulum, quia brevissimus
 dies sex horas habet, ideo secundum duodeties quia aequinoctialis dies
 XII horas habet, ideo tertium decies octies quia longissimus dies, id est
 solstitialis dies, XVIII horas habet, ideo quartum vigies quater aut quia
 15 XXIIII hore sunt in ambitu totius terrae aut quia dies in Tyle XXIIII horas
 habet, quia nulla nox ibi est in solstitiali die.

296, 2 SCAPHIA quasi σκοπιά, id est speculativa.

296, 1 GNOMEN a verbo γνωσκω, id est nosco, vel ideo dixit circuli
 duplices quia dividitur circulus in duas aequas partes. Circulus enim
 20 duplex est cuius diametrus circulum in aequales partes dividit. In toto
 itaque anno sol meridiano tempore in aequinoctio talem diametrum
 orologii intrat ut totum circulum aequaliter dividat, et quod facit umbra
 in orologio, hoc est ad medietatem totius circuli intrat et totum circulum
 25 in duas partes dividit, sic sol in medio mundi umbilicum intrans terrae
 in duas aequas partes totum orbem terrarum, in australem videlicet et
 aquilonalem, dividit. Umbra enim stili in aequinoctio vernali meridiano
 tempore tantae prolixitatis est ut medietatem quam centrum vocant
 attingat, [fol. 94^r] ita ut et stilum in duas aequas partes dividat et circu-
 30 lum duplum, hoc est in aequales duas partes divisum, faciat per compli-
 cationem suam.

296, 5 VIGIES QUATER Tot enim horis volvitur sol vel tota spera caelestis
 circa terram, et ipse signifer qui duodecim signis continetur quorum
 singulum quodque signum duabus oris oritur vel occidit vel movetur
 de loco. Uno igitur eodemque argumento est repertum orologii, quo
 35 tempore in anno sol medium punctum signiferi intrat orbemque terrarum
 in duas aequas partes dividit.

7 extremun 8 dupli 9 reddit corr. 31 horas corr.	1 stile corr. 17 scophia	3 quo addidi 5 deties 18 ΓΝΩ 19 diui//ditur	6 deties corr. 29 facit corr.
35 ter//rarum			

296, 9 PRO PARTIUM RATIONE diximus hoc vel ita dicit hoc pro ratione mutationis umbrarum.

296, 11 QUOT MILIBUS STADIORUM DCC stadia sunt quae faciunt unam partem et ne mireris quod aliquando D stadia, aliquando DCC, unam partem adimplere geometrica tradit auctoritas. Non enim eadem est mensura stadiorum; quaedam enim maiora, quedam strictiora fiunt, ita ut ex maioribus stadiis D in unam partem, <ex> minoribus autem non minus quam DCC complendam sufficient et hoc factum est magnitudine mensurantium. Quidam enim maiores gressus, quidam minores habebant, pro partium ratione, id est si D stadia per spatium unius partis multiplicentur per rationem partium quae fiunt duodecim signis signiferi. Partes autem signiferi sunt CCCLX, si ergo spatium unius partis, id est D, trecenties sexagies multiplicetur, circulus terre efficitur. 5 10

296, 13 IN MEDIO IMOQUE ideo medium dicitur terra quia circa eam volvuntur IIII elementa, ideo autem ima dicitur quia in numero elementorum ultima est de quacumque enim parte caeli descendatur ad terram pervenitur. 15

296, 17 DEVULSIS ELEMENTIS id est separatis a se invicem quattuor elementis.

296, 20 TERES id est rotundus aer. 20

296, 22 DUM PARIBUS Sic enim lineae ducuntur ab extremitatibus, id est a trecentis sexaginta partibus signiferi, in terram ut paris longitudinis sint, quamvis ampliores sint longius a terra, strictioraes vero adpropinquantes terre; sic enim fiunt sicut radii in rota.

297, 3 IN EIUS PENITA Tribus enim modis marae non crescit: quia sursum a sole trahitur et remanet in aere et penita, id est penetrabilia terrae, penetrat, sic enim terra suos poros, id est venas, habet sicuti animalia, et quia salsum est. Salsitudo enim dulcedinem nutritur. 25

297, 8 INTERSTITIA id est spatia vel intervalla. NAM PARES Nam in aliis diebus non invenitur aequalitas [fol. 94^r] umbrarum nisi in aequinoctio, 30 aut enim maior erit in aliis aut minor.

297, 15 REPRAESENTAT hoc dicit quia dimidia pars mundi oritur in die et dimidia pars occidit. Verbi gratia, VI signiferi oriuntur in die et VI occidunt, igitur longitudo istius diei erit longitudo noctis post VI menses

27 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 166.

1 vel m. sec. 4 aliquando (*primum*) 5 geometria corr. |

auttoritas 7 ex addidi 23 amplioris 28 saltitudo 30 quinoctio

et signa sex que hodie in die oriuntur post vi menses in nocte surgent et videbuntur.

297, 22 MELIUS id est apertius quia illud Grecum est, id est zona, aliud vero Latinum, id est fascia.

5 **297, 23 PRO RERUM** id est ratione elementorum vel ideo dicit pro rerum diversitate, quia necesse est ut Plinius Secundus dicit, ut ubicumque ignis sit foris in frigidissima nocte ut quinque locos faciat, id est tres inhabitabiles et duos habitabiles. Verbi gratia, locus ubi ignis est inhabitabilis est propter nimium calorem et duo loci extremi inhabitabiles sunt propter nimium frigus. Ille autem circulus qui est positus inter frigidum et calidum habitabilis necesse est ut sit ex utraque parte.

298, 1 RELEGAVIT segregavit.

298, 5 AMBURIT id est ab ambabus partibus urit.

298, 8 TELLURIS INCURVAE id est terrae non mobilis. **SUPERNUM** Per supernum emisperium intellige spatium ab aequinoctiali circulo ad polum aquilonalem, seu super terram, seu sub terra. **Per INFERIUS EMISPERIUM** spatium similiter ab aequinoctiali circulo ad austrinum polum.

298, 11 DESPICIT valde aspicit. SUPERNATEM Supernatem dicit partem ab oriente ad occasum quam AMBIT OCEANUS, ut Plinius ostendit.

²⁰ 298, 12 INFERNATEM Per infernatum spatium ab occasu sub terra ad ortum.

298, 14 OPIZONTA id est limitantem; ὅπος enim dicitur limes, ὅπιζων
naturalis qui incipit a puncto aequinoctiali, id est a quarta parte Arietis,
et ambit totam terram usque dum iterum perveniat ad quartam partem
Arietis ipsius, et dividit speram caelestem in duas partes aequales et per
illum oriuntur et occidunt omnia signa. Ὁπιζων vero communis est
quem habet unusquisque homo quando ulterius nihil potest videre et
videtur illi caelum quasi sit iuxta terram.

298, 16 CIRCULO SUO quia unaqueque zona duos circulos facit nam et
30 septemtrionalis qui nobis semper supra terram est his qui in meridiana
plaga habitant mundi duos facit emiciclos, illis enim partim sub terra,
partim supra terram est. Similiter de antarctico circulo sentiendum est

6 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 172.

//que 9 inbitales corr. 12 religavit 16 infernus | emisperiam 3 sona 7 quin//
OPIZONTAM | oros | OPIZON 26 OPIZON 27 postest 29 quaa | sona 30 quia (*alterum*) corr.
31 emicyclios 32 terra | antartico

quoniam et ipse his qui sub aequinoctio sunt ex dimidia parte appareret ex dimidia non, ac per hoc conficitur ut nulla zona sit que in duas partes non possit dividi, quamvis non omnibus possidentibus terram appareat, nam nos non habemus nisi sex regiones ex his x, id est solsticiale super-
natem et infernatem et aequinoctialem supra et subter et brumalem simili modo. [fol. 95^r] Nam septemtrionalis nihil nobis concludit quia supra est, australis vero a nobis penitus non videtur.

5

298, 17 E QUIBUS ideo dicit quia illa pars quae ultra aequinoctialem circa austrum versus est <inferius> emisperium vel infernatis vocatur. Ea vero pars quae ab aequinoctiali circulo septemtrionem versus porri-
gitur superius emisperium sive supernatis vocatur.

10

298, 21 ANTOIKOI id est contrarii habitatores; *oikos* id est habitatio. *'Αντοῖκοι* dicuntur qui contra nos habitant in meridiana plaga super terram, ANTIPODES vero qui contra nos sub terra.

298, 23 ANTIXΘΟΝΕΣ dicuntur qui contrariam terre partem possident. *Xθονός* enim terrae. Ergo IIII sunt, id est nos et nostri antipodes et *ἀντοῖκοι* et *ἀντίχθονες*.

15

SED NOS CUM ILLIS id est nos et *ἀντοῖκοι*. AUTUMNASCIT Sicut enim sol cum in augmentum diei venit ad nos, ver nobis facit, sic illis descend-
tentem augmentum diei ver facit, ergo autumnus noster illorum ver est, 20 et autumnus illorum ver nostrum est.

20

299, 6 ANTIPODES AUTEM NOSTRI ac si dixisset: Illi qui contra nos sunt in oriente uno eodemque tempore nos et nostri antipodes aestivum et brumale tempus sustinemus. Quidam ita intelligunt hunc locum: Uno eodem tempore nos et nostri antipodes estivum et brumale tempus sustinemus sed non eadem prolixitas dierum et noctium nobis et illis est. Ideo dicit de estate grandiores dies illi habent, non tamen sicut nos grandiores enim habemus, similiter in bruma grandes noctes habent sed non sicut nos. Prolixissima enim nox illorum est quantum ab hora tertia usque ad nonam aestivus dies apud nos obtinet, et prolixissima dies illorum est quantum nobis est a tertia hora noctis in bruma usque ad nonam horam, et si sic intelligatur, duos antipodes habemus, id est orien-
tales et brumales.

25

299, 12 QUATTUOR ANNI TEMPORA COMMUNIA *ἀντοῖκοι* noverunt et *ἀντίχθονες*. Similiter etiam antipodes nostri, quamvis non dixit

30

2 zona sona m. sec. 6 septemtrionalis | concudit corr. 9

inferius addidi 12 ANTIKOI | habitato///res 13 ANTIKOEC 15 ANTIKZONEC 16
IKTONOC | terra 17 anticoes et antictones 18 anticoes | autumnascit 19 argumentum
20 augmen 22 anpodes 23 u//no 27 habeant 28 noctis corr. 30 nonan corr. 34 an |
anticoi 35 anticones

antipodes illorum sunt qui hanc partem mundi ultra aequinoctiale circulum aquilonem versus sub terris habitant. Nostri vero antipodes sunt qui infra aequinoctiale lineam meridiem versus sub terris habitant.

299, 15 IN MEDIA FASCIA eos dicit qui inter duos polos habitant, nam qui sub polis sunt ortus occasusque non mutant semper. Verbi gratia, qui sub polo aquilonali degunt aut per VI menses diem aut per VI menses noctem habent; similiter de [fol. 95^r] his qui sub antarctico sunt intellige.

300, 3 QUIN BIS HIEMEM ET SECUNDO PATIUNTUR AESTATEM Verbi gratia, cum sol incipit ab aequinoctiali circulo, id est a quarta parte Arietis, ad nos venire in augmentum diei, per xc dies pervenit Alexandriam, ultra quam ad nos non potest venire; illi qui sub sole sunt in illis diebus, eis est aestas. Quando vero in augmentum diei illis sol descendens per eos transit, et iterum habent aestatem, duas ergo habent aestates et duas hiemes, id est quando in aequinoctiali circulo sol est, illis est hiems, et quando sub Alexandriam, et illi dicuntur amfiscii vel ascii. Amfiscii dicuntur circumbrati quia umbram ex omni parte habent. Quando enim oritur sol, mittunt in occasum umbram, sicuti nos quando occidit in orientem; quando in austro est, in septemtrionem; quando in septemtrione est, in austrum. Quod nos non facimus, illi autem faciunt quia septemtrionali parte solem habent in meridiano tempore cum sol est super Alexandriam. Ascii autem dicuntur cum nullam umbram habent quando sol est super illorum caput; σκιά enim dicitur umbra, a sensu negandi habet.

300, 7 CONTRAHITUR id est coangustatur, **DESERTIONE** propter desertonem, quia deserunt homines magnam partem propter halitum austri, id est propter frigus.

300, 10 ABSQUE PLANETIS ac si dixisset: Cum planete sunt ultra aequinoctiale circulum, isti qui sub hoc polo habitant non possunt eas videre usque dum transierint aequinoctiale in has partes venientes, atque ideo ortus est eis in aequinoctiali circulo et occasus; similiter de illis intelligendum est.

300, 11 DE MEDIO LATERIS id est ab australi parte.

300, 18 CAETERA NON NOVERUNT id est omnia fixa signa que sunt ultra aequinoctium nesciunt illi qui sub hoc polo sunt et contrario similiter. **35 HABITUS** terra dicitur quia intra diffinitum numerum habetur.

15, 21 Cf. Beda, *De rerum natura*, xxxi (Migne, P.L., xc, 431).

5 mutat corr. 7 antartico 8 hiemen 10 aumentum corr. 15 amfisci vel
asci | amfisci 18 spatemtrionem corr. 21 ascii 22 scia 29 transierit

Romani per passus, Greci per stadia, computant.

302, 5 PROMONTORIUM est terra longe intrans in mare.

303, 5 SINUS est mare intrans in terra.

301, 3 IN GEOGRAFICO id est in descriptione terrae.

303, 4 EGEUM mare dicitur quia in forma hyrci figuratur; *αιγας* enim 5 dicitur caper.

303, 6 ACROCERAUNIAM *κεραυνός* culmen, *ἄκρος* summum quia in summitates illius [fol. 96^r] montis cadent sepe fulmina.

304, 4 MEOTIDAE paludes sunt sinus maris ab equinoctiali parte porrecti in quos Tanais fluvius intrat qui dividit inter Asiam et Europam et 10 Scythiam.

305, 5 LEVI LATERIS id est partis australis. Sic enim pingitur mundus sicuti homo supinus verso capite ad orientem, pedibus ad occasum, dextro latere ad aquilonem, levo ad meridiem.

305, 7 ARABICUM SINUM Mare Rubrum dicit. 15

305, 13 ANNO rex Africae fuit.

306, 12 SUBSIDENTES id est planas. DEHINC id est ex Gaditano freto.

307, 4 DEVEXIS id est planis.

314, 15 NEAPOLIS nova civitas vel Nicopolis civitas victoriae.

318, 14 Αἰολίς Grece, Latine litus, ideo vocatus ΑΙΟΛΙΣ quia per 20 ordinem civitates in litore sunt positae.

326, 14 MACARONESOS insula beata. *Μακάριος* enim dicitur beatus vel beata. His adicitur insula.

327, 3 ULTRA SECUNDUM MILIARIUM CONTRAHITUR ac si dixisset: Latitudo contrahitur, id est coangustatur, intra quadragesimum usque dum perveniet ultra secundum miliarium, hoc est ergo quod dicit nec distenditur usque ad quadragesimum miliarium. Coangustatur autem ultra secundum miliarium ut non perveniat ad quadragesimum. 25

327, 14 CERUCRUSION cornu aureum, *χρυσὸν* enim dicitur aurum,

5 Cf. Isidorus, *Etym.*, XIII, 16, 5.

7 Cf. Isidorus, *Etym.*, XIV, 8, 6.

4 descriptione
 5 egos 7 ceraunos | acros | summun 8 summitatis corr. | flumina 10 uropam et Siciliam
 16 Annio 19 Necropolis 20 Fiolos | Eiolos 22 Marcharonissos | macharios 25 conhitur |
 quadragesimun 29 crusum

κέρας cornu.

328, 6 BOSFOROS bovis forma.

329, 15 SEMENSTRI DIE dies sex mensium.

330, 8 ASYLU M tutum id est locus in quem si reus intraverit, illuc nocere
5 illi non potest.

330, 18 ORCADES insulae a rotunditate ita vocatae.

331, 9 AESTUARIUM nomen serpentis quem occidit Hercules.

333, 12 FENERATUR redditur.

333, 14 SYRTES *σύρτω* dicitur traho, inde Syrtes trahentes quia trahunt
10 naves ad se. Sunt autem latentes cumuli harenae in mari, inde etiam
dicuntur Syrenae eo quod trahunt ad se animalia.

PROPTER quantum.

333, 18 RECESSUS dicitur sinus qui a mari longe recedit. RECIPROCO quia
undat et redundat et accessus et recessus habet.

15 334, 1 PSILLI incantatores serpentium.

334, 11 CATABATHMON descensus Nili. Nam de altissimis montibus
descendit in valle rediens ab ortu ad occasum.

335, 4 LEUCAETHIOPES et albi Ethiopes.

337, 17 MESOPOTAMIA media inter flumina interpraetatur.

20 340, 16 AULOCRENE fons fistularum, *αὐλός* fistula, *κρήνη* fons.

345, 3 VEGETATUR roboratur.

345, 4 Omnis flatus lenis et levis ETHESIUS vocatur.

345, 17 FUSCIORES nigriores.

346, 1 CRYSSOS autem ARGINOS argentum.

25 346, 3 FUZO tinctura.

346, 4 FENERATIONIS id est usuras nolunt, velut in quibusdam [fol. 96^v]
habetur FUNERATIONES, id est nesciunt plorare mortuos suos vel funera
facere, id est obsequia.

346, 9 PRAETENTA anteposita.

9 Cf. Isidorus, *Etym.*, XIII, 18, 6.

1 cerus	9 syro	11 Syrenae	12 <i>l. deest</i> Dick	15 spilli
16 catabathmon catabathnon <i>m. sec.</i>	18 Leocathiopēs	20 aulocrine aulos crine	22 ethesies	
27 funerationis corr.				

347, 14 ICTYOFAGI pisces comedentes.

350, 13 DIXERAT Eroicum senarium primum, iambicum sequitur.
PAPHIE Venus a Papho insula. CONTRACTIOR tristior.

350, 14 MORA INTRICANTE id est inextricabili mora vel insolubili. LEDITUR Venus a Geometria. 5

351, 1 NIXA suffulta.

351, 2 PULCHRIOR Mos est enim feminarum pulchriores esse quando lassae sunt.

351, 7 COMPETA id est vias.

351, 8 TEDIA laetitias. 10

351, 10 VELLERE deponere.

351, 14 CYTHEREE Veneri.

351, 15 ARCAS Mercurius.

351, 17 PRONUBA Iuno. PROPTER iuxta.

351, 18 COMI pulchro. 15

351, 24 IN INFINITUM ideo hoc dicit quia sicut numeri in infinitum vadunt in arithmeticā, ita etiam figure in geometriā.

351, 25 NUMERIS Arithmeticē. LINEIS Geometriæ.

352, 5 APODICTICA considerativa.

352, 17 CUNCTIS SPETIEBUS id est sensibilibus. GREGATIS id est multis 20 speciebus diversis simul iunctis. SINGULATIMQUE hoc est uni speciei solum modo, aliud est enim congregare numeros in unum et aliud resolvere in unum. Omnis ergo numerus per se ipsum in animo consideratus et nulli materiae accidens incorporeus est. Sin autem accesserit ad aliquam spetiem seu materiem confestim corporeus efficitur, et dicitur 25 geometria sicut incorporeus arithmeticā.

352, 21 ΕΠΙΠΕΔΟΝ superpedale.

352, 22 ΣΤΕΡΕΟΝ firmum.

352, 25 Φαινω appareo, inde ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ superapparitio.

353, 4 ΚΥΚΛΙΚΑΣ circulares. 30

1 ictofai 3 pamphile 4 inextrigibili 27 epipedon 28 sterion
29 fano | epiphania epiphania m. sec. 30 cycdicas

353, 5 ΕΛΙΚΟΕΙΔΕΙΣ obliquas. ΚΑΜΠΤΛΑΣ curvas.

353, 11 SINUOSA solida.

353, 13 IN PLANITIA in plana figura.

353, 17 ΕΤΘΤΓΡΑΜΜΟΣ rectilineus.

5 353, 21 ΚΑΘΕΤΟΣ deorsum stans.

354, 17 NIXTON *μικτόν*.

354, 18 ΠΛΕΤΡΟΝ latus.

355, 3 ΣΚΑΛΗΝΟΝ id est gradatim ascendens sicut enim minor linea ad medium lineam ita media ad primam.

10 355, 9 ΕΤΕΡΟΜΗΚΗΣ id est consentiens in angulis, dissentiens in lateribus.

355, 10 POMBOΣ e contrario.

355, 14 ΤΡΑΠΕΖΙΟΝ ponderalis figura que in planitia non intelligitur. NULLA PARTE IN SE INCIDUNT ac si dixisset: Nullum terminum habent 15 in quem desinant sed in infinitum vadunt.

356, 1 ΚΑΜΠΤΛΟΓΡΑΜΜΟΝ id est curvis lineis.

356, 12 ΕΡΓΑΣΤΙΚΑ operativa quae habent praecepta facienda cuiuslibet forme. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ vero quia conprobant illam formam.

357, 16 CUM DIALECTICA ac si dixisset: 'Αποδεικτικά tropi sunt termini

20 communes cum dialectica. Verbi gratia, sicut dico, 'Si retorica est [fol. 97r] bene dicendi scientia, utilis est; est autem retorica bene dicendi scientia, utilis est igitur,' sic dico, 'Si pentagonus est, quinque angulos habet. Est autem pentagonus; quinque igitur angulos habet,' sic et reliqua.

25 358, 3 PROPOSITUM id est questio. DETERMINATIO diffinitio disputatio argumentatio.

358, 4 COMPROBATIO rectus syllogismus.

358, 5 CONFINIS dum aliud ex alio colligitur.

358, 18 UNI MEDIE id est media linea interposita inter duas pares lineas

rectilineus	5 categas	6 mixton	7 pleoros	8 ΣΚΑΛΕΝΟΝ	9 liea <i>corr.</i>	10
ETEPOMEKEC	12 rumbos	13 ΤΡΑΠΕΚΙΟΝ	15 quen	16 ΚΑΜΠΙΑΟΓΡΑΜΜΟΝ	17	
faciendo	18 ΑΠΟΔΙΚΤΙCA	19 alectica ΑΠΟΔΙΚΤΙΚΝ		21 bedicendi <i>bis</i>	23 quinque	

aut par erit extremitatibus aut duplo superabitur.

358, 16 Inter ΟΜΟΛΟΓΟΝ et ΠΡΟΣΕΤΡΕΤΙΚΟΝ hoc interest, quod in προσευρετικῷ omnes proportiones intelliguntur inter lineas, in δμολόγῳ autem sola duplicitas intelligitur.

359, 2 ΡΗΤΗ recta. ΑΛΟΓΟΣ non recta sed illegalis. 5

359, 10 ΣΤΜΜΕΤΡΩΤΣ commensurabiles.

359, 11 ΑΣΤΜΜΕΤΡΩΤΣ inmensurabiles vel illegales.

359, 12 ΔΤNAMEI ΣΤΜΜΕΤΡΟΙ id est potentia commensurabilis.

359, 13 ΜΕΣΑΙ ΣΤΜΜΕΤΡΟΙ id est media commensurabilis ac si dixisset: Una linea si alteri lineae coniungatur cum aliqua mensura μέση σύμμετρος dicitur, cum autem sola consideratur et sibi ipsi concordat δυνάμει σύμμετρος dicitur. 10

359, 17 PRIMA ΜΕΣΗ ΑΛΟΓΟΣ id est media illegalis quia non est recta linea per totum sed media pars curva est. SECUNDA EK ΔΤΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΑΛΟΓΟΣ ex dimidia potentia ἄλογος. HUIUS SPETIES SUNT VI id est linea quae dicitur ἄλογος. Aliud est enim considerare ἄλογον ante et retro, aliud dextrorum sinistrorum, aliud sursum et deorsum, et hoc in omnibus sequentibus ἄλογοις intelligendum est. 15

360, 3 TERTIA EK ΔΤΟ ΜΕΣΩΝ ΠΡΩΤΗ ΑΛΟΓΟΣ ex mensura primae partis ἄλογος. 20

360, 4 QUARTA EK ΔΤΟ ΜΕΣΩΝ ΔΕΤΤΕΡΑ ΑΛΟΓΟΣ ex mensura secundae partis ἄλογος.

360, 5 QUINTA ΜΙΚΤΗ ΑΛΟΓΟΣ id est prima pars ἄλογος secunda ρητή tertia ἄλογος quarta ρητή.

SEXTA ΡΗΤΟΝ EK ΔΤΟ ΜΕΣΩΝ ΔΤΝΑΜΕΝΗ ΑΛΟΓΟΣ id est recta ex 25 dimidia potentia ἄλογος.

360, 6 SEPTIMA ΔΤΟ ΜΕΣΑ ΔΤΝΑΜΕΝΗ ΑΛΟΓΟΣ de media virtute ἄλογος.

ОСТАВА ΑΠΟΤΟΜΗ ΑΛΟΓΟΣ id est sectione ἄλογος. In his enim quatuor sequentibus ἄλογοις sola potentia consideratur non curvatura linearum. Huius speties sunt VI ut supradiximus. 30

2 ΟΜΟΛΟΓΟΜ | ΠΡΟΣΕΤΡΕΤΙΚΟΜ 3 ΠΡΟΣΕΤΡΕΤΙΚΟ | ΟΜΟΛΟΓΟ 5 PETE 6 ΣΤΜΜΕΤΡΑΣ |
commensurales 7 ΑΜΕΤΡΑΣ | inmensurales 8 ΔΙΝΟΜΙΣΙΜΕΤΡΟΙ | commensuralis corr. 9
ΜΕΣΕΣΙΜΕΤΡΟΙ 10 liea corr. | ΜΕΣΕΣΙΜΕΤΡΟΙ 11 ΔΙΜΜΙΣΙΜΕΤΡΟΙ 13 ΜΕΣΕΑΛΟΓΟΣ
14 EK ΔΙΝΑΜΑΤΟΝΑΛΟΤΟC 15 alogis 19 ΔΙΟΜΕΣΟΝΙΡΩΤΕ 21 ΔΙΟΜΕΣΟΝΔΕΤΤΕΡΑ
23 ΜΙΚΤΟΝ | secundae | pete 24 pete 25 ΡΕΤΟΝΕΚΔΙΑΜΕΣΟΙΔΙΝΑΜΕΝΕ 27 ΔΙΑΜΕΣΑ-
ΔΙΝΟΜΕΝΕ 28 ΑΠΟΤΟΜΕ | ΑΛΟΓΙC

360, 8 ΝΟΝΑ ΜΕΣΗ ΑΠΟΤΟΜΗ ΠΡΩΤΗ ΑΛΟΓΟΣ media sectione primae partis ἄλογος.

360, 9 ΔΕΚΙΜΑ ΑΠΟΤΟΜΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΛΟΓΟΣ id est sectione secundae partis ἄλογος.

5 360, 10 UNDECIMA ΕΚ ΜΕΣΩΝ [fol. 97^v] ΑΛΟΓΟΣ id est media ἄλογος.

DUODECIMA ΜΕΤΑ ΡΗΤΟΥ ΜΕΣΟΝ ΤΟ ΟΔΟΝ ΠΟΙΟΤΣΑ ΑΛΟΓΟΣ ultra medium rectam totum factura prima ἄλογος.

360, 11 TERTIA DECIMA ΜΕΤΑ ΜΕΣΟΥ ΜΕΣΟΝ ΤΟ ΟΔΟΝ ΠΟΙΟΤΣΑ ΑΛΟΓΟΣ id est ultra medium quidem totam factura prima ἄλογος et est e*10* contrario duodecima.

361, 6 PYRAMIS figura est quae in fundamento lata, in summitate acuta, sicuti πῦρ, id est flamma ignis; quamvis enim ignis latus sit, flamma autem acuitur in summitate.

CONUS circulus super circulum positus nihil habens in medio.

15 361, 7 CYLINDRUS vero solida figura rotunda super circulum et modum rotundi ligni quo pavimentum coaequatur.

CUBUS super quadratum ponitur. Habet enim omnis cubus sex superficies, VIII angulos, XII latera.

361, 8 CAPAX ac si dixisset: Spera, id est circulus, potest in se habere *20* omnis figuras.

361, 10 PRISMA figura est que antequam perveniat ad soliditatem perfectam preciditur et dicitur a poeta curta.

361, 13 OKTAEΔΡΟΣ id est octo angulos. Sic ΔΩΔΕΚΑΕΔΡΟΣ XII angulos, ΕΙΚΟΣΑΕΔΡΟΣ XX.

25 362, 3 QUAE IDEM AEQUALIA SUNT id est si numerus alio numero aequalis sit, necesse est ut invicem sint aequales. Verbi gratia, VIII ad VIII aequales sunt et invicem aequales, id est quot partes habet octonarius tot partes habet alter octonarius. Habet autem octonarius dimidiam partem in qua ternario, et quartam in duobus et octavam in uno, sic et *30* aliter octonarius etsi equalibus. Verbi gratia, si de pari numero parem numerum auferas, pares remanent; verbi gratia, tolle de VIII duo, rema-

11 Cf. Isidorus, *Etym.*, III, 12, 6.

1 ΜΕΣΕΑΠΟΤΟΜΕΠΡΟΤΕ	3 ΑΠΟΤΟΜΕ	5
EMECON	6 PETOIMECONTOOΔΟΝΗΟΙΟСА	8 МЕСОМЕНОΔОННІОІСА
(alterum)	15 celindus celindrus <i>m. sec.</i>	12 Pyr flama
24 eticosedros	27 quod	18 XII decima
		22 poecio
		23 octedros duodecedros
		30 partem corr.

nent VI, tolle VI, duo remanent; IIII, tolle de quatuor duo, remanent II,
et sic in caeteris. Sic etiam si addas parem ad parem necesse est ut
pares sint.

362, 11 ΘΕΩΡΗΜΑ speculatio.

FINIT DE GEOMETRIA

INCIPIT DE ARITHMETICA

Arithmetica vel erithmetica dicitur numeralis ars. 'Πυθμός enim Grece, Latine numerus interpretatur, atque ideo suum nomen non est translatum sicut caeterarum artium quia quamvis Latialiter loquantur, 5 tamen ad indicium originis Grece sunt appellatae quia in Grecia invente sunt artes.

363, 3 CONTICUIT id est tacuit. PRUDENS docta. PERMENSIO id est geometrica.

[fol. 98r] **363, 4** INNUBA dicitur Pallas quasi non nupta quia semper virgo 10 est. INSTIGAT provocat.

363, 5 ABACUM id est tabulam cum suis figuris. PERSTARE id est cessare. TEGMINE pulvere. GLAUCO viridi.

363, 6 PANDERE aperire. DUCTIBUS linea mentis. AEQUOR planitiam abaci. Omnis enim planities aequor dicitur ab aequitate.

15 **363, 7** ALTERA id est Pedia que cum Geometria tabulam abaci portavit inter deos. ACCIRE vocare.

363, 8 GERMANAM id est Arithmeticam. QUAE id est Geometria.

363, 10 IMMURMURAT susurrat.

20 **363, 12** ADPROBAT id est laudat. ARMIPOTENS id est Iovis propter fulmina. LENTUS securus.

363, 13 LONGA id est nuptias in longum ducis.

363, 14 SERIA id est longa. MARCENTEM id est vacillantem vel tepescensem. STUPIDANT stupefactum reddunt. COMMENTA asserta.

363, 15 FASTIGIA honores. VIRGO Philologia.

25 **363, 16** AMBIT circumvenit. HERILIS id est Cupido.

363, 17 NEC MEA MELLA id est dulcia. QUAE HAEC ac si dixisset: Lex ista in qua Pallas consistit non est Imeneia, id est non pertinet ad deum nuptiarum, nam non convenit ut Pallas habeat partem in agro Veneris, id est in opere nuptiarum quod pertinet ad Venerem.

30 **363, 19** PETULANTIA id est lascivia. FERVET id est ardet.

sic! | rithmus 7 continuit 9 inba corr. 15 portaut 16 duos corr. 17 geometria corr. 22 macillementem

² erithmetica

363, 20 REPRIMIT recondit. TRITONIA id est Pallas. MENTEM Cyllenii.

363, 21 NUPTAE id est Philologiae. NON EQUA id est iniusta; non vult enim nuptias. DIONE matrem Veneris dicit.

363, 22 POTIUS id esset tibi melius. PRIAPUM deum nuptiarum quem nuptae colunt. 5

364, 1 ATHLANTIADES id est Mercurius filius Maiae filiae Athlantis.

364, 2 INFACETUS id est tardiloquus. LEPIDULIS id est feminis loquacibus.

364, 4 LICET URGES Iambicum dimetrum catalecticum, id est syllaba manens post dictionem. Recipit anapestum et spondeum et se ipsum in 10 capite.

364, 5 INIRE accelerare.

364, 6 EXERAT ostendet.

364, 7 AMBITUS assertio.

364, 9 CESSATUR demoratur. INTRICATUS insolubilis amore artium; 15 $\tau\rho\acute{\chi}\omega$ curro, inde intrico demoror.

364, 10 FULCHRA id est sustentacula.

364, 11 NOSTRAE propter nuptias.

364, 14 FURIIS id est deabus malis. ALLUBESCAT placeat vel placeatur. Furiae dicuntur Cloto Lacesis Atropos. 20

364, 16 PAPILLAE id est mammille.

364, 18 FERALIS bestialis. CURA id est Furiarum discordia.

364, 19 VULSA id est soluta. FELLIS macule. ATRO id est veneno.

364, 20 TRAHAT id est auferat. CAPILLOS id est nuptae.

364, 21 RENIDENS resplendens. 25

365, 1 PRODIDIT manifestavit diis. MARCIDULIS blandis.

365, 2 LUMINIBUS id est lascivis.

365, 1 PETA lasciva.

365, 3 PROMITTENTIS id est se ipsam. ILLEXIT provocavit.

¹ Cyllinii ² id est (*primum*) *m. sec.* ⁷ infacetur | tardiloquus *corr.* ¹⁶ trexo
¹⁷ fulcra *corr.* | sustacula ¹⁹ fugis ²⁰ Lacesis ²⁴ traat *corr.* ²⁹ promitentis

365, 4 DEPRAEHENDENTIS redarguentis. OBTUTIBUS id est nubibus.

365, 11 ALTER id est dies.

365, 12 DECURIATUS id est denarius a decem derivatur.

365, 13 HONORUM venerabilem.

5 **365, 14** DUPLIS TRIPLESQUE Duplus est quando maior numerus minorem habet bis, ut duo ad unum. Triples est quando maior numerus habet minorem ter, ut ternarius habet unum ter. Ubi cumque autem fuerint dupli vel tripli, necesse est ut sesqualteri vel sesquiterii sint. Verbi gratia, IIII ad II duplus est. Inter duo autem et quattuor est ternarius 10 qui sesqualter est binarii; quattuor vero ad III sesquiteria [fol. 98^v] est, et sic in ceteris.

365, 15 IN UNUM id est ad unum.

365, 16 TENUATIS resolutis. CONTRAHEBAT resolutebat.

15 **365, 17** VESTEM id est corporalem numerum. Numerus enim quamdiu in animo fuerit incorporalis est et ideo vestem non habet. Quando autem foris egreditur vestem, id est corporalem habitum.

365, 18 VELAMEN intelligibilis numerus quia omnia terminantur ibi et ab ipso extremitates procedunt. ABDIDERAT absconderat.

365, 19 RECURSANTES id est numerando currentes.

20 **365, 20** VERMICULATI cometi similes vermium. SCATURRIGINE materia multiplici.

25 **365, 21** DCCXVII NUMEROS Per numerum significavit proprium nomen Iovis, ZIPTC, id est Z VII, I X, P C, T CCC, C CC. Macrobius autem dicit proprium nomen Iovis est H APXH, id est principium, H VIII, A I, P C, X DC, H VIII.

365, 22 SUBREXIT erexit vel salutavit vel levavit vel ostendit.

CONPLICATIS id est compositis.

366, 3 EMERSERAT id est ex fronte eius. CLINATE extentae vel conradiatae.

30 **366, 4** PORRECTO id est extento. MIRACULIS id est ex primo denario.

366, 7 CONSPICATI ut veniret in adiutorium. IDRIO germanae, idram habentem c capita Ercules interfecit. Putabant ergo terrestres dii et

3 dirivatur 20 scaturigine 23 ZIPTC *sic!* | Macrobius 27 complicitis 28 climate 30 porrecte corr. 31 conspicate corr.

silvani quia haec femina filia Idrae fuerat.

366, 8 ABORTO id est subito orto. PUER ILLE id est Cupido.

366, 10 USQUE ABACUM id est unaqueque ars suum abacum habebat.

366, 12 PRAEFEREBAT preportabat.

366, 16 SUPER VESTRUM pro superum. 5

366, 17 RECENSEAM recognoscam.

366, 18 RAMALIBUS id est radiis.

366, 20 NATURAE ipsa est monas.

366, 21 MERCURIALE FAXIT id est facit me venire et depromere artem.

367, 1 STUDEAM id est ut studeam. 10

367, 2 QUI pro quae.

367, 4 AFFATA id est laudata vel dicta.

365, 5 VIBRANTEM id est apparentem.

367, 8 PRINCPIA id est omnes forme numerorum principia dicuntur.

367, 7 EXTANTIUM id est que stant in forma materiae quae eterna 15 creditur esse.

367, 8 ANTE IPSUM id est mundum qui putabatur Iovis vel ANTE IPSUM id est binarium. Nam sunt tria principia: principium a quo monas, principium per quod, id est principium multiplicationis, duo, principium numerorum, ternarius. 20

367, 9 NEC DISSIMULABO id est non negabo. EX EO id est de eo.

367, 10 RETRACTANTIBUS id est philosophis disputantibus.

367, 12 MENSURA id est omnes numeros metitur.

367, 13 DETRIMENTORUM id est resolutionum. QUAE dixisset quando resolvuntur numeri ad monadem pervenitur quae non potest resolvi. 25

367, 15 ABSUMPTA id est postquam omnes numeri consumuntur, monas remanet. NON ASCENDITUR id est non transitur quia supra [fol. 99^r] eam nihil est, quia finis omnium in ea constat.

367, 17 IDEALIS formativa.

367, 18 INTELLECTUALIS id est monadis. 30

15 forme 23 mensuret corr. 24 qua 27 ascenditur 30 intellualis | monac//is

367, 21 EXSTANT id est sol et luna vel EXSTANT, id est elementa quando per se considerantur singula sunt.

367, 24 CUPIAT Omnia enim elementa cupiunt ut unum sint vel CUPIAT inveniri ab omnibus.

5 368, 1 ELATIONIS corporalitatis vel corpulentia. PROPRIUM id est unum. DETORQUET attrahit.

368, 2 ARDORIS id est amoris quia appetunt virtutem.

368, 6 DEFUXERIT ut aliquid appareat sive sensibiliter sive intellectualiter.

10 368, 7 INSECABILIS quia non habet latitudinem.

368, 8 FACIT id est unum, causa numerorum. DIAS causa procreationis. QUOD id est quia.

368, 11 IUNO id est dias. CONIUNX id est monadis sicut Iuno Iovis.

368, 12 PRECEDENTIS id est unitatis.

15 368, 13 ADVERSA dicuntur quae ab unitate vel divinitate recedunt quia avertuntur a veritate.

368, 14 AB ADHAERENTE id est ab unitate.

368, 17 MEDIA utraeque partes quae sunt dimidiae.

368, 18 AUSPICATUR incipit. OPINABILIS id est cogitativa quia corporatio

20 20 opinabilis dicitur. Quidam enim putant se videre corpus, quorum opinio falsa est.

368, 19 MOTUS id est unitatis.

368, 21 NUMERUS id est bis duo.

368, 23 PRIOR id est primus numerus est omnium numerorum.

25 368, 24 CENTRUM id est unum medium.

369, 1 DENIQUE FATA id est Cloto Lacesis Atropos.

369, 2 GERMANITAS tres Gratiae filiae Iunonis et Iovis. CELOQUE medium terram dimisit quia nullus potest ab initio ad finem pervenire nisi per medium, ergo Lucina dicitur in caelo, Diana in terris, Proserpina in inferno.

dicitur 11 dies 13 dies *corr.* | conuinx 18 dimidiae 19 *post* opinabilis
 26 Lacesis 27 grates 29 celo *corr.*

369, 4 SENARIUM quia senarius suis partibus implectitur ideo perfectus est. NOVENARIUMQUE quia primus quadratus est imparium, et quia ibi finitur tota musica, id est in epogdoo.

369, 5 AUSPICIO id est augurio.

369, 6 ARMONIA dicitur adunatio vocum. DIAPASON ex omnibus dicitur quia ex diatessaron et diapente componitur. 5

369, 7 EMIOLION id est sesqualtera. DIATESSARON id est sesquitertia.

369, 8 ALTERNAT id est movet. TRIBUS temporibus: praeteritis presentibus et futuris. DIVINATIO id est prophetia.

369, 9 IDEM id est ternarius. 10

369, 10 DIADEM MATERIAE quia materia creatrix et coaeterna deo creditatur sed formata a deo et diadi propter divisionem tribuitur. IDEALIBUS perfectis formis quia initium et medium et finem habet.

369, 11 CONSEQUENTER convenienter.

369, 12 TRICARIO id est ternario vel triformiter. 15

369, 13 SOLIDITATIS quia sic nascitur quasi cubus semel duo bis.

PERFECTIO quia primus quadratus est.

369, 14 EX LONGITUDINE id est extremitatibus collectis medium dimisit, id est latitudinem. Nam omne corpus solidum IIII habet, id est longitudinem latitudinem altitudinem et se ipsum, quia aliud est cogitare 20 tria illa incorporalia, et aliud est corpus considerare.

369, 15 IMPLICITIS id est complicatis.

369, 16 INTEGRATUR perficitur.

369, 17 ECATONTAS id est c.

369, 22 FRONTESQUE CAELI id est oriens occidens aquilo meridies. 25 PRINCIPIA id est elementa que sunt principia omnium corporum.

369, 23 QUATTUOR AETATES id est infantia pueritia adulescentia iuventus. Hic status est incrementi ultra enim non crescit homo nec ingenio nec statura corporis.

QUATUOR VITIA id est quae sunt contraria IIII virtutibus.

369, 24 IPSI CYLLENIO id est pro fortitudine datur; [fol. 99^v] ipse enim semper luctatur cum sole. 30

1 impletur 3 epodo epigodo *m. sec.*

5 diapasson 6 diateseron 7 diateseron 22 complicatis 25 celi corr. 31 ipse | cellenio

370, 2 QUINTUS id est IIII elementa cum quinta forma.

370, 5 APOCATASTATICUS singularis vel reversibilis sive cum suo genere, id est cum quinario.

370, 10 ZONAE Sicut enim in celo sunt quinque circuli, sic etiam sunt in terra illis qui habitant in aequinoctiali circulo quia a caelo omne eodem modo oritur eis et ideo decem regiones habent.

370, 15 ANALOGICUM id est rationabilem.

370, 19 MAGNITUDO id est quantitas. COLOR superficies quae tantum videtur.

370, 20 FIGURA quam formam habeat. INTERVALLUM spacium corporis. STATUS ET MOTUS Omnis creatura in his duobus constat, aut enim in statu sunt aut in motu.

370, 21 PRIORSUM id est ante circuli sive circuli mundi sive etiam imus cuiusque ambitus his sex movetur.

371, 6 QUADRATI Nam omnis cubus quadratus est et sex superficies habet et VIII angulos et XII latera.

TOTIUS ARMONIAE id est diapason, nam sex toni sunt integri in armonia caelesti, id est unus a terra ad lunam, alter a luna ad Venerem, tertius a Venere ad solem. Item supra solem unus a sole ad Martem, alias a Marte ad Saturnum, tertius a Saturno ad speram caelestam. Nam quod hic dicit quinque toni et duo emitonia secundum aliorum sensum dicitur, nam re vera septem toni sunt sed non sunt nisi sex integri, nam a Venere usque ad solem tria emitonia sunt, similiter a Saturno ad speram caelestem tria emitonia.

371, 8 COLLATUS multiplicatus.

371, 11 ARTHMETICUS dicitur novenarius quia arithmeticam medietatem habet ut dicit EODEM ENIM NUMERO et reliqua.

371, 14 OCTO MUSICA RATIONE quia musicam medietatem habet.

372, 2 MEDIA sicut enim LXXII nascuntur ex multiplicatione extremorum sic etiam ex multiplicatione mediorum nascuntur et hoc eodem modo sit in maioribus per multiplicationem LXX duorum ut sequitur.

372, 17 PERVIRGO id est valde virgo.

373, 5 MHNOEIΔHN id est primam.

373, 6 ΔΙΑΤΟΜΟΝ id est dimidia sectio, id est octavam.

373, 7 ΑΜΦΙΚΤΡΤΟΣ maior dimidio.

373, 8 ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ id est plenilunium. Σελήνη dicitur luna a lapide qui sic vocatur in quo forma semper lune crescit et decrescit. Quidam dicunt paschalem lunam tantum ibi crescere et decrescere lumine, id est circulus solis, nam circulus solis in xxviii annis constat sicut circulus lunae in xviii. Verbi gratia, ut talis feria et talis dies mensis et talis annus bis Sextilis sit, ut hodie est, simul revertatur xxviii annorum spatium expectandum est, et iterum si bis Sextilis hoc anno fuerit in die dominica, non erit iterum in die dominica usque dum xxviii anni sint peracti.

5

10

374, 9 LIENEM splenem.

374, 11 CAPUT TENUS IMUM COLLUM pro uno accipe membro.

374, 12 TOTIDEM STELLAE de Septemtrione dicit qui et Arcturus maior dicitur.

15

374, 14 VULCANO DICATUS quia ignis primus est in ordine elementorum.

375, 8 CYBEBE vel CYBELE quasi †sidos bivost id est gloriae firmitas.

375, 12 MARS a morte dictus, quae mors finis est omnium.

375, 16 SONUS id est tonus.

376, 2 AUXILIUM quia sic est finis primi versus in decade ut a decade 20 incipient alii versus.

[fol. 100r] 376, 4 DATURQUE IANO quia sicut Ianus bifrons est, sic etiam decas dicitur bifrons quia initium est secundi versus dum sit finis primi.

375, 5 APOCATASTATICUS id est singularis ut sicut quinque apocatastaticus dicitur ita decas, sed non est ita.

25

376, 18 UNO ORDINE Nullum enim membrum habent quia non dividuntur in membra sed in singulares unitates atque ideo primi vocantur quia non habent nisi unam divisionem monadis et non dicitur inter eos quota pars, id est ut quot partes habeat iste numerus, tot aliis.

3 Cf. Isidorus, *Etym.*, xvi, 10, 7.

18 Cf. Isidorus, *Etym.*, xi, 2, 31.

1 ΔΙΑΤΕΜΟΝ	2 ΑΜΦΙΚΙΠΤΟC	3 ΠΑΝΚΙΑΕΝΟC KEAINEC	5 pascalem corr.	8 hodgec
<i>corr.</i>	9 sextus	13 inum	17 cubive vel cubile	23 secund
26 nul	27 singularis singularas <i>m. sec.</i>		24 apocatasticus apocatasticis	

377, 5 PENTAS PRIMUS quia nullam divisionem habet praeter monadem.

EXAS id est senarius bis nascitur, id est aut ex tribus bis aut ex binis ter, et ideo dicitur a paribus impar et ab imparibus par.

377, 6 PERFECTUS non solum quia bis nascitur sed etiam suis partibus 5 impletur.

378, 12 PRIMAM IPSAM MONADEM ac si dixisset: Ternarius qui impar progressus est additus ad monadem facit IIII, primum quadratum, cui si assorties quinque, fecisti novem, secundum quadratum, cui si assorties septem, fecisti XVI, tertium quadratum, cui si addas novem, fecisti XXV, 10 quartum quadratum, et eodem modo in ceteris.

379, 8 ΠΕΡΙΣΣΑΚΙΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΣ id est impares ex imparibus et dici possunt ceteri, id est non solum ipse numerus par est sed etiam sua membra paria sunt vel sue partes pares sunt, ut octonarius non solum par est sed etiam partes eius pares sunt, uti VI par est et duo par est.

379, 12 APTIAKΙΣ APTΙΟΤΣ id est pares ex paribus.

379, 13 ΠΕΡΙΣΣΑΚΙΣ APTΙΟΤΣ pares ex imparibus. APTIAKΙΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΣ impares ex paribus.

380, 3 ΠΕΡΙΣΣΑΚΙΣ APTION id est pares ex imparibus.

380, 6 APTIAKΙΣ ΠΕΡΙΣΣΟΝ ex paribus et impares.

380, 7 INCRESCENDI id est crescendi. Aliud est enim utrum ex bis ternis an ex ter binis nascantur VI, ideo diversas rationes habent.

380, 10 CITRA ac si dixisset: Infra singularitatem, id est cadunt in imparem numerum antequam perveniant ad singularitatem, ut duodenarius in VI et VI pares; VI autem statim cadunt in impares ut III et III.

380, 16 SCAVET ascendet.

381, 3 EXCIPIUNT id est accipiunt numeros.

381, 9 QUILA NULLUS NUMERUS NON POTEST sed potest.

382, 13 ESTIMATIO EST id est indicatio quia de singulis numeris dixit huc usque; nunc autem incipit de duobus dicere.

382, 22 IN ALIQUOS SOLIDOS Solidos numeros appellat membra quae excedunt singularitatem. Nam illi numeri in quibus sola singularitas

4 d corr. 7 progesus corr. | additur 8 no// // uem 9 nonos
 11 ΠΕΡΙΟΚΕΙΣΙΠΕΡΙΟΙC 13 menbra 15 ΑΡΙΑΚΕΙC | ΑΡΙΟΤC | paribus 16 ΠΕΡΙΑΚΕΙ//C
 ΑΡΙΟΙC | ΑΡΙΑΚΕΙC ΠΕΡΙΟΤ 18 ΠΕΡΙΑΚΕΙCAPΗΟΤN 19 ΑΡΤΙΟΚΕΙΣΠΕΡΙΟΝ 20
 increscendi | crenscendi 22 singularitemtem corr. 26 excipiuntur corr.

pars est non dividuntur in solidos sed in partes.

383, 8 ΤΕΛΕΙΟΤΣ perfectus.

383, 9 ΤΠΕΡΤΕΛΕΙΟΤΣ superperfectus. ΤΠΟΤΕΛΕΙΟΤΣ subperfectus.

383, 18 IN VITIO quia quicquid plus est aut minus vitium est.

384, 3 PERFECTIO id est perfectione.

5

384, 7 QUAM MINUS sed minus. QUO id est eo.

384, 13 IN RATIONE mensurarum, id est Geometria. TANTUM DE NORMA EXISTIMANT ac si dixisset: Planum numerum dicunt Greci esse ex duobus numeris qui efficiunt quadrangulum et prout fuerint latera illius quadranguli, sic erunt duo numeri ex quibus nascitur quadrangulus. Verbi gratia, duodenarius in lateribus habet tria et quatuor ac per hoc haec plana figura nascitur ex quater ternis vel ter quaternis sic in caeteris.

10

384, 16 RECTUM ANGULUM id est vel cum due linee, iunctis ex una parte capitibus, angulum fatiunt rectum et tamen figuram non faciunt quia non concludunt aliquid sed similitudinem norme.

15

385, 3 SUPRA DEINDE IIII id est ter, nam si superficies in duodenario numero est et duodenarius nascitur ex ter quaternis [fol. 100°] vel quater ternis, sic altitudo nascitur et habebit XXIII.

385, 14 ΕΤΕΡΟΜΗΚΕΙΣ parte altera longiores.

386, 4 TESSERA quadratura quae est perfectior ceteris quadrangulis, 20 longa latera habentibus.

386, 5 SIMPLICEM ORDINEM id est lineam.

387, 5 MANIFESTUM ERIT ac si dixisset: Apparebit in sequentibus quia ratio est inter II et III et CC et CCC, et manifestum erit quae est ratio inter III et quatuor et VI et octo.

25

387, 7 MAIOR NUMERUS aut multiplicatione procedit sic distinguendum est.

387, 16 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΟΤΣ multiplicatos.

387, 17 ΤΠΟΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΟΤΣ replicatos.

387, 18 ΕΠΙΜΟΡΙΟΤΣ membrum membrisve antecedentes.

30

² ΤΕΛΕΤΟΤΣ

3 ΤΠΕΡΤΕΛΕΤΟΤΣ | superperfectus | ΤΠΟΤΕΛΕΤΟΤΣ 12 ter m. sec. 13 vel cum due m. sec. 14
rectam 19 ΕΤΕΡΟΜΗΚΕΙΣ 20 ΤΕΣΕΡΑ | profectiora 26 distinguendum corr. 28 ΠΑΛΛΑ-
ΤΙΑΑΚΚΙΟΤΣ 29 ΤΠΑΛΛΑΠΙΜΣΚΙΟΤ 30 ΕΠΙΜΟΡΙΟΤΣ

388, 1 ΤΠΕΠΙΜΕΡΕΠΙ membrum membrisve inferioris.

388, 4 ΙΣΟΤΗΤΑ equalitas.

389, 6 ΕΤ ΗΟΡΥΜ III id est quartas partes.

391, 18 SIMILEM PUTAT ac si dixisset: Si aliquis numerus minorem 5 numerum superat in toto et dimidio, non putat ibi esse rationem partium sed rationem membrorum.

391, 20 PAR EST id est si numerus habet duas dimidiias partes alterius numeri et nec plus nec minus habet, necesse est ut par sit inter duos fines, id est inter duos numeros.

10 394, 10 VEL SUB DUPLO quam duo ad unum, ac si dixisset: Minus est quando dico I ad II quam quando dico II ad I, et sic in ceteris.

394, 13 EAS id est rationes.

394, 15 UT VAS SUPER SUUM FUNDUM ac si dixisset: Sic numeri crescunt a minimis quasi omnes vasculi alicuius surgentis a fundo, in quantum enim 15 vasculum elevatur a fundo, in tantum latius aliquando fit, sic numeri a minimis crescentes ad ampliora et ad ampliora surgunt.

394, 16 IDEMQUE ETIAM ac si dixisset: Eadem similitudo est in ratione membrorum a minimis enim finibus incipiunt.

395, 4 NULLA ALIA CONDITIO EST Ordo verborum: Nulla est alia condicio 20 sicuti ipsa ratio de emilia quae incipit a tertia parte ac si dixisset: Nulla conditio, id est nulla natura in ratione membrorum, est sicuti natura emiolii, id est sesqualteri qui incipit a ternario numero. Nam ipse est tertia pars numerorum ab uno et ibi est prima sesqualteritas. Inter tria enim et duo primus sesqualter est. Nullum alium sesqualterum 25 huic invenies similem, nam hic solus sesqualter in sola unitate invenitur. Alii autem sesqualteri non in unitate sed in pluribus fiunt, ergo binarius concordat cum inparibus quia nullam aliam mensuram habet nisi singularitatem. In hoc autem discordat a paribus, concordat iterum paribus qui in duo membra aequalia dividitur et in hoc discordat ab imparibus.

30 395, 16 UT Igitur DUOBUS DUO In hoc loco ostendit quomodo sesqualteritas nascitur ex multiplicitate, nam ex duplo nascitur sesqualter, sicut ille numerus qui bis in duplo habetur eidem duplo adiciatur et sic sesqualter nascetur. Verbi gratia, quattuor bis habet duo, qui duo si addantur quaternario fiunt VI, qui senarius ad IIII sesqualter est; item

¹ ΤΠΟΜΟΠΕΤC ² ΕΙΚΟΤΕΤΑ
 4 simililem 11 quado (*alterum*) 13 in post sic *delevi* 17 idestque 23 sesquateritas *corr.*
 29 impabus

senarius bis habet ternarium, qui ternarius si addatur senario fit VIII, qui sesqualter est senarii et sic in caeteris, id est in triplis et quadruplicis et in reliquis, si ille numerus qui ter habet in maiori vel quater addatur maiori efficitur sesquiteria vel sesquiquarta. Verbi gratia, duo ter sunt in senario, qui duo si addantur senario fiunt VIII, qui sesquiterius est senario.

5

395, 21 SINE IUDICIS id est sine ratione iudicii ac si dixisset: Si sunt numeri qui nec ratione multiplicationis habent nec rationem membrorum partium, quesitum est ab arithmeticis [fol. 101r] quomodo fiunt inter se.

396, 2 ULTIMAM ac si dixisset: Prima est ratio multiplicationis, secunda est ratio membrorum, ultima ratio partium.

10

396, 3 GEMINA RATIONE id est prima ratio in multiplicatione, secunda in ratione membrorum et partium.

396, 6 ANIMADVERSIONES differentie.

396, 11 INTERIT perit parium numerorum multitudo, ac si dixisset: 15 Si pares numeri paria loca teneant, quod ex illis nascitur par est, si imparia loca habeant pares, quod inde fit similiter par est.

397, 3 IMPARIUM MULTITUDO id est si impares imparia loca tenuerint, impares inde nascuntur.

397, 5 EADEM DE CAUSA ac si dixisset: Si imparia sunt loca, sic etiam 20 impares fiunt numeri.

398, 3 SUPERSIT ac si dixisset: Ille numerus qui demitur a pari, si par sit, supersit, id est restat alius par, si impar demitur, impar restat ex contrario in impari numero. Nam si par tollatur, impar restat, si impar, par.

398, 16 RECIDERE resolui.

25

399, 18 PRAETER HOS id est pares ac si dixisset: Non solum pares fiunt per se compositi sed etiam impares qui fiunt ex multiplicatione imparium per impares, sive enim impares per alios impares multiplicentur sive se ipsis multiplicent per se compositi fiunt illi numeri qui inde nascuntur.

400, 8 QUA NON NULLI ac si dixisset: Multi impares sunt qui abent 30 aliam mensuram praeter singularitatem ut praediximus. Sunt autem alii impares qui non solum non habent aliam mensuram supra praeter singularitatem sed nec communem nec propriam mensuram habent ut III, V, VII, et reliqua.

⁴ verb ⁷ sive (*primum*) ¹⁰ multiplicatis ¹² multiplicitate corr. ¹⁴ animaduers// // /
ones ³¹ praediximus

COMMUNEM MENSURAM id est singularitatem.

400, 17 IN EADEM SORTE id est in ipsa ratione est binarius, sicut enim impares solam singularitatem habent in mensura, sic binarius et sicut illi nec per se compositi sunt nec inter se, sic binarius in nulla mensura 5 concordat cum imparibus qui per se incompositi sunt. Par tamen dicitur ut praediximus.

401, 16 DIVERSA id est iura.

402, 20 ALIQUA SOTIETAS SUPEREST ac si dixisset: Quamvis duodenarius a paritate recedit et dicitur par in aliqua tamen ratione iungitur impari 10 quia ab eo originem duxit, ut novenarius ternio enim eos dividit.

406, 17 SUB EADEM RATIONE id est sub ratione sesquitertia ut viii, xii, xvi; hi inter se sesquitertii sunt.

407, 1 NEC ULLI TRES MINORES ac si dixisset: Duos sesquitertos minores non invenies quam iii et iii.

407, 2 CONFUNDANTUR iungantur. Duo et iii inter se incompositi sunt quia iii in membra dividitur, duo autem in singularitatem, sic ii et vi inter se incompositi sunt; inter se vero compositi sunt iii et viii quia in membra dividuntur, id est in bis ii et bis iii.

408, 2 DUCENTI ET CC sic sunt quasi duo monades et c et quasi monas, 20 ideo non habent rationem membrorum. Habent autem rationem partium quia superant ducenti c uno dimidio et xcviij partibus, ergo unitas intelligitur in uno medio et alia unitas intelligitur in centesima quae superatur xcviij partibus.

408, 11 IN ALIQUO PER SE INCOMPOSITO ac si dixisset: Omnes pares numeri 25 qui ex paribus fiunt per se compositi sunt et numquam in inparem numerum resolvuntur sicut octonarius in iii et iii, et iii in duo et duo. Omnes vero impares qui per se compositi sunt resolvuntur in numeros per se incompositos ut novenarius in tria ter et quindenarius in quinque ter. Sic pares qui ex imparibus fiunt ut senarius in tria et tria resolvitur 30 atque ideo dixit in maioribus numeris et reliqua.

[fol. 101^v] INCIPIUNT HAEC PAUCA IN ASTROLOGIA MARTIANI

Haec ars vocatur Astrologia sive Astronomia. Astrologia dicitur ratio astrorum, quae ratio naturaliter est, id est que signa oriuntur vel occidunt. Astronomia vero dicitur astrorum lex, id est quando cogitantur que signa recte oriuntur vel quae oblique, et haec non est secundum naturam; obliquitas enim signiferi non secundum naturam est sed secundum positionem terrae. Illi enim qui in medio mundo sunt illis non est signifer obliquus, nobis qui extra signiferum habitamus obliquus est quia a latere eum videmus in austro.

422, 4 CONCINENTIUM id est parium. **REPUGNANTIUM** id est imparium sed melius concinentium compositorum inter se numerorum; repugnatum vero inter se incompositorum.

422, 5 ANFRACTUS id est obliquos ductus.

422, 6 NON CASU id est non eventu sed re vera, vel **NON CASSUM** id est non inutiliter vel superflue recognoscunt dii parentem, id est matrem, illorum esse Arithmeticam.

422, 9 TIMEI SUI Timeus dicitur quidam homo cui scripsit Plato librum qui vocatur *Timeus*.

422, 10 DISCRIMINANS depingens.

422, 11 CONSPICABUNDA similis conspicanti.

422, 12 SUPER id est de.

422, 13 EX IPSA id est eruditione, vel talis est sensus, **ASSOCIANS NUTUM** id est consensum **ADMIRANTIS** id est Iovis, **EX IPSA**, id est de tali causa, ac si dixisset: Assotiavit consensum Iovis, id est quid Iovis consentiret de tali eruditione.

423, 1 ALUMNAE nutriciae.

423, 2 GRANDITATE id est amplitudine.

423, 3 PROFERAЕ id est Arithmeticæ proferentis suam artem.

423, 5 SILENUS ideo describitur ebrius quia poetae amentes vocantur propter fabulas. **UT** id est quia. **EUAN** id est Bacchum ab eo quod est **euans**.

⁴ Cf. Isidorus, *Etym.*, III, 24.

² orars | astrologia bis
....

¹⁴ casu (*alterum*)

²⁹ idesteo

³⁰ Bachum ³¹ euua

423, 6 VIETUS decreitus, id est quasi vie iectus.

423, 7 DOCTAE vocis, id est Arithmeticæ.

423, 8 INTENTIONE ac si dixisset: Nolunt poetae veritatem sicut Silenus compressus fuit.

5 423, 9 PROLECTATUS id est provocatus.

423, 10 PROLUERAT madefecerat.

423, 11 GLANDUM id est magnum. STERTENURANIAE quia in *ἐν οὐρανῷ*, id est caelo, id est palato oris, sternutacio fit, ideo Stertenuria dicitur.

423, 12 RAPIDULI veloces.

10 423, 16 EXCUSSUS id est suscitatus.

423, 17 BERNACULAE Berna ut Cassiodorus dicit nomen est compositum trium generum: b ab eo quod est bonus, er ab eo quod est hereditarius, na ab eo quod est natus. Berna ergo dicitur quis vir vel quae mulier vel quod mancipium in bonis hereditariis nascitur.

15 424, 1 CONISOS id est conantes.

424, 3 LIBENTIAM voluptatem.

424, 4 PROCAX id est loquax.

424, 5 ASSULTIBUS derisionibus.

424, 7 AFFIXERAT id est levaverat cum baculo.

20 424, 6 DEPILE calvitium.

424, 9 PERMISSUM id est dimissum vel concessum.

424, 10 TUNC VIX SENEX RECLUSIS Trimetrum iambicum catalecticum, id est syllabam habens in fine.

424, 19 DUM pro tum.

25 424, 20 VOCANTE id est provocante uxore sua Lide.

425, 1 SILICERNIUM id est senectutem. Silicernum enim dicitur quasi silicem cernens, id est sepulturam. In nullo enim lapide tam cito caro consumitur sicut in silice atque ideo ut multi putant eadem vocantur

11 Cf. Cassiodorus, *De orthographia*, v (Keil, *Grammatici Latini*, vii, 176).

1 uies 2 arithmeticae 7 OTPANO 8 strtenurania corr. 11 Casiodorus 12 est
(alterum) m. sec. 16 libentium 19 affixerat | lexerat

sarcophagus. Σάρξ enim dicitur caro, φαγεῖν comedere.

NUTANS id est movens.

425, 2 CELERE id est celeriter.

425, 18 TAREN ac si dixisset: Sic fuit Silenus portatus sicut fuerat Tares quem [En]tellus in Sicilia superaverat. HIATIMEMBRIS enim portatus est, id est discoopertus membris et supinus et complicatus [fol. 102r] manibus satyri. Per utres ideo dicit UTRIBUS TAREN REPORTAT vel sic portatus est sicuti utres portantur in dorso. 5

425, 23 ADIECTIONE id est te ipsum addens.

426, 1 NON DISPENSAS id est non cogitas.

10

426, 2 CENSURA sub numero. ASSIMULARE id est alludere.

426, 3 CERRITULUM vel adverbium est et turpiter significat, vel CERRITULUM GARRIENTEM id est dishonestum et stultum. AD QUO subaudis venisti, ac si dixisset: Quo tempore désiliunt Cupido et Satyrus, illo tempore venisti. 15

426, 5 DESILIUNT exsultant. NEMPE subaudis venisti, ac si dixisset: Nonne venisti? CUM VIRGO SIDEREAE id est Astrologiae.

426, 7 ΑΠΑΓΕ quiesce. sis id est vivas pro eo quod est sies.

426, 8 LEGES dicas, λέγω Grecum verbum est et interpretatur dico. Talis est ergo sensus: Quiesce Martiane si iuvas haec dicere nec dicas 20 umquam post, id est tempus.

NUGALIS AUSUS id est viles et leves audacitates.

ME NEGA NEGA imperativus est ac si dixisset: Negate me vidisse ut te monerem.

426, 9 ET OBNUBERIS id est defenderis.

25

426, 8 VELAMINE LICENTIS CULPAE id est quia licet iocari in nuptiis.

426, 9 PRINEIAE dativus Grecus est. Est enim silvestris nimpha a prino, id est ilice, dicta. NIHILUM id est non. GRAVATE ac si dixisset: Ausculta non gravate sententiae, id est non sententia gravans te.

426, 10 ET NI subaudi ausculta. Ni pro nisi. ΟΝΟΣ id est asinus. ΛΤΡΑΣ ludis ac si dixisset: Ne turpiter more asini ludas. KAI KAIPON ludentem te. ΓΝΩΘΙ id est cognosce ludentem te nisi ludas ut asinus. 30

¹ Cf. Isidorus, *Etym.*, xv, 11, 2.

11 censra corr. 12 cerriculum bis 16 exultant
sententiam 30 sub 31 ΛΙΡΑΣ 32 ΓΝΩΘΥ

1 sargofagus | sarx | fage 7 u // // tres
18 ΠΑΓΕ corr. 19 ΛΕΓΟ 29 auscul |

426, 12 PROCACIS id est loquacis culpae.

426, 13 INVOLUTUS id est tardatus et contractus et accusatus Martianus tam tristibus verberibus et reliqua.

426, 14 ILLA id est Satyra. STOMACHO id est ira. SENESCENTE id est quiescente.

426, 15 INVEHEBATUR irruerat.

426, 16 SEDIS ITER id est signifer per quem omnes planetae currunt.

CURSUMQUE POLORUM de fixis signis dicit quae currunt inter duos polos, nam poli non mutantur.

10 **426, 17** SACRA SIDERA de planetis dicit, nam dii sunt et ille solae alii quando elevantur, aliquando inclinantur, sed unum dixit, id est tollunt, aliud tacuit; nam nulla elevatio potest fieri nisi inclinatio sit.

426, 18 UBI VIDEO id est quando video. PULSU id est motu.

427, 1 LAQUEARIA id est cameras caeli.

15 **427, 2** BIS SEPTEM id est Septemtriones duos, nam in septemtrionali circulo circa polum tria sidera notissima volvuntur iuxta, id est Septemtrio maior qui dicitur Elice, Septemtrio minor qui dicitur Cynosura, et Anguis qui inter eos vadit et ambit, nam collo cingit minorem Septemtrionem, cauda vero maiorem.

20 **427, 3** PASTOR Ideo dicitur Bootes pastor quia Ἀρκτοφύλαξ vocatur a Grecis, id est custos aquilonis. Aquilonalis enim circulus in illo finitur et solstitialis incipit.

25 **427, 6** PHOEBEOS CURSUS id est solares cursus, id est quantum currit et quomodo currit et quot circulos facit. Nam unam partem currit in xxiiii horis, id est quingenta vel d octo stadia in terra. Currit vero contra firmamentum cotidie, nam re vera ortus illius est ubi nobis occidit et occasus illius est ubi nobis oritur, quia contra mundum naturali cursu currit. Et vero LXXX [fol. 102^v] circulos habet, id est dimidia pars trecentarum LX partium. Nam due partes signiferi unum circulum faciunt. Verbi gratia, quarta pars Arietis in aequinoctio vernali oritur in eodem loco ubi quarta pars Librae oritur in aequinoctio autumnali post sex menses.

¹⁷ Cf. Servius, *Georg.*, 1, 138.

2 acusatus	8 signis m. sec.	10 etet	17
cenosura	20 arctofilax	23 pheebeos	25 ecto
			29 circum//
			30 aritis
			31 odem

RAPIDOS quia celerius currit sol quam Saturnus. Saturnus enim in xxx annis peragit suum cursum quem sol in uno anno facit. Celerius autem dixit propter spatium quia in minori spatio currit sol quam Saturnus, atque ideo celerius videtur currere.

427, 7 VARIAE lunae quia in unaquaque die variatur forma lunae sive crescendo sive decrescendo. 5

427, 8 NECTUNT de absidibus planetarum dicat, id est ubi iungitur circulus unius planete alteri circulo alterius planetae.

427, 9 ORBITA de signifero dicit qui nobis videtur obliquus esse.

427, 10 PRAESTES id est praefers. 10

427, 15 NE id est nonne. SITYRE id est me fecisti ut sitiam poemata quae in Meseoco gurgite componuntur; Mesius enim dicitur fons poetarum qui etiam et Pegasus vocatur.

FULGORES id est radios astrologicos.

427, 16 DEORUM id est siderum. 15

427, 18 DERIDEVAS id est valde deridebas. VATUM id est legendo superba carmina deridebas. DICABULIS Dico, inde dicax, inde dicabulum, parva dictio.

CAVILLANTIBUS fallentibus. SALEQUE facundia parva.

428, 1 INTER LIMPHATICA inter fluctuantia carmina ac si dixisset: Non minus irasceris nunc quam fuisti primo irata contra versutiam poetarum. 20

FERVEBAS id est paulo ante.

428, 2 CEREBROSA id est irata vel furibunda. CENSORIO id est numeroso.

428, 3 SUPERCILIOSIOR id est asperior. DEMOVEAM id est promoveam.

428, 6 RESIPISCETE cognoscete. TRAGICUM id est tragice. CORRUGARIS 25 exasperaris.

428, 7 RIDE, SI SAPIS Versus iste Peligni est, id est cuiusdam Greci iuvenis.

428, 6 NISI aspera es sicuti TRAGICI id est hirci qui semper asperi sunt, ride. 30

¹ Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 44; Isidorus, *Etym.*, III, 66, 2; Beda, *De rerum natura*, XIII (Migne, *P.L.*, XC, 211).

¹ qui corr. | currire ⁵ valeriae | qui am ⁶ decresco corr. ¹⁵ de post est delevi ¹⁷ crmina corr. | dicas corr. ²⁵ cognoscete | tradicu ²⁹ traici

428, 8 ALTERNANA id est alterna.

428, 12 AGGESTIO collectio.

428, 13 SENSIM tractim. ILLABITUR descendit.

428, 15 FEXTALIS id est dii quia mathematici facta quedam ex sideribus
5 cognoscunt. QUORUM id est fatalium.

428, 17 EXTIMI extremi.

428, 19 ET SI QUOS de infernalibus dicit.

428, 20 OPERIUNT id est occultant. ASTRAEAN TEMINQUE URANIEM id
est celestem Musam. LIBISSA id est in Africa nata, quia inventores
10 astrologiae fuerunt ibi.

428, 23 OCULEA oculosa.

429, 1 VIBRANTES id est radio lucentes. TALINIS id est vitreis.

429, 2 CRISPANTUR densantur frequenti motu.

429, 3 CUBITALEM radium unde indicat sidera.

429, 4 DIVUM planetarum.

429, 6 DIVERSIS COLORIBUS diversis stellis.

429, 7 ARRIDENTIBUS letantibus.

429, 11 CONTUITA id est dum contemplor meam rationem.

429, 13 PROBITATIS id est laudis verecundie. IPSIS id est diis celestibus.

429, 16 VULGARER per mathematicos qui multa fingunt et per quos
accusor.

429, 19 CONSTERNATIONIS id est stragis. EXCURSUM transitum.

429, 20 INTERCAPEDINE id est spatio.

429, 21 TERRESTRES ILLECEBRE propter mathematicos dicit. IACTANTES
25 id est superba quod iactant se.

CRINITORUM id est philosophorum. SCOPAS id est speculationes
philosophicas, inde dicitur oroscopus, speculator horarum aut eciam
sicut Scopas, sic iactabant crines.

429, 22 PALLIOLOS subauditur per non tegenda.

30 430, 7 ALUMNANTIS nutrientis me.

430, 9 DISCLUDERE occultare. SOLLERTIA studium.

430, 10 RECENSEBITIS [fol. 103^r] numerabitis. MEACULA id est que mea sunt propria.

430, 13 GLOBATUS id est circumscriptus ex tribus elementis. Nam a terra non conglobatur quia non movetur, caetera autem moventur, sed universitas sine motu non potest esse. Ergo terra causa est circuitus, nam nullus circuitus, id est motus, potest esse sine statu et etiam superficies ipsius terrae que est pars universitatis conglobata est, non solum quia rotunda sed etiam quia movetur pro qualitatibus temporum. In hoc ergo loco quartam sui partem determinat, id est terra, quia ipsa in statu constituta est, caeteris partibus aeterno motu volubilibus. 5 10

430, 14 CIRCULARI RATIONE Secundum astrologos hoc dico, non secundum fisicos; φύω nascor, inde φύσις natura.

430, 17 TENERITUDINEM lenitatem. COACTIBUS conglobationibus.

430, 18 INTERCAPEDINES dicit circulorum distantias; non dicit autem circulorum quasi ambitum trium elementorum, sed ipsorum elementorum distantias et diversitates in semet ipsis negat esse. In omnibus enim suis partibus nulla diversitas est quantum ad unumquodque elementum pertinet. Aqua sibi ubique similis est et non discernuntur partes eius ab aliis suis partibus sed ubique volubilis est et liquida; similiter aer liquidae nature est et simillimae et nulla diversitas in eo invenitur. Nam quod nubes et ventorum spiritus in eo videntur ex terrenis humoribus et vaporibus nascuntur, ipse autem in quantum in sua proprietate naturae liquidus ubique est et nullis diversitatibus discernitur. Quid dicam de superioribus mundi partibus quae tantae similitudinis sibimet 20 25 sunt ut nulla pars possit discerni ab altera? In hoc ergo discernuntur astrologi et fisici; fisici dicunt tria elementa quae ambiunt et liquidae naturae esse sine ulla circulorum diversitatibus et sine diversitate partium. Astrologi autem circulos conantur astruere et partes liquidae naturae a semet ipsis discernere et differentias quas intercapedines 30 vocant et vias ductas diversitates qualitatum circulos fingunt, ideo dicunt circulos in caelo esse. Dicunt enim medianam partem mundi inhabitabilem p[re] nimio calore; dicunt extremas caeli partes frigidas et inhabitabiles p[re] nimio frigore. Fingunt etiam duos circulos inter frigiditatem et caliditatem habitabiles. Hec omnia negant fisici quoniam 35 diversitatem qualitatum, caloris frigoris temperantiae, circa terram esse dicunt. In superioribus autem partibus nec calor nec frigus nec tem-

13 φῶν 15 intercapidines 18 nula 24 aliiquid 26 hoc m. sec. 27 dicitur 31 vies
36 frigoris 1 occultare corr. 7 si corr. 9 qui (alterum) corr.

perantia sed similis per omnia natura, nam et ipse sol in ea parte in qua est nihil urit et expers totius caloris est; radii autem ipsius quando descendunt ad inferas mundi partes ubi corpulentiam naturae invenire possunt, ibi incendunt et operantur et calorem et flamas gignunt.
 5 Nam ideo nubes elongantur a terra quia repercussio radiorum non permittit eas descendere, ex hoc ergo apparet quia calidior est inferior quam superior.

430, 19 ADHAERENTES hoc est ut unumquodque elementum in se ipso adhaeret sibimet sine [fol. 103^v] discretione partium.

10 **430, 20 ORBIBUS** id est speris.

431, 2 QUINTO QUODAM LOCO Quattuor sunt mundi loca secundum numerum elementorum, sed quinque describuntur propter divisionem aeris in duo spatia, hoc est in illud quod adpropinquat aque et telluri et in superiorem partem que etheri appropinquat quae pars vocatur ignis.

15 Ergo sic est ordo: terra aqua aer, qui dividitur in duas partes, ut diximus, et in quinto loco est ignis.

431, 8 ANASTROS sursum stellatus, vel super sidera interpraetatur.

431, 10 AETHERIUM TRACTUM quod subtilius fuit describit.

431, 11 LICET id est intelligatur aerius et aquaticus.

20 **431, 14 IN FERINE** id est in spera. Ferenia enim dicitur caelestis spera.

431, 15 ET CIRCOTE propter rotunditatem, id est circulus.

431, 16 ROBORI spissitudine. MUNDANAЕ caelestis nature. APPONAM distribuam.

25 **431, 17 SUSTINERE** ac si dixisset: Quidam a circulis mundi contineri terram putabant.

432, 2 CAVERNIS foraminibus.

432, 6 IDEALI intellectuali specie.

432, 4 EDISSERTANDI docendi.

432, 5 PERHIBEBO nominabo.

30 **432, 10 PRO CONDICIONE** pro origine vel pro natura.

432, 12 ROMANORUM de Cicerone dicit qui de signis disputavit.

3 inferos inferes *m. sec.* 4 flammis *corr.* 5 repercusio 6 dimittit 10 ordibus
 20 ferenia *sic!* 30 eregione

432, 13 CONSIDENDO Ideo hoc dicit quia quicumque aspexerit sidera circa illum considunt, id est quedam supra caput quaedam aut ante et retro detrorsum sinistrorum videntur usque dum propinquus visus noster appropinquit terris.

AB ASTREO id est inventore, sive ἀστρον Grece, Latine stella. 5

432, 14 COMMENTIS figmentis.

432, 16 PARALLELI aequistantes vel sibi invicem similes.

432, 19 A CENTRO id est a polo. IN CIRCUMFERENTIAS id est in extremitates circuli undique.

432, 22 Ὀρίζω finio, inde ὄριζων FINITOR. 10

433, 12 ALTIORAE ac si dixisset: Septemtrionalis circulus nobis super terram est et in superiore sua parte contigit orizontem naturalem. Naturalis autem orizon est quem vident qui in aequinoctio habitant. Similiter australis circulus nobis sub terra est et in superiori sui parte contigit orizontem in australi parte. 15

433, 16 COLUROS coluri imperfecti eo quod in australi parte per que sidera currunt nescimus.

433, 23 UNDE ORTUS ac si dixisset: Unde ortus fuit secundum illos qui inchoaverunt a cardine.

433, 24 DECURSANTES deducentes inter se, ac si dixisset: Coluri bis 20 invicem iunguntur et aequales angulos faciunt, id est in septemtrionali polo et in australi; quater enim parallelos tangunt et angulos aequales faciunt.

434, 4 SECUNDO bis. Signifer dicitur eo quod fert signa XII, vel signifer dicitur eo quod planetas fert, quod est melius. 25

434, 13 AUT FINDIT aut finditur, ac si dixisset: In subtilissima natura non potest esse differentia utrum circulus findit alium circulum an finditur ab alio.

434, 14 QUI SOLI LUNAEQUE Notandum est in hoc loco cur dixit soli, nam sol latitudinem signiferi non mensurat sed luna. Duas enim medias partes solum modo latitudinis signiferi sol lustrat nec eas aequaliter sed more draconis currit inter illas duas medias, id est flexuoso cursu. Luna autem duodecim eius partes lustrat; Venus autem [fol. 104^r] excedit in 30

3 sinistrosum 5 astron 7 parabelli 10 ὄριζον | ὄριζον 12
terramē 14 circulos 16 colluri 20 colluri 22 paralelos | aequ// les corr. 31 lustrat
lustrarat m. sec.

duabus partibus; igitur mensura signiferi lunae tribuitur quae est in xii partibus more geometrico. Geometres si circulum fecerit primo punctum in medio ponit inde aliunde lineam ducit.

435, 9 PERIFERIAN id est circumferentiam et est una pars.

5 **435, 12 LINEAM DUXI** Quando dicitur axis vel linea a polo ad polum, pars mundi vocatur, quando vero ab hisdem polis linea dicitur quae singulos circulos mensurat, circulorum pars vocatur. Prima linea dicitur a polo usque ad extremitatem septemtrionalis circuli, secunda dicitur ab eodem polo usque ad terminos solstitialis circuli, tertia dicitur
 10 ab eodem polo usque ad terminos aequinoctialis circuli. Similiter ab alia parte, id est a polo austrino, dicitur linea usque ad terminos australis circuli, secunda usque ad terminos brumalis circuli, tertia iterum usque ad aequinoctiale finem.

435, 16 ENTONAΣΙ ipse est Ercules qui in genibus; $\gamma\delta\nu\nu$ Grece, Latine genu.
 15

435, 19 LINEARI id est spatium inter circulos quod Grece διάστημα dicitur, interstitium a Latinis vocatur.

435, 22 POTIORE septemtrionalis.

436, 1 **AD OFIUCHI** id est serpentarii qui tenet $\delta\phi\nu$, id est serpentem;
 20 $\phi\omega\nu\epsilon\omega$ loquor, inde $\delta\phi\epsilon s$ serpens dicitur eo quod locutus fuit cum Eva; secundum vero paganos cum Ope, uxore Saturni.

436, 2 EQUI Pegasi. **ANDROMEDAE** reginae Persei, regis Asiae.

436, 4 ENIOCHI id est aurigae, $\eta\nu\epsilon\chi\omega\sigma$ Grece, Latine currus dicitur.

436, 7 **BIS** EMENSUS propter duo aequinoctia. Nam aequinoctialis circulus bis potest metiri, id est a polo austrino ad unum aequinoctium
 25 et a polo septemtrionali ad aliud aequinoctium, vel ideo **BIS** dixit quia septemtrionali polo bis metiri potest, id est linea ducta a polo ad octavam partem Arietis, item alia ducta ad octavam partem Librae; similiter ab australi polo intelligendum est.

30 **436, 9 CLUIT** vel **CLUDIT** perficit.

436, 10 AD REDUCTUM id est flexum.

436, 12 EDITAS id est altas. **IDRI** id est serpentis quem Ercules interfecit. **CRATERAM** id est urnam, nam urna et Corvus in dorso Idrae sunt.

4 perferiaen 6 quan corr. 7 circulolum 8 septemtrionalis 9 solsticias
 corr. 12 a post terminos delevi 14 ENTONAΣCIC | genus | ΓΟΝΟC 16 diastema 19 serpentarii
 sic! | ofin 20 φω 21 paganas 23 EONIKTC 28 arie // tis | linebrae 33 grateram

436, 13 LUCIDAS stellas que sunt in Cratera.

436, 21 ARGO navis dicitur a factore.

436, 22 CENTAURI dicuntur homines mixti cum forma tauri.

437, 1 POTERAT impersonale est.

437, 12 DELTOTOS genitivus est. Deltoton enim dicitur triangulus et 5 Egyptus.

437, 16 ARCTOFILACOS genitivus est. Arctofilax dicitur custos aquilonis. Bootis STELLAM id est clarissimam.

437, 19 PANTERAM bestiam.

437, 24 TROPICUS id est conversibilis. Ibi sunt duo solstitia in quibus 10 convertitur sol in auctum diei vel noctis.

438, 22 OCULIS quia colore discernitur.

438, 23 ULTRA REGULAM id est certam, ac si dixisset: Nullam certam regulam habet lacteus circulus in latitudine; per vices enim stringitur, per vices dilatatur, ideo dixit deficiens, id est stringens. 15

439, 2 COMPENSATUR extenditur vel mensuratur.

439, 3 SURGENTIS id est orientis. DEMEANTIS id est occidentis.

439, 8 QUEM SPATIA OCTO RESECAVI ac si dixisset: A polo usque ad extremitatem septentrionalis circuli lineam duxi quam mente resecavi.

439, 10 INTER VIII ET VI sesquitertia proportio est et ideo inter septemtrionalem et solstitialem sesquitertia proportio est quia in tertia parte [fol. 104^r] septemtrionalis circuli superat solstitialis circulus, sicut aequinoctialis superat solstitialem in dimidia parte sui, et sicut ab aequinoctiali usque ad polum septentrionalem, sic ab aequinoctiali ad polum austrinum. 20 25

439, 14 MINOR EST ac si dixisset: Maior est sesquitertia proportio in denominatione quam sesqualtera, nam ternarius maior est quam binarius; in quantitate vero discrepant, nam minor quantitas est in sesquitertia et maior in sesqualtera.

439, 22 INERRANTIA id est fixa. 30

440, 2 SOTIARE id est iungere numero signorum.

1 ststellas 7 artofilacos | artofilax 12 discernitur corr. 20 sesquitia corr. 29 maior minor
m. sec. 31 iugere

440, 7 POTIORUM magnorum.

440, 8 INTERIACTENTIS id est signiferi.

440, 14 ARIADNES genitivus Grecus est. NIXOS flexos. LIRA Orphei.

440, 18 IDRUS per longitudinem aequinoctii tenditur capite Cancro, medietate Leoni, cauda Virginis.

PROCHION antecanis, κύων canis.

440, 20 CAELULUM turibulum.

441, 3 INTEGRAT perficit.

SED UNDECIM quia Scorpius locum Librae occupat cum suis brachiis.

441, 4 ΧΕΛΤΣ si per e longam scribitur, brachium significat, si per brevem, labium.

441, 18 TORACE id est pectore.

443, 20 SIGNO TAURI ORIENTE Geminos intermisit aut quia praeoccuperantur ab aliis signis ut nihil sit quod oriatur vel occidat cum ipsis, sed in quibusdam libris invenitur GEMINIS ORIENTIBUS OCCIDIT SERPENTARIUS USQUE AD GENICULA ORIUNTUR VERO FLUVIUS ERIDANUS CETUS ORION.

444, 6 LICET HOC IN CAPRICORNO ac si dixisset: Ideo dixi signum Cancri recte oriri quia ab octava parte sua recte oritur et cetera signa quae sequuntur recte oriuntur usque ad octavam partem Capricorni. Ergo pars prima Cancri concordat cum ultima parte Capricorni et ideo dixit CURVETUR, et pars prima Capricorni concordat cum ultima parte Cancri.

444, 9 DEUNCE id est dempta una untia de Libra, ergo deunx xi partes significat horae. MINIMA id est duodecima pars horae, id est una uncia.

444, 12 SEXTA PARTE id est duas uncias.

444, 13 SIMILITER LIBRA ac si dixisset: Similiter oritur et occidit Libra, duabus enim oritur et duabus occidit.

444, 14 TERTIA PARTE id est IIII uncias.

444, 13 DIMINUIT ORTUM quia non tantum habet in ortu sicut supradicta sidera, ideo dixit DIMINUIT et in his omnibus considerandum est inter ortum et occasum uniuscuiusque signiferi ut IIII hore sint.

445, 22 PERCENTUR id est computantur.

2 iniacentis 3 ariathnes | genitiuus ē 6 anticanis | chion 11 ΧΕΛΙC
 14 signa 16 orientis corr. 20 sequuntur corr. 27 in post et delevi

446, 4 ET SEXTANTEM id est duas uncias.

446, 11 REFRAGATUR resistit.

447, 8 SED ECCENTRON id est non centrum. PROPINQUANTES id est terras.

447, 10 SUMMITTIT id est humiliat.

5

447, 13 IMPRIMIT id est in imum.

447, 14 UU Haec nota verbi gratia significat.

447, 15 PERERRATIS id est lustratis a sole.

448, 5 NAM ISDEM id est sicut sol currit, ita planetae.

448, 8 OBFUNDIT id est efficit. NON PLANETAS SED PLANUNTAS Duobus 10 modis intelligitur iste locus; NON PLANETAS id est errantes ab erroribus SED PLANUNTAS id est errantes a lustratione, vel etiam NON PLANETAS id est non signa errant cum semper naturali cursu currunt sed errorem hominibus efficiunt et ideo non planete sed planuniae dicuntur.

448, 9 EOS id est planuntas masculini generis.

15

448, 10 FENONAM id est apparentem, $\phi\alpha\nu\omega$ appareo, $\phi\alpha\theta\omega$ venio, inde $\phi\alpha\theta\omega\nu$ veniens.

448, 11 PIROIN id est ignitum.

448, 12 FOSFOROS lucem ferens. STILBONTA id est splendentem.

448, 14 SOCIAVIT id est iunxit. Sicut enim sunt diverse [fol. 105^r] 20 linguae, sic sunt diversa nomina solis et lunae, non ita in aliis planetis.

448, 15 QUOD ILLA id est fixa.

448, 17 HI id est planunte AUFERUNTUR id est tolluntur cum mundo.

448, 18 RETULIT retrahit, id est quantum cum mundo feruntur per diem et noctem, tantum laborat agere unusquisque planunta in suo anno. Verbi gratia, cotidie luna cum mundo oritur et occidit, propterea laborat ut illum cursum perficiat in xxvii diebus et viii horis.

25

449, 5 RIGIDO id est recto.

449, 6 DEFIXA id est signa. Ideo signifer obliquus est quia planetae oblique feruntur per illum.

30

449, 7 EX CONTRARIO ac si dixisset: Una res sibi ipsi non potest esse

contraria; una res est mundus et ideo planete non e contrario currunt recto motu sed oblique ne contrarietas in una re sit.

449, 8 PERIPATHETICORUM id est deambulantium philosophorum. Peripathetici enim maxime disputant in deambulando; dicunt planetas non currere contra mundum sed cum mundo currunt tardius tamen firmamento atque ideo videntur retro esse. Verbi gratia, luna in quarta parte Arietis oritur in initio noctis post **xxiiii** horas quarta pars Arietis veniet in eundem locum; luna autem non veniat propter tarditatem sui tertiadecima enim parte retro est, sic de ceteris vicibus ac si dixisset:
 10 Sicut terra aufert lumen solis a luna ut deficiat, ita luna aufert lucem solis a terra ut non appareat sol in quibus partibus terre in die eclipsis solis fit quando luna est in coitu, non quia deficit sol sed quia radii eius propter lunam interpositam non veniunt in quasdam partes terrae. Lunae vero eclipsis fit quando plena est, et illa deficit quia radii solis ad illam non possunt venire propter terram. Luna enim a sole illuminatur.
 15

450, 11 CLXXXIII CIRCULOS Tres ideo dixit propter quadrantem quem accepit pro integro die.

450, 15 MARS DUPLOS quia in duobus annis peragit signiferum; Iovis
 20 DUODECIES; SATURNUS VIGIES OCCIES.

450, 17 PARALLELI Omnes circuli per quos planetae ascendunt vel descendunt paralleli dicuntur quoniam aequali ductu in ortum et occasum lineantur.

450, 22 LAXIORE id est maiore, vel ideo dicit quia sol maior est quam terra, vel LAXIORE dicit liberaliore. Liberius enim currunt hae duae planetae quia et subter solem et supra solem et ante solem et post solem currunt.
 25

451, 1 PARTE DIMIDIA id est signo et dimidio. Nam **XLVI** partes signum et dimidium significant quia sunt quoque signa in quibus moratur sol **xxx** duabus partibus.
 30

451, 4 ORBE CASTIORE DIFFUSIOREQUE Ideo dixit castiore, id est strictiore circulo, nam strictior est circulus Veneris sub sole, supra vero diffusior, id est amplior; versa vice circulus Mercurii castior est supra solem,

10 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 47.

14 Cf. Beda, *De rerum natura*, xxii (Migne, P.L., xc, 240); Plinius, *Hist. nat.*, II, 56.

10 aufertur aufertur <i>m. sec.</i>	5 firmamentum	7 nitio <i>corr.</i>	8 eundum trditatem <i>corr.</i>
23 liniantur	12 quadro <i>corr.</i>	17 qua//drantem	21 paraleli
26 subtus	30 duobus <i>corr.</i>	22 paraleli	<i>in. mg.</i>

diffusior vero sub sole.

451, 17 LUNA SUBIECTA id est soli.

451, 18 COLLATIONE id est comparatione.

452, 2 EIUSDEM id est Meroes sed est melius eiusdem, id est solis, nam proveniens defectus in Meroe obumbrat totum orbem eiusdem solis.
SED PROPINQUO CLIMATE id est non propinquo climate Diameroes sed in propinquo climati, id est ubi prius portio obscurationis apparuit, id est in quarto climate quod est DIARODU. 5

452, 6 DUODEVICESIMAM PARTEM id est duo minus de xx, id est octavam decimam partem terrae. 10

452, 9 METALITER id est et conus unum ubi deorsum versus acuitur umbra. Nam in umbra facienda [fol. 105^v] necesse est ut tria sint, id est lux corpus locus, et ideo tria genera sunt umbrarum, id est cylindrum turbonidum pyramidum. Cylindris umbra dicitur ubi lux et corpus aequalia sunt, tunc umbra aequaliter mittitur, sicut cylindris, id est lignum rotundum quo terra aequatur. Pyramidis umbra est quando lux maior est quam corpus, acuitur enim tunc umbra in summitate. Turbonidis est quando lux minor est quam corpus, tunc enim crescit umbra ultra corpus sicut turbo quo ludunt pueri. 15

452, 11 TRIPLO sic est corpus lunare ad summitem umbrae sua sicut XVIII ad VI, et ex hoc colligitur quia luna sextam partem circuli terre tenet, CCCVI et x STADIA, cuius numeri trecentesima sexagesima pars est ICXXVII tres semis stadia et XXXVIII pedes, unciae tres et triens; decima vero et octava pars est XXIIDLVI stadia et sex passus. 20

452, 12 ORBE SUO id est circulo. 25

453, 8 VIDES LUNAM ac si dixisset: Si maior est sexies terra quam luna et circulus lunae maior est sexcenties quam luna, necesse est ut circulus lunae maior sit quam terra cencies quia terra centesimam partem circuli lunae tenet. Sicut ergo luna sextam partem terre tenet, sic terra sextam partem circuli lunae tenet, id est centesimam. In sequentibus sic 30 inveniet circulos maiores si numeraveris quot sint menses in anno uniuscuiusque planetae.

12 sqq. Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 51.

6 sed// | demeroes 8 dearodu
 9 duovigesimam 13 cylindrum | cylindrum sic! 14 turbonidum sic! | cylindridis 15 celindris |
 cylindris sic! 17 quan 18 turbonidis sic! | quan | cescit corr. 22 uius 23 ICXXX | XXVI
 24 sex vel VII m. sec. 25 ex verbis a Dick excisis 29 sexta (alterum)

454, 5 INTENTIONIS id est mentis.

454, 10 TRICESIES <TER> MILIES ET SEXCENTIES ac si dixisset: Si multiplicaveris c, quod est terra in circulo lunae, per cccxxxvi, invenies xxxiii et dc; xxxiii et dc terrae possunt esse in circulo Saturni.

5 454, 11 PROPINQUIOR quia luna inferior est omnibus planetis.

454, 13 FISICORUM ideo hoc dicit quia fuerunt quidam qui dixerunt lunam proprium habere lumen et quamvis videatur obscurari quando eclipsis eius est, dicunt quia aer tingit eum rubeum colorem, tamen non perdit suum lumen quamvis non appareat sed resistit eis, quia si luna
10 haberet lumen, semper appareret plena quando in aere non curreret. Illi dicunt quia dimidia pars eius plena est et non semper contra nos illa pars convertitur atque ideo per partes lux eius appetit nobis. Huic etiam resistit, nam si una pars eius plena fuisset falsum est et quia lux eius in uno mense corpus eius totum circuit, cum hoc non potest esse.
15 Fisici vero, id est naturalis veritatis inquisitores, φύσις dicitur natura, verius dicunt lunam habere lumen a sole, ideo sine nomine sunt illi priores, isti autem vocantur fisici.

454, 15 OMNI EMISPERIO Ideo hoc dicit quia dimidia pars lunae semper plena est, namque ea pars qua aspicit solem illuminatur atque inde efficitur ut luna non crescat nec decrescat quantum ad solem pertinet, sed quantum ad nos. Nam si sub sole sit, a nobis non videtur usque dum recedat a sole, tunc paulatim lux eius incipit appetere hominibus, 20 ideo praedixit MENSTRUUM LUMEN. Nihil est enim mensis lune nisi lunaria luminis circuitus; verbi gratia, quando prima est, tunc videtur a nobis corniculata, non videbitur iterum figura usque dum mensis integer lunaris sit; quando vero plena est luna, nobis contra solem faciem suam habet et contra nos; quando autem penitus a nobis non videtur, [fol. 106r] simili modo plena est et contra solem dum sit in coitu.

455, 5 LUCUBRANDIORES id est blandiores lucentes. Nam radii solis 30 reperciuntur a lunari corpore et non veniunt per noctem ad terram <et> flexibiores <sunt> quam radii solis qui reperciuntur a terra. Longius enim a nobis est luna quam <sol> et ideo quia in terra sumus, plus ardemus in aestivo tempore.

CONTIGERIT ac si dixisset: Potest esse ut luna sit in coitu in oriente et 35 post videtur in occasum post solem. Plinius enim dicit novissimam

35 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, II, 78.

4 Dcte | // / esse 5 qui corr. 17 autem m. sec. 21 sed conieci non 30 reperciuntur corr. 31 et addidi | flebiliores | sunt addidi ||/ quam 32 sol conieci terra 34 I. deest Dick

2 trigies | ter addidi 3 cccxxvii

lunam primamve in nullo alio signo conspici nisi in Ariete, id est ut videatur mane ante solem et vespere in eadem die post solem. Tribus ergo causis variatur luna; nam si contigerit ut in coitu sit mane et appareat vespere prima minor videatur. Prima si vero contigerit ut in media nocte accendatur et postea currit per medium noctem et totam diem usque ad occasum et tunc appareret maior, si vero vespere contigerit et in alia vespere appareret prima maxima.

5

455, 10 ΜΗΝΟΕΙΔΗΣ id est singularis forma vel uniforma, id est prima luna.

455, 12 ΔΙΧΟΤΟΜΟΣ id est dimidia sectio quae est octava.

10

455, 14 Ἀμφί circa, <**ΑΜΦΙΚΤΡΤΟΣ**> id est plus dimidia secta, id est plus quam **VIII**, minor quam plena.

455, 17 ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ id est plenilunium. Ηλιον enim dicitur omne et σελήνη luna a lapide qui vocatur σεληνίτης quasi σέλας νυκτός, id est lux noctis.

15

455, 19 ORBIS SUI id est signiferi.

455, 20 EODEM INTERSTITIO id est in die et nocte.

455, 21 MARS DIMIDIAM quia annus eius duos annos habet et sic in caeteris prout fuerint anni illorum sic currunt.

456, 1 Z id est bisse diei; aequinoctialis enim dies habet **xii** horas bisse illius **VIII** horae. Nam bis dicitur quasi des; d ab eo quod dempta, es ab eo quod est triens, bis ergo dicitur dempta triente. Verbi gratia, si tollas tertiam partem a duodenario, id est **iii**, remanet bisse, id est duae tertiae partes quae fiunt **VIII**. Quidam volunt ut nota trientis sit hic, nam triens, id est tercia pars diei et noctis, **VIII** horae fiunt, **VIII** enim ter fiunt **xxiiii** horae.

20

456, 11 XXVIIII DIEBUS ET DIMIDIO id est **xii** horae, nam **xii** horae dimidia pars diei noctisque. Maior est ergo mensis lune quam solis annus duobus diebus et **iiii** horis. Quantum enim currit sol in **xviii** diebus et **VIII** horis, tantum currit luna in duobus diebus et **iiii** horis ut **30** persecutatur solem.

456, 5 IN SIGNO PROXIMO id est in secundo. **AUT ETIAM ALTERO** id est tertio.

cotu corr.	4 prima (<i>alterum</i>) <i>m. sec.</i>	7 spere corr.	8 monoides	10 diathomos	3
amphi	ΑΜΦΙΚΤΡΤΟΣ addidi	dimia	13 pancelelos panselenos <i>m. sec.</i>	plenilunium pan	11
cilenos silenos <i>m. sec.</i>	silenes silos nictos		20 <i>l. deest</i> Dick	21 bes des <i>sic!</i>	22 bes
triante	27 xxxviii	28 sivis			

456, 9 BIS INVENIT Verbi <gratia>, si in prima parte Geminorum coitus sit, potest iterum alias coitus esse quia ibi moratur sol xxxii partibus, non sic in Libra. Verbi <gratia>, si fuerit in prima parte Librae coitus et Libra habet xxx partes, si tollas de xxx, xxviii dies et xii horas, nulla pars remanet integra atque ideo bis ibi non coit.

456, 10 IN GEMINIS xxxii Unumquodque signum xxx dies habet unde assumuntur isti duo dies et quinque assumuntur, nam in Geminis xxxii manet, in Cancro similiter, in Leone xxxi dies manet.

456, 20 COMPENSATUR componatur. Plinius dicit *πασέληνος* tribus lunis efficitur xiii xv xvi, ideo hoc fit quia varie transcurrit sol signa. Tamen necesse est ut xxviii dies sint et duodecim horae in mense lunae.

456, 17 cccliiii Nam [fol. 106^v] si multiplices xxviii dies et xii horas duodeties, iste numerus efficitur.

456, 20 INTERCALATIONUM Istos enim xi dies antiqui intercalabant inter finem anni et initium et faciebant aequalem annum solis et lunae.

457, 1 NAM ALIA PER III id est Mars; ALIA PER IIII id est Iovis; ALIA PER VIII ut Mercurius; QUEDAM PER OMNES ut Venus et luna, quamvis Plinius dicit excedit eum binis partibus Venus.

457, 5 FERE MOMENTUM Momentum appellat partem momentis partibus.

20 457, 10 FERE ELICOIDES obliqua a sole; *ἥλιος* enim dicitur sol.

457, 12 AUT ACUTIS AUT SPATIOSIS Nam ubicumque linea ducitur per circulos oblique, necesse est ut duos acutos angulos faciat et duos spatiosos.

25 457, 16 ANNO NONO DECIMO Circulus lunae, id est reversio eiusdem ad eandem etatem quam nunc habet, post xviii annos fit sicut reversio solis post xxviii. Verbi gratia, si hodie xx est, xii Kalendarum Septembrium non veniet usque dum xviii anni sint finiti; iterum si xii Kalendarum Septembrium in secunda feria sunt, iterum post xxviii annos in eadem feria erunt, ut autem reversio sit et aetatis lunae et dies 30 mensis et feriae post dxxxii annos fit quos appellat Magnum Annum.

457, 17 SIDERUM INERRANTIUm id est fixorum ac si dixisset: Sicuti planetae sunt modo in signis signiferi, post lv annos iterum erunt.

⁹ Cf. Plinius, *Hist. nat.*, xviii, 324.

¹⁷ Cf. Plinius, *Hist. nat.*, ii, 66.

1 verb	3 verb	4 labra	7 ex xxxiiib;	8 die	9
pancilenos	pansilenos	<i>m. sec.</i>	10 sol. <i>m. sec.</i>	12 cccliiii	20 elios

457, 19 VERUM pro autem posuit.

457, 20 SPECIE positione.

458, 1 ΤΨΟΤΜΕΝΗ id est excelsa luna.

458, 2 ΤΨΟΣ ΤΑΠΕΙΝΟΤΜΕΝΗ id est ab excelsa humilis luna.

458, 3 ΤΑΠΕΙΝΩΣ ΤΑΠΕΙΝΟΤΜΕΝΗ id est humiliter humilis luna. 5

458, 5 ΤΑΠΕΙΝΩΣ ΤΨΟΤΜΕΝΗ humiliter excelsa luna.

458, 10 OBSCURAT aufert.

458, 12 IN EADEM LINEA id est longitudinis signiferi.

459, 2 FERVESCIT rubescit.

459, 8 NON OBSISTIT id est soli. 10

459, 9 ΠΑΡΑΛΛΑΞΑΜΕΝΗΝ ΣΤΝΟΔΟΝ id est praetereuntem coitum.

459, 11 ΚΑΤΑΒΙΒΑΣΙΝ id est descendens. Βορείω id est a βορείω ab aquilone. Σύνοδος coitus.

459, 12 ΠΑΡΑΛΛΑΞΑΜΕΝΗΝ ΣΤΝΟΔΟΝ NOTOT id est praetereuntem coitum a νότον, id est ab austro. 15

459, 15 ANABIBAZONTA ΣΤΝΔΕΣΜΟΝ id est ascendentem coniunctionem.

459, 16 CONFUNDUNT id est ut versus ipsius ad purum dinosci non possit.

459, 17 GEMINO MEATU id est cum mundo et contra mundum.

459, 18 CORRIPITUR id est rapitur. 20

460, 3 DUCTUS tractus.

460, 8 SECUNDO id est bis. CONTRARIUS id est oppositis.

461, 19 UTRIQUE PARTIQUE id est nobis et illis aequinoctia faciunt temperatum tempus.

461, 27 DELATERATIS prolongatis. 25

462, 1 QUI ABET HORAS VIII Hic non numerat partiunculas, id est untias horarum, sicut nec quando dicit XIII.

4 ΤΨΩΤΑΠΙΝΟΜΕΝΕ 5 ΤΑΠΙΝΟΣ ΤΑΠΙΝΟΜΕΝΕ 6 ΤΑΠΙΝΟΣ ΤΨΩCMENE 10 absistit
 11 ΠΑΡΑΜΕΚΕΝΕCINOΔΟΝ 12 KATABIBAZINE | BOPIO | borio 13 CINOΔOC 14 ΠΑΡΑ-
 ΜΑΖΙΝΕCINOΔΟΝΝΟΤΤ | id est (alterum) delevi 15 NOTT 16 ANABIBAZONCINΔECMON
 | coniunctionem corr. 27 XIII

462, 5 DIAALEXANDRIAS XIIIII praetermittit sextantem.

463, 3 MINIMUS VIIIII dimidiā et tertiam partem non numerat, sic in sequentibus intelligendum est ubi deest una hora ut pars eius subintelligatur in tribus climatibus, nam in tertio climate integratur.

5 **463, 8 LONGIOR DIES** ac si dixisset: Sic dies incipit crescere quando revertitur sol ab austro ut longior et longior sit quam nox usque dum penitus nox deficiat et dies semiannus sit. Nam quamdiu sol fuerit de ipsa parte aequinoctialis circuli, dies semper est habitantibus in confinio solstitialis et septentrionalis, sicut nox semper est quamdiu sol fuerit ultra aequinoctium et e contrario de abitatoribus in australi parte intellegendum est.

463, 10 BIS CLIMATIBUS Ordo verborum ac si dixisset: Quibusque [fol. 107^r] climatibus crescent luces semel et decrescent semel et hoc est bis. In quibusdam libris invenitur **HIS CLIMATIBUS**.

15 **463, 12 DUODECIMA** id est hora. XII horae ad brevissimum diem qui abet sex horas adduntur ut longissimus dies habeat XVIII horas; duodecima ergo pars est illius additamenti hora. Primo ergo mense duodecima, id est hora, secundo sexta, id est duae horae, tertio quarta, id est IIII horae, et quinto alia quarta, et sic in ceteris et sicut crescunt, sic 20 et decrescent et reddunt causam cur hoc flexior est signifer, id est curvior, in extremis partibus quam in mediis.

464, 3 ALTERNA DIVERSITATE id est supra infra ante retro. INCITUS acceleratus.

464, 5 EPICICLOS id est circulos superpendentes.

25 **464, 6 DE LATERE** id est latus vel hora circulorum Veneris et Mercurii contra terram est et non eam ambiunt.

464, 10 ULTRA XXXII PARTES istum numerum sub sole intellige non ante solem vel post solem in longitudine signiferi, nam ibi non elongatus plus quam viginti partibus et secundum alios viginti duabus.

30 **464, 18 ACRONICO** Acronicus ortus dicitur qui fit in eregione solis in septimo signo, ille est temporalis. Cronus enim dicitur tempus.

465, 14 OFFENDIT invenit.

465, 16 RATIONIBUS cursibus anni solaris.

1 Dialexandrias 14 in // 17 adimenti 18 sextae
20 redde | quia ante flexior delevi 30 eregione sic!

465, 18 IN ALIQUOD Ideo non diffinit de Venere quia non semper aequalem cursum tenet propter radios solis.

466, 2 L MOMENTIS hoc dicit sub sole ante vel retro, nam tunc elongatur **XLVI** partibus.

467, 5 ET ALTITUDINEM Altitudo est quando circulus alicius planetae **5** altius elevatur a terra.

467, 8 STATIO est quando aliqua planeta sursum elevatur.

467, 12 ABSCIDO est circulus super alium circulum elevatus.

467, 8 STATIO PRIMA Statio prima dicitur quando sol fuerit in ortu et aliqua planeta in quarto vel tertio signo sit a sole sive retro sive ante. **10** Statio vero secunda si hoc evenerit quando sol est in occasu.

468, 1 MODICO MINUS paulo minus tot partibus, id est **xii.**

FINIT DE ASTROLOGIA

IN MUSICA MARTIANI HAEC PAUCA

Musica dicitur ab aqua eo quod in limphis, id est in undis, reperta est prius ab hominibus.

469, 9 IAM FACIBUS LASSOS id est deficientes. IGNES id est lucernas.

5 MARCENTIBUS id est deficientibus.

469, 10 IUBET id est sollertia.

470, 2 DIRIGUIT obstipuit.

470, 3 CONTRAHIT id est constringit. PUER id est Cupido.

470, 4 FULCRIS id est toris. NECTERE id est iungere.

10 **470, 5** FLORA id est dea florum. TRINA CARITE id est tres Gratiae.

470, 6 RETICENS id est tacens.

470, 7 MELPOMENE una Musarum est et dicitur quasi Μελπός μενομένη, id est cantus manens.

479, 8 FERVESCERE id est fervescebant.

15 **470, 9** IN CUMULUM in unum collectum. DOCTAE VOCIS id est vocis artium liberalium, ac si dixisset: Omnia lasciva tacent et nuptialia propter vocem artium.

470, 10 SUADA dicitur Iuno eo quod suadet nuptias. MULCET mellificat.

470, 11 STIMULA id est dea. INCENSA irrata. ALLICIT provocat.

20 ACULEO acumen amoris.

470, 12 INTERULOS NEXUS id est vincula virginalia.

470, 13 FACE id est dea.

470, 14 MACTANTES vigilantes. VAPORE id est odore artium. Alii libri habent PAVORE.

25 **470, 15** GORGONOS TRUCIS duo genitivi sunt.

470, 16 DIVI id est Mercurii.

470, 17 CALLIOPE una Musarum est et interpretatur bona vox vel pulchrifica vel formifica.

470, 19 TONIS id est sonis. AUFERAT id est subtraat.

470, 22 PRONUBA Iuno, [fol. 107^r] eo quod praeest nuptiis. VOLUPE id est voluptas.

471, 3 TRISTES tristem me facientes. CECROPIDAS Grecas artes.

471, 4 PONE iuxta.

471, 5 AMPLEXIBUS manibus.

5

471, 7 ASTRILUCI dii caelestes.

471, 8 LEMNIUS Vulcanus, a Lemno insula. MULCIFER mulcens ferrum tantum, vel solum modo significat vel valde.

471, 10 QUOD pro quia.

471, 11 DECUERAT honestaverat. TENERE adverbium est, id est cupide. 10

471, 12 FRACTIOR id est lassior vel tristior quia non ille habuit Venerem sed Lemnius faber.

471, 13 BROMIUS edax.

471, 15 TAM CURA id est sollicitus. CONCUSSIT id est turbavit.

471, 16 CENTUM ORNATORIA finitum pro infinito posuit, ac si dixisset: 15 Voluit ut etiam Musica non veniret.

471, 17 DISPOSUIT id est praeparavit.

471, 21 DELITIOSA cupida, CONVELLERET detraharet.

471, 23 CUI id est fratri. SUGGERIT id est suadet. ARCHITECTONICAM Architector dicitur princeps edificiorum. 20

472, 2 IPSA id est Pallade.

472, 3 DEINCEPS postremo. EXPLORANTE vindicandae. DISCUSSIUS subtilius.

472, 4 POTISSIMA maxima.

472, 5 DISQUIRITUR inquiritur.

25

472, 6 VIDUARI privari.

472, 8 RECIPROCO mutua intentione vel reciproca examinatione.

472, 10 EXPLORARE iudicare vel provocare vel aequiperare. NON DISPARES id est dissimiles.

472, 11 DISGREGAE id est segregate.

30

³ cicropidas ¹⁷ preparavt corr.

472, 12 CONFERENDAE id est comparande, PAUCIS ac si dixisset: Non paucis diis demonstranda sunt iste virgines, sed multis.

IN PENETRALIBUS id est Philologia.

472, 13 ALUMNATAE nutritiae.

5 **472, 14** ENERVI infirma.

472, 15 CURIAE caelestis sinodi.

472, 16 PERCENSE numerate. ATQUIN id est certe.

472, 17 PHRONESIS prudentia.

473, 1 INTERPRETAMENTA interpretationes.

10 **473, 2** ANTISTICIAM principatum. PROFESSAE id est confessae.

473, 4 LITARE sacrificare. TRANSACTE VIRGINES id est liberales disciplinae.

473, 5 PRAESTITERE praebuere. ERUDITIONIS CASTAE id est quia nihil repraehensionis habent, ideo dixit CASTAE ERUDITIONIS. In quibusdam libris invenitur ERUDITIONIS CAUSA, nam liberales artes erudiunt.

473, 7 IUNXERE copulavere.

473, 8 COLLOQUIA id est amicitias.

473, 10 GENETLIACE id est genitura vel constellatrix.

473, 11 ASTABIT id est intrabit. PENSA id est fila.

20 **473, 12** LACESIS id est Sortis.

473, 13 DENUNTIAT manifestat. DEINDE subaudis astabit. SIMBOLICAE consiliatrix. OMINATIS id est auguratis.

473, 14 AUSPITIORUM id est auguriorum. PENSAT id est numerat.

473, 15 OENISTICE id est auguratrix. TRIPOS altare Apollinis vocatur 25 habens III pedes de lauro factum, ideo etiam laurus tripos vocatur quia non habet nisi tres radices propter tria tempora et ideo laurus deputatur Apollini.

473, 16 DENUNTIAT id est divinet. ATQUE id est postquam cortina a corio phitonis, serpentis quem interfecit Apollo dicta, dicitur quasi certina quia certa responsa ibi dabantur.

30 ¹⁰ principatum ¹⁴ eruditio erudionis *m. sec.* ²⁰ lacesis ²⁵ lau//rus
²⁹ inficit interficit *m. sec.* ³⁰ certina *sic!*

474, 2 ALLUDIT arridet.

474, 4 TESTETUR manifestat.

474, 5 POLICETUR promittit. EXSTANTIS id est praesentis. INSTANTIS id est futuri. RAPTI id est preteriti.

474, 6 TRIGARIUM id est trina germanitas.

5

474, 8 OPIS SUPERAE divini auxilii. PRORITAVIT provocavit.

474, 9 INDIGAM id est egenam.

474, 12 INEXAMINATAS non receptas. TEMPTET conabitur. [fol. 108r] EXPLODERE evacuare vel spernere.

474, 13 DEMEARE descendere.

10

474, 14 DECENS honesta. SIDEREIS caelestibus. LUMINIBUS id est oculis.

474, 16 TRISULCE id est trisulcum fulmen dicitur propter celeritatem.

474, 19 EDICTORUM decretorum.

474, 21 REMORARIS detines.

15

474, 23 SUGGESTUM id est suasum Iovi.

475, 1 ALIAS id est mechanicas. CONTINUARI coniungi.

475, 2 GEMINA id est gemina proportio est totius temporis diei naturalis quorum sol potestatem diei habet, luna noctis.

EMENSI id est demensi. PORTIONE id est divisione.

20

EXPLORARE id est manifestare, ac si dixisset: Non potero plus lucere adveniente sole.

475, 4 CONSEQUENTIBUS id est vi mechanicis.

475, 5 IMPERTIRI id est tribuere.

475, 6 TAURUS ideo dicit specialiter Taurum quia ibi est absis lunae. 25 DECURSIONIS revolutionis.

475, 7 COMMENTIS doctrinis.

475, 8 META terminus. STELLIGERI In aliis libris invenitur STELLIGENAE, hic et haec stelligena.

475, 10 PRAECLUIS valde nobilis.

30

475, 11 PERENDINATIO brevitas, id est breviatio artium.

475, 12 COGNOSCENTIS sapientis. FASTIDIA id est fastidiosos homines facientia.

475, 14 EXPETENDAE id est postulande. COGNITIONIS sapientiae.

5 APPROBANDAE iudicandae.

475, 16 AEQUUS id est rectus. AMPLIANDAM id est amplas probationes artium.

475, 17 DISCUSSIONEM iudicationem.

10 **475, 19** REPENSATRIX id est dies, vel REPENSATRIX id est Phronesis quae voluit repensare, id est dotem dare pro filia sua Philologia.

476, 1 PROROGARI provocari. ADQUIRITUR id est a diis.

476, 2 PRISCI id est antiqui. ASSERTOR id est Saturnus.

476, 3 CONSULITUR interrogatur.

476, 4 MATRIMONIO COPULATO id est post matrimonium coniunctum.

15 **476, 6** PATRIS Saturni. HABEO id est debeo.

476, 7 FAS licitum. QUICQUID VOS id est a me queritis.

476, 8 FASTUOSA superba. RIGIDUS id est durus.

476, 9 AUT VESTRUM id est neque diffugiam aut neque piguerit.

476, 10 DESIDIS pigrae.

20 **476, 11** DISSIMULATIONE notatione. PIGUERIT non pigebit.

476, 13 NUNC id est priusquam aliae veniant.

476, 15 PERMULCERE mollificare.

476, 17 CELEBRARE accusare.

25 **476, 18** STOLIDITATIS id est stultie. MELIORUM ac si dixisset: Mortalitas semper indocilis est meliorum, id est docilis est in malis, INDOCILIS in bonis. In aliis libris invenitur MELICORUM id est indocilis est.

476, 19 MORTALITAS modulatione.

476, 20 DAMNAVIT id est sprevit.

476, 21 CILLENIDAE id est Mercurii. INDAGANTIS inquirentis.

1 perindinatio 2 fastidiosas 10 Philologia 12 prsei 14 coniunctum 20 pigebat *corr.* 23 caelebrare

COMPENSA In aliis libris invenitur COMPRAEHENSA.

477, 4 VOLUPE voluptas. CONDUCIT subaudis artem Mercurius, ac si dixisset: Tam voluptas est audire artem quam conductit Mercurius.

477, 7 ORSIS dictis.

477, 8 ADMISSURUS indocturus.

5

477, 10 PAPHIE Venus a Papho insula quia ibi colebatur.

477, 13 TRITONIDE a Tritone palude Africae ubi templum in honore eius constructum est.

477, 14 AUREA polosa vel pulchra. SUBEGERIT illuminaverit.

477, 15 ROSIS Dimetrum iambicum. IUGABO iungam.

10

477, 17 FULCRIS lectis. CINNAMA aromata.

477, 21 NEXUS id est matrimonii.

478, 3 SOLLERTIA industria.

478, 5 ROSEIS id est pulchris.

SPECTABIT id est videbit. OCELLIS id est radiis.

15

478, 7 EGO id est Hymeneus.

478, 8 OCCULENTEM id est occultantem.

478, 11 CONCHIS calathis.

478, 12 COMETIS ornabitis.

478, 13 DEPROME defer.

20

478, 15 OBNUBERE defendere.

478, 17 CONSCIA id est prae caeteris.

478, 21 MANDO id est praecipio. DILECTA id est delectabilis.

[fol. 108^v] 479, 1 CHELIS id est bracchiis. LACERTIS id est nodosis.

479, 3 FESCENNINA id est nuptiali carmine.

25

479, 5 DIONE mater Veneris, quasi διάνοια, id est sensus. Delectatio ideoque mater Veneris fingitur quia omnis libido delectatione carnalium

⁷ Cf. Isidorus, *Etym.*, VIII, 11, 74.

9 pluchra corr. 11 cinnoma 14 rosis 16 emineus

21 defenre corr. 24 brahus 26 diane | dianoia

sensuum nascitur.

479, 7 PROPERANTER celeranter.

479, 8 DEAS id est Tritonidem et Dionoen. PRIME id est iuxta.

479, 9 PROPERABAT accelerabat.

5 **479, 11 MEMORIAM** armoniam.

479, 12 AULIDE id est aulis fistula.

479, 17 CUNCTICINAE id est cuncta genera canentis.

479, 18 MULCENTE lenificant.

479, 21 NON CASSAE id est non superfluae.

10 **480, 1 ERATIME** amabilis, ab eo quod est ἐπάω amo. IMEROS id est serena ab eo quod est imera, id est serenitas.

480, 2 TERPSIS delectabilis ab eo quod est τέρπω delector.

480, 4 PHITO proprium.

480, 3 PUER Cupido. MONAULITER vel monoliter debet esse. Aulis id est fistula, inde componitur monauliter, cum una fistula sonabat.

480, 5 DESULTANTES id est cantantes.

480, 6 DEXTRA LEVAQUE id est virginis.

480, 12 SEMIDEI Semideos dicit a terra ad lunam.

480, 13 ENODIS id est de nodis harundinis facta fistula sibilatrix.

20 **RURESTRES** agrestes.

480, 14 PRAECLUE aut adverbium est aut PRECLUE admiratione.

480, 16 TESTUDINE id est lira.

480, 17 FLEXANIMUM id est flectens illa lyra animum deo pro dulcedine.

480, 18 NAM TRAX id est edidit. Elegiacum carmen simplex, nullo eroico interposito. Trax Orpheus qui in Tracia floruit musicus et poeta. RUMPERE pro rumpebat, id est aperiebat.

480, 19 INMEMOR id est oblivious. EURYDICEM id est suam uxorem. Eurydice dicitur profunda intentio. Ipsa ars musica in suis profundis-

28 Cf. Fulgentius, *Mit.*, III, 10 (Helm, 77, 16).

deest Dick 7 canticinae|cunta 10 eratime *sic!* | ero | imeres 11 imera *sic!* 12 terpsice | trepsos
terpso *m. sec.* 23 flexanimum 27 erydicem 28 eudice eurudice *m. sec.*

1 sensu 2 celanter 3 dianoen | prime 1.

10 eratime *sic!* | ero | imeres 11 imera *sic!* 12 terpsice | trepsos

terpso *m. sec.* 27 erydicem 28 eudice eurudice *m. sec.*

simis rationibus Eurydice dicitur, cuius quasi maritus Orpheus dicitur, hoc est ὥριος φωνή, id est pulcra vox; qui maritus si aliqua neglegentia artis virtutem perdiderit veluti in quendam infernum profundae discipline descendit, de qua iterum artis regulas iuxta qua si musicae voces disponuntur reducit, sed dum voces corporeas et transitorias profundae artis intentioni comparat, fugit iterum in profunditatem disciplinae ipsa inventio quoniam in vocibus apparere non potest ac per hoc tristis remanet Orpheus, vocem musicam absque ratione retinens. 5

480, 20 STUPIDAE id est terribilis.

481, 1 QUO id est ante. RAPIDAS id est veloces. PERDOMUISSE id est 10 mitigasse.

481, 2 RIGIDAS id est erectas. CLADIBUS id est ramis. Κλάδος Grece, Latine ramus. IRE id est crescere. COMAS id est folia.

481, 3 ISMARUS id est mons et fluvius. MONTE id est in se ipso, id est in suo monte. 15

481, 4 STRIMON id est palus Traciae. CONTINUIT stetit.

481, 5 TANAIS id est fluvius Tracie.

481, 6 QUO id est carmine. ACCUBUIT id est iacuit. RICTIBUS id est dentibus. AGNA id est ovis.

481, 7 ORA id est oscula.

20

481, 8 PERMULSIT id est lenivit. MELO id est Musa.

481, 9 ACCUMULANS id est addens. CARMINA id est laudes Iovi cantabat.

481, 10 QUO AMPHION id est edidit. Amphion Grece, Latine circularis. RIGIDO id est mortuo.

481, 11 MONTES id est vivificavit silvas et montes. 25

481, 13 RUPES id est petras.

481, 14 MUROS id est munimina. THEBIS est civitas una in Grecia, altera in Aegypto. FIDIBUS id est cordis.

481, 16 ARIONA Arion interpraetatur fortis, pro fortitudine carminis.

481, 17 TEMPSERE id est contempserit. EXTREMAM OPEM id est extre- 30
mum concilium.

ΦΟΥ 4 s corr. 7 appare 12 cadibus corr. | clates 15 su corr. 25 vivficavit 31
consilium corr.

1 orpheum 2 OPIOC

25 vivficavit 31

481, 18 DIRA PROCELLA id est ventus validus. NOTHI id est austri.

481, 19 VERRERET id est traheret. IMA id est propter tempestatem.

481, 20 SOLlicitavit id est vocavit.

482, 1 BELUA delphinum dicit qui Arionem liberavit in mari. TULIT id est accepit.

5 482, 2 ANTISTANS id est antistans armonia.

482, 5 TONIS id est Musis.

[fol. 109r] 482, 6 FONTIGENARUM in fontibus habitantium. VIRGINUM

id est Musarum. PEGASEAE id est Pegasus aequus Neptuni in significatio-
10 nione fluminum ponitur. Flumina enim ex fontibus nascuntur; πηγή autem fons dicitur, inde Pegasus fontalis, Pegasus equus cornutus alas habens ut Plinius ait.

482, 7 NECTARE dulcedine.

482, 8 CICUTIS id est fistulis. PUBIDAE id est adulti, Phitagoram dicit.

15 GEMINATIS id est repetitis. INTERSTINCTUS id est interpositus.

482, 10 SUBLIMES id est alta.

482, 11 SONORUM hoc est musicum soniferum. BRATTEIS lamminis.

482, 12 COMMEATUR id est ornatur. CESSO id est incesso. TENUATO id est gracili in filo ducto. RIGENS id est dura vestis.

20 482, 14 BLANDIS id est dulcibus. CREPITACULIS hoc est sonibus.

482, 15 INCESSUM hoc est ingressum.

482, 16 ROSEA id est pulchra. NUMERIS id est gressuum.

482, 17 IMITARI id est persequi. QUODDAM GYRIS aliquid circulis.

482, 18 CIRCULATUM id est rotundum. MIRIS id est mirabilibus ductibus.

25 INTERTEXTUM interius textum.

482, 19 QUOD id est clypeum ab illo loco ubi dixit DEXTRA AUTEM et reliqua. Musicam celestem describit veluti rotundam quandam speram propter sperae rotunditatem ac veluti rotundos in ea nervos quibus orbes planetarum significantur, quarum motu et varietate caelstis armonia

12 Cf. Plinius, *Hist. nat.*, VIII, 72.

26 Cf. 482, 17.

19 ducito	6 antestans (<i>alterum</i>)	8 fongerarum	10 pege
21 insessum	24 rotun// // dum		11 fon
			17 brateis

perficitur. Per clypeum quidem speram per ductus et gyros circulos planetarum per intextum clypei commissuras absidum significans.

482, 20 COMPLEXIONIBUS id est iuncturis. MODULATUM id est pulsum.

483, 1 MODORUM id est troporum. LEVA AUTEM musicam terrenam ac teathralem tangit. 5

483, 2 ASSIMULATAE id est similes inter se effigies. FORMULAS PARVAS ASSIMULATASQUE EFFIGIES dicit diversa mortalis musicae instrumenta, sibi tamen invicem consonantia. Nam musica caelestis uniformis est.

483, 4 ILLE ORBIS id est illud clypeum. CHELIS id est lira, a brachiis dicta. BARBITA id est cithara. 10

483, 5 TETRACHORDON fistula.

483, 6 TRANSCENDERAT superaverat dulcedine, illa est organa.

483, 10 SUPERIORIS id est musicae. QUAE id est granditas.

483, 11 ARCHANI id est secreti. IGNIS ARCHANI ignis invisibilis atque omnibus sensibus remoti a quo totius musicae caelestis oritur armonia. 15 INSOPIBILIS id est inextinguibilis.

483, 12 REVERITI honorati. INTIMUM id est ab omni sensu remotum.
PATRIMUM id est paternum.

483, 13 IN VENERATIONEM id est in reverentiam.

483, 14 EGERSIMON dicitur caelestis musica quia super omnem corporeum sensum surgit. 'Εγειρω enim surgo, egersimon surgens in altum modulamen. 20

483, 15 ALIIS MODULIS id est tonis.

483, 17 TE NUNC Asclepiadeum metrum est quod constat ex spondeo primo loco, coriambo in secundo et tertio, in quarto pyrrichio. Recipit etiam in primo loco sepe dactilum, raro anapestum. ASTRISONUM duobus modis dicit aut quia astra eum sonant aut quia astra ipse facit sonare. 25

483, 19 LEGE RATA id est rationabili. SACRA id est sacra recursio, id est revolutio siderum vel mundi. 30

483, 20 VENEROR id est honorifico. POTISSIMUS id est potentissimus.

teracordon corr. fidula	12 transscenderat	18 patrinum	6 formulae	9 orbes // / illud	11
at (primum) corr.			21 egero	24 asclepiacum	27

483, 21 NECTIS id est iungis. SCEPTRIFERO sub diademate, id est sub siderea corona.

483, 22 OMNIGENUM id est omnium gentium. MOVENS id est dum moves.

483, 23 PERPETUO id est aeterno. ROTAT rotatur, id est voluitur.

5 484, 1 QUAM id est mentem. SIDEREO id est caelesti. SUBICIS administras. [fol. 109^v] IMPETE impetu.

484, 2 FLAMMIGERI id est flamمام gerentis. FOMITIS id est ignis.

484, 3 REFERUNT laudant. MICANTIA id est fulgentia.

484, 4 MUNERE id est tuo. FLUMINA id est maris.

10 484, 5 PURPUREUM id est roseum solis vel aurorae ether rore. IUBAR id est aurora.

484, 6 TESTATA id est peribentia. AMBROSIMUM id est pulchrum.

484, 7 HONOS id est luna. AURATIS Fabulam hic tangit: Iovis adamavit Dianam et concubuit cum ea praemiumque dedit ei potestatem noctis

15 15 lumenque eius auratis crescere cornibus et decrescere.

484, 9 SUB TE id est sub tua potestate. PLAUSTRILUCA id est in plaustro lucescentes. LUMINET insplendet. IGNIBUS id est stellis.

484, 10 PARNASIAS dicit eo quod ursi abundant in Parnasio monte. DISSIDENS id est segregans.

20 484, 11 SOLIDI id est spissi.

484, 12 AXIBUS id est duobus polis inseritur.

484, 13 REGIT id est quia terra in medio est et regitur a duobus polis.

484, 14 NEREA sunt animalia marina. NOSCERE id est noscebant.

484, 15 SICQUE IGREM id est noscebant. SUPERUM id est caelestem.

25 25 LAMBERE id est sumere. PABULA id est ab aquis nutriuntur sidera.

484, 16 SCATEANT id est dehiscant. DISSONA id est discordantia. His verbis concordia maris et lunae ceterorumque caelestium corporum laudat, nam mare sequitur lunam, luna solem, motumque siderum et quod ex mari caelestibus flammis nutrimenta et alimenta praebentur.

30 484, 17 PERPES id est aeternum. DISSITA id est distantia.

1 diademata corr. 10 porpureum | ethor 13 honas corr. | uratis corr.
 18 prnasias corr. 22 medi 23 nrea 24 sique 25 aqus corr.

484, 18 FOEDIFRAGUM id est frangens fidem. CHAUS id est informis materia et mors et infernus et hiatus, id est distantia et omnino nihil.

484, 19 TU RECTOR id est es.

484, 20 SIDERA id est caelestes deos. COLLIGENS id est iungens.

484, 21 NATOS id est quibus debetur vita ne semper in corporibus 5 detinentur.

485, 1 SOLVE id est disliga. CHELIS Musa, lyra.

485, 2 BIS PLENUM id est bis diapason. MELA id est toni.

485, 3 IAM VOS Nunc movit metrum. Sequens enim iambicum senarium sonat. VERENDA id est veneranda. QUAESO interrogo. GERMINA 10 lumina.

485, 4 QUAE id est interrogo vos. SCITIS id est noscitis. CIERE id est sonare. BARBITON id est citharam.

485, 5 AFFATA id est consona consentientia.

485, 6 MISCELLA diversa consilia. CURIAE id est sinodi.

15

485, 7 MULCERE id est lenire, MISCELLUM id est diversum consilium deorum, siquidem alii nuptias, alii artes volebant.

485, 8 VICISSIM id est nunc hunc, nunc illum. LEGE id est dignitate.

485, 9 POSTHAC id est post laudem Iovis. SONABO id est laudabo.
PLASMATE id est carmine.

20

485, 10 CUNCTOS id est vos. ALLUBESCENTES libentes. TONIS id est Musis.

485, 11 DEDUCET attrahet. URGET coget. DEBEBIT id est adunabit.

485, 12 STIMULOS id est amoris vel tedi. MULCET id est placebit.

485, 13 NUNC IGITUR subaudis sonabo vel adferte corda.

25

485, 14 VERENDO id est venerabili. CULMINATIS id est exaltatis ornatis.

485, 15 BIS SENA XII deos selectos dicit quos solum modo colunt Etrusci.

485, 16 FREQUENTANT id est celebrant. OPIMENT id est honorent quia non sacrificant aliis diis.

485, 17 GEMELLIS cursibus, id est deorum et hominum, nam et de omni- 30

corr. 7 disliga *sic!* 12 cire 15 curia 21 conctos *corr.* 27 sena *m. sec.* | eutrusci

1 fedifragum | franges

bus fiunt dii.

485, 18 HONORO id est venerabili. FASTIGIO cultu.

485, 19 PHOEBEA id est lunaria. PRAEFERES [fol. 110^r] praepones.

486, 1 LATOIA id est Diana, filia Latonae.

5 **486, 2** LUNARE id est cultus lunae. HAC VENIT id est hoc in numerum deorum.

486, 3 PHOETONTOS id est φοιτῶντος, φοιτῶν id est veniens, inde φοιτῶντος genitivus. Φοιτῶν autem dicitur sol quia cotidie venit in ortum et occasum. Delius vocatur, id est declarans, quia declarat futura, **10** Apollo renovans quia noctis damna renovat. SCANDET id est ascendet.

486, 4 PUDICI casti. FRATRES filii Iovis.

486, 5 IPSA id est ego ipsa Armonia. NE VERENDUS id est venerabilis. CONTRAHUNT id est vertunt.

15 **486, 6** VULTUS id est vestros. IUGANDIS coniunctis. FERENDIS id est nuntiandis.

486, 7 IMENQUE id est nuptiale carmen. INVEHAT inferat.

486, 8 PSALLENT PLECTRO dum psallitur plectrum. CONCINENTUR simul canentur.

20 **486, 9** LUXA copiosa. FESCENNINA id est nuptialia carmina. PRODIANT provenient.

486, 10 IAM NUNC Hic mutat metrum et est pentametrum spondiacum catalecticum, in medio ubi una syllaba pro integro accipitur pede quoniam silentio suppletur. BLANDA id est delitiosa. CARPE id est scande.

25 **486, 11** RIGOR castitatis. CEDIT id est vincitur, dat locum.

486, 12 NOVIT NAM TENERUM Hic movit metrum et est trochaicum pentametrum acatalecticum. Dicitur autem trochaicum quia quarto loco semper recipit trocheum. TENERUM id est dulce. PROBARE id est laudare.

30 **486, 13** SALUM id est semen. Salum proprio liquor maris dicitur tamen semen animalis cuiuscumque salum esse et generaliter omnis liquor salum dicitur.

7 phoetontis | phoeton | phoetontos 8 phoeton 14 coniuntis corr. 15 nuntiandusis 16
invenihat 17 plecto corr. | concanentur 27 accatalecticum | trocheacum

CYTHERIS id est Veneris, Cythere dicitur Venus a Cythera insula; dicitur autem SPUMIGENA quia de spuma nata est.

486, 14 NERINA CHELIS id est marina lyra.

486, 15 CONCHIS hostreis. GALATEA id est candida. PERSONANTE id est dum personat. 5

486, 16 NANTES id est natantes. FLUCTIGENAS id est Musas. FORCI dei maris.

486, 17 FLAGRANS inardens.

CURA id est amor. NIVALIBUS id est frigidis.

486, 18 INRESTINCTUS inextinguibilis. 10

486, 21 MENALIE id est Menali montis. Menalus mons Archadie ubi erat Pan pastor. TULERE suscitavere. PINUS id est arbores.

486, 22 MODIS id est Musis. LICEIS est mons Archadiae.

487, 1 SOLLERS sollicitum nemus. CICUTA fistula.

487, 2 PERNIX id est velox, PUELLA Menala aqua, Menalus mons. 15

487, 3 VERSA id est puella Menala, quidam dicunt Siringam. Tangit nympham deformitatem Panos fugientem in calamosque conversam quibus Pan Mercurii filius usus est unde a Grecis calamus vocatur syrinax. IN CALAMOS id est in fistulas. SONAT id est carmen.

LOQUACES id est sonantes. 20

487, 4 FORTE casu. LABELLIS suis labiis.

487, 5 SUSPIRAT sufflat.

CANOREM dulcedinem vocis musicae.

487, 8 PUER IPSE Cupido. Diametrum iambicum catalecticum est. 25
VERSIFORMIS fallax.

487, 9 FACIBUS id est amoris.

487, 10 ARCUS id est sagitte. DULCINERVES id est cordas.

487, 11 ROSEO pulchro. RAMALI ramo arcum Cupidinis dicit qui tendit et relaxat. Tendit amorem quando non audimus Musam, relaxat amorem dum mulcetur carminis lepore. 30

487, 12 FERIATO laxato. LIQUIT PARANTE MUSA id est dum parat Musa calamos.

487, 14 LEPOREM facundiam.

487, 15 CURAM NEGAT id est intermittit amorem.

487, 16 TENERUM id est negat. ARUNDINETUM id est amores.

487, 19 VAPOR amoris. [fol. 110^v] CANOR dulcedines. IUGATI iuncti.

5 **488, 1** PUELLA id est Leda Thesei filia.

488, 2 LACENAE id est Helenae. Lacena dicitur quia in Lacedemonia nata est et nutrita et inde rapuit eam Paris pastor, filius Priami.

488, 3 ILLECTA seducta.

488, 4 DOLUM Iovis.

10 **488, 5** NIVOSIS id est albis.

488, 6 INVOLUTUS inductus.

488, 7 NITOREM id est decorem.

488, 8 VIDENS id est Iovis.

488, 10 OCELLIS id est puellae.

15 **488, 11** CIERE vocabat.

488, 12 PHOETONTIAS Apollinis.

488, 13 COEPIT inchoavit. REPENTE subito. FICTA id est fallax, fraudulentia.

488, 15 ADMOVETUR copulatur. ORI id est puellae.

20 **488, 16** CIRCUMACTAE circumventae.

488, 19 PUDORIS virginitatis.

488, 22 LADMEDIUM id est nympha Ladmea, una dearum, secuta est Apollinem divinitate spoliatum.

488, 23 DIVA Ladmea. SECUNDAE prosperae.

25 **488, 25** ANTRUM speluncam.
SECUTA id est Apollinem.

488, 27 PASTORALIBUS id est amoris.

488, 29 PULSO id est a parente. AURO id est Aurora.

488, 30 PANDIT aperit. SEPTA ovilia. BALANTUM ovium.

488, 31 SORDENTI sordido. ADOPERTA vestita.

489, 1 PRATIS in pratis.

489, 2 NOCTU in nocte.

489, 4 SPECTANS aspiciens.

489, 5 MAGE magis. PERCREPAT sonat, movet flagello, id est agitabat 5
greges.

489, 6 CURARE curabat.

489, 7 PENSA fata vel fila. SUSURROS id est murmurations.

489, 8 ILLEX delectatrix. AMPLI magni.

489, 9 COEGIT expulit.

10

489, 10 TEMNIT contemnit.

489, 11 PRAEFERT praeponit, subaudis celo.

489, 13 POST REGNA postquam deseruit regna Iovis.

489, 15 OBLECTATI id est delectati sunt.

489, 17 QUA INDUSTRIA quo studio.

15

489, 18 COMPARATUM inventum adeptum. OPIBUS facultatibus.

489, 19 VIGIL cura sollicitudo. EBLANDITAM valde blanditam.

489, 18 ASSEQUENDUM assequitur enim quia ad habitum perfectionemque artis pervenit. Ediscit vero qui adhuc in studio et disciplina est nec summum adhuc perfectae artis attingit.

20

489, 20 LIQUESCAT fecundat. AFFECTIO amor.

489, 21 IOVE ADMIRANTE dum Iovis admiratur.

489, 22 EXPETI postulari. EXAMINANDAE iudicandae. ERUDITIONIS artis. INTENTIONE appetitu.

489, 23 MELICIS carminibus. TEMPERANS parcens. EXHORTANTE dum 25
exhortatur Delius.

490, 1 IAM PRIDEM iam dudum. EXOSAE dum in odio me habebant terrigenae.

490, 2 ORBES sidera STELLANTES splendentes. INCUTIO moveo. IN
QUIBUS orbibus stellantibus.

30

490, 3 EDISSEXTARE astruere.

490, 4 PULSIBUS tonis motibus. MACHINE structurae mundi. OBEUNTES circulantes.

490, 5 RAPIDITAS id est velocitas.

5 490, 6 EMERSA sublata. VIRGO Phylologia. INTERCAPEDINATAE spatiosae.

490, 7 SUPERO divino. VIGORE regimine. DISCUTERE dilucidare.

490, 8 IUSSA quae mihi iubentur a diis. PERCURRAM breviter dicam.

490, 9 COMMODA data. REPEDIATA repetita.

10 490, 11 INCOGITABILIS que cogitari non potest. EFFIGIENTIA imaginatione. IMMENSITAS magnitudo. SIDEREAE caelstis, ac si dixisset: Mater mea est immensitas sidereae revolutionis, pater vero volumen totius molis. Aliud est enim totius celestis molis volumen, aliud singularium siderum excursus celeritas.

15 490, 10 GERMANAM GEMELLAMQUE CAELO ut intelligas concreatam caelo esse Armoniam, aut GEMINAM GEMELLAMQUE dicit Arithmeticam et Armoniam quoniam ex numeris et modis tota musica conficitur.

490, 13 COMITATA coeuntia. INCITOS velocias. MODIS tonis. ASSOCIANS iungens.

20 490, 14 MONAS id est omnium numerorum principium. INTELLECTUALIS autem lux est tocius rationabilis creaturae.

25 490, 15 PRIMA condicio ex [fol. 111^r] quibus animarum numerositas in terrena corpora diffluere physicorum doctrina astruit. Possumus etiam monadem et intellectualem lucem pro uno accipere quoniam omnia ex monade in infinitum multiplicantur.

30 FORMATIO conditio. FONTIBUS EMANANTES id est in numeris suis fluentes; FONTIBUS hoc est numeris. Plato siquidem in *Thymaeo* ex multiplicibus et superparticularibus numeris generalem mundi animam creari docet, quae una per singulas dividitur animas, sive rationales sive irrationales.

490, 16 RIGARET perflueret. MODERATRIX temperatrix. EARUM id est unam animarum. IUSSA id est a diis.

²⁷ Cf. Chalcidius, *Comment. in Timaeum*, xxvi–xl.

² abeuntes

¹⁷ confitentur corr. ¹⁸ insitos ²⁰ numerorum ²³ doctrina ²⁹ creare ³² unum

490, 17 DEMEARE deorsum meare. COGITABILUM intelligibilium quia omnis numerus intellectualis sola cogitatione intelligitur et in nulla substantia reperitur.

490, 18 DISPENSANS disponens.

490, 20 LABORAVIT studuit. 5

491, 1 DOCUERUNT tradiderunt. MOLLIENTES mitificantes.

490, 20 THEOPHRASTUS dei expositio vel deum exponens; θεός deus, φράζω expono.

491, 3 NUMEROS venarum. NON CONTEMPSI non dispesi.

491, 4 PHYTAGORAS non indigens interrogatione. ARISTOXENUS aut 10 virtus acuta aut virtus peregrina. Ἀρρην enim virtus interpretatur, ὅξεος autem a verbo quod ὀξύνω, id est acuo, aut ab eo quod est ὁξεός, id est peregrinus.

491, 5 SENSIM paulatim. IPSA ego.

491, 6 OBJECTIONIS opinio artis. APERUI monstravi. FIDES cordas. 15 PER DELIACAM id est Apollinis cytharam.

491, 7 TRITONIDEM Palladem.

491, 8 MARSIAM rex Lybiae tibias invenit. Tibiae de ossibus fiunt, calami de herbis et de pennis. CALAMOS fistulas.

491, 9 MARIENDINI ET AONES duo populi sunt Greciae. INFLAVERE 20 sonavere.

491, 10 PANDURA species est organi. PERMISSI concessi.

491, 13 PELTAS scuta. Pelta est scutum quadratum, ansas ferreas catenasque habens, sonitum magnum efficiens, unde corda pugnantium suscitantur. CORDACISTAS cordas pulsantes. YDRAULAS ὕδωρ aqua, 25 αὐλός fistula, inde ydraula, id est organa de aqua.

491, 14 AD COMMODUM ad opportunitatem.

491, 15 ILLEXERE permulsere. SUCCURSUM adiutorium.

491, 16 PER NENIAS per epitaphya. SEDAVERE placavere. Neniae sunt carmina que in tumbris, id est sepulchris mortuorum, scribuntur et in 30 citharis cantantur.

2 cogitati 6 tradideru//nt 8 ΦPACTO 10 aristochenus 11 ares 12 achenos|ocho|chenos
18 marsidam 20 aonones 26 aula 27 oportunitatem 29 venias

491, 18 CONQUISITAE adquisitae. CRETES Cretenses. AD CITHARAM cum cithara.

491, 19 AD TIBIAS ad sonum tibiarum. FATA PROELIORUM eventus.

492, 1 AD CALAMOS cum calamis. TRACTABANT tenebant.

5 492, 3 DONATA onerata tibicine ab Alexandro. GRATULATA contenta.

492, 4 SYBARITAS populi in Italia.

492, 6 CERTAMEN palestriam recitabant, id est legebant.

492, 11 INSONUI ego.

10 492, 12 FRENETICOS Φρήν dicitur membranula costarum et laterum quae dividit toracem a ventre, inde frenetici vocantur. Dum enim aliqua occasione illa membranula constringitur, homo in amentiam vertitur.

SYMPHONIA σύν con, φωνή vox.

492, 14 INCONDITE inordinate.

492, 15 INHIBUIT prohibuit. EBRIOS valde ebriatos.

15 492, 16 IMPROBIUS turpius. PETULANTES luxuriantes.

492, 17 MODORUM tonorum. PERDOMUIT superavit. QUIPPE id est merito.

492, 18 TEMULENTIA ebrietas.

492, 19 INFREGIT valde fregit.

20 493, 2 ASCLEPIADES turba vel scola.

493, 3 AD EFFECTIONES ad motus. ADIBEBAT afferebat. THEOPHRAS-TUS dei compositio vel deum componens, θεός deus, φράζω compono.

25 493, 4 SCIATAS [fol. 111^v] passiones, id est umbras et caligines. Sciata est passio subitanea caliginem oculis inferens. Σκιά enim umbra dicitur, quae passio et emicranium dicitur. AULICA fistulari.

493, 5 LYMPHATICOS ydripicos morbos.

493, 7 AC PESTILENTIA morbi. In corpore nascitur pestilentia ex aeris incongruentia.

30 EROPHYLUS ἥρως fortis, φίλος amor. Erophylus igitur fortis amor vel fortis vir.

6	sabaritas	9	feneticos fren	12	sin phone	15	improbrius	21	aferebat	22	ΦΡΑΣΤΟ
23	calines	24	scia	25	emigranium	29	igitur post erophylus deletum eros phylos				

493, 8 PENSABAT computabat.

493, 9 INCUNTANTER indubitanter.

493, 10 IN QUO id est citharista.

493, 11 UNDE ENIM CERVI nisi ex meis cantibus.

483, 12 CREPITU sonitu. 5

493, 13 ELEPHANTES PERMULSOS id est per vocem organi capiuntur.

493, 15 ALLICI attrahi.

493, 16 ABRUMPERE auferre. FIDES cordae. DELFINIS marinis piscibus.

493, 17 DISRUMPI occidi serpentes in Tracia, Orpheo canente.

493, 18 MANES id est infernales dii, eo quod manant ab hominibus vel eo 10
quod non sunt boni.

494, 1 RECENTIOR iunior. ASERENTIUM historiographorum. QUAE
insule.

494, 2 A CONTINENTI continens terra dicitur que in modum insulae
excedit. 15

494, 4 IN ACTIACO ἀκτιον Grece, Latine amoenum, vel ab actu belli
dicitur.

494, 5 FIDICINAT fidibus canit.

494, 8 IGNAVIAM stultitiam. VIDERER a diis. IURE ratione.

494, 9 DESILIAM descendam. VIRGINI Phylologiae. PROMISSUM MUNUS 20
meam artem.

494, 10 IMPENDAM solvam.

494, 13 DISSERTABO disputabo.

494, 14 AUT EMITONIUM id est divisio toni aut in duas aut in IIII aut in
IIII. 25

494, 16 LEGITIMA cum epogdoo. QUI tonus.

494, 17 DIVERSIS id est gravi et acuto. EMITONIUM id est divisio toni
sequitur.

494, 18 MEDIUM id est medium partem toni.

494, 16 LEGITIMAM QUANTITATEM octava parte. Nam tonus in musica 30

2 incunctant 16 action 26 epiogdoo

epogdous est in arithmeticā et ita tonus est in musica sicut VIII ad VIII, in arithmeticā legitima quantitas est ratio epogdoi quae totam metitur musicam.

494, 18 DIESIS genitivus Grecus est. DISTANTIE differentiae.

5 494, 19 TETARTEMORIAE quarta pars. τετάρτη quarta, μόρια pars.

494, 21 ENARMONIOS id est inadunatus quia maximis et minimis spatiis dividitur; maximis quia saepe in uno spatio duo toni inveniuntur, saepe sola quarta pars. Alii autem dicunt enarmonios valde adunatum quia in nullo alio genere invenitur quarta pars in differentia nisi in illa per

10 hanc, id est quartam partem ab illa, id est quarta.

494, 23 TRITEMORIA tertia pars toni.

494, 24 CHROMATICE colorabile. Sicut enim inter album et nigrum color aliquis invenitur, ita inter diatonicum et enarmonicum locum medietatis obtinet chromaticum. Χρῶμα Grece, Latine color.

15 494, 25 TERTIAM PARTEM ac dimidiā tertiae, id est sextam. Sexta autem et *<ter>*tia dimidiā facit. Duodenarius enim numerus tertiam partem sui in quaternario ponit, sextam vero in binario. Sexta autem pars, id est binarius, adunata tertiae parti, id est quaternario, dimidium duodenarii numeri, id est senarium, facit.

20 495, 3 EMIOLIUM id est ἡμι- et ὀλον, id est dimidium et totum quia maior numerus habet minorem totum et eius dimidium, ut ternarius ad [fol. 112^r] binarium. Ternarius habet binarium et eius dimidium quae proportio sesqualtera vocatur.

496, 15 MOLLESCAT dulcescat. ACUMEN altitudo.

25 496, 16 IN ATIEM in acumen vocis. ERECTAE acute.

496, 18 SINGULIS Omnes tropi ex praedictis sonis componuntur et in singulis tropis inveniuntur.

497, 3 PRODUCTIONES tonos.

497, 5 DIESEON genitivus Grecus est.

30 497, 16 DIAPASON ex omnibus dicitur quia veteres octo solum modo sonis utebantur, vel certe quia *<e>* duabus simplicibus symphoniis constat, id est ex diatessaron et diapente. Verbi gratia, tonus tonus emitonium, ecce diatessaron. Tonus tonus emitonium tonus, ecce

1	epiogdous eest (<i>alterum</i>)	2	epigdoi	5	tetrartemoriae	
tetrarta moria	6	maximus corr.	9	quar	12	colorabile corr.
20 emis olon	22	lhabet	29	diession	31	e addidi
					32	diatesseron
					33	diateggeron

diapente, et hoc totum diapason dyplasia nam acutissimus eius sonus duplo gravissimum superat.

497, 20 SED PRINCIPALES v Notandum quod Greci secundum numerum divisionis linguarum apud eos, quibus utuntur, principalium troporum numerum constituerunt. 5

498, 1 BINI id est tropi.

498, 2 YPERLYDIUS id est superlydius, id est acutior Lydio. Ypolydius sublydius, id est gravior Lydio. Lydius dicitur quia Lydii eo utuntur.

YASTIUS quia eo Eones utuntur. EOLIUS quia Eoles.

498, 4 FRIGIUS quia in Frigia inventus est. 10

498, 5 DORIUS quia Dori eo utuntur.

498, 10 DUPLICES COPULANTUR Acutior enim duplo superat graviorem. Tono quippe ad emitonium sonat. Est autem tonus duplum semitonii, id est tetracorda quina, ideo tetracorda fiunt quia elementum totius armoniae diatessaron est. 15

499, 2 AFFECTIO copulatio concordia.

499, 3 EXTREMI soni.

499, 4 INCHOAMENTORUM inventionum quo ordine inventa est armonia.

499, 6 ALTIUS profundius in memoria figerentur.

499, 7 LASUS proprium. EXURSE Surse civitas Armeniae. 20

499, 8 DIVULGARET subaudis cum me.

499, 10 ΕΙΔΙΚΟΝ formabile, *εἶδος* forma.

499, 9 ΑΠΕΡΓΑΣΤΙΚΟΝ activum vel operativum. ΕΞΑΓΓΕΛΤΙΚΟΝ et EPMHNETTIKON interpretativum interpretantur.

499, 10 EX PERSEVERANTIBUS de immutabilibus sonis. 25

499, 13 RITHMICA hoc est inter rithmum et metrum, quod rithmus est sola verborum consonantia sine ullo certo numero et fine et in infinitum funditur, nulla lege constructus, nullis certis legibus pedum compositus. Metrum vero pedibus propriis certisque finibus ordinatur, non transgreditur enim octo pedes. 30

500, 2 ΜΕΛΟΠΟΙΙΑ melodiae factura quod pertinet ad sonos. ΛΕΞΙΣ

4 divisiones corr. 15 diatesseron 21 sub 22 idicon | ides 23 apargarticon | exantelicon 24 ermenuticon 25 mutabilibus 28 construtus corr. 31 melopoeia | lexis

dictio ad rithmum pertinet. ΠΛΟΚΗ id est geminatio, quando unus pes multipliciter ponitur. ΕΞΑΓΓΕΑΤΙΚΟΝ id est ἐρμηνευτικόν, hoc est interpretativum, rationem enim de omnibus reddit.

500, 4 ΩΙΔΙΚΟΝ cantabile, ωδή cantus. ΤΠΙΟΚΡΙΤΙΚΟΝ simulativum.

5 **500, 5 DE PRIMA** id est de voce que prima est.

500, 8 VELUT IUGE COLLOQUIUM frequens narratio ut est narratio quae neque per cola neque per commata periodosque distinguitur. Divisum est autem quod dividitur per cola et commata certosque pedes.

500, 11 PRECIDITUR inciditur.

10 **500, 12 RECITANTUR** leguntur.

500, 13 DIASTEMATICA spatiosa certis spatiis dividuntur. Diastema enim spatium vel intervallum. Sistema est vox uniformiter stans.

501, 2 SINGULUM unitas.

501, 3 ΦΘΟΙΓΓΟΣ sic debet scribi, non ptongus.

15 **501, 5 QUA** intentione.

501, 9 QUEMADMODUM id est quemadmodum unaqueque [fol. 112^v] syllaba suum accentum habet, ita unusquisque sonus notam acuminis vel remissionis.

501, 10 EXERAMUS exaltemus; exero exalto.

20 **502, 1 ANESIS** remissio.

502, 2 SERIUM tardum.

502, 5 xx <octo> ideo hoc dicit quia per singula tetracorda duo soni adduntur enarmonicos et cromaticos decem sonos efficiunt qui ad decem et octo additi xxviii perficiunt.

25 **502, 12 PRINCIPALIS PRINCIPALIUM** ὑπάτη <ὑπατῶν> dicitur. Est enim ὑπάτος consul vel rector sequentis tetracordi.

502, 16 QUAM id est diatonos. Tertio loco per singula tetracorda mutantur.

503, 2 SIC FIRMATUR per additionem enarmonii et cromatici generis.

30 **MEDIARUM** quia cui subnectitur mediarum esse dicitur.

503, 4 RELIQUAE tres diatonos enarmonios cromaticos.

telicon | eremeneuticon 4 odicon | ode | ypocriticon 11 diestimatica 14 ptoggos 17 unusque
20 anasis 22 septem 25 ypate | ὑπατῶν addidi 26 ypatos

1 proce 2 exan-

503, 8 MEDIA ipsa est *μέση* erit tertia, id est coniunctarum a fine connumeratur.

503, 16 ILLE CORDAE QUAE et *παρανήτη*. Νήτη ultima, *παρανήτη* iuxta νήτη.

504, 2 IN HOC TETRACORDO id est coniunctarum. 5

504, 4 MEDIAE IPSI id est *μέση*. PERFECTAM SYNPHONIAM id est diapason.

504, 5 PRODUCENTE id est quia tonus inter *μέση* et *παραμέση* locatur.

504, 7 HUNC unum *παραμέσην*.

504, 8 OFFENDIT invenit. 10

504, 9 SISTEMA id est spatium coniunctarum. TERCIA a fine. GENERI tres enarmonios, videlicet, cromaticos diatonos.

504, 11 QUIA UNO intermesen et tertiam disiunctarum tonus et dimidius est. A MEDIAE FINE id est ab ipsa *μέση* quae finis dicitur quia graviores sonos terminat et incipit acutiores. 15

504, 15 FASTIGATUR acuitur.

504, 16 ΦΘΟΓΓΩΝ genitivus pluralis est.

504, 18 VAGI varii quia sepe acuuntur, sepe remittuntur.

BAPTITKNOI id est graviter fixi; MECOPITKNOI id est medii fixi.

505, 1 ΟΞΤΙΠΤKNOI id est acute fixi; δξς enim summitas sagittae dicitur. 20

505, 8 ΑΠΤKNOI non fixi.

505, 13 ΠΑΡΤΠΑΤΟΕΙΔΕΙΣ id est iuxta principales.

505, 15 ΛΙΧΑΝΟΕΙΔΕΙΣ id est vigilantes.

505, 18 RESULTANT dissentient.

505, 19 ΟΜΟΦΩΝΟΙ id est aequisoni. ΑΦΩΝΟΙ dissoni. 25

506, 3 ALIAM SIGNIFICATIONEM id est virtutem. Unus enim idemque sonus multis comparatur in diversis virtutibus, verbi gratia, cum uno per tonum, cum alio per emitonium, cum tertio per diesin.

1 mese | 3 paranete | nete | ltima corr. | paranete
 4 nete 6 mese 8 mese | paramese 9 paramesen 11 generi l. deest Dick 14 mese
 17 ptoggon 18 acuntur corr. 19 BAPTITKNOI | MECOPITKNOI 20 OKOPITKNOI | OKOC
 21 ΑΠΤKNOI 22 ΠΑΡΤΠΑΤΟΙΔΕC 23 ΛΤΥΚΑΟΝΙΔΕC 25 omofoni | afoni 27 uni

506, 6 SECUNDA id est diversitas. PER SPATIORUM id est tonorum vel emitoniorum.

506, 7 CUM UNI id est spatio, id est uno tono aut plurimis quando colliguntur unus tonus ex duobus spatiis vel emitonium ex duobus spatiis.

5 506, 8 PER CONIUNCTIONEM id est quantitatis vel magnitudinis vocum sed hoc interest diastema, id est spatium, et sistema, id est magnitudinem, quod spatium inter duos tonos vel III vel quattuor invenitur vel plus; sistema autem non minus quam in diapason.

PLURA id est VIII diapason.

10 506, 10 KATA ΗΘΟΣ id est secundum morem singularum nationum reperti sunt tropi; quibusdam enim sonus convenit gravis, quibusdam acutus, quibusdam medius.

506, 12 DE DIASTEMATIS id est de spatiis.

506, 15 BIS EX OMNIBUS id est bis diapason.

15 506, 17 COMPOSITA id est composita sunt quae eodem ordine currunt, id est per aequalia spatia tonorum vel emitoniorum, INCOMPOSITO VERO, quae ex diversis spatiis copulantur.

506, 18 ASINTETA id est incomposita vel disiuncta.

507, 5 NON SUBEST id est nulla ratione iunguntur. CONIBENTIA id est **20** concordantia.

507, 15 SEX id est diastemata.

507, 17 CONSONET id est consonat.

508, 9 Multiplicat id est QUADRUPPLICAT octo et ternarius. Habet enim octonarius ternarium bis et eius duas [fol. 113^r] tertias partes quas **25** diametrum appellat.

508, 14 ET DIAMETRI REGULA Nam ubicumque binarius fuerit, diame-
trum dicitur quia binarius omne diametrum, id est medium, dividit.

508, 17 TETRAPLANTUR id est quadruplicantur.

508, 18 QUOD DIAPASON id est bis diapason.

30 508, 19 BIS SEPTEM id est XIII.

509, 2 IN TETRAPLASIA id est in quadrupla.

5 quantitatis

corr.	6 diestema	7 quatuor corr.	10 KATA ΕΘΟC	13 diestematis	18 esinteta	19
coniventia	21 diestemata	22 consonet (<i>alterum</i>) corr.	27 binarium	dividit	dividitur	
in mg.	28 tetraplantatur	31 tetraplasii				

509, 3 EPOGDOI id est in ratione sesquioctavae.

509, 4 IN QUARTA PARTICULATIONE unum nomen est.

509, 7 MODIS id est sonis.

510, 3 CUM CERTA id est certa partitione.

510, 5 ANGUSTIORIBUS id est diesis. 5

510, 10 AB IMMUTABILIBUS id est gravioribus. Sic enim surgit tonus tonus diesis diesis.

511, 1 DIATONOS id est per tonos, διά per incompositum, id est quia duo toni in una regione fiunt.

511, 6 PER ΑΓΩΓΗΝ id est per ascensionem in acumen. PER ΠΛΟΚΗΝ id est per copulationem vel geminationem. Quicquid enim geminatur vel ex diversis locis colligitur πλοκή appellatur. 10

511, 10 ΠΕΡΙΦΕΡΗΣ id est rotunda vel circumvolutio.

511, 13 COMMODATUR sursum per ad acumen. SERUIT id est flectitur ad gravem. 15

511, 16 MOLLIS dicitur quia tria emittonia habet in una regione et a ceteris regionibus absoluta, id est ampla, quoniam vero tria emittonia unius spatii comparata duobus semitonii emiola ratio efficitur.

511, 17 TONIA quia unus tonus in duo emittonia dividitur.

511, 18 ROBUSTA id est acuta propter emitonium. 20

512, 2 MOLLIUS id est chroma per tritemoria in chromatico genere quod molle vocatur; tonus dividitur in tres partes, ideo tritemoria appellatur. Emiolion, id est diatonom, ab EMIOLIA DIESII, id est ab emitonio ENARMONII quia duae quartae partes in armonio segregatae coniunguntur in unum in emiolio, hoc est in diatono, et faciunt emitonium a quo incipit diatonicum genus, et emiolion dicitur diatonicum quia in ipso genere diapente abundat que in extremis suis sonis sesqualtera copulatur ratione. 25

512, 6 ANTE OMNES id est divisiones in νήτην ut a media in παραμέσην.

512, 14 VERUM HORUM id est tetrachordorum. Sesquitertia enim proportione sibimet coniunguntur extremi soni omnium tetrachordorum. 30

1 epigdoi 8 dia 10 agogen | plocen 11

geminazione | quicqid 12 ploce 13 periferes 17 ceteris/// 19 emittonaa 21 chrom-
ma | chrommatico 27 sesqualte 29 netam | pamesen 30 proprtione corr. 31 coniuntur

513, 3 CONEXUM id est quia nihil interest quia coniungitur tetracordo medianarum.

513, 4 AB HIS id est praedictis tetracordis separatarum.

513, 6 IN NETEN SEPARATARUM id est qui omnino separatur a μέσῃ cum
5 qua nullam habet consonantiam.

513, 7 EX DIVERSIS id est a separatis inchoat.

513, 18 PER DIVISIONEM interponit enim tetracordum coniunctarum.

514, 1 ASSERERE id est quae dixi non per sonos sed per tonos.

514, 5 IN HIS AUTEM hoc est tetracordis quibus προσλαμβανόμενος
10 non consonat, quoniam ab emitoniis incipiunt, omnibus autem pentacor-
dis apponitur quoniam a tonis integris incipiunt.

514, 9 PER SONOS CONSTARE id est per duos tonos.

514, 10 IN HIS hoc est pentacordis.

514, 14 PER GENUS UT AB ENARMONIO genere in diatonum.

15 515, 5 ΤΠΑΤΟΕΙΔΗΣ ex gravioribus.

515, 7 LIPARAN IAMBICA id est pinguis iambica quae non sunt graves
sicut ὑπατοειδής nec sunt acutae sicut νητοειδής.

515, 8 TONOS AEQUALES id est integros temperatos. MEDIOSQUE id est
aequales et medios temperatos et in medietate constitutos inter gravem
20 et acumen.

515, 9 NOMIKOΣ id est legales.

515, 10 MELAE mela.

515, 11 COMILOGICA comedii convenientia.

516, 3 SISTEMA id est magnitudinem vocis.

25 516, 4 MISCERE id est iungere.

[fol. 113^v] **516, 6 PERSTRINGAMUS** id est breviter dicamus.

516, 7 PORTIONEM id est partem.

516, 9 COLLATA coniuncta sensibilibus. Sunt enim numeri intelligibiles
et corporales qui nullo sensu corporeo discernuntur, sunt sensibles qui

1 coniuntur corr. 4 separatarum | mese 7 diuisioonem | coniuntarum 8 sonas corr.
9 proslambanomenos 14 narmonio 15 hypatoides 17 ipatoides | nitoides 21 nomicos
23 coemoecologica 28 coniunta

ad visum et auditum et tractum pertinent.

516, 11 PRO RATIONE id est secundum rationem.

516, 12 EFFERENDA id est in acumen sublevanda.

516, 13 PREMENDA in gravem. A LICENTIA id est inordinata sine regula.

516, 15 RITHMZOMENON id est numerabile quod numerari et in artem dirigi potest. 5

516, 16 NUMERUS id est ipsa materies.

516, 17 APPONITUR id est additur.

517, 3 NOBIS id est musicis.

517, 4 RETOZITE id est numeri inquisitio. 10

517, 5 PROPRIE CONVERSIONIS id est ad redditum. FLEXUSQUE LEGITIMOS id est redditus rationabiles.

517, 9 HI QUOQUE id est numeri.

517, 11 MODIS id est modulationibus.

517, 18 CADERE non possunt quia excedunt legitimos pedes. RITHMOIDES id est forma, ENRITHMON numerabile quia formam numeri habet. ARITHMON numero carens quia in nullum certum numerum cadit. RITHMOIDES quae partim numeros assumunt, partim vero dissentunt. 15

518, 3 TERTIUM id est genus.

518, 4 AGOGEN ascendentem. 20

518, 6 RITHMOPOEIA numeri factura.

518, 7 EFFINGI id est in metrum vel versum.

518, 8 ATOMUM inseparabilis.

518, 9 RECISIONIS hoc est divisionis.

518, 11 CONTENTA sufficiens. 25

518, 12 PER SONUM id est tonum.

518, 13 AUT SPATIUM id est per divisionem toni. SINGULARE indivisible.

518, 18 DIATONUS id est numerum legitimorum pedum pro numero temporum posuit. Legitimi autem pedes aut dupli sunt, id est duabus

retionis 5 rizomino 6 regidi 13 hii 16 es | qui corr. 24
25 fusciens 28 diatenus

syllabis, aut tripli ex tribus aut quadrupli ex quattuor. Potest et alia ratione intelligi ut duo tempora unius longe syllabae pro uno tempore accipiet ac sic non solum numerus syllabarum verum et temporum quaternarium non transgreditur numerum qui plene rationis est, id est 5 quia sicut ternarius numerus numerorum omnium primus est, ita et quaternarius numerorum omnium ultimus plenae rationis terminus. Ipsa autem ratio est quoniam ex quaternario et membris suis denarius conficitur numerus; unum quippe et duo et tria et quattuor decem fiunt.

518, 20 IN HOC id est iure.

10 **519, 7 ΣΤΡΟΓΓΥΛΑ** Στρογγύλος versus dicitur in quo nulla pars orationis integra locum pedis obtinet ut, 'Inmortale nihil mundi compage tenetur.'

519, 10 EXPETITUR PRECIPITANTER velociter cantantur. ΠΕΡΙΠΛΕΑ amplius vel copiose.

519, 12 SUSPENDUNT morantur.

15 **519, 14 PODICA** pedalia. Pedalia, pedibus apta; ποδός dicitur pes.

520, 3 VEL EORUM PARES id est epitriti.

520, 8 ALIA id est quarta per divisionem; ista divisio in simplicibus proportionibus pedum queritur.

20 **520, 10 ΠΟΙΑ** id est qualis. Αλογοτές pedes dicit in quibus quaeritur qualis ratio sit.

520, 11 ATQUE ILLA id est quinta.

520, 13 ALIA EST differentia.

520, 12 ESSE PEDES MULTIPLICES ILLIS, QUI SIMPLICES Sunt enim simplices pedes, multiplices dividuntur enim in duos pedes.

25 **520, 13 ALIA** id est sexta, FIERI CONSUEVIT quod in syzygiis maxime venit prolixius tempus ut trocheus per contrarium ut in iambo.

521, 1 AEQUALIA id est dactilica. [fol. 114^r] **EMIOLIA** peonica.

521, 2 DUPLITIA id est iambica.

30 **521, 4 DUPLEX** id est proportio. Iambus et trocheus in temporibus duplum proportionem habent non autem in syllabis; tribachys et molossus non solum in temporibus sed etiam in syllabis duplum possi-

11 Cf. Iuvencus, *Evang. Hist., Praef.*, 1.

perples	15 pos	19 poia loicos	23 illis post	3 labarum corr.	10 stringilla strigilis	12
troxeus	30 tribtachus	31 molosus		multiplices deletum	25 sissugis	26

dent proportionem. AD SINGULAREM id est ad unum.

521, 9 SIGNA hoc est temporum. NECTUNTUR id est iunguntur. AD ALTERUM hoc dicit quod omnes pedes qui aequali proportione dividuntur dactilico genere compraehenduntur quoniam a dactilo regulam divisionis accipiunt dum enim regula praecedit in dactilo, ceteri ad eandem regulam considerantur, et hoc est quod dicit. 5

521, 11 VERUM DECURRET post dactilum videlicet EQUALITAS NUMEROSA usque ad XVI pedes, sed illa equalitas aut AD ALTERUM erit, hoc est unum ad unum, ut in pyrrichio, vel DUO AD NUMERUM GEMINUM, id est duo ad duo ut in proceleusmatico, et, si sola tempora consideraveris, in dactilo 10 et anapesto ceterisque similibus. 10

521, 10 FORTE autem dixit ac si dixisset: Si acceperis a sisygiis pedes eiusdem forme, maior erit numerositas. Nam sub ac regula equalitatis non sunt nisi x simplices; adduntur autem ex sisygiis sex. 15

521, 14 GEMINI id est bini. EMIOLIA sesqualtera.

521, 18 QUI id est pedes.

521, 20 A DISMO id est a pede duorum brevium temporum ut pyrrchius procedit.

522, 3 A TRISEMO id est a pede trium temporum brevium ut tribrachus.

OCTO PEDES videlicet deducet, id est numerum syllabarum donec x 20 et VIII perficiet ex quibus in simplicibus inveniuntur VI, adduntur vero ex sisygiis XII. 20

522, 5 IN XV NUMERO id est pedum, ex quibus VII simplices sunt, amphimacros bacchius antibacchius peones quattuor; adduntur autem a sisygiis VIII. 25

522, 6 EPITRITUS id est epitriti sunt IIII in simplicibus et adduntur x a sisygiis. Notandum autem quod non propter legitima metra sed propter rithmos pedes similium proportionum simplicibus syzigiis adduntur.

522, 7 PONENS id est suam proportionem. CUIUS epitriti.

522, 11 DUOBUS GENERIBUS Verbi gratia, ex dactilo et iambo. VEL PLURIBUS hoc est peonico et epitrito.

522, 12 UNO PEDUM GENERE id est ut dactilico.

tasa 10 in// proceleumatico | consirau//eris 12 sisugiis 14 sisugus 22 sisugiis
24 brachius | antibacchius | sisugiis 26 epitritus corr. 27 sisugiis 28 proportionem |
exsigus 33 gere | dactiloco corr.

4 dactilico dactilolo m. sec.

7 dactileum | equali-

10

12

14

16

22

24

26

28

27

30

28

32

522, 13 TETRASEMI ut dactilus sive similes, id est pedes ut diiambus in duos iambos, distrocheus in duos trocheos.

522, 14 ALIQUANDO IN NUMEROS ut dactilus in tempora bis bina.

IN EXASEMO id est in diiambo et distrocheo qui et in numeros temporum habent enim bis terna et in pedes habent enim bis iambos et trocheos. Resolvuntur molossi vero in numeros temporum solum modo, nisi forte quis dicat illum posse solvi in spondeum et in unam syllabam longam quae pro trocheo accipitur.

522, 19 PERIODOS Inter sisygiam et periodum talis differentia est quod 10 sisygia duorum solum modo pedum, periodos vero multorum, copula fit.

523, 8 POTIORIBUS id est maioribus.

523, 11 SUFFICERE quod vocatur monocolon, id est unius coli periodus. SOLUS id est pes. CETERIS hoc est [fol. 114^r] si ex alio genere fuerit.

523, 13 EORUM QUE id est sub regulas cadunt pedum sive simplices sint 15 sive duplices.

523, 15 PROCELEUSMATICO id est duo.

524, 6 SINECHES id est continua, *συνέχω* continuo.

524, 13 CONPENSET id est comtempret.

524, 17 MONOCHRONON ut in iambo et trocheo in quibus tria tempora 20 brevia, vel unum breve et aliud longum.

524, 20 QUATTUOR ut spondeus in quo et quattuor et duo longa memorantur.

524, 21 QUAE id est brevia tempora.

524, 24 QUOD IN POSITIONE quod pro quantum.

25 525, 1 GEMINUM id est in una syllaba. INSEQUENTI id est in positione.

525, 2 PAR id est priori. QUARE id est in hac ratione.

525, 3 APO MIZONOS Ionicus a maiore. DACTILUS id est similitudinem dactili habet.

525, 4 QUI AP' ELASSONOS id est Ionicus minor.

30 525, 10 PER COPULAM id est per geminationem duorum, NUMERI id est diversi pedes.

sisugia 16 proceleumaticoi 17 sinecho 19 MONOKRONON 21 pondeus corr. 27 APOMIZONOC
ionicos 29 apellasonos 3 bima 4 exemo 6 molosus 9 sisugiam 10

525, 13 VEL PROCELEUSMATICO vel pro et.

525, 14 QUI id est Ionicus.

525, 16 ACCOMPOSITI hoc est incompositi numeri sunt qui ex eisdem pedibus, compositi vero qui ex diversis iunguntur.

525, 18 DIGITO id est *δάκτυλος* Grece, Latine digitus. ANAPESTOS a 5 verbo *ἄνω*, id est peto, sursum peto.

525, 21 SPONDEUS sacrificialis, a verbo *σπένδω* sacrifico.

526, 1 IONICOS id est inaequalis.

526, 3 REPRAEHENSI SUNT Veteres in teathris pedes reprahensibles 10 reprahendebant istos.

526, 5 IN QUO id est iambo.

526, 6 ERRANT currunt varianter.

526, 13 PROPINQUITATEM id est ut in iambo. Ut enim in iambo unum ad duo duplice proportione, ita in ortio quattuor ad octo in eadem proportione iunguntur. 15

527, 3 FINE id est initio quia sicut apud Grecos *τέλος ἀρχή*, hoc est initium et finis, sic apud Latinos finis non solum finem significat sed etiam et initium. Incipit itaque bacchius ex duobus longis instar trochei, finitur autem uno brevi ad similitudinem finis, id est principii iambi. 20

527, 5 HIS id est bacchio et iambo.

527, 7 PROVENIT currit in hoc genere, id est per periodum.

527, 11 TROCHEUS <AB> IAMBO DENOMINATUR id est ut trochei ab iambo inchoantes.

527, 15 EORUM VERO id est in quibus trocheus inter iambos. 25

528, 5 OCTO VERO id est praediximus.

528, 7 IAMBUS *ἰαμβιάζω* detrahere, duas aethimologias habet aut a verbo *ἰαμβίζω*, id est detraho aut a nomine *ἴός*, id est venenum.

529, 3 LIVORES inviolatas.

529, 5 ORTIUS orcia honestas. 30

corr. 1 proceleumatico 5 dactilus 7 spondo 9 reprahensibilis
 12 varianter *sic!* 13 propinquitat//em 14 ita *m. sec.* 16 APXE 18 bachius
 21 bachio 23 ab *addidi* 27 iambizi 28 iambizo 29 inviolias

529, 7 PRODUCTE id est qui tantae prolixitatis est elatio eius ut non solum elatio verum etiam et positio, hoc est cessatio, existimatur comprae-hendere, ideoque semanticis, id est recordans vel remanens, nominatur. **EFFINGIT** id est format.

5 529, 8 BACCHIIS sacerdotibus Bacchi.

529, 9 SONO id est suo. **ISQUE** id est sonus. **QUI** sonus.

529, 12 DUO RITHMI hoc est de quattuor paeonibus duos pedes facit, quos etiam paeones vocat, primum siquidem et secundum paeona in unum pedem, tertium similiter et quartum in alterum copulat sed prior **10** in ratione sesqualtera quattuor et sex, alter vero sex et quattuor. Tríplacem autem proportionem [fol. 115] dicit quia in ea in una syllaba geminantur tempora, longiorem vero arsin quia habet VIII tempora, tesis autem quattuor.

529, 13 LIDIUS quia in Lidia abundat peon tropus.

15 529, 14 ET LONGA id est duobus temporibus et longa elatione, id est duobus temporibus.

529, 17 PER CONIUNCTIONEM id est quia non ex diversis generibus iunguntur in eo pedes.

20 530, 1 LIDIOS quasi *λύσιος*, solutus. **MEMBRA DUPLICIA** Duplicia autem membra dicuntur aut quia de VII fiunt duo pedes, aut quia in ipsis duobus pedibus duplicantur membra, id est pedes.

530, 2 ΕΠΙΒΑΤΟΣ a gravioribus dictus.

530, 3 VELUTI UTENS id est quattuor membris, quattuor peonibus, ex quibus duo diversitates efficiuntur, id est duo peones incompositi.

25 530, 5 HAEC id est omnia supradicta.

530, 6 DOCIMINE a verbo *δοκέω* quod triplicem habet significationem; *δοκέω* enim video, *δοκέω* puto, *δοκέω* approbo, inde docimines species, id est approbativae dicuntur.

530, 10 DACTILICO dactilo.

30 530, 11 DEDUCTI producti.

530, 14 PROSODIACI quia pro uno accentu pronuntiantur.

bachi	7	quatuor	<i>corr.</i>		poeonibus	8	poeones		poeona	9	se	3 recordans	5	bachis	
coniunctionem	19	ΔΙCIOC			22	epipatoes		26	docco	27	docco	14	lidio	tropo	17
									ter			31	prosodiazi		

531, 2 BACCHIO id est bacchium inter syzygias computatur quia in duos pedes solvit; prima syllaba illius locum pyrrichii obtinet ceterum trocheus est.

IONICUS autem a maiore spondeo pyrrichoique constat.

531, 4 IRRATIONABILES dicuntur quia ex similibus pedibus copulantur in quibus nulla profunda ratio quaeritur. 5

531, 5 QUOS ETIAM CORIOS id est tribrachus et trocheus.

531, 7 EX ELATIONE id est prior iambus pro una syllaba accipitur, sicut in trocheo prima syllaba arsin tenet, secundus vero iambus in unam <brevem> et unam longam. Si quis autem quaerit cur de una brevi et una longa unam elationem longam fecit, respondendum quia iste pes irrationalis est. 10

531, 8 AD DACTILUM id est qui abet unam longam in arsi et duas in tesi et hoc est in syllabis.

531, 9 IONICUM id est duplum. 15

531, 10 ET IAMBICINUM id est iambicum in dupla.

531, 11 TROCHAEIDES figuram.

531, 15 QUINQUE id est numeri.

531, 16 INCIDENS desinens.

531, 17 IS id est numerus quia longa incipit. PER BACCHIUM id est 20 antibacchium.

531, 18 DACTILUS PER CORIUM id est tribrachum. QUI EX IAMBI in quo numero corius praecedit dactilum ideo iambi similitudinem mutuat quoniam iambus et corius eadem proportione dividuntur.

532, 1 MUTUETUR id est accipitur. DACTILUS PER CORIUM id est tro- 25 cheum. CRETICUS id est amphimaci. INDITIO NUMERI id est signo.

532, 5 PLENA PERCEPTIO id est plenus intellectus.

532, 6 HAEC <Melopoe>ia.

532, 12 ΣΥΣΤΑΛΤΙΚΟΣ id est stantes quia uniformiter unaquaeque semper stat. 30

533, 2 PROPRIA FIGURA id est sine dactilo.

1 bachio | bachium | sisygias 5 imilibus 7 tribrachus corr. 10 brevem addidi | qis 13 dactili
17 trochaides 20 bachium 21 antibachium 22 verbi 26 ditio 28 gl. deleta est 29
ΣΙΣΤΑΛΤΙΚΟΣ | unaque 31 pro.....a

533, 6 AUGUSTA ampla.

533, 7 CONTINUIT perseverare voluit <ut> quod docuit regulis artis probaret exemplis carminis.

533, 8 COEMESIN speciem carminis.

5 **533, 11** HABES SENILEM id est antiquam. Iambicum senarium id est trimetrum. Martianus iunior dicit deludens maiorem [fol. 115^v] Martianum.

533, 12 MISCILLO id est vero et falso. LUSIT finxit. QUEM id est te.
FLAMINE carmine.

10 **533, 13** PELASGOS id est Grecos. NITITUR conatur.

533, 14 CREAGRIS Creager duobus modis intelligitur, aut enim ab eo quod est *κριός* et *ἄγριος* aries rusticus, aut ab eo quod est creagra fuscinula vel arpago, CREAGRIS agrestibus, ATTICIS rusticis, aut acutis, et talis sit sensus: Dum nititur Satyra docere Grecos in artibus quae vix
15 a rusticis Atticis recipiuntur vel certe vix ab acutis Atticis approbantur.

533, 15 DECIDIT finita est.

533, 16 HAEC id est Satyra. INDOCTIS AGGREGANS id est artes et fabulas vera simul et falsa.

533, 17 FARCIAT implet.

20 **534, 1** CICLICAS tortuosas.

534, 2 GARRIRE inhoneste pronuntiare. CRUDA nova.

534, 3 NAUCI vili.

534, 4 TURGENS inflata.

534, 7 INQUIT id est Satira. FLAMINE id est spiritu.

25 **534, 9** LURGIS id est gluttosis.

534, 10 DANTEM id est suas fabulas.

534, 11 BOMBINATOREM id est pomposum. FLOSCULO id est superfluo.

534, 12 DECERTUM id est decertatum.

534, 13 URBS AELISSAE id est Kartago.

2 verbum deletum ut conieci 4 semisin | ca...minis
 6 iu.....r 9 famine 12 creos | agros 13 orpago | aticis 15 aticis bis 17 fulas 22 nauci
 nauti m. sec. 26 fabules corr. 27 hombinatorem 29 aelisae

534, 14 IUGARIORUM id est quia de Iugaria provintia fuit Martianus.
MARCIDAM id est antiquam. VETERNUM antiquum.

EXPLICITA EST GLOSSA DE MUSICA

APPENDICES

APPENDIX I

NOTE ON TWO DATES IN THE *ANNOTATIONES*

Our information relative to the chronology of the life and works of John the Scot is not very satisfactory. De Wulf sums up our knowledge of the subject:¹

Né en Irlande entre 800 et 815, Jean Scot Erigène fit ses premières études dans quelque monastère irlandais. . . . On le trouve à la cour de Charles le Chauve en 850-51. Il est en pleine activité scientifique et il intervient dans les controverses théologiques retentissantes en publiant le *De praedestinatione*. Jusque-là, en effet, Scot s'était nourri de l'étude presque exclusive des auteurs latins, Cassiodore, Martiane Capelle, Isidore et surtout S. Augustin et Boèce dont il commenta, ce semble, le *De consolatione philosophiae*. En 858, à la demande de Charles le Chauve, il traduit et commente les œuvres du pseudo-Denys (sauf la *Théologie mystique*). Puis il traduisait les *Ambigua* de Maxime le Confesseur et le *De imagine* (*περὶ κατασκευῆς ἀνδρῶπον*) de Grégoire de Nysse. Enfin il composa le *De divisione naturae* (entre 862-866). Scot disparaît de la scène de l'histoire avec Charles le Chauve et ne semble pas avoir survécu aux années 870.

In the *Annotationes in Marcianum*, references to two different days, used for the sake of illustration, have proved disappointing as far as helping to date the treatise is concerned.

In both instances John the Scot is discussing the Dionysian cycle, that is the period of time which is equal to the product of the twenty-eight-year period that marks the return of the earth to a given position relative to the sun on the same day of the week, and the nineteen-year period (the Metonic cycle) which marks the return of the earth, the moon, and the sun to a given position relative to each other. In the first, he says:

Quidam dicunt paschalem lunam tantum ibi crescere et decrescere lumine, id est circulus solis, nam circulus solis in xxviii annis constat sicut circulus lunae in xviii. Verbi gratia, ut talis feria et talis dies mensis et talis annus bis Sextilis sit, ut hodie est, simul revertatur xxviii annorum spatium expectandum est, et iterum si bis Sextilis hoc anno fuerit in die dominica, non erit iterum in die dominica usque dum xxviii anni sint peracti. (373, 8).

It is tempting to assume that when he says, 'the second of August, as it is today,' and 'if the second of August falls on Sunday this year,' that he is describing the circumstances which existed in the year when he was writing.

The second quotation supplies not only the day of the month, and the day of the week, but also the age of the moon—three phenomena which would not coincide again before five hundred and thirty-two years had elapsed.

¹ M. De Wulf, *Histoire de la philosophie médiévale* (Louvain, 1934), I, 127-128.

Circulus lunae, id est reversio eiusdem ad eandem etatem quam nunc habet, post xviii annos fit sicut reversio solis post xxviii. Verbi gratia, si hodie xx est, xii Kalendarum Septembrium non veniet usque dum xviii anni sint finiti; iterum si xii Kalendarum Septembrium in secunda feria sunt, iterum post xxviii annos in eadem feria erunt, ut autem reversio sit et aetatis lunae et dies mensis et feriae post dxxxii annos fit quos appellat Magnum Annum. (457, 16).

I give my translation of the pertinent part.

If today is the twentieth (day of the moon), the twelfth of September will not fall (on the twentieth day of the moon) again for nineteen years; again, if the twelfth of September falls on Monday, twenty-eight years after, it will again fall on the same day of the week; moreover when there is a recurrence of the same age of the moon, the day of the week, and the day of the month after five hundred and thirty-two years, the phenomenon which is called the *Magnum Annum* occurs.

That 'XII Kalendarum Septembrium' means September twelfth is made clear by another quotation:

Circa ortum Arcturi, id est circa ortum Bootis qui ortus est in xii Kalendarum Septembrium. (294, 6).

In the latitude of Laon, where John the Scot may well have been writing this, the constellation of Bootes rises at approximately the middle of September.

Now it is evident that no one year could satisfy the requirements of both dates, having August second fall on Sunday and September twelfth fall on Monday. Since there are eight different years between 817 and 979 which satisfy the conditions of the first date, it is of little value. One is very ready to assume, however, that the second date, which imposes three conditions to be fulfilled, was the actual day on which that part of the commentary was being written. Unfortunately that date could fall only in the year 819, when the twelfth of September was on Monday and the moon was twenty days old.¹ Since that year is too early for the date of the composition of the treatise, we are forced to conclude that the two dates mentioned were selected entirely at random.

¹ I am greatly indebted to R. K. Marshall of the Mathematics Department of Wilson College for his calculation of the age of the moon, which was, of course, the chief factor in determining the date.

APPENDIX II

THE ΠΕΠΛΟΣ OF THEOPHRASTUS

In a ninth-century Bern manuscript (*LVI^b*) of Remigius' commentary on Martianus Capella, Usener¹ found the following scholion:²

Corvinus rhetor fuit. ipse est et corax siracusanus qui regulas theophrasti latinis tradidit *Ἐκ τοι πεπλοι Θηοφραστοι τηχνεν αγον κοραξ συρακου ειρατο.*

Without any question, the source of this garbled information is a gloss in John the Scot's *Annotationes*, on folio 83^v of *C*:

DE GENTE CORVINI 'Ἐκ τοῦ Πέπλου Θεοφράστου, id est ex Peplo Teofrasti; τέχνην, id est artem, λόγων verborum, Κόραξ corvus, Συρακόσιος εύρατο invenit.

The same quotation is found in the Dunchad commentary.³ What this Πέπλος of Theophrastus was, is a question. No mention is made of such a work in Diogenes Laertius' life of Theophrastus. A second quotation from it is given in a Laon (444) manuscript of the ninth century written by Martin of Laon, an Irishman who belonged to the same school as John the Scot. The short quotation is given in Latin, and deals with the invention of the Greek alphabet.⁴ Usener would attribute the quotation in the Remigius commentary (he does not mention the Laon manuscript) to a Byzantine poet earlier than the seventh century, whose forgery of the name of Aristotle's pupil was successful in deceiving the commentator.⁵

The notion that the word 'Πέπλος' was the name of a literary genre characterized by its miscellaneous contents is confirmed by Aulus Gellius⁶ and Clement

¹ *Rheinisches Museum*, xxv (1870), 606.

² *Martianus Capella*, 214, 12.

³ Cf. M. Manitius, *Neues Archiv*, xxxvi (1911), 58. The Dunchad commentary seems to have enjoyed no such great popularity as that of John's.

⁴ M. E. Miller, 'Glossaire—grec-latin de la Bibliothèque de Laon,' *Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, xxix, 2 (1880), 181: 'Ἐκ πέπλο τεοθράστη proprium et interpellatur deum intelligens. Primi quidem invenerunt (*sup. s. apud quosdam Caldei*) litteras Aegiptii. Secundi Foenices (*sup. i. Afri*), unde foeniceae (*sup. i. rubicundae*) litterae dicuntur. In Graeciam autem Cathmos Sidonius, Agenoris filius detulit litteras. Sunt autem hae numero xvi; A B Γ Δ Ε ΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΤ. Post vero Cathmum Palamidis filius Naugligrecus (*sup. proprium*) inventit Ζ Θ Χ Φ. Deinde Simonides filius Leopreppi, Η Ξ Ψ Ω. Funt omnes xxiii. De inventione litterarum sic accepimus.' Miller says that he is unable to locate the quotation in the works of Theophrastus.

⁵ *Rhein. Mus.*, xxv, 607. He gives as another example of the same thing a Byzantine poem published in Ideler's *Physici et medici Graeci minores*, II, 328–335: 'Θεοφράστου φιλόσοφου περὶ τῆς θελας τέχνης διὰ στιχῶν λάμβων.'

⁶ *Noctes Atticae, Praef.*, vi. In justifying the title *Noctes Atticae*, which indicates little concerning the nature of its varied contents, Aulus Gellius shows that his choice is not without precedent: 'Namque alii *Musarum* inscriperunt, alii *silvarum*, ille *πέπλον*, hic *'Αμαλθείας κέρας*, alias *κηρία*, partim *λειμῶνας*.'

of Alexandria.¹ The only considerable remnants of an ancient 'Πέπλος' are ascribed to Aristotle. The problem of their identification is involved in the most perplexing difficulties.² It remains, however, that from very early times, the name of Aristotle became attached to a certain piece of literature,³ extant in fragments, all of which are epigrams on Homeric heroes, which was known as the Πέπλος. The rather commonplace information given in the two references to the Πέπλος of Theophrastus, namely on the development of the Greek alphabet,⁴ and the name of the alleged founder of rhetoric, Corax,⁵ was certainly familiar to Aristotle, and most probably to Theophrastus, whose name is always associated with his master's for his work on rhetoric.⁶ It is, therefore, perhaps most consistent with logic to assume that this is actually a lost work of Theophrastus.

¹ *Stromatum* (Migne, P. G., ix, 209): 'ἐν μὲν οὖν τῷ λειμῶνι τὰ ἄνθη ποικίλως ἀνθοῦντα κάν τῷ παραδείσῳ ἡ τῶν ἀκροδρύων φυτεῖα, οὐ κατὰ εἶδος ἔκαστον κεχώρισται τῶν ἀλλογενῶν· εἰ καὶ λειμῶνας τίνεις, καὶ Ἐλικῶνας, καὶ κηρία καὶ πέπλους συναγωγὰς φιλομαθεῖς ποικίλως ἔξανθυσάμενοι συνγράψαντο.' Cf. also Cicero's reference to πεπλογραφίᾳ *Varronis* (*Att.*, xvi, 11, 3).

² The fragments are collected in V. Rose's *Aristotelis fragmenta*, 637–644, pp. 394–407. The question is discussed by F. Schneidewin in *Philologus*, I (1846), 1–45, and also by V. Rose in *Aristoteles Pseudepigraphus*, 563–579.

³ In the list of the writings of Aristotle given in the onomatologon of Pseudo-Hesychius Milesius, published by Rose in the *Fragmenta of Aristotle*, 17, there is found the entry: 'πέπλος: περιέχει δὲ ιστορίαν σύμμικτον.' Eustathios, *Commentarii ad Homerii Iliadem*, 285, 25 (on Il., β, 557) comments: 'ιστορεῖ δὲ ὁ αὐτὸς Πορφύριος καὶ ὅτι Ἀριστοτέλης σύγγραμμα πραγματευσάμενος, ὃ περ ἐκλήθη πέπλος, γενεαλογίας τε ἡγεμόνων ἔξεθετο καὶ νεῶν ἐκάτω ἀριθμὸν· καὶ ἐπιγράμματα εἰς αὐτὸς.'

⁴ Cf. Hyginus, *Fabulae*, 277; Plinius, *Hist. nat.*, vii, 56. Here he refers to Aristotle.

⁵ Cf. Cicero, *Brutus*, 12, which is considered to be a paraphrase of Aristotle's *Τέχνῶν συναγωγή*; Quintilianus, *Inst. orat.*, III, 1, 8–13, and II, 7, 7; Victorinus, *In Rheticam M. Tullii Ciceronis*, II, 2 (Halm, *Rhetores Latini minores*); Aristoteles, *Τέχνης ḥητορικῆς*, II 24, 11.

⁶ Cf. Julius Victor, ix (Halm, *op. cit.*); Victorinus, *op. cit.*, I (Halm, *op. cit.*, pp. 579, 581, 583).

APPENDIX III

DUNCHAD

Of the three commentaries on Martianus Capella written by the ninth-century scholars, Dunchad, John the Scot, and Remigius of Auxerre, the oldest is almost certainly that of Dunchad.¹ After the accretions of fictitious information which several generations of scholars have been attaching to the career of Dunchad² have been cleared away, little more than his name remains. In a British Museum manuscript (*Reg. 15, A. XXXIII*) a work of the ninth or tenth century, one folio which does not belong to the codex has been inserted outside the regular quire arrangement, and numbered three. As reported by Esposito in his analysis of the manuscript,³ the folio bears the superscription:

Commentum Dunctaht Pontificis Hiberniensis quod contulit suis
discipulis Monasterii Sancti Remigii docens super astrologia Capellae
Varronis Martiani.

This is followed immediately by notes on the computation of time:

Naturalis mensis lunae duobus diebus et vi horis et bis se perficitur;
id est circum unumquodque signum his temporibus . . .

Fol. 4 begins with the commentary of Remigius on Martianus Capella. The rest of the manuscript from which the single folio was taken has never been found. From the one folio we obtain the sum total of our knowledge of Dunchad, namely that he was an Irish bishop who taught at the monastery of St Remi at Rheims, and that he wrote glosses for at least the book on astronomy of Martianus Capella. Conjecture makes him a resident of the Irish colony

¹ There is no transcription of the whole treatise. Manitius, in his article, 'Zu Dunchads und Iohannes Scottus' Martiakommentar,' *Didaskaleion*, i (1912), 138–172, gives all of Book ii and the most important glosses from Books iv and v.

² Cf. *Histoire littéraire de la France*, vi, 549–550.

M. Manitius, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters* i, 525–526.

Dom Gougaud, 'L'Oeuvre des Scotti,' *Revue d'Histoire ecclésiastique*, ix (1908), 258.

W. Turner, 'Irish Teachers in the Carolingian Revival of Letters,' *Catholic University Bulletin*, xiii (1907), 563.

E. Narducci, *Bulletino di Bibliografia e di storia delle scienze matematiche e fisiche*, xv (1883) 553–555.

L. Traube, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, xviii (1893), 104.

A. P. Forbes, *Remains of the Late A. W. Haddan* (Oxford and London, 1876), 285, 286.

W. Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter* (Berlin, 1885), i, 334.

³ *Zeitschrift für celtische Philologie*, vii (1909–10), 500–506. It was also given by Traube, loc. cit., 103, and Narducci, loc. cit., 554. In his article, Esposito was under the impression that the whole commentary was the work of Dunchad. In the next volume of the *Zeitschrift*, viii (1910–11), 566–567, R. Fowler called attention to the error which Esposito acknowledged in *Zeitschrift*, ix (1913), 159–163.

M. R. James, *Cambridge Medieval History* (1922), iii, 526.

at Laon and a teacher of Remigius.¹ The old *Catalogue de la Bibliothèque du Roi*, iv, 8 contains the following entry:

4854 Codex chartaceus, olim Mentellianus. Ibi continentur Duncani Macrudoeri, Scoti, annotationes in Pomponium Melam de situ orbis.

The first page is entitled simply 'Prolegomena Quaedam in Pomponium Melam.' Narducci² has given the *explicit*, 'Finis Annotationum in Pomponium Melam De Situ Orbis D. Donati Macrudaeri Scoti.' That this is the work of the same Dunchad is doubtful.

The conjecture of Traube³ and Manitius⁴ that the incomplete anonymous commentary on Martianus Capella in *C* is the work of Dunchad has been accepted by almost all scholars.⁵ It is unfortunate that no other copy of the treatise has been found,⁶ for what we have is only a fragment of the original. Unannounced, it begins abruptly on the top of folio 25^r with the lemma from the second book of Martianus (67, 11) 'Alii quoque huius,' and continues with glosses on the second book, as far as fol. 26^v, col. 1, l. 11, where one reads, 'Finit II Liber de Nuptiis. Deest totus liber de grammatica. Incipit de Dialectica.' The end of the book is indicated on fol. 29^r, col. 2, l. 31, 'Finit. Incipit de Rhetorica.' A very curious thing happened on fol. 30^r, col. 2, l. 17, where a note reads: 'Rhetoricae Lector Noscas Hic Plurima Desunt.' What immediately follows, to the end (bottom of fol. 30^r), consists of glosses from 222,19 to 232,5, all of which are identical in wording and order with John the Scot's, without additions or omissions. It is interesting to note that the copyist did not choose exactly the right place in John the Scot to begin his copy, for he overlaps what he has already done, to some extent. Dunchad had glossed as far as 224, 16, while the borrowed glosses begin at 222, 19, so that there are about twenty-five comments on material which had already been discussed. The significance lies in the fact that the two commentaries were so different in the words which they glossed that the copyist did not seem to realize his mistake. Manitius did not

¹ Manitius, *Gesch. der lat. Lit. des Mittelalters*, I, 502.

² *Bulletino*, xv, 556.

³ *Neues Archiv*, xviii (1893), 104.

⁴ *Neues Archiv*, xxxvi (1911), 57.

Gesch. der lat. Lit. des Mittelalters, I, 525-526.

Didaskaleion, I (1912), 138-172.

⁵ The notable exception is Esposito, whose views have become so modified that he not only doubts the identity of the fragmentary commentary in *C*, but believes that no commentary of Dunchad exists. Cf. 'Sur le prétendu Commentaire de Dunchad sur Marcien Capella,' *Didaskaleion*, III (1914), 173-181. Cappuyns (*Jean Scot Érigène, sa vie, son œuvre, sa pensée*, 79) is of the opinion that the question has not been settled: 'Il faut donc renoncer à l'identification de Traube à laquelle, malgré tout, Laistner semble tenir encore. Quoi qu'il en soit d'ailleurs de Dunchad auquel appartiennent peut-être la version augmentée de Remi, le fragment anonyme du manuscrit de Paris n'est pas daté, et son rapport chronologique à Jean Scot ne nous paraît pas établi.'

⁶ The manuscripts *Paris 8786* and *Paris 14754* which were long considered to be copies of the same treatise (Manitius, *Gesch. der lat. Lit. des Mittelalters*, II, 809) contain the text of the Remigius commentary.

observe this bit of borrowing, and consequently attributed the similarity of some of the glosses in the last part to Dunchad's and John the Scot's having drawn from a common source. The commentary ends as abruptly as it began (about one-third of the way through Book v).

I shall avoid repeating the information given by Manitius on the contents of the treatise and its relation to John the Scot, but shall attempt to add a little to what he has done. He has suggested¹ that often single glosses are fuller than the corresponding ones in John the Scot; that the Dunchad commentary tends to explain simple words, John the Scot, larger concepts; that like John the Scot, Dunchad indulges in long allegorical interpretations; and that astronomical comments are frequent and long. There seems to be a far more limited use of Greek than in John the Scot. Several passages betray theological bias.² Anything comparable to the little discussion which prefaces each book in John the Scot's *Annotationes* is lacking in Dunchad. No analysis of the meters of the verses is given; only one meter is even named. Glosses containing etymologies, and bits of information about grammar and rhetoric are common. Cases of queer derivations, strange definitions, and mistaken identities are not of rare occurrence.

Manitius' observation that Dunchad used a different manuscript of Martianus Capella from John the Scot's is very valuable. He cites the lemma on 72, 17 which Dunchad gives as 'NITALE Quidam codices habent NITALE'; John has 'AMITAL ros.' Several more instances might be given. Dunchad, at 74, 10 has the lemma 'ISEUM,' while John has 'IPSIUS.' The quotation from the *Iliad* at 213, 11 was very corrupt in all Martianus manuscripts. Certainly John, who translated it 'Pestis vir artis mala et contraria fecit,' must have been a different text from that of Dunchad who comments: 'ΔINOC scelera ANΔHP vir TA KAKH mala KAI et ANATAΩN superans CPATIΩ milites.'

The order of the lines in the manuscript Dunchad used may have been somewhat different in the passage where both commentators refer to the Πέπλος of Theophrastus (214, 12). In John the Scot, the lemma 'COMMUNE PIGNUS' followed by another lemma precedes the discussion of the Πέπλος; in Dunchad the Πέπλος and two more lemmata are given before 'COMMUNE PIGNUS' begins.

As sources, Manitius³ has already indicated Macrobius,⁴ Aulus Gellius,⁵ Julius

¹ *Gesch. der lat. Lit. des Mittelalters*, I, 526.

² Cf. 69, 2: 'Pyrflegetonta est igneus fluvius totum infernum ambiens de circulo Martis manans. Figurate significat turbidam corpulentamque huius infimam aeris naturam, quia concreta est igne de superioribus tracto et aqua ex aere, in quo pagani putant peccatrices animas dampnari. Poete dicunt quod ex circulo Martis igneus Phlegeton progreditur, id est fluvius in quo terrentur animae malae viventes in hoc saeculo.'

73, 2: 'Septem germani quia in initio creaturarum vii dies fuerunt.'

77, 3: 'Intellectualis id est ubi non sunt corpora, spiritus et angeli.'

77, 6: 'Septem donis spiritus sancti illuminatos.' (This last was noted by Manitius.)

³ Cf. *op. cit.*, I, 525, 526.

⁴ 74, 7: cf. *Sat.* I, 17, 7; 74, 16: cf. *Comment. in Somn. Scip.*, II, 3, 3.

⁵ 151, 10: cf. *Noctes Atticae*, VI, 14, 10.

Severianus,¹ Servius,² and Chalcidius,³ to which I might add Virgil,⁴ Isidore of Seville,⁵ and St Augustine.⁶

With regard to the greatly disputed question of the connection between Dunchad's commentary and that of John the Scot, I should support Manitius' hypothesis that the two works were not directly related, but may have been derived from a common source.⁷ To validate the theory, I would present for consideration a series of lemmata and glosses which seem to coincide approximately, and a second series which diverge.⁸ Without giving the whole text of both, there seems no adequate way of indicating how frequently the two commentators gloss entirely different sets of words. This would indicate, of course, that one was not using the other as a guide.

I. PARALLEL PASSAGES

Dunchad	John the Scot
67, 13 Sybilla dicitur quasi syos bilin, ⁹ id est mens dei.	Sibilla σιδός βουλή, divinum consilium.
71, 16 Themis obscuritas, caligo.	Temis caligo.
71, 17 Erigone virgo vel luctata.	Erigone aut angulus aeris aut contentiosa femina interpretatur; ἔρις contentio, γυνὴ mulier. Ideo fingunt quia luctatio semper est in Mercurio cum sole. Abris Mercurii est in Erigone, hoc est in Virgine.
71, 18 Pinax est capsula organi in quo finguntur calami.	Qualiscumque tabula, si picta fuerit, pinax vocatur; proprie tamen capsula dicitur organi.
71, 19 Ybis id est ciconia. ⁹	Ibis ipsa est ciconia; interpretatur autem ὄρνις ὄφιοφάγον, id est manducans collubras.
72, 17 Capillitio vulsa, habens vul- sum capillum, id est solutum.	Vulsa, soluta.

¹ 158, 8. Manitius believes that the part quoted has been lost.

² 70, 7: cf. *Aen.*, vi, 585.

³ 78, 7: cf. *Comment. in Timaeum*, ccxix.

⁴ 67, 16: cf. *Aen.*, vi, 36; 67, 18: cf. *Ecl.*, v, 1.

⁵ 171, 18: cf. *Etym.*, xviii, 24; 212, 27: cf. *Etym.*, viii, 6, 11.

⁶ 74, 12: cf. *De civ. dei*, vii, 25.

⁷ His quotation of Dunchad's gloss, 'Attin Porphyrius florem significare perhibuit' (74, 12), as a bit of evidence for the existence of an earlier commentary has no value, since it, in turn, is quoted from St Augustine's *De civ. dei*, vii, 25: 'Porphyrius, philosophus nobilis, Attin flores significare perhibuit.'

⁸ The Dunchad glosses are given as they appear in the manuscript.

⁹ Cf. Isidorus, *Etym.*, viii, 8, 1.

75, 2	Pirois Martis.	Pirois Martis.
75, 10	Ex calidis, id est ex parte Martis; humidisque id est ex parte Saturni.	Ex calidis, ex parte Martis inferius et ex humore superius Saturni.
75, 18	Draconis facies pro ipsa ferocitate frigoris.	Draco propter ferocitatem hiemis.
77, 10	Florem ignis lucem unde ignis floret.	Florem ignis lucem patris.
78, 19	Zeno magister Stoicorum qui de nuptiis scripsit.	Zeno scripsit de nuptiis.
78, 19	Archisilas qui de avibus disputavit.	Archesilas scripsit de natura avium.
80, 5	Mithos fabulas.	Mithos fabula.
151, 7	Sophismata cavillationes vacillationes. Est similitudo veritas ex falsitate sophisma.	Sophismata cavillationes. Sophista enim dicitur falsorum conclusor, ideo cavillatoriam artem, id est cavillam, dicuntur habere.
157, 5	Simperasma confinis conclusio.	Simperasma id est confinis, conclusio.
210, 11	Caelicolum pro caelicularum.	Caelicolum pro celicularum.
210, 12	Phlegra civitas Macedoniae antiqua Gigantum bellorumque immanitatem.	Flegrae Flegra est nunc civitas Macedoniae quae quondam fuerit Gigantum proeliorumque inmanum temeritate famosa, quae sola etiam diluvio mundi asseritur non operata, quod utique praestitit montium celsitudo. ¹
214, 12	Signum id est corvum. ΕΚ ex, ΤΟΤ ΠΕΙΠΛΟΥ peplo ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΤ Teufrasti, sic vocatur ipse liber, TEXHNH artēm ΛΟΓΟΝ (verborum) ΚΟΡΑΞ (proprium nomen), ΣΤΡΑΚΟΤCIOC Siracusanus ETPATO invenit.	De gente Corvini Ἐκ τοῦ Πέπλου Θεοφράστου, id est ex Peplo Teofrasti; τέχνην, id est artēm, λόγων verborum, Κόραξ corvus, Συρακόσιος εὑρατο invenit.

II. DISSIMILAR PASSAGES

Dunchad

John the Scot

67, 16 Eritra de matre vel insula.

Erithrea rubea.

¹ Cf. Solinus, *Collectanea*, 9, 6-7.

67, 16	Simmachi non quam Virgilius ¹ dicit Deiphebam filiam Glauci.	Simmachia adiutrix.
70, 7	Per sistra Niliaca fontes omnium fluminum. Sistra species est indumenti quae maxime circa Nilum sive Aegyptum inveniuntur.	Sistra Niliaca dicit propter sonum qui primo tono constituitur. Sistrum organum est, quod genus tantum apud Aegyptios inventur. ²
70, 11	Felis id est damma vel simia.	Felis mitissima bestia est.
71, 20	Petaso talaribus.	Πέτομαι volo, inde petasum.
72, 1	Dilophon alitem ubi iste dicit quod a leva fuisset caprea; dilophon dicit quod fuisset ales pugnans cum serpentibus.	"Οφις serpens, δειλία formido, inde dilophon, formidans serpentes.
72, 16	Anthias dea auxiliatrix virginum.	Antias contraria.
73, 2	Septem germani quia in initio creaturarum VII dies fuerunt. Consimiles praesidebant in prora, quia per XXIIII horas impletur dies.	Septem fratres in prora, septem < dies > in hebdomada quibus volvuntur omnia tempora.
74, 12	Attis Graece flos ³ dicitur, quem amavit Berecynthia id est altitudo terrarum, atque ideo Attis in solis adoratur figura, quia omnium florum princeps est sol et quodam modo creator. Attin Porphirius ⁴ florem significare perhibuit. ⁵ Et puer, id est Triptolemus.	Atti puer interpretatur, impetus vel proximus.
74, 13	Adon solem significat.	Adon cantans interpretatur.
75, 17	Melo Dorio id est modulatione Dorica, id est acuto sono.	Melo Dorio gravissimo sono.
77, 6	Septimo radiatos id est septies, septem donis spiritus sancti illuminatos.	Septimo pro septies, septem pro planetis, septem dies septimanae attribuunt.
78, 17	Endelichiam summa partem animae.	Entelechiam originem anime.

¹ Cf. Servius, *Aen.*, VI, 36.

² Cf. Isidorus, *Etym.*, III, 22, 12.

³ Cf. Fulgentius, *Mit.*, III, 5.

⁴ Cf. Augustinus, *De civ. dei*, VII, 25.

⁵ Cf. Servius, *Aen.*, IX, 115.

79, 13 Papiam Popaeamque id est publicam legem. Popium et Papius scripturae de nuptiis. Papius et Poppaeus duo iudices a Roma missi ad Ticinam, id est ad Hispaniam, ibi Romanas scripserunt leges.

80, 11 Chelis Latoia citharista, Diana. Chelis Latoia, lyra Apollinis.

153, 10 Bromius mimus deorum, id est iocularis. Bromius interpretatur edax, ab eo quod est *βρῶσις* cibus.

153, 17 Marsicae nationis Psilli in Africa, Marsi in Italia fuere incantatores serpentium, qui eos aut subito interficiebant, aut minime nocere sinebant. Marsica enim gens est quae suos infantes inter serpentes ponunt et si illorum fuerint, serpentes nihil illis nocent.

155, 14 Clues pugna et clues nobilitas et clues defensio et clues incrementum, sed hic cluen quasi pugnaticrem accipere debemus, de rhetorica enim dixit. Cluen auditricem, id est rhetoramicam dicit. Cluo enim audio interpretatur.

210, 13 Ephialta dii montium Ephialta demones qui obprimunt homines in somnis.

212, 5 Rostra naves. Rostra promuralia.

213, 11 ΔΙΝΟC sclera ΑΝΔΗΡP vir ΤΑ ΚΑΚΗ mala ΚΑΙ et ΑΝΑΤΑΩΝ superans ΚΠΑΤΙΩ milites. Pestis vir artis mala et contraria fecit.

The glosses on 67, 13; 71, 6; 72, 17; 75, 2; 75, 10; 78, 19; 78, 19; 80, 5; 151, 7; 157, 5; 210, 12; and 214, 12 are such close parallels that John the Scot's might easily have been taken for Dunchad's. In the instances where both gloss the same word, but in quite different ways, it is instructive to note that when it is a case where one is right and the other wrong, the more plausible glosses are usually given by John the Scot. This is true in 67, 16; 70, 7; 72, 16; 73, 3; 77, 6; and 80, 11; the reverse holds in 74, 12 and 74, 13. It is, of course, possible that John the Scot may have used Dunchad, substituting his own comments entirely where he disagreed with his model. It seems strange, however, that if this were the case he would have refrained from expressing his disagreement. At any rate, this comparison must serve to dispel the erroneous but widespread opinion that John the Scot's treatise bore such a great resemblance to Dunchad's that John the Scot must be considered quite dependent upon Dunchad.

INDEX NOMINUM ET LOCORUM

Abderites, *Saturnus*, 58
 Acheron, *Dis*, 7
 Acmon, 77
 Acroceraunia, 145
 Adon, Adonis, *Sol*, 23, 24, 72, 84, 93, 234
 Adrastia, 40
 Aegyptii, Aegiptii, 56, 70, 72, 78, 234
 Aegyptus, Egyptus, Egipitus, 49, 63, 69, 72, 82,
 86, 91, 137, 175, 193
 Aelissa, 220
 Aeneas, 75
 Aesculapius, 7, 69
 Aethicus, xxiii
 Aethiopia, 69
 Africa, 145, 170, 191, 235
 Afrodite, *Venus*, 13, 33
 Agamemnon, 116
 Agape, 78
 Agrynnia, 59
 Ajax, 127
 Alcides, *Hercules*, 68
 Alcman, 79
 Alcmene, 49
 Alcmenes, *Hercules*, 68
 Alcuin, xxii, xxiv
 Alcus, *Hercules*, 68
 Alexander, 204
 Alexandria, 138, 144
 Allecto, *Vedia*, 66
 Aloidae, 107
 Aloius, 107
 Ambrones, 60
 Amfronius, 127
 Ammon, 69
 Amnes, 107
 Amphion, 79, 193
 Anaxagoras, 137
 Ancus, 39
 Andromacha, 78
 Andromeda, 174
 Anguis, 137, 168
 Anie, Ania, xxvii, 12
 Anio, 78
 Anno, 145
 Anthias, 234
 Aon, 61
 Aones, 203
 Aonides, *Musae*, 61
 Apelles, 135
 Apollo, Auricomus, Clarius, Delius, Latoius,
 Lauripotens, Lupinus, Lycius, Phoebus, Phoe-
 ton, Pythius, Sagittarius, Vulnificus, xv, xix,
 7, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 24, 26,
 28, 29, 30, 31, 33, 46, 48, 53, 56, 69, 74, 90,
 110, 135, 188, 198, 200, 203, 235
 Apotheosis, 66, 67, 74
 Aquarius, 46
 Arabicus sinus, *Mare Rubrum*, 145
 Aratus, xxiii, 137
 Arcadia, Archadia, 8, 14, 28, 56, 80, 135, 199
 Arcas, Archas, *Mercurius*, 14, 28, 56, 80, 147
 Archesilas, 74, 234
 Arctofilax, *Bootes*, 55, 137, 175
 Arcturus, xxiii, 137, 138, 159, 226
 Argo, 175
 Ariadnes, 176
 Aries, 45, 142, 144, 168, 174, 178, 181
 Arion, 193, 194
 Aristides Quintilianus, xxii
 Aristoteles, Aristotle, xii, xxiii, xxiv, 64, 89, 95,
 96, 228
 Aristoxenus, 203
 Arithmeticā, 36, 147, 152, 165, 166, 202
 Armenia, 207
 Armipotens, *Iovis*, 152
 Armonia, 198, 202
 Artes, 75
 Augurium, 63
 Aruns, 79
 Aruspicina, 10
 Aruspiciū, 63
 Asclepiades, 204
 Asia, 61, 135, 145, 174
 Asia Minor, 77
 Astraea, Astrea, 70, 170
 Astreus, 173
 Astrologia, 60, 134, 135, 138, 165, 167
 Astronomia, 165
 Athanasia, 25, 65, 66, 67
 Athena, Tritonia, Pallas, Minerva, 11, 90, 133
 Athenae, 82, 88, 90, 91
 Athlantiades, *Mercurius*, 35, 153
 Athlas, 8, 33, 35, 105, 153
 Atropos, xxiv, 7, 40, 153, 156
 Attici, 220
 Attis, xi, 72, 232, 234
 Augustinus, St Augustine, x, xxii, xxiii, xxv, 8,
 9, 38, 39, 78, 84, 93, 225, 232, 234

Aulocrene, 146
 Aulus Gellius, xxii, 78, 80, 92, 227, 231
 Auricomus, *Apollo*, 19
 Aurora, Leucothea, 7, 59, 200
 Autonoe, 78
 Avienus, xxiii
 Azoni, 39

Bacchii, 218
 Bacchus, Bromius, Liber, Dionisius, Euan, 49, 165, 218
 Beda, Bede, xviii, xxii, xxiii, 144, 169, 178
 Berecinthia, *Ops*, 7, 234
 Bett, H., xviii
 Biblos, 72
 Boethius, ix, xii, xxii, xxiii, xxiv, 84, 86, 95, 96, 225
 Bootes, Arctofilax, 55, 137, 138, 168, 175, 226
 Bosforos, 146
 Boyer, B., xxix
 Bromius, Bacchus, 83, 92, 106, 187, 235
 Busiris, 49

Caelulum, 176
 Cadmus, 54
 Calliope, Calliopea, 65, 186
 Camena, *Musa*, 3
 Campania, 16
 Cancer, 45, 55, 176, 182
 Cappuyns, M., ix, xii, 230
 Capricornus, 46, 176
 Cardea, 39
 Carite, Carites, *Gratiae*, 64, 186
 Carmensis, 69
 Carneades, 69, 81, 90
 Cassiodorus, xxii, xxiv, 86, 95, 166, 225
 Castor, 31, 49
 Castores, *Gemini*, 49
 Catabathmos, 146
 Catamitus, *Sol*, 84, 93
 Catilina, 109, 124
 Cato Censorinus, 113
 Cecropidae, 187
 Centauri, 175
 Ceres, 50
 Cerurcusion, xxvii, 145
 Cetus, 176
 Chalcidius, Calcidius, xviii, xix, xxii, xxiv, 10, 22, 67, 131, 202, 232
 Charles le Chauve, xiii, 225
 Chronos, Cronos, *Saturnus*, 43
 Cicero, xxiii, xxiv, 3, 9, 64, 78, 108, 109, 110, 116, 123, 124, 129, 135, 172, 228
 Cillenides, *Mercurius*, 190

Cipris, *Venus*, 136
 Cirra, Cyrra, 17, 61
 Clarius, *Apollo*, 24, 33
 Clement of Alexandria, 227
 Clius, 133
 Cloto, 7, 153, 156
 Clytemnestra, 116
 Coene, 110
 Colchi, 59
 Coniectura, 10, 63
 Consentes, 37, 38
 Consius, 51
 Consus, 39
 Corax, xxiv, 110, 227, 228
 Corbie, x, xii
 Corona Ariadnes, 55
 Corvinus, 110, 227, 233
 Corvus, 174
 Cratera, 174, 175
 Creta, 48
 Cretes, Cretenses, 204
 Croesus, 135
 Crysippus, Crisippus, 81, 90
 Cumae, 16
 Cunctalis, 39
 Cupido, 14, 51, 152, 155, 167, 186, 192, 199
 Curitis, 67
 Cybebe, Cybele, *Ops*, 7, 8, 70, 159
 Cyllenius, Cillenius, *Mercurius*, 8, 9, 13, 15, 29, 33, 39, 56, 57, 74, 130, 134, 153, 157
 Cyllenus mons, 8, 56
 Cynosura, *Septentrion minor*, 138, 168
 Cythera, 199
 Cytherea, Cytheris, *Venus*, 147, 199

Darius, 135
 Deipheba, 234
 Delius, *Apollo*, 12, 28, 29, 81, 90, 198, 201
 Della, 108
 Delos, 16, 17, 28, 48, 56, 90
 Deltoton, 175
 Delphi, 56
 Democritus, 74
 Dialectica, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 105
 Diameroes, 179
 Diana, Latoia, 50, 78, 156, 196, 198, 235
 Diarodu, 179
 Dick, A., x, xi, xxi, xxvi, xxx
 Dicteus mons, 70
 Dictinna, *Ops*, 70
 Dicuil, xxiii
 Diogenes Laertius, 227
 Diomedes, 80
 Dione, Dionoe, 153, 191, 192

Dionisius, Dyonisius, *Bacchus*, 69
 Dis, Pluto, Orcus, Acheron, 7, 53, 72
 Discordia, 38
 Divinatio, 10
 Dobiaš-Rozhdestvenskaia, xii
 Dori, 207
 Doris, 110
 Duhem, P., xviii, xix, xxii
 Dümmler, E., ix
 Dunchad, xii, xiii, xx, xxi, xxii, xxix, xxx, 227,
 229, 230, 231, 232, 235
 Ecate, Echate, Ecahte, 48, 49
 Egeum mare, 145
 Egyptus, see Aegyptus
 Eleusina, 70
 Elice, *Septemtrio maior*, 138, 168
 Elicon, 16, 17
 Elisei campi, 22
 Elleboro, 81, 90
 Eniochus, 174
 Entelechia, 10, 74, 234
 Entellus, 167
 Eoles, 110, 207
 Eones, 207
 Ephialta, 107, 235
 Epicurei, 102
 Epimelia, 67
 Era, *Iuno*, 67, 69
 Eraclytus, 74
 Eratime, 192
 Ercules, see Hercules
 Eridanus, 176
 Erigone, *Virgo*, 71, 232
 Ermafroditus, see Hermafroditus
 Ermagoras, 115
 Ermes, see Hermes
 Eroes, 69
 Erophila, 69
 Erophilus, 204
 Erythra, Eritra, 16, 233
 Esiodus, 74
 Esposito, M., 229, 230
 Ethiopes, 146
 Etruria, 66
 Etrusci, 197
 Euagrius, xxvii, 6
 Euan, *Bacchus*, 165
 Euclid, xxi
 Eumenis, 66
 Euriale, 61, 192, 193
 Europa, 145
 Eurydice, 192, 193
 Eustathios, 228
 Eva, 174
 Fabricius, J., x
 Fama, 17, 56
 Fantui, 70
 Fasus, 66
 Fata, 156
 Fauni, 70, 107
 Favores, 38
 Februalis, 67
 Fenona, 177
 Fides, 6
 Filologia, see Philologia
 Flegra, 107, 233
 Flora, 186
 Floss, H., x
 Flower, R., 229
 Fluvonia, 67
 Fones, 70
 Fons, 38
 Forbes, A. P., 229
 Forculus, 39
 Forcus, 61, 199
 Fortuna, 18, 50, 51
 Forus, 72
 Fosforos, see Phosphoros
 Fowler, R., 229
 Fraus, 39
 Frazer, J. G., xxv
 Frigia, 207
 Fronesis, see Phronesis
 Fronosapi, 59
 Fulgentius, xiii, xxiv, 11, 30, 40, 48, 61, 133,
 192, 234
 Furiae, 38, 153
 Gaditanus fretus, 145
 Galacteus, 74
 Galatea, 199
 Gale, T., ix
 Gemini, Castores, 31, 45, 49, 55, 176, 182
 Genethliaca, Genetliaca, 76, 188
 Genius, 52
 Geometria, 61, 134, 135, 136, 147, 152, 161
 Germanicus, xxiii
 Gigantes, 107, 233
 Glaucus, 234
 Gorgones, 61, 133, 186
 Gougaud, Dom, 229
 Gracchi, 135
 Gracchus, Tiberius, 116
 Gradivus, *Mars*, 7, 108

Graeci, Greci, xxvii, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 22, 23, 24, 38, 39, 43, 46, 50, 64, 74, 75, 78, 82, 84, 90, 93, 103, 106, 107, 108, 110, 131, 132, 133, 137, 145, 161, 168, 199, 207, 217, 220

Graecia, Grecia, Gretia, 8, 14, 48, 61, 69, 70, 81, 90, 110, 152, 193, 203

Grai, 8

Grammatica, 83, 88, 92

Gratiae, Carites, 4, 5, 64, 156, 186

Gregory of Nyssa, xxv, 225

Hauréau, B., x, xi, xii, xiii, xvi, xxiii, xxx

Helena, Elena, Lacena, 78, 123, 200

Hemithei, 69

Heracles, xxiv

Heracles Ponticus, xviii

Hercules, Ercules, Alcides, Alcus, Alcmenes, xi, xxix, 49, 67, 68, 146, 154, 174

Hermafroditus, Ermafroditus, 33, 66

Hermes, Ermes, Mercurius, 9, 33, 64

Hesperia, Italia, 137

Hesperus, 137

Hispania, 68, 74, 235

Horatius, 6

Hyginus, xxiv, 8, 69, 228

Hymen, Hymeneus, Imen, Menica, Ymen, Ymeneus, 3, 4, 5, 105, 191, 198

Iacob, 86, 94

Ianitores, 39

Ianus, 8, 159

Ias, 110

Ictyofagi, 147

Ideler, J. L., 227

Idra, 155, 174

Idrus, 174, 176

Iepa, ix, xiii, xxiii

Imerus, 192

Inachus, 8, 78

Inarmene, 40

India, 17, 45, 46, 56, 61, 69

Innuba, Pallas, 152

Io, Ino, 78

Iovis, Ammonius, Armipotens, Iovis Opulentiae, Secundanus, Tonans, Veiovitis, Zetus, xv, xix, xxii, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 16, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 51, 53, 56, 58, 64, 68, 69, 72, 77, 90, 108, 131, 134, 135, 137, 144, 152, 154, 155, 156, 165, 189, 193, 196, 197, 198, 200, 201

Iphimede, 107

Iris, Taumantias, 41, 42

Iseus, Serapis, 72

Isidorus, Isidore of Seville, xviii, xxii, xxiv, xxv, 7, 8, 9, 13, 16, 24, 36, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 55, 59, 63, 69, 70, 78, 80, 84, 86, 89, 93, 95, 100, 108, 109, 125, 131, 132, 136, 145, 146, 150, 159, 165, 167, 169, 178, 182, 191, 225, 232, 234

Isis, 8, 54, 78

Ismarus, 193

Italia, 66, 82, 91, 137, 138, 204, 235

Iugaria, 221

Iugarii, 221

Iuno, Caelestis, Era, Hospita, Pronuba, Suada, xi, 4, 6, 7, 11, 23, 24, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 64, 67, 68, 70, 125, 147, 156, 186, 187

Iuppiter, xviii, 16, 44, 79

Iustitia, 64

Iuvencus, xxv, 214

James, M. R., ix, 229

Jerome, xxv

John the Scot, Iohannes Scotus, Joannes Scotus, Johannes Scottus, Johannes Scotus Erigena, ix, x, xi, xii, xiii, xiv, xv, xvi, xvii, xviii, xix, xx, xxi, xxii, xxiii, xxiv, xxv, xxvi, xxvii, xxviii, xxix, xxx, 225, 226, 227, 229, 230, 232, 235

Kartago, 220

Keil, H., ix, xxii

Krabbo, H., xx

Lacedemonia, 200

Lacena, Helena, 200

Lachesis, Lacesis, 7, 153, 156, 188

Ladmea, 200

Laistner, M. L. W., xiv, xviii, xx, xxiv, 230, 234

Laon, 226, 227, 230

Lar, 39

Lares, 38, 68

Lars, 38

Larvae, 69

Lasus, 201

Latini, 55, 84, 88, 108, 131, 132, 133, 174, 217

Latoia, Diana, 198

Latoius, Apollo, 23

Latona, 23, 198

Lauripotens, Apollo, 27

Leda, 200

Lemnius, Vulcanus, 13, 187

Lemnos, 13, 187

Lemures, 69

Leo, 45, 55, 76, 182

Leucaethiopes, 146

Leucothea, Aurora, 7, 59

Liber, Bacchus, 46, 69

Libissa, 170
 Libra, 46, 168, 174, 176, 182
 Lide, 166
 Lidia, 218
 Liebeschütz, H., xiii
 Limentinus, 39
 Lindsay, W. M., xxviii
 Lira, 176
 Litteratio, 76
 Litteratura, 76
 Lucesia, 67
 Lucianus, 24
 Lucifer, Phosphorus, Fosforos, Vesper, 59, 132, 136
 Lucina, 156
 Lupinus, *Apollo*, 16
 Lupus of Ferrières, xiv
 Lybia, Libia, 41, 46, 139, 203
 Lycia, Licia, Litia, 16, 48, 56
 Lycius, *Apollo*, 16
 Lydii, 207

Macaronesos, 145
 Macedonia, 107, 233
 Macrobius, ix, xi, xviii, xxii, xxiv, xxv, 8, 16, 19, 22, 23, 24, 36, 38, 49, 67, 131, 137, 154, 231
 Magna Grecia, Grecia, 82, 91
 Magnesia, 61
 Maia, 8, 33, 51, 105, 153
 Maiugena, *Mercurius*, 52, 105
 Mancinus, 116
 Manes, 39, 66, 205
 Maniae, 69
 Manitius, M., xi, xiii, xx, xxi, xxiv, xxx, 227, 229, 230, 231, 232
 Mantice, 10, 27
 Mare Rubrum, Arabicus sinus, 137, 145
 Mariendini, 203
 Mars, Gradivus, Pirois, xviii, xix, 7, 19, 20, 22, 26, 30, 49, 53, 72, 108, 158, 159, 182, 233
 Marsi, 235
 Marsias, 203
 Marsica gens, 92, 235
 Martianus Capella, Marcianus, ix, x, xi, xii, xiii, xiv, xv, xvi, xviii, xix, xx, xxi, xxii, xxiii, xxiv, xxvi, xxvii, xxx, 3, 4, 5, 10, 13, 18, 22, 75, 86, 90, 95, 111, 134, 137, 138, 167, 168, 220, 221, 225, 227, 229, 230, 231
 Martin of Laon, xx, 227
 Maximus, xxv, 225
 Meccenas, 6
 Medimnus, 135
 Medioximus, 68

Medusa, xv, 61, 133
 Mela, xxiii, 230
 Mélandre, M., ix, xiii, xxiii
 Melpomene, 186
 Melopoeia, 219
 Memmius, 127
 Memoria, 14
 Memphis, 8
 Menala, 199
 Menalia, 199
 Menalus, 199
 Menica, *Hymen*, 105
 Meonius, 6, 24
 Meotidae paludes, 145
 Mercurius, Arcas, Athlantiades, Cyllenius, Cillenides, Maiugena, Pennatus, Stilbon, xiv, xv, xviii, xix, 3, 5, 8, 9, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 52, 53, 54, 56, 59, 63, 64, 71, 74, 75, 80, 83, 91, 105, 130, 132, 134, 135, 147, 153, 178, 182, 184, 186, 190, 191, 199, 232
 Merkel, J., xii
 Meroes, 179
 Mesius, *Pegasus*, 169
 Mesopotamia, 146
 Miller, M. E., 227
 Milo, 124
 Minerva, xv, 11, 12, 36, 131, 133
 Mitra, 72
 Mulciber, *Vulcanus*, 23, 134, 187
 Musae, Camenae, Aeonides, 3, 30, 33, 39, 54, 60, 61, 75, 134, 170, 186, 193, 194, 197, 199
 Musica, 61, 187
 Mynors, R. A. B., xxiv
 Mythographus Primus, xxv, 9, 107

Nais, 80
 Napeae, 107
 Narducci, E., 229, 230
 Neapolis, Nicopolis, 145
 Nemesis, 50
 Neptunus, 41, 47, 48, 53, 107, 194
 Nereus, 7, 26
 Nerienis, Nerine, 7
 Neverita, 39
 Nichomachus of Gerasa, xxi
 Nilus, 54, 146
 Nimpha, 26
 Nisa, 56
 Nocturni, 38
 Nortia, Nothria, 50
 Novemsiles, 39
 Numa Pompilius, 40

Oeagrius, xxvii
 Oenistice, 188
 Ofiuchus, 174
 Olympus, Olimphus, Olimfus, 62, 67, 70
 Opigena, xxvii
 Ops, Cybele, Cybebe, Berecinthia, Dictinna, Rea, Terra, 7, 8, 44, 70, 84, 93, 133, 174
 Oratius, 116
 Orcades, 146
 Orcus, *Dis.*, 7, 66
 Orestes, 116
 Origen, xxv
 Orion, 55, 176
 Orpheus, xxvii, 176, 192, 193, 205
 Ortensius, 127
 Osiris, 54, 63
 Othus, 107
 Ovidius, xxv, 7
 Paedia, Pedia, *Astrologia*, 134, 135, 152
 Pales, 107
 Pallas, Minerva, Athena, Tritonia, Tritonis, Innuba, 11, 36, 37, 40, 74, 131, 132, 133, 134, 152, 153, 187, 203
 Pallas gigas, 36
 Pan, 70, 199
 Panes, 70
 Paphie, *Venus*, 147, 191
 Paphos, 147, 191
 Papius, 74, 235
 Parcae, xv, 7, 32, 38, 40
 Paris, 200
 Parmenes, 82, 91
 Parmenides, 82, 91
 Parnasia rupes, 17
 Parnasus, 16, 25, 196
 Pegasus, Mesius, 61, 169, 174, 194
 Pelasgi, 106, 220
 Penates, 37, 38
 Pennatus, *Mercurius*, 56
 Periergia, 59
 Peripathetici, 26, 178
 Perseus, 61, 174
 Philemon, 80
 Philologia, Phylogia, Filologia, xi, 3, 5, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 37, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 71, 74, 75, 130, 134, 135, 152, 153, 188, 190, 202, 205
 Philosophia, 64
 Phisica, 62
 Phito, 192
 Phoebus, *Apollo*, xv, 19, 29, 31, 33, 53, 74
 Phoeton, *Apollo*, 198
 Phosphorus, Fosforos, Lucifer, 59, 176
 Phrenesis, Fronesis, 59, 61, 188, 198
 Pindarus, 61
 Pirois, *Mars*, 72, 177, 233
 Pisces, 45
 Pitra, Cardinal, x
 Plato, xix, xxvi, 10, 22, 67, 82, 91, 109, 111, 165, 202
 Platonici, xix, 10, 22
 Pliades, Vergiliae, 8, 105
 Plinius, xviii, xxii, xxiii, 19, 20, 21, 26, 45, 60, 139, 141, 142, 169, 178, 179, 180, 182, 194, 228
 Pluto, *Dis*, 7, 48
 Polimnia, 61
 Pollux, 31, 49
 Polyclytus, 135
 Pompeius, 124
 Poppaeus, 74, 235
 Populona, 67
 Porphyrius, Porphirus, ix, xiii, xxiii, 232, 234
 Portunus, 7
 Potnia, 77
 Priamus, 200
 Priapus, 153
 Prineia, 167
 Priscianus, xii, xxiii, 137
 Privernas, 79
 Privernum, 79
 Prochion, 176
 Pronoes, *Providentia*, 10
 Pronuba, *Juno*, 32, 147, 187
 Proserpina, 48, 50, 156
 Providentia, Pronoes, 10
 Prudentia, 59, 64
 Prudentius of Troyes, x
 Pseudo-Augustinus, xxiii, 84, 93
 Pseudo-Dionysius the Aeropagite, xxv, xxvi, 225
 Pseudo-Hesychius Milesius, 228
 Psiche, 10
 Psilli, 146, 235
 Ptolemy, xviii
 Pyrphlegeton, Pyrflegeton, 70, 231
 Pythagoras, Phythagoras, Phitagoras, Phytagoras, Pythagoras, 19, 57, 74, 82, 91, 194, 203
 Pythius, *Apollo*, 16
 Quintilianus, xxiv, 228
 Quirinus, *Romulus*, xxv, 38, 40
 Rand, E. K., ix, xi, xii, xiii
 Rea, *Ops.*, 7, 43
 Remigius of Auxerre, ix, x, xi, xii, xiii, xx, xxii, xxx, 227, 229, 230
 Rheims, 229

Rhetorica, Rhetorica, Rethorica, xiv, xv, 83, 92, 108, 110, 130
 Ripheae arces, 41, 139
 Roma, 74, 125, 235
 Romani, 5, 64, 75, 117, 121, 124, 145, 172
 Romulus, Quirinus, xxv, 38, 40
 Romulei, 135
 Rose, V., xxiv, xxvi, 228
 Rullus, 127
 Sabaei, 63
 Sabini, xxv, 38
 Sagittarius, *Apollo*, 19
 Sagittarius sidus, 46
 Sainte-Marthe, D. de., x
 Samius, *Pythagoras*, 57
 Samos, 57
 Sandys, J., ix
 Saticena, Soticena, xxvii, 67
 Saturnus, Abderites, Chronos, 7, 8, 13, 19, 20, 22, 23, 38, 39, 43, 48, 53, 58, 67, 72, 108, 158, 169, 174, 178, 190, 233
 Satyra, Satira, 5, 90, 168, 220
 Satyri, 70
 Satyrus, 167
 Schedler, P. M., xxii
 Schneidewin, F., 228
 Scopas, 170
 Scorpio, Scorpis, 46, 71, 176
 Scythia, Scithia, 41, 45, 61, 139, 145
 Seditio, 38
 Semidei, 68
 Semones, 68
 Septemtriones, Triones, xxiii, 137, 138, 159, 168
 Serapis, Iseus, 72
 Servius, xxiv, xxv, 8, 21, 38, 61, 107, 138, 168, 232, 234
 Severianus, Julius, 231
 Sibylla, Sybilla, Sibilla, Sybylla, Cumea, Erythrea, 15, 16, 69, 232
 Sicilia, 121, 136 167,
 Siculi, 78
 Silenus, 165, 166, 167
 Silk, E. T., ix
 Silvanus, xv, 70, 107, 108, 130
 Simmachia, 69, 235
 Siringa, 199
 Sirion, 55
 Sminthius, 77
 Smyrna, 77
 Socrates, 82, 91
 Sol, 10, 59
 Solinus, xxv, 46, 68, 92, 107, 233
 Sophia, 9, 12, 27
 Sors, 188
 Stenno, 61
 Stertenurania, 166
 Stilbon, *Mercurius*, 176
 Stimula, 186
 Stix, 8, 48
 St John Chrysostom, xxv
 Stoici, 63, 81, 89, 233
 Strimon, 193
 Suada, *Iuno*, 32, 186
 Surse, 207
 Sybaritae, 204
 Sypnum, 69
 Syrenaei, 146
 Syrius, 55
 Syrtes, 146
 Syrus, 66
 Tages, 68, 69
 Tagus, 68
 Tales, 74
 Talia, 31
 Tanais, 145, 193
 Tares, 167
 Tarquinius Superbus, 79
 Tartarei meatus, 26
 Tartarus, 34
 Taumantias, *Iris*, 42
 Taurus, 8, 45, 55, 176, 189
 Temis, 70, 170, 232
 Terpsis, 192
 Terra, *Ops*, 43, 44
 Thebae, 54, 193
 Theophrastus, Teofrastus, xxiv, 110, 203, 204, 227, 228, 233
 Théry, P. G., ix, xxvi, xxvii
 Theseus, 200
 Thethis, Tethis, 48
 Ticina, 74, 235
 Timeus, 165
 Tiphon, Tifon, 8, 72
 Tisias, xxiv, 110
 Tmolus, 77
 Tonans, *Iovis*, 28, 29, 32, 37
 Tracia, 61, 192, 193, 205
 Traube, L., ix, xii, xiii, 229, 230
 Trinacria, *Sicilia*, 136
 Triones, *Septemtriones*, 138
 Triptolemus, 234
 Tritonia, *Pallas*, 11, 153
 Tritonis, *Pallas*, 191, 192, 203
 Trogoditae, 137
 Troia, 6, 123

Troiani, 60
 Turner, W., 229

 Ulixes, 127
 Urania, xxvii, 65, 170

 Varro, x, 135, 228
 Vedia, *Allecto*, 66
 Vedius, *Orcus*, 66
 Vegetanus, 77
 Veiovis, *Iovis*, 39
 Velata, xxi, 127
 Venus, Afrodite, Cypris, Cytherea, Cytheris,
 Paphie, Casta, Voluptuaria, xi, xviii, xix, 3, 9,
 13, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 31, 33, 44, 50, 51,
 53, 67, 71, 75, 84, 93, 105, 132, 136, 137,
 147, 152, 153, 158, 173, 178, 182, 184, 185,
 187, 191, 197
 Vergiliae, *Pliades*, 105
 Vernet, F., ix
 Verres, 117, 121, 124
 Vesper, *Lucifer*, 132, 137
 Vesta, 6, 7, 38, 44, 50, 74

 Vianna, 76
 Victor, Julius, 228
 Victorinus, xxiv, 228
 Virgilius, xxiv, xxv, 6, 41, 86, 94, 107, 139, 232
 Virgilius of Salzburg, xx
 Virgo, Erigone, 46, 71, 176, 232
 Virtus, xiv, xvii, xix, 14, 15, 22, 25, 26, 27, 29
 Vitruvius, xviii
 Vulcanus, Lemnus, Mulciber, 13, 37, 45, 50,
 67, 134, 159, 187
 Vulnificus, *Apollo*, 19

 Wattenbach, W., 229
 Wernsdorf, J. C., xxiii
 Wibaudus, x
 Wulf, M. de., 225

 Ymen, Ymeneus, see Hymen

Zeno, 74, 233
 Zetus, *Iovis*, 77
 Zodiacteus, 8

Αθάνατος, 11
 Αθηνᾶ, 133
 Αἰολίς, 145
 Αλκυόνη, 8
 Απαλός, 11
 Αρκαδία, 14
 Ἄρκτος, 55, 137
 Ἄρκτοφύλαξ, 168
 Ἄτροπος, 40

 Βοώτης, 55

 Διός, 16

 Ἔνγύναστι, 174
 Ἐρατώ, 30
 Εὐτέρπη, 30

 Ζεύς, 16

 Ἡλέκτρα, 8
 Ἡρα, 49
 Ἡρακλῆς, 49, 67

 Θεόφραστος, 110, 227

 Καλλιόπη, 31
 Κελαινώ, 8
 Κλειώ, 31
 Κλωθώ, 40

Κόραξ, 110
 Κύπρις, 9

 Δάχεσις, 40

 Μαῖα, 8
 Μελπομένη, 30
 Μερόπη, 8
 Μινέρβα, 131

 Νηίς, 80

 Οὐρανία, 30

 Πάλλας, 133
 Πολύμυτα, 30
 Πυριφλεγέθων, 22

 Σιός, 16
 Στερόπη, 8

 Ταυγέτη, 8
 Τερψιχόρη, 31

 Φιλολογία, 57
 Φοῖβος, 24
 Φοιτῶν, 198
 Φωσφόρος, 132

 Χρόνος, 43

 Ψυχή, 27

Date Due

~~FACULTY~~

~~JUN 30 1996~~

JUN 30 2000

PA6511 .M3J62
Iohannis Scotti Annotationes in

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 00000 2883